

З ПОТОЧНОГО ЖИТТЯ НТШ

XXXV НАУКОВА СЕСІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

XXXV Наукова сесія НТШ відбувалася в лютому—березні 2024 р., її робота здійснювалася в межах окремих комісій і осередків.

За кількісними показниками, порівняно з попередніми роками, Шевченківська сесія 2024 р. виявилася наймасштабнішою. Її програму уклав член Президії НТШ Андрій Фелонюк у процесі постійної взаємодії з головами й секретарями більшості комісій і осередків. Засідання відбулися у 34 комісіях із 36, одній секції та 13 осередках Товариства. Позитивні тенденції помітні у роботі осередків, адже цього року відновили свою діяльність Волинський, Закарпатський і Одеський. Загалом програма налічувала 843 доповіді, 293 з яких припало на комісії НТШ у Львові, а 550 — на осередки (така відмінність у кількості виступів, однак, не свідчить про кращу ефективність роботи осередків).

Комісії працювали у форматі політематичних засідань, водночас проводячи й інші наукові заходи — семінари, „круглі столи“, конференції, урочисті академії, презентації видань. Окрім низки проведених форумів до 210 річниці патрона Товариства, варто згадати засідання, присвячені пам'яті вчених-членів НТШ та інших видатних діячів науки й культури і переважно приурочені ювілейним і пам'ятним датам: 300-річчю Іммануїла Канта (Філософська комісія), 180-річчю від народження Михайла Комарова (Секція етнографії та фольклористики), 160-річчю від народження Михайла Туган-Барановського (Економічна комісія), 160-річчю від народження Михайла Коцюбинського (Рівненський осередок), 150-річчю від народження Івана Раковського, 120-річчю від народження Ірини Гургули (Секція етнографії та фольклористики), 100-річчю від народження Уляни Єдлінської (Мовознавча комісія) та Євгена Гладішевського (Хімічна комісія), П'яті читання імени Анатолія Свідзинського (Волинський осередок), VI Всеукраїнські наукові читання імени Ростислава Пилипчука „Дослідження театру: історичні факти та нові сенси“ (Театрознавча комісія), пам'яті Олександра Козаренка (Музикознавча комісія).

Слід назвати і тематичні конференції й семінари: Вісімнадцяті Пастернаківські читання „Галицька і волинська археологія останнього десятиліття: здобутки і перспективи“ (Археологічна комісія), „круглі столи“ „Екологічні проблеми повсякденного відновлення України: теорія і практика“ (Екологічна комісія) і „Актуальні проблеми економічної соціології“ (Соціологічна комісія), наукові конференції „Видавничі стратегії Наукового товариства імени Шевченка у Львові (1873—1939)“ (Комісія книгознавства та бібліографії) та „Українська тіловиховна традиція (з нагоди 100-річчя від заснування Карпатського лещетарського клубу)“ (Комісія тіловиховання і спорту ім. І. Боберського), науковий семінар „Галактичні й позагалактичні космічні промені: походження і спостереження“ (Комісія

фізики). Детальнішу інформацію про окремі наукові заходи з цього переліку можна прочитати у попередньому і поточному числах „Вісника НТШ“.

Значну кількість доповідей на засіданнях комісій і осередків НТШ присвячено різним аспектам його минулого: музейним колекціям, діяльності видатних членів, а також інституційній історії окремих підрозділів.

Найбільше засідань (чотири) провела Комісія спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, три — Комісія тіловиховання і спорту ім. І. Боберського, по два — Архітектури і містобудування, Геологічна, Літературознавча, Музикознавча, Соціологічна, Театрознавча, фізики Землі, Філософська, решта — по одному. Дві комісії (Правнична, Проблем лісівництва) не подали програми своєї роботи під час Наукової сесії, що свідчить про їх організаційну кризу й фактичне припинення роботи. Традиційно спільними були засідання в Комісіях механіки та матеріалознавства, Інституті колекціонерства українських мистецьких пам'яток і Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва, а також Геологічній та фізики Землі. Єдина із секцій, яка організувала пленарне засідання, — Етнографії та фольклористики. Одна з її комісій — Етнографічна — одночасно збирала науковців у двох тематичних групах.

Розгорнуту програму наукових заходів представили Дніпровський (71 доповідь), Дрогобицький (41), Івано-Франківський (168), Рівненський (49), Сумський (51), Тернопільський (56), Черкаський (58) осередки, засідання мали також нтшівці з Києва, Коломиї, Луцька, Одеси, Ужгорода, а також Донецького відділення. Окремі осередки практикують проведення, окрім засідань у комісіях, також пленарні (Дніпро, Дрогобич, Івано-Франківськ, Тернопіль, Черкаси). У них працює мережа комісій, об'єднаних у секції. В Івано-Франківському і Тернопільському осередках рівномірно представлені комісії з гуманітарних і природничих наук. Натомість у Дніпровському, Дрогобицькому, Черкаському функціонують розбудовані секції й комісії гуманітарного напрямку. Наприклад, у Черкасах, у рамках Історично-філософської секції, окрім Історичної та Філософської, плідно працюють комісії — Грушевськознавства та Історіографічна, а в Дніпровському, поряд з іншими секціями історичного спрямування — Секція історії науки, техніки та освіти. На етапі організаційної розбудови перебувають Закарпатський, Київський, Одеський осередки, а тому в рамках Наукової сесії вони провели поодинокі засідання.

Загалом XXXV Наукова сесія НТШ засвідчила, що, незважаючи на несприятливі обставини, передусім російську збройну агресію, українська наука у громадському секторі активно розвивається.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ XXXV НАУКОВОЇ СЕСІЇ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

(30 березня 2024 р.)



Роман Кушнір



Ростислав Чопик



Ростислав Стойка



Михайло Андрейчин

30 березня 2024 р. в Дзеркальній залі Львівського національного університету імені Івана Франка відбулося Пленарне засідання XXXV Наукової сесії Наукового товариства ім. Шевченка. Вже традиційну березневу подію провели у змішаному форматі з трансляцією на платформі Zoom.

Відкрив засідання голова Наукового товариства ім. Шевченка в Україні, академік НАН України, професор Роман Кушнір. „Щороку в березні ми традиційно проводимо пленарне засідання Наукового товариства ім. Шевченка — вже 35-й раз! Сьогодні порядок денний нашої роботи дещо нестандартний, адже ми, окрім іншого, також підбиватимемо підсумки діяльності Товариства за минулий рік. Цей період був особливим, адже 2023 р. НТШ відзначало своє 150-річчя. Такий визначний ювілей вкотре підтверджує, що Товариство потужно працює, поповнюється багатьма новими членами — як видатними науковцями, так і молодими фахівцями. Важливо й те, що ми з кожним роком лише поглиблюємо співпрацю з провідними університетами, науковими установами України та інших держав Європи, США, Канади, Австралії тощо“, — зазначив Р. Кушнір. Після вступного слова голова НТШ закликав усіх вшанувати хвилиною мовчання пам'ять дійсних і почесних членів НТШ (Володимира Панасюка (17 липня 2023 р.), Ярему Томашевського (12 серпня 2023 р.), Майю Гарбузюк (14 серпня 2023 р.), Степана Кузика (17 серпня 2023 р.), Тараса Салигу (26 серпня 2023 р.), Ігоря Козловського (6 вересня 2023 р.), Миколу Крикуна (26 листопада 2023 р.), Василя Похмурського (10 грудня 2023 р.), Богдана Остафійчука (3 лютого 2024 р.), Валентина Скальського (29 лютого 2024 р.), Михайла Глушка (13 березня 2024 р.), Ігоря Юхновського (26 березня 2024 р.), які відійшли у вічність, а також усіх загиблих на війні проти російського агресора.

До присутніх звернувся ректор Львівського університету, член-кореспондент НАН України, професор Володимир Мельник. „Наукове товариство ім. Шевченка не просто проводить плідну наукову роботу, але й здійснює вагомий внесок у популяризацію української культури, зміцнення у свідомості багатьох поколінь української ідентичності та національної ідеї. Переконалися, що співпраця з Науковим товариством ім. Шевченка є одним із пріоритетів Львівського університету, адже сприяє утвердженню того, що наш народ завжди прагнув до освітнього і наукового поступу, всупереч усім історичним викликам і задля успішного майбутнього української нації“, — підкреслив Володимир Петрович.

Надалі ознайомивши присутніх з порядком денним засідання, Роман Михайлович передав слово колегам для виголошення наукових доповідей. Насамперед слово надали доценту кафедри української літератури імені академіка Михайла Возняка філологічного факультету ЛНУ ім. Івана Франка Ростиславові Чопику, який окреслив взаємозв'язки між творчістю українського Генія Тараса Шевченка і багатьма подіями російсько-української війни, а також виокремив чимало рядків поезії Кобзаря, які були відповіддю на різні виклики у тогочасному політичному житті.

Під час заходу члени НТШ також заслухали напрацювання в царині біології: доповідачем став завідувач відділу регуляції проліферації клітин і апоптозу Інституту біології клітини НАН України, член-кореспондент НАН України Ростислав Стойка, який поділився результатами досліджень щодо шляхів підвищення ефективності дії ліків, продемонстрував статистичні дані, які стосуються попиту на ті чи інші препарати, пояснив вектори розвитку деяких напрямів фармації у світі.

Надалі до присутніх звернувся народний депутат України Олег Синютка, торкнувшись проблематики суспільно-політичних настроїв українців у реаліях сьогоднішнього дня, розповів про перспективи формування повоєнної України, проаналізував чимало

факторів, які впливають на перебіг боротьби з російським агресором.

Також під час першого засідання Р. Кушнір спільно з головами комісій і осередків підбив підсумки роботи XXXV Наукової сесії НТШ. Зі звітом виступили: голови Комісії архітектури і містобудування (Юрій Диба), Економічної (Петро Куцик), Комісії фізики Землі (Валентин Максимчук), Донецького відділення (Володимир Білецький), Дніпровського (Сергій Світленко), Тернопільського (Михайло Андрейчин) осередків та голова Слобожанського осередку Юрій Кисельов, який поділився планами заснувати Уманський осередок Товариства.

Після виголошення наукових доповідей і короткої перерви голова НТШ підсумував роботу комісій та осередків Наукового товариства ім. Шевченка в Україні за минулий рік і представив колегам звітну інформацію щодо організаційної, наукової та фінансової діяльності Товариства.

Співдоповідачами Романа Михайловича стали представники секцій, які функціонують у НТШ. Зокрема, про роботу комісії Історично-філософської секції розповів старший науковий співробітник Львівського відділення Інституту української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України Андрій Фелонюк, про успіхи Філологічної секції прозвітував завідувач кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства університету Михайло Гнатюк, роботу комісії Секції етнографії та фольклористики окреслив професор кафедри художнього дерева Львівської академії мистецтв Роман Яців, про діяльність комісії Секції мистецтвознавства доповів професор кафедри архітектури та реставрації Інституту архітектури Національного університету „Львівська політехніка“ Юрій Диба. Головний науковий співробітник Інституту фізики конденсованих систем, академік НАН України Ігор Мриглод детально розповів присутнім про здобутки комісії Фізико-математичної секції, професор Ростислав Стойка описав роботу комісії Секції біохемії та медицини, а радник при дирекції Карпатського відділення Інституту геофізики ім. С. І. Суботіна НАН України, член-кореспондент НАН України Валентин Максимчук акцентував на успіхах і планах комісії Секції природознавства.

Під час роботи присутні також заслухали звітну доповідь Ревізійної комісії НТШ, яку виголосив її голова проф. Богдан Новосядлий. Надалі відбулося активне обговорення усіх доповідей, участь у якому взяли голови Черкаського (Віталій Масненко), Рівненського (Андрій Бомба), Київського (Богдан Кияк) осередків, а також проф. Василь Шендеровський.

Під час пленарного засідання натхненними акордами звучали музичні виступи заслуженої хорової капели України „Боян“ імені Євгена Вахняка Львівського університету (керівник — Василь Чучман).



Юрій Кисельов



Андрій Фелонюк



Ігор Мриглод

Ἐν τῇ ἀποδόσει ἐπὶ τῶν ὁδῶν
 Ἐπὶ τῇ ἀποδόσει



Під час Пленарного засідання XXXV Наукової сесії Товариства. Дзеркальна зала

НТШ У СВІТІ: ДІЯЛЬНІСТЬ І МАЙБУТНЄ*

13 квітня 2024 р. відбулася 3-тя ювілейна конференція у рамках відзначення 150-ліття НТШ в Україні та 75-ліття НТШ у Канаді: „Наукове товариство ім. Шевченка по світі: діяльність і майбутнє”. Ця онлайн-подія вперше за багато років збрала голів і представників Товариства з країн, в яких воно має свої краєві організації. Голова НТШ



ЮВІЛЕЙНА КОНФЕРЕНЦІЯ 2024
до 150-ліття НТШ в Україні
та 75-ліття НТШ в Канаді

Сесія 3:

Наукове Товариство ім. Шевченка по Світі:
Діяльність і Майбутнє

Зустріч і бесіда з головами та представниками краєвих організацій НТШ:

НТШ в Україні – Д-р Лідія Бойчишин
НТШ в США – Д-р Галина Гринь
НТШ в Західній Європі – Д-р Стефан Дуніковський
НТШ в Словаччині – Д-р Владислав Грешлик
НТШ в Австралії – Проф. Марко Павлишин

Модератор і президент:
Д-р Анна Ференц – НТШ в Канаді

СУБОТА, 13 КВІТНЯ, 2024
11:00–13:30 (EDT)

ZOOM LINK: [HTTPS://SHORTURL.AT/JZCJR](https://shorturl.at/jzcjr)

Канади д-р Марта Дичок привітала учасників у значущий 780-й день розв'язаної Росією війни в Україні й подякувала мгр Уляні Пасічник, референтці конференцій НТШ Канади, та її комітету за організацію конференції. Модератором була д-р Анна Ференц, перша заступниця голови НТШ Канади. Виступали: д-р Лідія Бойчишин, НТШ в Україні; д-р Галина Гринь, НТШ у США; д-р Стефан Дуніковський, НТШ в Європі; д-р Владислав Грешлик, НТШ у Словаччині, проф. Марко Павлишин, НТШ в Австралії (надіслав відеозапис).

Д-р Лідія Бойчишин (НТШ в Україні) зауважила, що Товариство є єдиною українською науковою установою, яка впродовж свого 150-річного існування була вільною від будь-якого ідеологічного тиску. Д-р Л. Бойчишин розповіла про відновлення НТШ 1989 р. на підтримку національного відродження Української держави. Нині у НТШ в Україні працює 36 комісій у 8 сек-

ціях. Осередки розташовані по всій країні. Серед найактивніших — Київ, Тернопіль, Івано-Франківськ, Черкаси, Дніпро, Донецьке відділення. Головна діяльність — видавнича: від 1990-х рр. і дотепер видано понад 850 фахових книжок. Також видають різноманітну періодику. Зауважила, що Scopus рейтинг видань Товариства постійно зростає. Розповіла про особливу та дуже успішну програму ювілейних святкувань з нагоди 150-річчя Товариства, які відбувалися у змішаному форматі наприкінці 2023 р. Видано ювілейну книгу; проведено ювілейну сесію з НАНУ — вперше від часу відновлення НТШ в Україні; зорганізовано мистецьку виставку, яку відвідало понад 10 тис. осіб, включно з молоддю; проведено низку „круглих столів“, презентацій тощо. Тепер члени НТШ в Україні працюють над 6-м томом „Енциклопедії НТШ“ (відповідальний редактор почесний голова НТШ Олег Купчинський), продовжують нові дослідження, офіційно співпрацюють з НАНУ, сподіваються на продовження плідної співпраці з Українським бібліотечним товариством у Торонто. НТШ в Україні — інтелектуальний фронт у подальшій боротьбі за українське майбутнє, і тому члени Товариства постійно заохочують нових молодих науковців.

Д-р Галина Гринь (НТШ у США) описала історію організації, заснованої 1947 р., яка діяла від імені України, коли держава перебувала під радянською владою до 1991 р. Навіть із відновленням НТШ в Україні НТШ у США не сповільнило своєї діяльності, а з часу російського вторгнення стало ще активнішим. На сьогодні налічує 426 членів. Крім головного осередку в Нью-Йорку, активно діють осередки в Бостоні, Вашингтоні, Детройті, Клівленді, Філадельфії та Чикаго. Американський контекст відрізняється тим, що багато членів Товариства живуть за межами великих міських центрів і тому діють індивідуально. Регулярно відбуваються доповіді, які транслюють онлайн. НТШ намагається залучити нових молодих науковців — у зв'язку з цим долучаються щораз більше членів і потенційних членів, які не володіють українською мовою. Технічна та природознавча секції дуже активні, а також мистецтвознавства і музикології. Також зростає число членів-україністів, що впливає на подальший розвиток Товариства. Вся наукова робота є фаховою. Однак комісії як такі переважно адміністративного порядку. Завдяки передбачливості фундаторів економічна база організації забезпечена. Товариство має будинок у Нью-Йорку з бібліотекою, яка налічує 30 000 книжок, і архівом (434 фонди). Це ресурси переважно з україністики, зокрема діаспорної. Дублікати матеріалів висилають до бібліотек в Україні. На той час ще опрацьовуються путівники, на місці діє архівіст. НТШ у США веде власний вебсайт, де бібліотека має свою окрему сторінку. З нагоди 200-ліття Т. Шевченка опублікований двотомний збірник „Тарас

* У статтю внесені змістові уточнення і виправлення.— Редакція.

Шевченко в критиці“ та інші видання. У роботі сім книг про Т. Шевченка у спогадах — з них дві вже побачили світ, а дві готуються до друку. Інше важливе видання: „Повне зібрання творів П. Куліша“, що з'являється у співпраці з видавництвом „Критика“, Інститутом літератури НАН України та Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Відновлено видання „Записки НТШ-А. Нова серія“ (наразі видано два томи) двома мовами (укр./англ.). Періодично виходить інформаційний бюлетень. Триває праця над додатковим томом „Енциклопедії української діаспори“ (США). Разом із Центром демографічних і соціологічних досліджень підготовано „Атлас українців в США“. Ювілейна конференція планується на травень цього року. Як і в інших країнах, видають стипендії на публікації та дослідження.

Д-р Стефан Дуніковський (НТШ в Європі [Франція]) з'ясував загальну історію НТШ. Наголосив, що Товариство із самого початку та по сьогодні поділяє Шевченкові ідеї й ідеали. Організація діяла і діє як справжня академія наук. У Франції НТШ було засновано 1952 р. у м. Сарсель під провідом проф. Володимира Кубійовича. З професором В. Кубійовичем редакція „Енциклопедії українознавства“ (ЕУ2) перейшла до Сарселя. Кошти друку покривала Німеччина. Робочий штаб енциклопедії оплачувався дотаціями УГКЦ та членами української еміграції. За таких складних обставин видання ЕУ (1 і 2) були величезними досягненнями. 1949 р. придбано оселю. У тих роках у Сарселі також ще діяли Комісія допомоги українському студентству та Інститут заочного навчання УВУ. Сьогодні питання НТШ в Європі екзистенційне. Будинок поки що юридично належить Українській суспільній службі опіки у Франції, і його повернення НТШ досі вирішується в суді. Однак НТШ мусить платити оренду, а будівля у жалюгідному стані. Невідомо, що буде з бібліотекою й архівами, які зазнали шкоди через неремонтований дах.

успадкувало контакти з науковим світом, тому доводиться створювати нові зв'язки. Останнім часом Товариство намагається залучити нових членів, зокрема молодих, і перебудуватися.

Д-р Владислав Грешлик (НТШ у Словаччині) зазначив, що словацьке Товариство відзначає своє 30-річчя. З другої половини ХХ ст. воно здійснює ґрунтовну наукову співпрацю. Наприклад, видання відомого фольклориста й українознавця д-ра Миколи Мушинки підтримувало Товариство в Сарселі. Після смерті проф. В. Кубійовича ця співпраця перейшла в Канаду. Зі заснуванням НТШ у Словаччині відновлено також зв'язок з Україною. Завдяки цим контактам воно могло отримувати закордонну фінансову підтримку. Однак ситуація у той час не найкраща, бо підтримки з боку Словацької держави немає. Тому членам НТШ доводиться бути водночас членами Асоціації українців Словаччини й інших установ. Усе ж відбуваються щорічні наукові конференції, також вчені беруть участь в інших наукових заходах в Європі та Україні. Основний напрям роботи — етнологія. Видавнича справа уможлиблюється завдяки громадській підтримці та добровільній праці членів. В останні роки діяльність дещо зменшилася, бо члени словацького НТШ переважно пенсійного віку, однак завжди є надія на поповнення рядів новими молодшими науковцями. На сьогодні в Товаристві 21 член, з яких більшість займається україністикою, та один фізик.

Проф. Марко Павлишин (НТШ в Австралії) розповів про історію української еміграції до Австралії. Поінформував про фундаментальну роботу Євгена-Юлія Пеленського, українського бібліографа, літературознавця, видавця, педагога, видатного пластуна, дійсного члена НТШ, засновника Товариства в Сідней (Австралія) 1950 р. (голова НТШ в Австралії 1950—1956 рр.). Розповів про інших визначних членів (наприклад, Дмитра Нитченка-Чуба). НТШ в Австралії тісно і тривало співпрацює з іншими українськими організаціями.



Фінансовий стан непевний, бо приплив пожертв мінімальний. Щодо наукової сторони НТШ в Європі не отримало картотеки колишніх членів і не

ми країни, зокрема у видавничій сфері. Упродовж існування Товариства його члени друкувалися в різних наукових часописах зі своїх дисци-

плін. Окремі осередки були засновані в Мельбурні 1960 р., Аделаїді 1965 р. та в Канберрі 1971-го. У 1980-х роках Товариство розширило свої зв'язки з іншими науковими установами, особливо з університетами, а в 1990-х розвинуло співпрацю з НТШ й іншими науковими установами в Україні, особливо з НАНУ. Члени займалися збором коштів на підтримку видання „Енциклопедія українознавства”, працювали над „Енциклопедією української діаспори” (першим видано 1995 р. 4-й том про діаспору з Австралії, Азії та Африці). 1990 р. створено Асоціацію українців Австралії (згодом включили і Нову Зеландію), до якої ввійшли п'ять членів НТШ. Останніми роками НТШ в Австралії провело низку конференцій з українознавства. Серед найбільших заходів можна назвати кон-

ференції на теми „Україна та Інші” (Університет ім. Монаша, Мельбурн, 2003 р.), „Право, політика, культура та історія в незалежній Україні” (Аделаїдський університет, 2009 р.) й особливо успішну онлайн-конференцію „Незалежність. Архів. Прогноз. Україна 1991—2021 і далі” (понад 80 доповідей) у Мельбурнському університеті 2022 р., ще перед війною в Україні. Як дотепер, так і на майбутнє, НТШ в Австралії зосереджує свою увагу на україністиці та на підвищенні обізнаності про цю сферу досліджень.

Відеозапис конференції можна переглянути на ютуб-каналі НТШ в Канаді: https://www.youtube.com/watch?v=zTNp8vcn5_k&t=23s

Θεῦ γὰ ἰ ἘΑΘΟΥ ΑΕ-ἰ ἘΑΧΑΙ ΑΘΥΕΑ

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ НТШ В АМЕРИЦІ „НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ: 150 РОКІВ”

19 травня 2024 р. з нагоди 150-річчя Наукового товариства ім. Шевченка під егідою НТШ Америки в Українському інституті Америки (Нью-Йорк) відбулася англomовна конференція з участю науковців США, України, Канади, Німеччини, Чехії,

ратор Галина Гринь, НТШ Америки / Гарвардський університет; дискусант Сьюзен Сміт-Пітер, Коледж Стейтен-Айленда, Міський університет Нью-Йорка) виступили: Григорій Грабович (Гарвардський університет) „Переосмислення Кирило-Мефодіївського братства: проблеми історіографії та деякі нові й старі апорії”, Сергій Біленький (Канадський інститут українських студій Альбертського університету) „Перед НТШ-А: наука і політика у Києві 1870-х рр.”, Фабіан Бауман (Гейдельберзький університет) „Академічне українофільство та українська політика в Російській імперії за Емським указом”.

Другу секцію „Наукове товариство імені Шевченка та його вплив у Галичині та за її межами” (модератор Оксана Кісь, Університет Річмонда / НАН України; дискусант Френк Сисин, Університет Альберти) заповнили своїми доповідями Мартін Роде (Університет Відня) „Наукове товариство імені Шевченка і становлення української „національної науки”, 1892—1939 рр.”, Томаш Ген-Конарський (Польська академія наук) „Чарівник та його учень: Кирило Студинський та Амврозій Андрохович як історики греко-католицької духовної освіти” та Ян Сурман (Чеська академія наук) „(Пере)писування української академічної мови від габсбурзької Галичини до Радянського Союзу”.

Третя секція „Українська наука та її суспільно-політичний контекст від XIX ст. до сьогодення” (модератор Олена Ніколаєнко, Фордгемський університет; дискусант Віталій Чернецький, Універ-

Польщі та Австрії. Її учасники обговорили історію заснування Товариства, контексти його діяльності та вплив на українське інтелектуальне та культурне життя від заснування до сьогодення.

Відкрив конференцію її організатор, перший віцепрезидент НТШ Америки Віталій Чернецький (Університет Канзасу).

На першій секції „Інтелектуальне життя України XIX ст. за російської імперської влади” (модер-





Учасники першої сесії. Зліва направо: Григорій Грабович, Сергій Біленький, Фабіан Бауман, Сьюзен Сміт-Пітер, Галина Гринь



Учасники другої сесії. Зліва направо: Оксана Кісь, Мартін Роде, Томаш Ген-Конарський, Ян Сурман, Франк Сисин



Учасники третього сесії. Зліва направо: Стівен Сігел, Марина Палієнко, Антон Котенко, Віталій Чернецький, Олена Ніколаєнко

ситет Канзасу) представлена виступами Антона Котенка (Дюссельдорфський університет) „Наукове товариство“ чи „інституція найрадикальнішої українофільської партії“? НТШ у матеріалах імперської цензури Романових“, Марини Палієнко (Київський національний університет імені Тараса Шевченка / Нью-Йоркський університет) „Архіви української діаспори під час і після Другої світової війни як мішень нацистських і радянських служб безпеки“ і Стівена Сігела (Техаський університет, Остін) „НТШ і географія: про деякі виклики та

спадщину у творенні сучасних українських карт: від 1860-х до Степана Рудницького та проекту „Архів 24 лютого“.

Після кожної із секцій відбулося обговорення з участю дискусантів, доповідачів та інших учасників. Насамкінець проведено підсумкову дискусію. Відеозапис конференції доступний на сайті НТШ Америки: <https://shevchenko.org/>, а репортаж інформаційного агентства „Укрінформ“: <https://www.youtube.com/watch?v=bExuJ4K93Is>.

НАУКА ЖИВЕ В ОСОБИСТОСТЯХ

УРОЧИСТА АКАДЕМІЯ ДО 90-ЛІТТЯ ПОЧЕСНОГО ГОЛОВИ НТШ ОЛЕГА КУПЧИНСЬКОГО



18 травня 2024 р. у конференц-залі Наукового товариства ім. Шевченка на вул. Винниченка, 24, відбулася Урочиста академія, приурочена 90-літтю доктора історичних наук і почесного голови НТШ Олега Антоновича Купчинського.

Понад 50 науковців зібралися у цей святковий день вшанувати ювіляра. Зі вступним словом до присутніх офіційно звернувся голова НТШ академік Роман Кушнір. З доповіддю про творчий шлях, наукові й науково-організаційні здобутки О. Купчинського виступив голова Історичної комісії НТШ Андрій Фелонюк (див. далі).

Р. Кушнір зачитав вітання від НТШ в Австралії (голова Марко Павлишин), США (президентка Галина Гринь), Канади (заступниця голови Дагмара Турчин-Дувірак, секретарка Роксоляна Сливинська), Словаччини (почесний голова Микола Мушинка, голова Владислав Грешлик), кафедри україністики Варшавського університету (професорка Валентина Соболь), Релігійного товариства українців-католиків „Свята Софія“ в США (голова Ірина Іванкович, дирекція: Олександра Головчак-Вебстер, Андрій Живачівський, о. Маріян Процик, Микола Рудницький, Михайло Татарчук; члени: Уляна Процюк, Людмила Сулій). Вітальне слово виголосив голова Західного наукового центру НАН України і МОН України академік НАН України Зиновій Назарчук, а Р. Кушнір від імени

Президії НАН України вручив ювіляру відзнаку НАН України „За професійні здобутки“, грамоту ЗНЦ НАН України і МОН України та вітальну адресу Президії НТШ. Далі особисто Олега Антоновича вітали почесний член НТШ Борис Білинський, голова Тернопільського осередку Михайло Андрейчин, Дрогобицького — Леонід Тимошенко, Рівненського — Андрій Бомба, представники Комісії весвітньої літератури та міжкультурних комунікацій ім. М. Лукаша Андрій Содомора і Тарас Шмігер, дійсний член НТШ Америки Василь Лопух.

А. Фелонюк зачитав вітання, які надійшли від колективів інституцій і колег-істориків з Києва та Львова: Інституту історії України НАН України (директор, академік Валерій Смолій, заступник директора Інституту, чл.-кор. Геннадій Боряк), Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського (директор Георгій Папакін), Львівського відділення цього Інституту (керівник дійсний член НТШ Мирон Капраль), Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (директор, радник Президії НАН України, академік Микола Жулинський), Інституту енциклопедичних досліджень НАН України (директор Микола Железняк), Львівського національного університету ім. Івана Франка (ректор Володимир Мельник), історичного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка (декан Руслан Сіромський), Історико-меморіального музею Михайла Грушевського в Києві (директорка, дійсний член НТШ Світлана Панькова), дійсних членів НТШ Ігоря Гирича і Олексія Яся.

Особисто ювіляра вітали: голова Комісії інформатики та кібернетики Дмитро Федасюк, який також зачитав привітання від ректора і колективу Національного університету „Львівська політехніка“, голова Музикознавчої комісії Юрій Ясіновський, Мовознавчої — Ганна Дидик-Меуш, Географічної — Іван Ровенчак, викладач Українського вільного університету в Мюнхені Роман Яремко, а також члени Історичної комісії Андрій Заяць і Володимир Пришляк.

Від імени рідного Товариства Олега Антоновича вінщували його постійні співробітники у підготовчій і науково-редакційній роботі — Владислав Бартошевський, Олександра Савула, Галина Остюк, Надія Олійник і Юрій Ковалів*.

Завершальне слово на Урочистій академії виголосив (дистанційно) іменинник Олег Купчинський. Він висловив своє життєве кредо („Праця — то життя! Так казали ще в античні часи, і повірте мені, я у цьому переконався. Праця — то життя!“), яке сповідує упродовж свого життя, подякував усім присутнім за теплі слова, висловлені на його адресу.

Дарює Юрій



ВИСТУП НА УРОЧИСТІЙ АКАДЕМІЇ, ПРИУРОЧЕНІЙ 90-ЛІТТЮ ОЛЕГА КУПЧИНСЬКОГО (18 травня 2024 р.)

Дорогий Олеже Антоновичу! Шановні колеги!

Сьогодні ми відзначаємо 90-ліття видатного вченого-гуманітарія (історика, філолога, джерелознавця, археографа), нашого щирого приятеля і наставника, почесного голову НТШ і патріарха української історичної науки Олега Антоновича Купчинського.

Ювіляр уже тридцять п'ять років поспіль асоціюється з науково-організаційними та видавничими здобутками НТШ, є взірцем самовідданості у служінні громадському науковому благу. Щоб досягнути творчі успіхи цієї непересічної постати національної науки, потрібно висвітлити основні віхи його життєвого шляху та охарактеризувати професійні зацікавлення.

Олег Купчинський народився 18 травня 1934 р. в селі Сороцькому на Теребовлянщині у сім'ї священника Антона-Миколи (1906—1979) та Романи Мельник (1913—1993). Його дідом по батькові був знаний галицький цитрист, композитор і громадсько-культурний діяч о. Євген Купчинський (1867—1938), а по мамі — ботанік і природознавець, дійсний член НТШ Микола Мельник (1875—1954). Купчинські споріднені з давніми священничими родами Галичини Авдиківських і Лужницьких, представники яких залишили помітний слід у розбудові національного життя Західної України.

Середню освіту Олег Антонович здобув у школі робітничої молоді в містечку Скалаті, а вищу — у Львівському державному університеті ім. І. Франка, де навчався на філологічному факультеті (спеціальність „українська мова та літе-

ратура“) впродовж 1953—1958 рр. Після закінчення університету коротко працював у Львівській бібліотеці АН УРСР та інших установах. Упродовж 1960—1978 рр. життя О. Купчинського було пов'язане з Центральним державним історичним архівом УРСР у Львові, де відбулося становлення його як вченого. В архіві керував відділом давніх актів (1964—1971) та відділом використання і публікації документів (від 1971 р.). 1978 р. перейшов на посаду молодшого наукового співробітника відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР (нині — Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України), з 1984 по 1996 р. займав посади старшого наукового співробітника відділу історико-культурних пам'яток та відділу історії України середніх віків цього ж інституту. Від 1994 р. читав спеціальні курси у Львівському національному університеті ім. І. Франка („Галицько-Волинський літопис“) та Українському католицькому університеті („Вступ до церковнослов'янської мови“).

О. Купчинський — батько трьох дітей: сина Євгена, архітектора, та двох доньок, відомих дослідниць мови й мистецтва.

Окрема сторінка в житті ювіляра — НТШ. Олег Антонович відіграв провідну роль у відродженні Товариства (належав до ініціативної групи від самих початків її роботи, з початку 1989 р.) та розвитку цієї інституції — як науковий секретар (обраний на Установчих зборах 21 жовтня 1989 р.) і незмінний головний редактор „Записок НТШ“ та інших праць гуманітарного спрямування. Здо-

* Повний перелік привітань і пошанувань ювіляру буде опублікований у Додатку до „Збірника наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 90-річчя“ (Львів, 2024).

бутки цього справжнього архітектора серійних видань НТШ гідні подиву, адже він зредагував 56 томів „Записок“ (з 1990 р., т. 221—276), охопивши їхньою тематичною палітрою всі гуманітарні науки, п'ять томів „Енциклопедії НТШ“, 16 чисел „Вісника НТШ“ (2006—2013 рр., ч. 35—50), кілька десятків тематичних збірників, що є найбільшим науково-видавничим досягненням Товариства за 35 років новітньої історії. З цього приводу знаний нтшівець і товариш Олега Антоновича Олександр Домбровський писав: „Прикований“ до редакторського крісла, Олег Купчинський так був віддано зайнятий редакційною діяльністю, що довго не



знаходив часу на власну науково-дослідну працю. Працював над виданнями наукових доробків інших людей коштом власного часу і здоров'я¹. Однак, дякуючи Богу, який нагородив Олега Антоновича багатьма роками життя і світлим розумом, ювіляр надолужив і свою творчу роботу, свідченням чого є сотні праць, про які скажемо згодом. А тепер повертаємося до науково-організаційних заслуг Олега Антоновича у стінах рідного НТШ.

У 1990—2007 рр. учений очолював створену ним Комісію спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. 28 березня 1992 р. увійшов до складу першого корпусу дійсних членів НТШ в Україні; з нагоди свого 70-річчя, яке Товариство відзначало у травні 2004 р., і за особливий внесок у розбудову цієї наукової установи та підготовку її головного видання „Записок НТШ“ нагородже-

ний найвищою відзнакою Товариства — медаллю ім. М. Грушевського. Перебуваючи на посаді голови НТШ упродовж 2005—2014 рр., О. Купчинський утвердив статус Товариства як стабільної та продуктивної інституції. Ставши 29 листопада 2014 р. почесним головою НТШ, він надалі виконує обов'язки члена Президії, відповідального редактора „Записок НТШ“, а також „Енциклопедії НТШ“, над якою активно працює останні п'ятнадцять років. З огляду на значні заслуги перед національною наукою, вченого обрано членом Українського історичного товариства (1994), дійсним членом Української вільної академії наук (2000) та почесним членом Українського геральдичного товариства (2004). У травні 2016 р., згідно з рішенням Львівської міської ради, родина Купчинських на чолі з її патріархом отримала почесне звання „Шляхетна львівська родина“, а в січні 2018 р. О. Купчинський був удостоєний всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Богдана і Левка Лепких за свої найновіші дослідження.

Олег Антонович належить до львівських інтелектуалів „старої дати“, вихованих на традиціях довоєнного НТШ. Його педагогами у Львівському університеті були дійсні і почесні члени Товариства Іларіон Свенціцький, Михайло Рудницький, Юліан Редько, згодом молодий дослідник заприятелював з Іваном Крип'якевичем, який разом із Лукією Гумецькою вирішально вплинув на формування кола його наукових зацікавлень. Ще зі студентських часів О. Купчинський досліджує проблеми топоніміки (зокрема мікротопонімії). У порівняльному ключі він аналізує найдавніші географічні назви, що сягають доби стародавніх слов'ян і Русі, вивчає їхні кількісні показники, просторове поширення й локалізацію, закономірності топонімічних систем різних періодів, опираючись на документальні джерела і спеціальну літературу. Результат студій у цій ділянці — кандидатська дисертація „Українські географічні назви на -ичі XIV—XX ст.“ (науковий керівник Л. Гумецька), захищена в Одеському університеті ім. І. Мечникова 1974 р., та монографія „Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень (географічні назви на -ичі)“ (1981).

Історичний архів у Львові став для ювіляра другим університетом, де він здобув знання з історії та практичні навички роботи з рукописними документами. Вчений був учасником і співорганізатором Наукового семінару з джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін, які І. Крип'якевич започаткував в архіві у грудні 1961 р. Саме на семінарі О. Купчинський зробив свої перші кроки в науці, виступивши, зокрема, 28 лютого 1962 р. з повідомленням на тему „Походження місцевих назв XIV—XVII ст. на території Руського і Белзького воєводства“. Тож цілком закономірно, що від початку 1960-х рр., в умовах праці в архіві, його дослідницьке поле розширю-

¹ Домбровський О. [Рец. на кн.:] До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя.— Київ; Львів, 2004.— Т. I.— 649 с; Т. II.— 655 с. // Український історик.— Нью-Йорк; Київ; Львів; Острого; Торонто; Париж, 2006—2007.— Т. 43—44.— С. 264.

ється й поступово охоплює, крім історичної топоніміки, філологічне та історичне джерелознавство, прикладну архівістику (автор новаторських методик опису документів), спеціальні історичні дисципліни (дипломатику, кодикографію, хронологію, картографію, історичну географію), історію канцелярій, судово-адміністративних установ. Підсумком студій у цих царинах стали понад 300 праць, у тому числі фундаментальне науково-довідкове видання „Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові 1233—1799“ (1972, підготовлене до



Борис Білінський

друку спільно з Е. Ружицьким), стаття „Із спостережень над розвитком документа та діяльністю князівської канцелярії Галицько-Волинських земель XIII — першої половини XIV століть“ (1996), монографії „Земські та городські судово-адміністративні документальні фонди Львова“ (1998), „Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII — першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти“ (2004, 1286 с.). На підставі останньої з перелічених книг, що є вичерпним джерелом з історії канцелярії Галицько-Волинської держави, 2006 р. О. Купчинський отримав науковий ступінь доктора історичних наук, захистивши дисертацію. Від 1990-х рр. з'являються розвідки вченого з історії української писемної мови XVI—XVII ст., яка творилася на народній мовній основі (це публікації про вживання народнорозмовної мови у церковній та освітній сферах, Учительні Євангелія, „Казання“ М. Смотрицького як пам'ятки двох різновидів української літературної мови XVII ст., актову книгу Святоюрської юридикі у Львові — зразок ділової писемності того часу), біографічні нариси про знаних і призабутих представників гуманітарної науки (істориків, літературознавців, мовознавців та ін.) і громадсько-культурних діячів XIX—XX ст. (близько 50 осіб), часто з бібліографічними й документальними додатками, що характеризує автора як „закоріненого“ джерелознавця й археографа. Серед постатей, котрі привернули увагу дослідника, є і греко-католицькі священники, і ченці-науковці першої половини XIX ст., і члени „Руської Трійці“, і представники польського українофільства другої половини XIX ст., національної інтелектуальної еліти Галичини кінця XIX — першої половини XX ст., а також гуманітарії повоєнного часу. З-під його пера з'являються й статті з історії НТШ, в яких висвітлюються напрями наукової й науково-

во-видавничої діяльності Товариства, статuti, форми співпраці із зарубіжними науковими установами тощо. Творчий доробок ювіляра станом на 2022 р. репрезентований у п'яти томнику вибраних праць: „Студії з історії української мови та ойконімії“, „Прикладна архівістика та спеціальні історичні дисципліни“, „Відомі та маловідомі статті національної науки й культури“ (Львів, 2011), „Наукове товариство ім. Шевченка. Дослідження, матеріали“ (Львів, 2013) і „Видатні особистості української і закордонної науки і культури XIX — початку XXI сторіч“ (Львів, 2022). В останні роки



Дмитро Федасюк

вчений продовжує активно публікуватися (переважно в „Записках НТШ“ та „Віснику НТШ“), пише сотні гасел до „Енциклопедії НТШ“. Упорядкував „Взаємне листування Михайла Грушевського та Мирона Кордуби“ (2016), за яке 2017 р. нагороджений Львівською обласною премією в номінації „Літературознавство, сучасна літературна

критика та переклади ім. Михайла Возняка“.

Окремо спинимось на внеску О. Купчинського в розширення джерельної бази української історії. Археографією вчений зацікавився ще у середині 1960-х рр., коли спільно з невеликою когортою ентузіастів (Ярославом Дашкевичем, Анатолієм Сісецьким, Марією Бутич, Людмилою Проценко, Іваном Керницьким та ін.) на чолі з начальником Науково-видавничого відділу Архівного управління при Раді Міністрів УРСР відомим українським



У залі Урочисної академії

археографом Іваном Бутичем упорядковував низку знакових для тогочасної української науки збірників документів: „Іван Франко. Документи і матеріали“ (1966), „Акти села Одрехови“ (1970), „Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.“ (1970), „Леся Українка. Документи і матеріали“ (1971). Завдяки тісній співпраці Олега

Антоновича з колегами з київського та львівського історичного архівів (Марія Бутич, Любов Гісцова, Ніна Грабова, Галина Болотова, Уляна Єдлінська, Анатолій Сісецький, Орест Мацюк та ін.) та Інституту суспільних наук АН УРСР (Феодосій Стеблій, Ярослав Ісаєвич та ін.) у 1970—1980-х рр. видано вісім збірників джерел, серед них „Класова боротьба селян Східної Галичини (1772—1849)“ (1974), „Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні (XVI — перша половина XVII ст.)“ (1975), „Селянський рух на Україні. Середина XVIII — перша чверть XIX ст.“ (1978), „Історія Львова в документах і матеріалах“ (1986), „Русалка Дністрова“ (1989). Уже в новітній період

побачили світ збірники документів і матеріалів „Володимир Гнатюк“ (1998) і „Михайло Драгоманов“ (2001), співупорядником яких цей видатний науковець був ще на початку 1970-х рр., але тоді через цензурні обмеження їх не опублікували. Загалом археографічний доробок О. Купчинського нараховує п'ятнадцять окремих збірників джерел, видання „Слова о полку Ігоревім“, перекладеного польською мовою І. Вагилевичем у середині XIX ст. (1999), численні публікації окремих документів. Тут також доречно згадати, що вчений — упорядник і науковий редактор кількох десятків збірників наукових праць і книг різних авторів, опублікованих у серійних виданнях НТШ („Праці сесій, конференцій, симпозіумів, круглих столів НТШ“, „Визначні діячі НТШ“, „Українознавча бібліотека НТШ“, „Архівні джерела“). Зауважимо, що О. Купчинський належить до когорти тих українських учених, які у 1960—1980-ті рр. (за несприятливих умов радянської дійсності) своїми теоретичними опрацюваннями та едиційною діяльністю розвивали національну археографію.

Уже цей побіжний огляд наукових досягнень Ювіляра виявляє широкий спектр його творчих зацікавлень, засвідчуючи і неабияку працьовитість, і непересічну ерудицію, і науковий талант.

Як влучно висловилася У. Єдлінська, О. Купчинський — „послідовник класичного розвитку української гуманітарної науки з характерним усестороннім і багатоаспектним підходом до досліджуваних явищ, яку плекали І. Франко, М. Грушевський, В. Гнатюк, потім І. Крип'якевич, І. Свенціцький та ін.“ Вчений гідний своїх великих попередників, адже власним прикладом показує, як потрібно працювати для України, уособлюючи неперервність дослідницької традиції, що тягнеться від довоєнного покоління галицьких інтелектуалів до молодшої генерації новітніх часів.

Двадцять років тому, з нагоди 70-ліття, Олега Антоновича вшанували в НТШ двотомним збірником праць під назвою „До джерел“. 2024 р. плануємо підготувати і видати черговий ювілейний збірник на честь вченого. Робота над ним триває.

Мені ж залишається побажати Вам, Олеже Антоновичу, міцного здоров'я та невсипущої енергії у справі примноження здобутків національної науки та культури, багато років життя, задля реалізації творчих планів, яких у Вас чимало, не розчаровуватися у колегах, бути оптимістом і вірити у краще. Ваша праця марно не пропаде.

At adde OAEI I PE

ВИСТАВКА ВИДАНЬ, ПІДГОТОВЛЕНИХ І ОПУБЛІКОВАНИХ ОЛЕГОМ КУПЧИНСЬКИМ

21 травня у виставковій залі Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника урочисто відкрито книжково-документальну виставку „На службі науки і культури“

Наукову і культурну громадськість Львова, родину, учнів і колег ювіляра привітав генеральний директор ЛННБ України ім. В. Стефаника, кандидат педагогічних наук Василь Ферштей.



Початок експозиції виставки

ри“ з нагоди 90-ліття одного з найвідоміших представників української гуманітаристики, авторитетного науковця, почесного голови Наукового товариства імені Шевченка Олега Купчинського.

Відзначаючи непересічність і багатогранність особистості ювіляра, В. Ферштей наголосив, що вся діяльність О. Купчинського — великого Українця складної епохи другої половини XX — першої чверті XXI століть, — присвячена служінню

українському народу. І цілком очевидно, що саме у стінах національної бібліотеки відбувається презентація наукового доробку і вшанування ювіляра, оскільки „кожен, хто почуватися українцем, у стінах бібліотеки є у себе вдома“.

Для презентації ювілейної виставки, представлення експонованих документів слово було надано заступниці генерального директора з наукової роботи, кандидатці історичних наук Ользі Колосовській. Розкриваючи концепцію виставки, характеризуючи основні експозиційні розділи, специфіку добору і представлення документів, доповідачка зазначила, що в організації ювілейної експозиції брали участь працівники структурних підрозділів бібліотеки, фонди яких тривалий час були і до сьогодні залишаються джерельною базою нау-

1947 р. Сороцької семирічної школи, диплом про вищу освіту, здобуту в 1953—1958 роках у Львівському державному університеті імені І. Франка (нині — Львівський національний університет імені І. Франка). Окремо виділено документи, пов'язані з місцями праці О. А. Купчинського. У 1959—1960 роках — на посаді бібліотекаря Львівської наукової бібліотеки АН УРСР (нині — ЛННБ України ім. В. Стефаніка), згодом, у 1960—1978 роках — співробітника Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові, у 1978—1996 рр. — наукового співробітника Інституту суспільних наук АН УРСР (нині — Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України). Від 1994 р. він — викладач за сумісництвом історичного факультету Львівського національного університету імені І. Франка і Львівської бого-



Учасники відкриття виставки

кових досліджень ювіляра. „Олег Купчинський не лише розпочинав свій трудовий шлях в нашій установі (про що свідчить особова справа та автобіографія О. Купчинського, який перебував на посаді бібліотекаря у 1959—1960 роках), але упродовж більш ніж півстоліття є її активним користувачем: читальні зали відділу рукописів, рідкісної книги, україніки, періодики, основних книжкових фондів, як неодноразово ділився сам ювіляр, були затишним і надихаючим місцем його досліджень“. І чергова експозиція, оскільки бібліотека не вперше організовує ювілейну виставку Олега Купчинського (1 червня 2004 р.), суттєво поповнена новими напрацюваннями.

Презентуючи виставку, яку готували працівники відділу бібліотекознавства Роксоляна Вдовичин, Богдана Мартинюк-Лотоцька, Наталія Прокопенко, Христина Савчак, Мар'яна Саган за участі доцентки кафедри філософії Львівського національного університету імені І. Франка Орести Лосик, О. Колосовська зазначила, що висвітлити багатогранну і різновекторну діяльність ювіляра виявилось непростим завданням, адже за 65 років наукової діяльності вчений підготував і видав понад 900 праць.

Розпочинають експозицію архівні матеріали, які загалом відображають різні етапи біографії вченого: зокрема, його свідоцтво про закінчення

словської академії (нині — Український католицький університет). Підсумовують наукові здобутки Диплом кандидата філологічних наук (1974 р.) і Диплом доктора історичних наук (2007 р.).

Науковий доробок ювіляра презентують каталоги і монографії: „Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові, 1233—1799“ (Київ, 1972; у співавторстві), „Українські географічні назви на -ччч XIV—XX століть“ (Київ, 1974), „Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень“ (Київ, 1981), „Земські та гродські судово-адміністративні документальні фонди Львова“ (Київ, 1998), „Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII — першої половини XIV століть: дослідження, тексти“ (Львів, 2004).

У наступних вітринах виставки численні наукові публікації О. Купчинського у збірниках наукових праць, в українських і закордонних періодичних виданнях, до прикладу, лише найвагоміші: „Василь Стефаник у документах Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові“ (*Архіви України*, 1971, № 4), „Втрачені пергаментні грамоти міст і сіл Галичини XIV — першої половини XIX ст.“ (*Бібліотекознавство та бібліографія*: збірник наукових праць. Київ, 1982), „Біля джерел творчості „Руської трійці“ (*Жовтень*,

1986, № 10), „Професор Микола Мельник“ (*Вісник фонду Олександра Смакули*, 1998, № 1), „Август Белловський та Іван Вагилевич: наукові контакти та співпраця“ (*Варшавські українознавчі записки*, 1999, т. 8/9), „Компаневич Варлаам“ (Довідник з історії України (А—Я), Київ, 2001), низка статей з довідкових та енциклопедичних видань.

Вагоме місце в експозиції відведено збірникам документів і матеріалів, співупорядником яких був О. Купчинський. 16 колективних праць висвітлюють актуальну тематику та діяльність видатних постатей в історії та культурі України: І. Франка, Лесі Українки, М. Драгоманова, В. Гнатюка. Великим джерельним потенціалом відзначаються збірники документів „Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.: збірник документів“ (Київ, 1970), „Русалка Дністрова“: документи і матеріали“ (Київ, 1989), „Листування українських славістів з Францом Міклошичем“ (Київ, 1993), „Взаємне листування Михайла Грушевського та Мирона Кордуби“ (Львів, 2016) та ін.

Діяльність О. Купчинського на редакторському рівні представлена в наступній частині експозиції. Ювіляр знаний як редактор, відповідальний редактор, член редколегії понад 30 різних колективних праць, найвагоміші з яких: „Київська Русь: культура, традиції. Збірник наукових праць“ (Київ, 1982), „З історії міжслов'янських зв'язків: збірник наукових праць“ (Київ, 1983), „Іван Крип'якевич. Галицько-Волинське князівство“ (Київ, 1984), „Іншомовні джерела до історії міст і сіл України“ (Львів, 1995), „Михайло Грушевський і Західна Україна“ (Львів, 1995), „Дзєндзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство: збірник праць“ (Львів, 1996), „Український правопис і наукова термінологія: історія, концепції та реалії сьогодення“ (Львів, 1996), „125 років Наукового товариства імені Шевченка“ (Львів, 2001), „Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича“ (Київ, Львів, 2004) тощо.

Вичерпно представлені монографічні і серійні видання відновленого з 1989 р. в Україні Наукового товариства імені Шевченка, редактором і

ла, „Українознавча наукова бібліотека НТШ“, „Вісник НТШ“ (з 2005 р.), „Хроніка НТШ“. За редакцією О. Купчинського побачили світ 56 томів „Записок НТШ“ суспільно-гуманітарної тематики (1990—2022 рр.), експоновані на виставці. Як редактор О. Купчинський розширив тематику видання: продовжуючи традиційні філологічні та історично-філософські дослідження, започаткував окремі томи праць Секцій і Комісій НТШ: археології, спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, етнографії, фольклористики, музикознавства, образотворчого та ужиткового мистецтва, театрознавства, архітектури й містобудування. Саме цей напрям розбудови тематики досліджень науковців Товариства у діяльності О. Купчинського сучасники називають по-справжньому подвижницьким. У контексті сказаного живим свідченням сприяння названим заходам є також підтримка ювіляром ініціативи заснування на початку 2000-х років „Інституту колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ“, який сьогодні разом з іншими інституціями видав десятки томів мистецької спадщини України та інших видань.

На особливе пошанування у науковому доробку ювіляра заслуговує фундаментальне видання „Енциклопедія: Наукове товариство імені Шевченка“, якому присвячено окремий стенд виставки. Наприкінці 1990-х — на початку 2000-х рр. О. Купчинський виступив як ініціатор фундаментального наукового проекту і став відповідальним редактором багатотомного видання про Товариство в Україні: його історію становлення від 1873 р. до сьогодні, його структуру, основні видання, контакти з різними національними й закордонними науковими установами та навчальними закладами, а також про наукову й громадсько-суспільну діяльність членів Товариства й проблематику їхніх досліджень. Із запланованих 14 томів упродовж 2012—2022 рр. світ побачили п'ять томів Енциклопедії.

Десятилітній доробок ювіляра на ниві гуманітаристики зібраний у п'ятитомовому виданні „Вибрані статті та матеріали“ (2011—2022): „Студії з історії української мови та ойконімії“ (2011, т. 1); „Прикладна архівістика та спеціальні історичні



Виставкові вітрини

відповідальним редактором яких упродовж понад 35 років незмінно залишається О. Купчинський, як-от: „Визначні діячі НТШ“, „Історичні джере-

дисципліни“ (2011, т. 2); „Відомі та маловідомі постаті національної науки і культури“ (2011, т. 3); „Наукове товариство ім. Шевченка: дослідження,

матеріали“ (2013, т. 4); „Видатні особистості української і закордонної науки й культури ХІХ — початку ХХІ сторіч“ (2022, т. 5).

Окремий розділ виставки презентує різнопланову діяльність ювіляра у Науковому товаристві імені Шевченка. Особлива увага присвячена розпочатій наприкінці 1980-х років діяльності Олега Антоновича як учасника ініціативної групи зі створення Народного руху України за перебудову, 1989 р. — як делегата Установчого з'їзду Руху у Києві, члена львівського Товариства української мови імені Т. Шевченка „Просвіта“. О. Купчинський увійшов до складу ініціативної групи львівських учених із відновлення Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1989), був співавтором Статуту НТШ. У 1989—2005 роках О. Купчинський — науковий секретар НТШ, у 1990—2007 роках — голова Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін Товариства, 1992 р. О. Купчинський став дійсним членом НТШ у 1992 р.,

симпозіумах, семінарах, зустрічах удокументовані багатьма світлинами, що репрезентують окремі події професійного шляху О. Купчинського, його комунікаційного кола: „Під час науково-дослідного стажування. Біля нагробного пам'ятника Іванові Могильницькому на цвинтарі у місті Перемишлі (Польща): Олег Купчинський“ (1988), „Під час відкриття на проспекті Тараса Шевченка у Львові пропам'ятної таблиці на честь НТШ: Ярослав Падох, Дмитро Штогрин, Микола Мушинка, Олег Купчинський“ (1991), „Дарування представниками „З'єданого українського допомогового комітету Америки“ Енциклопедії „Britannica“: Роман Кирчів, Микола Ільницький, Олег Романів, Роксолана Зорівчак, Роксоляна Сіра, Христина Сенік, Георгій Максимович, Христина Кульчицька, Олег Купчинський“ (1994), „Між засіданнями ХІІІ-ої Щорічної конференції з українознавства в Іллінойському університеті в м. Урбана-Шампейн (США): Олександр Мишанич, Лариса Онишкевич, Дмитро Штогрин, Олег Купчинський“ (1994), „У Президи-



Загальний вигляд залу виставки

упродовж 2005—2014 рр. — очільником Товариства, від 2006 р. продовжує бути членом Світової Ради НТШ, а від 2014 р. обраний почесним головою НТШ.

Заслуги ювіляра у становленні відродженого НТШ у Львові, його діяльності є загальнознаними. У цьому переконують експоновані матеріали, підготовлені під керівництвом О. Купчинського: „З історії Наукового товариства імені Шевченка: збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові“ (Львів, 1997), „125 років Наукового товариства ім. Шевченка“ (Львів, 2001), „Наукове товариство ім. Шевченка: 130 років праці для України“ (Львів, 2003), „145 років Наукового товариства ім. Шевченка“ (Львів, 2019), „Наукове товариство ім. Шевченка: 150 років на службі української науки та культури“ (Львів, 2023), а також „Періодичні та серійні видання Наукового товариства імені Шевченка (1885—1939): анотований покажчик“ (Львів, 1991), „Бібліографія „Записок Наукового товариства імені Шевченка“: Томи І—ССХІ (1892—2000)“ (Львів, 2003), „Каталог видань Наукового товариства ім. Шевченка в Україні: 1989—2003“ (Львів, 2003).

Численні події напруженої наукової діяльності, участі ювіляра у багатьох конференціях,

дії Наукової конференції „Михайло Грушевський і сучасна історична наука“: Наталія Яковенка, Ярослав Пеленський, Олег Купчинський, Ярослав Дашкевич“ (1996), „У науково-видавничому відділі НТШ в Україні: Ігор Гирич, Олег Купчинський, Володимир Кравченко“ (2001), „Редакційний колектив „Енциклопедії НТШ“: Надія Олійник, Олег Купчинський, Олександра Савула, Юрій Ковалів, Василь Майхер“ (2023). Доповнюють їх світлини Олега Антоновича у колі знайомих і близьких: „У редакції журналу „Дзвін“ у Львові: Юрій Коваль, Андрій Содомора, Олег Купчинський, Микола Ільницький“ (1990), „На зустрічі з управою Фондації Ганса Зайделя: Олег Купчинський, о. Борис Гудзяк“ (1999), „В кулуарах виставки наукових праць Олега Купчинського до його 70-річчя у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаніка АН України: Олег Купчинський, Олександр Дзьобан, Степан Костюк“ (2004) тощо.

Особливо інформативною є експозиція, присвячена вшануванню ювіляра. Свідченням високої оцінки сучасників наукового доробку та організаційної діяльності О. Купчинського є зміст численних публікацій про вченого в періодичних виданнях України, як-от: „Архіви України“ (Київ), „Бюлетень Західного наукового центру“ (Львів),

„Вісник Львівського університету“ (Львів), „Вісник НТШ“ (Львів), „Дзвін“ (Львів), „Універсум“ (Львів), „Суботня пошта“ (Львів), „Вільне життя“ (Тернопіль) та ін. На виставці експонується видання Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника „Олег Купчинський: бібліографічний покажчик“ (Львів, 2006), підготовлений Марією Трегуб, з передмовою Марії Вальо та двотомне видання „До джерел: збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя“ (Київ; Львів, 2004), до редакційної колеги якого ввійшли відомі науковці-україністи — Ігор Гирич, Ярослав Грицак, Микола Крикун, Леонід Рудницький, Наталія Яковенко.

Вагомість особистості ювіляра, визнання його праці підкреслюють в експозиції численні привітання знаних осіб та установ, адресовані О. Купчинському з нагоди чергових святкових і ювілейних дат: від Верховної Ради України (за підписом Р. Кошулинського), Інституту українознавства імені І. Крип'якевича (за підписом Я. Ісаєвича), Інституту енциклопедичних досліджень НАН України (за підписом І. Дзюби, Я. Яцківа і М. Железняка), Інституту історії НАН України (за підписом В. Смолія), Інституту Івана Франка НАН України (за підписом Є. Нахліка), Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського (за підписом Г. Скрипник), Світової ради Наукових товариств імені Шевченка (за підписом Л. Рудницького та А. Кіпи), Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при НАН України (за підписом Я. Яцківа) та інші. Okремо представлені численні нагороди: почесна відзнака Міністерства культури і туризму України „За досягнення в розвитку культури і мистецтва“ (2014), Обласна премія в галузі культури, літератури, мистецтва, журналістики та архітектури в номінації „Літературознавство, сучасна літературна критика та переклади — імені Михайла Возняка“ за книгу „Взаємне листування Михайла Грушевського та Мирона Кордуби“ (2017), Диплом лауреата Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Братів Богдана та Левка Лепких за серію літературно- і мистецтвознавчих досліджень останніх років (2017), Почесна грамота „За особливі заслуги перед українським народом“ і відзнака від Верховної Ради України (2023) за вагомий особистий внесок у соціально-економічній і культурно-освітній розвиток держави, значні досягнення в професійній діяльності, активну громадську позицію, сумлінну працю та високий професіоналізм.

Представлена виставка стала дарунком для Бібліотеки до славного ювілею. Експозицію можна оглядати у виставковій залі, матеріали докладно висвітлені на веб-сторінці установи та в її соціальній мережі.

Після презентації та огляду виставки святкування продовжилося у читальному залі імені Тетяни та Омеляна Антоновичів.

У „Слові про ювіляра“ генеральний директор Бібліотеки Василь Ферштей, використовуючи біографічні відомості, акцентував на вирішальних чинниках, які відіграли основну роль у станов-

ленні Олега Купчинського, а саме: національні традиції, родинне коло (дідами О. Купчинського були Євген Купчинський і Микола Мельник, які усе життя працювали, „щоб залишити щось для людей і рідної землі“), а поза тим праця, праця, щоденна праця... Важливим було також навчання в університеті, лекції М. Возняка, І. Свенціцького, І. Ковалика, Т. Пачовського та інших. Василь Ферштей окреслив мовознавчий доробок ювіляра, його дослідження з царини архівознавства, історіографії, картографії. Okрему увагу доповідач зосередив на редакторській діяльності О. Купчинського, зазначивши, що вчений був редактором, відповідальним редактором, членом редколегії понад 30 різних колективних праць. Особливим етапом науково-організаційної біографії вченого була діяльність у відновленні, становленні та розбудові НТШ: члена ініціативної групи львівських учених із відновлення НТШ у Львові (1989), співавтора Статуту НТШ, наукового секретаря НТШ (1989—2005), дійсного члена НТШ (з 1992 р.), голови (2005—2014) і почесного голови (з 2014 р.) Товариства, члена Світової Ради НТШ (з 2006 р.).

З привітаннями виступили голова Наукового товариства імені Шевченка, академік Роман Кушнір, директорка Центрального державного історичного архіву України у Львові Олеся Стефанік, голова Історичної комісії НТШ Андрій Фелонюк. Пошану ювіляру висловив директор Інституту колекціоністерства українських мистецьких пам'яток при НТШ, академік Ігор Завалій.

Далі слово взяли професори Борис Білінський, Андрій Содомора і доктор економічних наук, голова Наглядової ради ЛННБ України ім. В. Стефаника Степан Давимука.

У кожному слові на пошану ювіляра звучала велика вдяка за скрупульозну щоденну працю, за вагомий внесок у дослідження української історії, мови та культури, високий професіоналізм і компетентність, тверду національну позицію, патріотизм і гідне презентування України у світі. Щирі слова побажань здоров'я і наснаги для реалізації розпочатих проєктів увінчували кожний виступ.

Родину Купчинських гідно презентували доньки ювіляра — докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри української мови імені професора Івана Ковалика Львівського національного університету імені І. Франка Зоряна Купчинська і кандидатка мистецтвознавства, директорка Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів ЛННБ ім. В. Стефаника Лариса Купчинська. Вони подякували всім присутнім за участь в урочистостях, щирі привітання і побажання, а колективу Бібліотеки — за організацію події і документальну виставку.

Оглядаючи виставку, численні гості довго ділилися спогадами, згадували події і осіб зі світлин, особливо обговорювали подію 7 травня 2016 р., коли славна родина Купчинських отримала титул „Шляхетна львівська родина“. Цікаво було почути оповідь доньок ювіляра про роль батька у їхньому вихованні та становленні як науковців.

Ť ěüää ĘŤ ĘŤ ŤŤ ĀŤŤĘĀ

УЧЕНИЙ-АРХІВІСТ

(до 90-ліття Олега Купчинського)

На 1975 рік, коли я прийшов працювати до Центрального державного історичного архіву, Олег Купчинський був уже досвідченим архівістом і практиком архівної справи. До його поради дослухалася тодішня дирекція архіву (директорка Надія Врадій), він був авторитетним фахівцем для багатьох архівістів України. Олег Антонович очолював відділ публікацій архіву (тоді він називався „Відділ використання і публікації документів“), мав за плечима археографічну роботу над цікавими й знаковими для нашої культури збірниками документів „Іван Франко“ (1966), „Акти

ського ставропігійського інституту, основу якого становив добре збережений архів Успенського братства,— найдавнішої української культурно-освітньої інституції, що безперервно діяла від XVI ст. аж до 1939 р.

Олег Купчинський народився 18 травня 1934 р. в селі Сороцькому поблизу Теревовлі у родині отця Антона-Миколи Купчинського. Вищу філологічну освіту здобув у Львівському університеті (закінчив 1958 р.), згодом деякий час працював бібліотекарем у Львівській науковій бібліотеці (нині ЛННБ України ім. В. Стефаника). А з 1960 р., коли він упер-



Науковий семінар з архівознавства та спеціальних історичних дисциплін у ЦДІА УРСР у Львові.
Зліва направо: Степан Трофимук, Олег Купчинський відкриває засідання, Євгенія Шраберман. 1976 р.

села Одрехова XVI—XVII ст.“ (1970), „Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.“ (1970), „Леся Українка“ (1971), „Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні“ (1975). З наукової точки зору найважливішим здобутком публікатора був „Каталог пергаментних документів ЦДІА УРСР у Львові. 1233—1799“ (у співавторстві, 1972) — взірць наукового підходу до описання грамот. Для нас, молодих архівістів, Олег Антонович став добрим наставником і незамінним порадиником. Він володів рідкісним даром підносити на науковий рівень будь-яку тему, якою займався. Адже архівна практика змушувала науковця звертатися до різноманітних аспектів роботи не лише з давніми, але й з пізнішими (XVIII—XIX ст.) документами. Олег Купчинський опрацював наукову методику описання давньої картографії, світлин, пергаментів, значну увагу присвятив історії установ, зокрема гродських і земських судів XV—XVIII ст. Особисто мені він допоміг (склав методичні рекомендації) описувати фонд Львів-

ше переступив поріг колишнього Бернардинського монастиря у Львові, де віддавна зберігалися старовинні документи Галичини, його життя надовго пов'язалося з Історичним архівом. Формуванню Купчинського-архівіста й визначенню сфери його наукових зацікавлень сприяла епоха хрущовської відлиги. На той час науково-видавничим відділом Архівного управління керував відомий археограф Іван Бутич, який був ініціатором видання збірників документів Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, 1964 р. започаткував республіканський щорічник „Історичні джерела та їх використання“¹. До того ж 1961 р. академік Іван Крип'якевич організував в архіві семінар з архівознавства й спеціальних історичних дисциплін². Він захопив архівну молодь — О. Мацюка, Е. Ружицького, О. Купчинського, О. Маркевича, М. Вавричин та інших — займатися вивченням історичних наук, виступати на семінарі, публікувати статті. О. Купчинський під опікою І. Крип'якевича став глибоко вивчати історичну географію, топонімію (зокрема,

¹ Загорєцька О. Бутич Іван // Українські архівісти (XIX—XX ст.): Біобібліографічний довідник.— К., 2007.— С. 85—86.

² Сварник І. Наукове товариство ім. Шевченка й українська історична наука (семінар з архівознавства та спеціальних історичних дисциплін) // Творчі незалежної науки: Збірник матеріалів наукової конференції до 150-річчя НТШ / Упоряд. І. Сварник.— Львів, 2023.— С. 91—103.

мікротопонімію), досліджував давні географічні назви населених пунктів³, а також займався питаннями архівознавства, дипломатики, хронології та іншими галузями, суміжними з історією і джерелознавством. Публікував архівні документи про В. Гнатюка, В. Стефаника, І. Труша та ін. З прикладної архівістики слід звернути увагу на такі праці: „Про описання і каталогізацію картографічних творів“ (1971), „Методика наукового описання давніх документів“ (1972), „До історії створення науково-довідкового апарату до фондів судово-адміністративних установ України XV—XVIII ст.“ (1976), „Розшифрування ранніх фотодокументів та їх описування в архівах і бібліотеках“ (1978) та ін. Велике значення для архівістів і науковців, які починали працювати з актами гродських і земських судів, мав машинописний нарис О. Купчинського про ці документальні комплекси XV—XVIII ст., згодом виданий у книжковому форматі⁴.



Науковий семінар у ЦДА УРСР у Львові. Виступає Ярослав Ісаєвич.
У президії: Іван Паславський, Лідія Коць-Григорчук, Надія Врадій, Марія Вальо, Олег Купчинський. 1978 р.

У мою пам'ять закарбувалася ситуація з початків моєї архівної праці. Якось, повертаючись з обіду, я зауважив, що над площею Возз'єднання літають клаптики обгорілого паперу. Піднявши один—два недопалки, я зрозумів, що це архівні документи: на одному були рештки печатки з Тризубом, на іншому фрагмент штампа „Збірна станиця...“ Походивши сквером, я вибирав залишки напівзгорілих аркушів і прийшов у відділ давніх актів. Моя наставниця Корнилівна (В. К. Сіверська) відразу зрозуміла суть: палять у секретному відділі, в печі. Але коли я сказав, що піду з цим до директорки, відмовила, мовляв, мені з моєю біографією тільки цього бракує. Натомість порадила звернутися до О. Купчинського. Він людина поважна, Врадій його послухає. Олег Антонович мовчки роздивився принесене й сказав залишити йому папку. Про що він розмовляв з директоркою, — не знаю. Але документів в архіві більше не палили.

Підсумком архівних пошуків О. Купчинського стала кандидатська дисертація (1974) „Українські

географічні назви на -ичі XIV—XX ст.“ Науковим керівником молодого вченого була знана філолог Лукія Гумецька. Натомість докторська дисертація (2006) стосувалася тривалого вивчення вченим актів і документів Галицько-Волинської держави.

Станом на 2006 р. загальний перелік публікацій вченого налічує понад 500 позицій⁵. Частина статей (не енциклопедичного, а в т. 5 і енциклопедичного характеру) ввійшла до 5-томника „Вибрані праці“ (2011, 2013, 2022). В окремі томи відібрані статті з української мови й ойконімії (1 т.), архівістики й спеціальних історичних дисциплін (2 т.), нариси про діячів науки, культури, Церкви (3 т.). Наступні два томи становили статті про НТШ і видатних діячів української науки та культури XIX — початку XXI ст. (зокрема 70 енциклопедичних гасел). Варто зазначити, що поняття „вибрані праці“ зазначене лише на титульних сторінках як допоміжне визначення. Тому при бібліографічному пошуку потріб-

но звертати увагу на основний заголовок („Прикладна архівістика“, „Студії з історії“, „Відомі та маловідомі постаті“, „НТШ“, „Видатні особистості“). Слід зауважити, що О. Купчинський і нині плідно працює, зокрема в галузі біографістики. Останньо вийшли його ґрунтовні розвідки про фундаторів НТШ Є. Скоропадську-Милорадович, М. Жученка, Д. Пильчикова, О. Кониського й С. Качалу, про засновників Товариства С. Качалу, М. Димета, К. Сушкевича, Ом. Огоновського, Л. Лукашевича, М. Коссака, Ол. Огоновського, Т. Барановського та Ю. Романчука, а також нарис про о. Андрія Іщак з докладною бібліографією⁶.

Від 1978 й до 1996 р., уже як „захищений“ науковець, О. Купчинський плідно працював в Інституті суспільних наук АН УРСР (з 1993 р. — Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України). Продовжував глибокі філологічні студії, пов'язуючи топонімію з процесом розселення давніх слов'ян. Підсумком цих студій стала монографія „Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело

³ Перша публікація дослідника з цієї тематики з'явилася 1962 р. (Центральний державний історичний архів УРСР у м. Львові. Показчик видань архіву та літератури про його діяльність (1947—1988 рр.) / Уклад. О. Гневишева, Д. Пельц, Н. Царьова. — Львів, 1990. — С. 30. — № 147).

⁴ Купчинський О. Земські та гродські судово-адміністративні документальні фонди Львова. — К., 1998.

⁵ Олег Купчинський: Бібліографічний показник / Уклад. М. Трегуб, передм. М. Вальо, бібліогр. ред. Н. Кошик; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 2006.

⁶ Купчинський О. Фундатори Товариства імені Шевченка у Львові 1873 року // Вісник НТШ. — Львів, 2021. — Ч. 65. — С. 9—13; його ж. Засновники Товариства імені Шевченка у Львові // Там само. — 2021—2022. — Ч. 66. — С. 24—34; його ж. Мислитель і дослідник теологічного світу — священник Андрій Іщак (окремі спостереження) // Там само. — 2023. — Ч. 68. — С. 120—128.

історико-географічних досліджень“ (1981). Також вивчав співвідношення між народною і церковною мовами. Щодо останньої, то О. Купчинському належить курс лекцій (в Українському католицькому університеті) „Вступ до церковнослов'янської мови“. Однак головним предметом пошуків, які тривали від архівних років, була документальна спадщина Галицької Русі княжої доби. О. Купчинський видав дослідження „Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII — першої половини XIV століть“ (2004). Це повний корпус усіх оригінальних, скопійованих чи перекладених латиною галицьких документів (14 актів), реконструйованих з літописів і літератури (69 документів), неавтентичних документів (26 актів), а також усі згадки (116) про відомі й невідомі документи князівства. Це фундаментальне наукове видання назавжди вписало ім'я вченого в українську археографію, дипломатику й історичну науку. Але не полишав учений вивчення біографістики відомих, менше відомих, а то й узагалі незнаних діячів на культурній, науковій, громадській ниві. Прикладом для інших мала б стати особлива увага вченого до представників роду Купчинських.

У період національного відродження О. Купчинський став разом з іншими вченими — Р. Кучером, О. Романівим, Я. Підстригачем, Я. Дашкевичем та іншими — ініціатором відновлення у Львові Наукового товариства ім. Шевченка. Не всі знають, але саме Олег Антонович є автором чинного Статуту НТШ⁷. Вже з осені 1989 р. він обійняв важливу посаду наукового секретаря Товариства, а також очолив Комісію спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Разом із першим головою НТШ О. Романівим багато зробив для організаційної розбудови НТШ: створення секцій, комісій, осередків Товариства у Тернополі, Івано-Франківську, Києві, Донецьку, Дніпропетровську для власної праці й налагодження зв'язків з українськими вченими Європи, США, Канади, Австралії⁸. З 1990 р. почав редагувати „Записки НТШ“, які й досі успішно виходять у світ. Високим науковим рівнем це видання завдячує саме О. Купчинському (нині вийшло 56 томів). Крім „Записок“, Олег Антонович у 2006—2013 рр. редагував „Вісник НТШ“, пильно стежив за науковим життям українців у всьому світі, подавав до „Вісника“ численні наукові статті й ін-

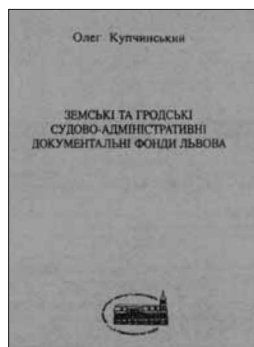
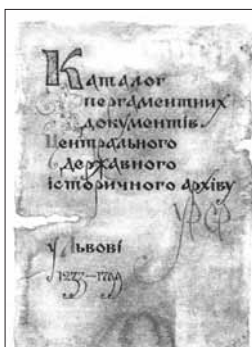
формацію про різноманітні події нашого наукового життя, про відомих і маловідомих діячів національної науки й культури. Серед них письменники В. Ільницький, І. Франко, Г. Лужницький, історики М. Гарасевич, В. Верига, правознавець Я. Падох, митці Є. Купчинський, О. Кульчицька, картограф М. Кулицький, геральдист В. Сенютювич-Бережний, літературознавці М. Тершаковець і М. Фуртак-Деркачев, літограф і видавець А. Андрейчин та багато інших. О. Купчинський опікується також видавничими серіями НТШ „Праці“, „Збірники“, „Історичні джерела“, „Визначні діячі НТШ“, „Українознавча бібліотека НТШ“. Після смерті О. Романіва (2005) О. Купчинський очолив НТШ і був головою Товариства впродовж 2005—2014 рр.⁹

Українська історична наука, лексикографія й біографістика завдячує О. Купчинському появою унікального науково-довідкового видання — „Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія“. На сьогодні вийшло вже п'ять томів (літери А—Ж), у яких самому О. Купчинському належать сотні ґрунтовних статей про окремих учених, інституції, напрями досліджень, історичні й філологічні поняття, дотичні до проблематики НТШ. А ще узагальнювальні статті „Австралійські наукові та громадські інституції“, „Аделаїдський осередок НТШ“, „Аргентинська група НТШ“, „Археологічні з'їзди“ й десятки інших. Та чи не найголовніше — колосальна організаційна й редакційна праця Олега Антоновича, який довів до відповідного рівня сотні статей різних авторів, доповнив їх фактографією й бібліографією.

Приємно відзначити, що й обоє доньок ученого стали відомими дослідницями й продовжили батьківську справу: Зоряна — авторитетний філолог-ономаст, доктор філологічних наук, професор і завідувач кафедри української мови ЛНУ ім. І. Франка, Лариса є знаним мистецтвознавцем і видавцем, очолює Інститут досліджень мистецьких ресурсів ЛННБ ім. В. Стефаніка.

З нагоди 90-ліття хочеться побажати Олегові Купчинському здоров'я й подальшої плідної наукової діяльності. Адже без нього важко собі уявити не лише науку у Львові, але й історію в нашій державі.

zàar NĀADĪ ĒĒ



⁷ Сварник І. Дослідник історичних джерел (до 90-річчя від дня народження Олега Купчинського) // Львівщина в 2024 році. Знаменні і пам'ятні дати краю. Календар.— Львів, 2024.— С. 35.

⁸ Купчинський О. Ініціативна група вчених Львова з відродження Наукового товариства ім. Шевченка (1988—1989). Спогад. (Минає 35 років від часу відновлення НТШ в Україні) // Вісник НТШ.— Львів, 2024.— Ч. 69.— С. 61—66.

⁹ Кушнір Р., Фелонюк А. Наукове товариство ім. Шевченка: історія, сьогодення, майбутнє // 145 років Наукового товариства ім. Шевченка: Збірник статей і матеріалів / Упоряд. А. Фелонюк.— Львів, 2019.— С. 23—24.

70-РІЧЧЯ ГОЛОВИ НТШ АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ РОМАНА КУШНІРА

2024 р. славний 70-літній ювілей відзначив видатний учений-механік, голова Наукового товариства ім. Шевченка, директор Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАН України Роман Кушнір.



Народився ювіляр 1 листопада 1954 р. у родині педагогів в с. Острів поблизу Червонограда (тепер м. Шептицький) Львівської області. 1976 р. з відзнакою закінчив факультет автоматики Львівського політехнічного інституту за спеціальністю „прикладна математика“. Того ж року вступив в аспірантуру при Львівському філіалі математичної фізики Інституту математики АН України (з 1978 р.— Інститут прикладних проблем механіки і математики (ІППММ) АН України) і під керівництвом професора Юрія Коляна досліджував термопружний стан пластин і циліндричних оболонок кусково-однорідної структури. Після закінчення аспірантури 1979 р. працює в ІППММ АН України на посаді молодшого наукового співробітника відділу термомеханіки. У лютому 1981 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата фізико-математичних наук за спеціальністю „механіка деформівного твердого тіла“. Того ж року постановою Президії АН України, відповідно до подання академіка Ярослава Підстригача, був призначений вченим секретарем Західного наукового центру АН України, а також переведений у відділ з вивчення регіональних проблем управління науково-технічним прогресом Інституту, де з грудня перебував на посаді старшого наукового співробітника. 1988 р. його призначено вченим секретарем ІППММ АН України, і на цій посаді він працював до 1990 р. Цей період праці під безпосереднім керівництвом академіка Я. Підстригача був важливим для набуття ним досвіду ефективної науково-організаційної роботи та активної громадської діяльності.

У 1990—1996 рр. працював на посаді заступника директора Інституту з наукової роботи, яку

залишив у зв'язку зі вступом до докторантури при ІППММ ім. Я. С. Підстригача НАН України. Після завершення 1999 р. навчання в докторантурі до 2001 р. працював спершу старшим науковим співробітником, а згодом провідним науковим співробітником відділу математичних проблем механіки неоднорідних тіл Інституту. 2000 р. захистив дисертацію „Напружений стан кусково-однорідних тіл з тепловими та залишковими деформаціями і дефектами структури“ на здобуття наукового ступеня доктора фізико-математичних наук за спеціальністю „механіка деформівного твердого тіла“. З березня 2001 р.— завідувач відділу термомеханіки, а з січня 2003 р.— директор Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України. 2006 р. йому надано вчене звання професора, 2009 р. обрано членом-кореспондентом, а 2018 р.— академіком НАН України за спеціальністю „математичні проблеми механіки“ у Відділенні математики НАН України.

Наукова діяльність Р. Кушніра спрямована на вивчення термонапруженого стану структурно-неоднорідних тіл. Він розробив метод узагальнених задач спряження для математичного моделювання, визначення і дослідження напружено-деформованого стану кусково-однорідних тіл з тепловими та залишковими деформаціями і дефектами. В його основу покладена математична постановка узагальнених задач спряження для диференціальних рівнянь теплопровідності та пружної рівноваги у переміщеннях для однорідної області. Внаслідок цього для кусково-однорідних областей отримано відповідні частково-вироджені диференціальні рівняння з розривними коефіцієнтами. На цій основі побудував уніфіковану математичну модель кусково-однорідного тіла з власними напруженнями (температурними і залишковими) та дефектами (тріщинами, дислокаціями або включеннями). Розроблено методи розв'язування сформульованих на основі такої моделі прямих та обернених задач механіки. За наявності у кусково-однорідному тілі різномірних включень або тріщин диференціальні рівняння моделі зводяться до систем інтегральних рівнянь, розв'язування яких здійснюється з використанням аналітично-числових методик. Ним запропоновано нові підходи до розв'язування прямих та обернених нестационарних задач теплопровідності й відповідних квазістатичних задач термопружності для неоднорідних (шаруватих, термочутливих) тіл. Спільно зі своїми співробітниками та учнями Р. Кушнір розробив аналітично-числову методіку розрахунку квазістатичних температурних напружень у термочутливих тілах за умов конвективно-променевого теплообміну з довкіллям. Запропоновано новий підхід до визначення термопружного стану неоднорідних тіл канонічної форми за неповної інформації про теплове навантаження та додатково відомими переміщеннями (деформаціями) на одній із граничних поверхонь. Він полягає у зведенні відповідних неklasичних

задач до обернених крайових задач термопружності. Досліджено коректність і розроблено аналітично-числову методику побудови їх стійких розв'язків. Запропоновано методику розрахунку квазістатичних температурних напружень у тілах з отворами і тріщинами з урахуванням тепловіддачі, яка включає числове обернення інтегрального перетворення Лапласа. Розвинуто метод функцій впливу для дослідження задач динаміки пружних систем з кусково-змінними характеристиками.

Результати наукових досліджень ювіляра опубліковано у 380 наукових працях, вони відзначені Державною премією України в галузі науки і техніки (2011), преміями Національної академії наук України ім. М. О. Лаврентьєва (2012) та імені М. М. Крилова (2019). 2015 р. йому надано почесне звання „Заслужений діяч науки і техніки України“. Він співредактор п'ятитомної монографії „Математичне моделювання та оптимізація в термомеханіці електропровідних неоднорідних тіл“ (2006—2011 рр.), редактор секції 11-томної „Енциклопедії з температурних напружень“, виданої 2014 р. у видавництві „Springer“, головний редактор і член редколегії низки наукових видань, зокрема, міжнародних журналів „Математичні методи та фізико-механічні поля“ і „Фізико-хімічна механіка матеріалів“, які перекладаються у видавництві „Springer“. Співголова і член програмних комітетів багатьох вітчизняних і міжнародних наукових конгресів і конференцій. Р. Кушнір проводить значну науково-організаційну та громадську роботу як член Комітету з Національної премії України імені Бориса Пастернака (з 2024 р., у 2015—2023 рр. Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки) та його секції математичних наук, Президії НАН України (з 2020 р.), Бюро Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України та Відділення математики НАН України, виконкому і ради Західного наукового центру НАН України та Міносвіти і науки України. Він заступник голови Національного комітету України з теоретичної та прикладної механіки, член правління Українського товариства з механіки руйнування матеріалів, член Українського математичного товариства, наукових рад НАН України за проблемами „Загальна механіка“ і „Фізико-хімічна механіка матеріалів“, Німецького товариства з прикладної математики та механіки (GAMM) і Європейського товариства з цілісності конструкцій (ESIS).

Упродовж тривалого часу Р. Кушнір суміщає наукову роботу з викладацькою, зокрема, читає

спецкурси, керує бакалаврськими і магістерськими роботами, приділяє увагу роботі з аспірантами і докторантами Інституту. За його консультування та керівництва підготовлено 3 докторські та 7 кандидатських дисертацій. Він є головою Спеціалізованої вченої ради при ІППММ ім. Я. С. Підтрига-



Засідання Головної Ради НТШ. Зліва направо: Георгій Сулим, Роман Кушнір, Олег Романів, Ярослав Падох, Леонід Рудницький, Аркадій Жуковський, Степан Козак, Микола Мушинка, Роман Микитович, Богдан Стебельський, Василь Ленцик. Львів, 28 серпня 1992 р.

ча НАН України (з 2007 р.) із захисту докторських і кандидатських дисертацій за спеціальностями „механіка деформівного твердого тіла“ та „математичне моделювання і обчислювальні методи“.

Новий продуктивний період наукової та організаційної діяльності Р. Кушніра розпочався 1989 р. з відродженням Наукового товариства ім. Шев-



Після Урочистої академії, присвяченої 145-річчю НТШ. Зліва направо: Лідія Бойчишин, Дмитро Федасюк, Владислав Бартошевський, Марія Мазея, Роман Кушнір, Надія Олійник, Ольга Шерстило, Ольга Максимішин, Галина Остюк, Олександра Савула, Микола Железняк. Львів, 13 жовтня 2018 р.

ченка в Україні. Він став активним учасником процесу формування комісій і секцій Товариства і започаткування їхньої роботи. Від грудня 1989 до жовтня 1995 р. член ревізійної комісії. Член Комісії механіки від часу її заснування в лютому 1990 р., а також секретар Фізико-математичної секції

(лютий 1990 — грудень 1991). 28—29 серпня 1992 р. учасник першого засідання Головної Ради НТШ у Львові, на якому обрано її нове керівництво (президент Леонід Рудницький, генеральний секретар Олег Романів), перенесено Генеральний секретаріат до Львова, прийнято низку організаційних рішень, які позитивно вплинули на діяльність НТШ в Україні в майбутньому, зокрема, на фінансування і видання „Записок НТШ“, „Хроніки НТШ“ і „Вісника НТШ“ Товариства. У 1992—1996 рр. очолював програмну комісію, яка опікувалася залученням державного фінансування через Комітет з питань науки і технологій України на виконання трьох наукових проєктів Товариства — укладання термінологічних словників, підготовки досліджень з історії науки (біографістика) і „Енциклопедії НТШ“. З грудня 1993 р. Р. Кушнір член Президії НТШ, 22 жовтня 1998 р. обраний дійсним членом Товариства (Комісія механіки), у грудні 2005 — листопаді 2014 р. він був заступником голови НТШ в Україні з науково-організаційних питань, а 29 листопада 2014 р. обраний його головою. Серед проблем, які йому довелося розв'язувати на чолі Товариства у цей важкий час, було фінансове забезпечення діяльності цієї всеукраїнської наукової громадської організації. Ювіляр налагодив співпрацю з Інститутом енциклопедичних досліджень НАН України, Державним фондом фундаментальних досліджень України, доклав значних зусиль до належної взаємодії з органами державної виконавчої влади і місцевого самоврядування Львівської області та Львова, залучив меценатську допомогу. Ці заходи допомогли стабілізувати фінансове становище Товариства та уможливили продовження видавничої діяльності, зокрема, видання „Записок НТШ“, „Вісника НТШ“ і „Енциклопедії НТШ“. Важливим кроком стало ініційоване ним підписання Меморандуму про співпрацю між НАН України і НТШ 8 грудня 2020 р. Беззаперечними науково-організаційними

здобутками Товариства під керівництвом Р. Кушніра слід назвати успішне проведення низки знакових заходів, серед них ювілеїв: 145-річчя НТШ 2018 р., 30-ліття відновлення діяльності в Україні 2019 р. і 150-ліття Товариства 2023 р. Останній видається особливо важливим досягненням, зважаючи на умови, в яких він відбувся, — під час російської збройної агресії проти України. Ювіляр постійно наголошує на всеукраїнському статусі НТШ, розбудовуючи осередки Товариства по всій країні. Це лише перелік тих здобутків НТШ, які є найяскравішими за десять років головування Р. Кушніра.



У президії ювілейної сесії Загальних зборів НАН України, присвяченої 150-річчю НТШ. Зліва направо: Анатолій Загородній, Сергій Пирожков, Роман Кушнір, В'ячеслав Богданов, В'ячеслав Кошечко. Київ, 8 грудня 2023 р.

За вагому наукову та науково-організаційну діяльність учений нагороджений низкою відомчих і державних відзнак, серед яких ордени „За заслуги“ III і II ступенів (2008, 2024), відзнаки НАН України „За наукові досягнення“ (2008), „За підготовку наукової зміни“ (2014), „За сприяння розвитку науки“ (2023).

Сердечно вітаємо вельмишановного, дорогого Романа Михайловича з ювілеєм, бажаємо наснаги і здоров'я для подальших творчих звершень за активної підтримки вдячних колег та учнів.

Діданко О. Ю.

ВІДЗНАЧЕННЯ 150-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ НТШ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

Наукове товариство ім. Шевченка посідає вагомe місце в історії України. В умовах довготривалої бездержавності українського народу воно згуртувало найкращих науковців і навело переконливі докази єдності української нації, попри поділ між кількома сусідніми державами, забезпечило спадковість і подальший розвиток української мови та культури. Найкращі вчені НТШ зробили вагомий внесок у світову науку і засвідчили існування великого творчого потенціалу підневільного наро-

ду. Своєю діяльністю НТШ стимулювало появу українських шкіл та університетів, створення Української академії наук, видавничу діяльність, організацію наукових з'їздів і конференцій. Тому 150-річний ювілей НТШ є важливою нагодою для відзначення його заслуг, а також для посилення діяльності в нових історичних умовах.

У НТШ за 150 років його існування поважне місце займають виходці з Тернопільщини, серед яких немало вчених світового рівня в різних галу-

зях науки та освіти. Нині Тернопільський осередок за чисельністю займає в Україні друге місце після Львівської організації. Тому ми вважали за потрібне належним чином відзначити цей славний ювілей. Наприкінці 2022 р. звернулися до Тернопільської обласної ради й обласної військової адміністрації з обґрунтуванням доцільності проголошення наступного року роком НТШ. Подання підтримала постійна комісія Тернопільської обласної ради з питань духовності, культури, свободи слова, інформації та розвитку громадського здоров'я. Відповідне звернення було розглянуте п'ятою сесією Тернопільської обласної ради, яка одногосно ухвалила рішення від 23 березня 2023 р. № 699 „Про проголошення 2023 р. роком НТШ“.

Цим рішенням Тернопільській обласній військовій адміністрації було доручено розробити і забезпечити реалізацію відповідних заходів і виділити потрібні кошти на їх фінансування. Районним, міським, селищним, сільським радам області запропоновано розгорнути широку просвітницьку діяльність щодо інформування громадськості про НТШ. Це розпорядження допомогло Президії і членам Тернопільського осередку НТШ реалізувати низку заходів, попри те, що обіцяні кошти не надійшли через воєнні обставини. НТШ зацікавилися широкі кола населення, особливо студентська молодь. Багато викладачів університетів і коледжів пожаляли поповнити ряди НТШ та отримали членські квитки.



Президія обласної науково-красназничої конференції до 150-річчя НТШ

У березні 2023 р. на базі Тернопільської обласної наукової бібліотеки відбулася чергова Наукова сесія осередку (так звані Березневі читання), цього разу присвячена 150-річчю заснування НТШ. Усі сім комісій провели окремі секційні засідання (всього 56 доповідей) і спільне підсумкове пленарне засідання, на якому було заслухано річний звіт голови про роботу Тернопільського осередку і три найкращі доповіді, відібрані на секційних засіданнях: „Йосиф Роздольський — співорганізатор зі Станіславом Людкевичем фундаментального збірника „Галицькі руські народні мелодії“ (доповідач дійсний член НТШ Олег Смоляк); „Мовний форпост, або безпековий статус української мови“ (Ольга Петришина); „Нові дослідження поховань культури кулястих амфор на Тернопільщині“ (дійсна членкиня НТШ Марина Ягодинська). Також відбулася презентація нової книги з грифом НТШ: Спогади про Богдана Лепкого / Упоряд., передмова та примітки Надії Білик.— Тернопіль, 2022.— 240 с. Діяла виставка наукової літератури з фонду Тернопільського осередку НТШ.

Тернопільський обласний осередок НТШ спільно з обласною універсальною науковою бібліотекою 22 листопада 2023 р. провів Обласну науково-красназничу конференцію з міжнародною участю, присвячену 150-річчю від часу заснування НТШ. Захід відбувся у змішаному форматі на базі Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського. У роботі конференції взяли участь голова НТШ в Україні академік Роман Кушнір, представники Тернопільської обласної ради та обласної військової адміністрації. Було зачитано благословення від архієпископа і митрополита Василя Семенюка. Заслухано та обговорено 28 доповідей, більшість з яких була присвячена висвітленню історії НТШ і досягненням його провідних діячів у різних галузях науки — Володимира Гнатюка, Івана Пулюя, Івана Горбачевського, Йосифа Сліпого, Богдана Лепкого, Никифора Садовського, Зенона Кузеля, Степана Качали, Ізидора Глинського. Дійсна членкиня НТШ професорка Е. Бистрицька у доповіді навела архівні дані про православне облаштування Почаївської лаври у другій половині XIX ст. Голова релігійного товариства українців-католиків „Свята Софія“, член-кореспондентка НТШ-А Ірина Іванкевич (США) виголосила доповідь „Патріарх Йосиф Сліпий і діаспорні діячі НТШ“. Дійсний член НТШ Василь Лопух (США) доповів про діяльність НТШ в Америці. Кандидатка філологічних наук Ольга Токарчук (Польща) розповіла про автографи художніх творів українських письменників з архіву НТШ у колекції Національного інституту імені Оссолінських у Вроцлаві. Окремі доповіді були присвячені книжковій колекції Тернопільського осередку НТШ у фонді Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки (Г. Польова), бібліографії наукової спадщини дійсних членів НТШ (1873—1940), народжених на Тернопільщині (Лариса Оленич). Привернув увагу учасників і наймолодший доповідач — учень 9-го класу гімназії с. Вікно Артур Солодкий з повідомленням „Василь Мудрий і НТШ в США“. На сайті зазначеної бібліотеки подано збірник тез доповідей в електронному варіанті. За результатами цієї конференції ухвалено рішення. Роботу наукового



Учасники науково-красназничої конференції

зібрання висвітлили місцеві засоби масової інформації, які відзначили всеукраїнське та міжнародне значення цього наукового форуму.

На вказаній конференції представник Тернопільської обласної ради член НТШ Михайло Тимошик вручив групі науковців почесні грамоти цієї Ради. А ще 25 найкращих нтшівців були

нагороджені ювілейною медаллю Тернопільського осередку НТШ за досягнення в науковій роботі та внесок у розвиток і зміцнення НТШ на Тернопільщині. Списки нагороджених попередньо були обговорені та затверджені на засіданні Президії Осередку.

На пошану 150-річчя з часу заснування НТШ під грифом його Тернопільського осередку було надруковано „Збірник праць. Т 13. Діяльність НТШ на Тернопільщині“ (Тернопіль, 2024, 564 с.). Вийшла у світ книжка „Украдений світ. Спогади“ / Упоряд. Б. Тихий (Тернопіль, 2024, 144 с.). У ній наведено болючі спомини постраждалих через насильницьку депортацію українського населення з Надсяння, Підляшшя, Холмщини та Лемківщини після Другої світової війни. Опубліковано збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції 13—14 листопада 2023 р. „Слово і Церква як духовно-культур-



ні домінуючі української ідентичності“ / За ред. владики Володимира Фірмана (Тернопіль, 2024, 280 с.). Цей форум організували Марійський духовний центр „Зарваниця“, Тернопільсько-Зборівська архієпархія УГКЦ, Вища духовна семінарія

імені Патріарха Йосипа Сліпого, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка та Тернопільський осередок НТШ. У збірнику виражена ідея, що Боже Слово, традиція словесности та Церква були

й залишаються ключовими домінуантами української ідентичности. Велике зацікавлення серед учасників конференції викликала презентація вперше виданого в повному обсязі роману „Апостол черні“ (Тернопіль, 2022), який вважають вершиною творчости письменниці Ольги Кобилянської. З перипетіями віднайдення повної версії цього твору і його видання

присутніх ознайомила членкиня НТШ філологиня Марія Крупа, авторка розлогої вступної статті. Проведення цієї конференції з участю богословів і релігієзнавців і випуск збірника матеріалів є першим науковим досягненням Богословської комісії, недавно створеної у структурі Тернопільського осередку НТШ (голова о. Іван Говера, секретар о. Ігор Драпак). До речі, це перша і поки що єдина Богословська комісія серед обласних осередків НТШ в Україні.

Визначною подією було встановлення величного пам'ятника на честь 150-річного ювілею НТШ. Він споруджений в центрі Тернополя, біля обласної наукової бібліотеки, в якій зберігається книжковий фонд Осередку НТШ. Його відкрито 7 грудня 2023 р. Без перебільшення можна відзначити, що пам'ятник має пізнавальну, історичну та мистецьку цінність. Детальніше про цю скульптуру можна дізнатися із статті почесного голови НТШ доктора історичних наук Олега Купчинського.

Таким чином, 150-річний ювілей НТШ на Тернопільщині відзначено на належному рівні. Ця подія привернула увагу широкого кола науковців і громадськості області.

ἰ εὐαεεῖ Αἱ ἈΔΑΕ×Εἱ

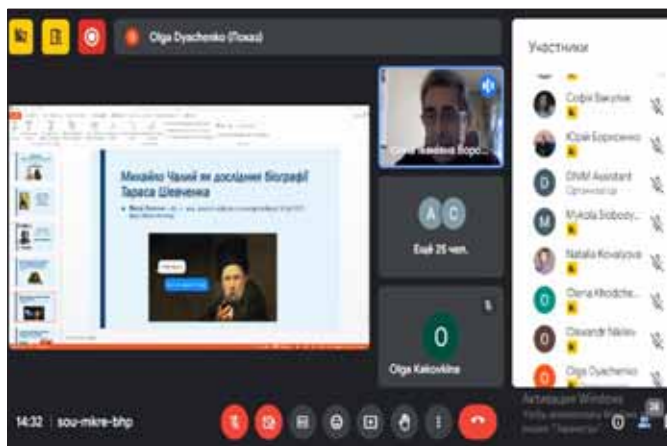
НОВИНИ З ДНІПРОВСЬКОГО ОСЕРЕДКУ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

2024 р. Дніпровський осередок Наукового товариства ім. Шевченка проводить активну роботу, незважаючи на складну ситуацію воєнного стану за умов російсько-української війни. Центральною подією цього річчя Шевченкових роковин у Дніпрі стало проведення XXXV сесії Дніпровського осередку НТШ, яка відбулася 13 березня. На початку пленарного засідання до присутніх зі вступним словом звернувся ректор Дніпровського національного університету ім. Олесея Гончара, професор Сергій Оковитий, голова Дніпровського осередку, професор Сергій Світленко та в. о. декана історичного факультету ДНУ ім. Олесея Гончара Дмитро Архирейський. На пленарному засіданні учасники сесії прослухали три доповіді: „Столітній ювілей Т. Г. Шевченка і формування колек-

тивної національної пам'яті українства“ дійсного члена НТШ, проф. С. Світленка, „Михайло Чалий як дослідник біографії Тараса Шевченка“ доц. кафедри східноєвропейської історії Дніпровського національного університету ім. Олесея Гончара Віктора Воронова та „Т. Шевченка і М. Гоголь: аллюзії на тлі російсько-української війни“ проф. кафедри філософії та українознавства Українського державного університету науки і технологій (Дніпро) Миколи Слободянюка. Всі доповіді стосувалися особистості Тараса Шевченка та проблем шевченкознавства й україністики. Це цілком закономірно, бо XXXV сесія НТШ присвячена 210-й річниці від народження Тараса Шевченка.

Нинішня Березнева сесія НТШ, як і дві попередні, проводилася за умов воєнного стану ди-

станційно, але викликала значний інтерес у науково-педагогічних, наукових, освітніх працівників, музейників, краєзнавців, аспірантів і студентів.



Пленарне засідання XXXV сесії НТШ у Дніпрі.
Доповідь доц. Віктора Воронова. 9 березня 2024 р.

Після пленарного засідання робота Березневої сесії тривала в п'яти секціях: „Історія України”, „Всесвітня історія”, „Історія науки, техніки, освіти”, „Музейна справа, музейництво та літературознавство”, „Географічні студії”. Всього на секційних засіданнях заслухали 61 доповідь, з якими, зокрема, виступили дев'ять докторів наук, професорів, 35 кандидатів наук, доцентів. У сесії взяли участь також десять аспірантів і молодих учених, десять студентів історичного факультету, дев'ять краєзнавців. Учасники сесії представляли п'ять міст України: Дніпро, Кам'янське, Кривий Ріг, Кропивницький, Павлоград.

Як зазначалося на завершальному засіданні заходу, XXXV Березнева сесія НТШ у Дніпрі засвідчила, що українська наука різних напрямів продемонструвала свій творчий потенціал, незважаючи на труднощі воєнного часу, і продовжує відігравати науково-дослідну, навчальну, пізнавально-виховну, інформаційно-комунікативну, інтегративну та консолідовану роль, сприяє відродженню і збереженню історичної пам'яті, розвитку історичної й національної свідомості та ідентичності, популяризації національних і духовно-культурних традицій, зміцненню морально-психологічної єдності нашого суспільства й обороноздатності країни інтелектуальними засобами¹.

Своєрідним продовженням наукової сесії НТШ стало урочисте вручення заохочень членам Дніпровського осередку до 150-ї річниці Товариства і посвідчень новим членам, що відбулося 22 березня в іменній аудиторії акад. Дмитра Яворницького на історичному факультеті Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара. На заході підбили підсумки діяльності Дніпровського осередку під час підготовки і проведення 150-річчя НТШ 2023 р. Зокрема, наголошувалось, що здобутки Осередку узагальнено у статті його голови у збірнику „150 років на службі української науки та культури. Гуманітарні науки“ (Львів, 2023, 1016 с.), присвяченому ювілею. Це та

інші ювілейні видання були передані до Наукової бібліотеки ДНУ.

На урочистому засіданні зазначалося, що активна участь членів Дніпровського осередку в діяльності НТШ сприяє подальшому поступу наукових досліджень, підвищенню рівня української національної свідомості в нашому суспільстві, особливо серед молоді, й високо оцінена керівництвом Товариства і колегами з інших осередків в Україні. Визнанням внеску наших колег стало нагородження першого голови Дніпровського осередку НТШ (1997—2006), доктора історичних наук, професора, дійсного члена НТШ Варфоломія Савчука та чинного голови Осередку (з 2006 р.), доктора історичних наук, професора, дійсного члена НТШ Сергія Світленка пам'ятними медалями до 150-річчя Товариства.

На аверсі відзнаки композиція портрета молодого Тараса Шевченка з написом: „Тарас Шевченко. 1814—1861“ як символ національної ідентичності, волелюбності й нескореності української нації, боротьби багатьох поколінь українців за свободу та незалежність“.

За вагомий особистий внесок у розвиток Товариства з нагоди його 150-річчя подяки НТШ отримали такі члени Осередку: кандидат історичних наук Наталія Буланова, кандидат історичних наук, доцент Ольга Дяченко, кандидат історичних наук, доцент Ольга Каковкіна, доктор історичних наук, професор Надія Кушлакова, кандидат історичних наук Людмила Лучка, кандидат історичних наук, доцент Олександр Чепурко. Професійний шлях усіх цих працівників пов'язаний із ДНУ ім. Олеся Гончара².



Голова Дніпровського осередку проф. Сергій Світленко (справа) вручає медаль Наукового товариства ім. Шевченка проф. Варфоломію Савчуку.
Дніпро, ДНУ ім. Олеся Гончара, 22 березня 2024 р.

Логічним доповненням до цієї частини заходу стало вручення посвідчень НТШ його новим членам, до кола яких увійшли науково-педагогічні працівники та аспіранти ДНУ ім. Олеся Гончара, зокрема завідувач кафедри географії, кандидат педагогічних наук, доцент Віталій Безуглий; кандидат географічних наук, доцент Віктор Грушка;

¹ Дяченко О. 2024. Дніпровський осередок НТШ відзначив 210-річницю з дня народження Тараса Шевченка.— [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://www.dnu.dp.ua/news/5578>

² Там само.

кандидат педагогічних наук, доцент Галина Лисичарова; кандидат географічних наук, доцент Ірина Суматохіна; старший викладач, завідувач навчальної лабораторії Олег Сизенко; кандидат фізико-математичних наук, доцент Сергій Лягушин; аспірантка кафедри всесвітньої історії Юлія Пісчанська, а також учені з інших науково-освітніх і культурних установ Дніпра й інших міст області: кандидат педагогічних наук, доцент Ольга Горіна (Дніпро); кандидат історичних наук Катерина Грищенко (Дніпро); кандидат історичних наук Тетяна Кудрицька (Дніпро); кандидат історичних наук Ольга Ісаєва (Павлоград); кандидат історичних наук Валентина Марченко (Дніпро); кандидат історичних наук, доцент Надія Товстоляк (Кривий Ріг); доцент Юлія Ченцова (Павлоград)³. Можна з упевненістю твердити, що нове поповнення лав Дніпровського осередку сприятиме подальшій позитивній динаміці в його роботі.

Члени Дніпровського осередку НТШ, зокрема голова Осередку, проф. С. Світленко, науковий секретар, доц. О. Дяченко, дійсний член НТШ, кандидат історичних наук Л. Лучка, члени НТШ: доц. В. Грушка та доц. І. Суматохіна взяли участь у режимі онлайн у підсумковому пленарному засіданні Весняної сесії НТШ у Львові.



Виставка „А серце б'ється — ожива... До 210-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка. Пластика Володимира Небоженка”. Дніпро, 9 березня 2024 р.

Представники Дніпровського осередку НТШ активно долучилися до проведення різних науково-освітніх і культурних заходів з іншими установами. Так, у день Шевченкових роковин 8 березня 2024 р. у Дніпропетровському національному історичному музеї ім. Д. І. Яворницького (далі — ДНІМ) відкрилася тематична виставка „А серце б'ється — ожива... До 210-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка. Пластика Володимира Небоженка”. На виставці було представлено колекцію пластики (макети, пробні форми) В. Небоженка — визначного скульптора, Народного художника України (2000), автора низки пам'ятників Т. Шевченкові в Україні. Окрім скульптур, на виставці експонувалися різноманітні портрети Т. Шевченка, альбоми з ілюстраціями до його творів⁴. В організації та проведенні ціка-

вого заходу взяли активну участь в. о. директора ДНІМ, кандидат історичних наук Олександр Старік, члени Осередку: Валерія Лавренко, Катерина Грищенко, Тетяна Кудрицька та ін. На відкритті виставки виступив голова Дніпровського осередку НТШ, проф. С. Світленко.

Учасники Осередку проводили роботу у справі підтримки й розвитку єдиного освітньо-наукового простору України, чому сприяла участь у всеукраїнських наукових семінарах. Так, 18 березня 2024 р. в Дніпрі в онлайн режимі було організовано 5-те засідання Всеукраїнського семінару зі середньовічної та ранньомодерної історії на тему „Професор Микола Ковальський — Людина. Дослідник. Учитель. До 95-річчя від дня народження видатного українського історика-джерелознавця”. Цей інтелектуальний захід зібрав істориків від Дніпра до Львова й Острога. На семінарі виступили й представники Дніпровського осередку НТШ: проф. Сергій Світленко та доц. кафедри історії України ДНУ Світлана Каюк.

Голос фахівців з Дніпровського осередку НТШ прозвучав 2 квітня 2024 р. на пленарному засіданні Всеукраїнського науково-практичного семінару з проблем деколонізації в соціокультурній сфері „КАЙДАНИ ПОРВИТЕ...”, який пройшов на базі КЗ „Дніпропетровського фахового мистецько-художнього коледжу культури“ ДОР⁴. Зокрема, на заході виступили з доповідями „Загадка росія: ненаписана історія“ доц. С. Каюк і „Вшанування пам'яті Тараса Шевченка і процес деколонізації України“ проф. С. Світленко. До речі, семінар викликав значний інтерес у студентської молоді, адже його учасниками стали близько 300 осіб.

Інтерес громадськості на Придніпров'ї викликали презентації новітніх історико-краєзнавчих видань, які відбулися за безпосередньої участі членів Дніпровського осередку НТШ. Так, 17 травня 2024 р. на базі Музею історії міста Кам'янське пройшла презентація книги директора цієї установи, кандидата історичних наук, члена Дніпровського осередку НТШ Наталії Буланової „Невідоме Тритузне. Слідами зниклого села: історичні нариси, присвячені 150-річчю Наукового товариства ім. Шевченка / Музей історії міста Кам'янське; Дніпровський осередок Наукового товариства імені Шевченка. Нікополь: „Принтхауз „Римм“, 2024“. На презентації виступила авторка цієї цікавої історико-краєзнавчої розвідки, автор вступу до видання проф. С. Світленко та ін.

Змістовні презентації видань були організовані з участю члена Дніпровського осередку, відомого краєзнавця Миколи Чабана, що відбулися на базі Бібліотеки української діаспори ім. Джона Маккейна (Дніпро). Так, 18 травня 2024 р. була представлена книга Миколи Чабана, Зої Шевцової та Володимира Гапонова „Нариси про лікарів Придніпров'я ХІХ — першої половини ХХ століт-

³ Дяченко О. 2024.— Дніпровський осередок НТШ відзначив 210-річницю з дня народження Тараса Шевченка.

⁴ Виставка „А серце б'ється — ожива...“ (пластика Володимира Небоженка).— [Електронний ресурс].— Режим доступу: https://www.museum.dp.ua/uk/exhibition_0584/; Тверська Л. В. Небоженко Володимир Павлович // Енциклопедія сучасної України.— [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ.— К., 2021.— Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-72686>

тя“ (Дніпро: Ліра, 2023, 552 с.), а 20 червня 2024 р. громадськості репрезентована книга М. Чабана „Під сонцем Алупки. Алупка в житті українських

хеології Оксана Мірошниченко (Дніпро), історик, аспірантка Наталія Міщанчук (Дніпро), кандидат історичних наук Олександр Старік (Дніпро), кандидат історичних наук Ірина Шабельнікова (Дніпро). Загалом у лавах Дніпровського осередку НТШ уже налічується 60 осіб.

3 липня 2024 р. в житті нашого Осередку відбулася пам'ятна подія — ювілей директорки Наукової бібліотеки Дніпровського національного університету ім. Олесь Гончара, кандидата історичних наук, дійсної членкині НТШ Людмили Лучки (1964 р. н.). У вітальній адресі Дніпровського осередку НТШ, врученій у пам'ятний день ювілярці, зокрема, зазначалося:

„Ваша багатогранна діяльність у царинах бібліотечної справи, історичної науки, популяризації освітніх і культурних надбань української нації завжди вирізняється високим професіоналізмом, вмінням вести інтелектуальний діалог, розвинутим творчим підходом.

Упродовж багатьох років Ви здійснюєте активну і плідну діяльність у лавах Дніпровського осередку Науково-

вого товариства імені Шевченка. Ваші доповіді на весняних сесіях Товариства, виступи на численних наукових конференціях, участь в інтелектуальних проєктах, організація читань, „круглих столів“, творчих зустрічей, презентацій видань, виставок тощо завжди привертають увагу науково-педагогічних працівників,

науковців, краєзнавців, студентської молоді та сприяють поступу українського науково-освітнього і культурного середовища в Дніпровському національному університеті ім. Олесь Гончара, Придніпровському регіоні та за його межами“.

У день ювілею шановну колежанку прийшли привітати зі святом голова Дніпровського осередку проф. С. Світленко та заступник голови — проф. В. Савчук, які сердечно привітали Людмилу Миколаївну, вручили вітальну адресу, квіти, пам'ятний дарунок і побажали міцного

здоров'я, великої життєвої сили, щастя, нових творчих здобутків у галузях культури, освіти та



Член НТШ Микола Чабан виступає на презентації книги „Під сонцем Алупки. Алупка в житті українських письменників, митців, істориків і громадських діячів“. Дніпро, Бібліотека української діаспори ім. Джона Маккейна, 20 червня 2024 р.

письменників, митців, істориків і громадських діячів“ (Дніпро: Ліра, 2023, 240 с.)⁵. Зовсім недавно вийшла у світ ще одна змістовна розвідка М. Чабана — „Бандурний батько Микола Богуславський“ (Дніпро: Ліра, 2024, 208 с.). На осінь 2024 р. готується презентація цього видання.

Члени Дніпровського осередку НТШ активно публікують нові праці про досвід збереження історичної й національної пам'яті про Т. Шевченка. Тільки за останні місяці 2024 р. вийшла у світ низка наукових статей з цієї проблематики, зокрема авторства доц. В. Воронова⁶ та проф. С. Світленка⁷.

Свободолюбні й націотворчі ідеї Кобзаря зберігають свою значущість у наш час. Тому цілком зрозуміло, чому в закладах вищої освіти і культури Придніпров'я зростає кількість осіб, які прагнуть долучитися до роботи в лавах Дніпровського осередку НТШ. За останні місяці проведено значну організаційну роботу у справі збільшення наших лав. 20 червня 2024 р. Президія НТШ в Україні розглянула питання про прийом нових членів і затвердила десять кандидатів від Дніпровського осередку. Серед нового поповнення Дніпровського осередку доцент кафедри економіки та менеджменту Анатолій Бензарь (Павлоград), кандидат наук з державного управління Юрій Борисенко (Павлоград), кандидат педагогічних наук Ніна Житник (Павлоград), доктор історичних наук Наталія Ковальова (Дніпро), кандидат психологічних наук Наталія Кучинова (Павлоград), історик, аспірант Олег Малишко (Дніпро), доктор філософії з історії та ар-



Директор Наукової бібліотеки Дніпровського національного університету ім. Олесь Гончара, дійсна членкиня НТШ Людмила Лучка. 3 липня 2024 р.

⁵ [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://gorod.dp.ua/news/226262>

⁶ Воронов В. Комеморація Тараса Шевченка на українських землях на рубежі XIX—XX ст. (за матеріалами „Київської старини“) // Грані. Науково-теоретичний альманах.— Дніпро, 2024.— Т. 27.— № 1.— С. 23—35.

⁷ Світленко С. Вшанування постаті Тараса Шевченка на Чернігівщині та формування національної пам'яті українства (середина XIX — початок XX ст.) // Сіверянський літопис.— Чернігів, 2024.— № 3.— С. 87—101; його ж. М. Аркас і збереження історичної пам'яті про Т. Г. Шевченка (остання чверть 19 — початок 20 ст.) // Емінак: науковий щоквартальник.— Миколаїв, 2024.— № 2 (46).— С. 238—253.

науки в ім'я перемоги незалежної України. Численні друзі, колеги, гості мали чудову нагоду не тільки привітати шановну вчену-історикню, а й взяти участь у презентації біобібліографічного покажчика „Лучка Людмила: „На досягнутому не зупиняюсь...“: Біобібліографічний покажчик“, підготовленого до ювілею. У виданні, укладеному співробітницями Наукової бібліотеки ДНУ С. Ачкасовою та М. Заріповою, представлено вступну статтю „Життєве покликання — бібліотечний світ (До ювілею Людмили Лучки)“ проф. С. Світленка, в якій простежено основні віхи життєвого і творчого шляху ювілярки; вміщено згадки друзів, керівників і радників, наставників; подано хронологічний перелік



праць Л. Лучки з анотаціями, а також літературу про життя та діяльність науковиці, іменний і географічний покажчики, фотододатки. Творчий доробок ученої налічує вже 118 бібліографічних позицій, але це аж ніяк не межа. Адаже життєве кредо дійсної членкині НТШ Людмили Лучки: „На досягнутому не зупиняюсь...“⁸

У стислому повідомленні нами згадані лише деякі події в житті Дніпровського осередку останнього часу. Втім, навіть окреслене коло зробленого засвідчує, що наше інтелектуальне співтовариство діє в душі слова і діла безсмертного Тараса Шевченка.

Νᾱδᾱῖε Νᾱῶῒεᾱί Ἐί

УМАНСЬКИЙ ОСЕРЕДОК НТШ

Нинішнього року, позначеного 210-ю річницею від народження великого поета, художника та Пророка України Тараса Шевченка, осередок НТШ утворено й в Умані. 20 березня, невдовзі після ювілейних торжеств, у читальній залі Уманського на-

фії і кадастру УНУС, доктора географічних наук, професора Юрія Кисельова, секретарем Осередку — викладача кафедри екології та безпеки життєдіяльності УНУС, доктора філософії з наук про Землю Марію Хімич.



Учасники зборів Уманського осередку НТШ. Зліва направо: доц. Ірина Кравцова, голова Осередку, проф. Юрій Кисельов, проф. Іван Мостов'як. 20 березня 2024 р.



Члени Уманського осередку НТШ. Зліва направо: секретар Осередку, д-р Марія Хімич, проф. Олександр Ситник, проф. Іван Мостов'як, голова Осередку, проф. Юрій Кисельов, доц. Ірина Кравцова. 20 березня 2024 р.

ціонального університету садівництва проведено установчі збори новоствореного Уманського осередку Наукового товариства ім. Шевченка. Першими членами НТШ в Умані стали десятеро найактивніших науково-педагогічних працівників УНУС, а також науковці з переміщених університетів, які знайшли прихисток у славному гайдамацькому місті. Зокрема, ініціативу науковців підтримав перший проректор університету, доктор сільськогосподарських наук, професор Іван Мостов'як, активно доєднавшись до роботи Осередку.

Головою Уманського осередку НТШ одностайно обрано завідувача кафедри геодезії, картогра-

У планах уманських активістів НТШ проведення восени цього року науково-практичної конференції, присвяченої видатному українському вченому, першому українцеві — доктору географії, дійсному членові НТШ Григорію Величку, який у 1925—1927 рр. працював в Уманському сільськогосподарському інституті (теперішньому університеті садівництва). Планується також залучення нових членів, небайдужих як до долі української науки, так і до національної державности загалом.

Ρ ὀῖε ἘἘΝᾱῒἘἮ Ἄ

⁸ Лучка Людмила: „На досягнутому не зупиняюсь...“: Біобібліографічний покажчик / НБ ДНУ; уклад. С. І. Ачкасова, М. В. Заріпова; вст. ст. С. І. Світленко.— Дніпро, 2024.— 68 с.

СТАТТІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

ДІАЛЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ІСТОРІЯ — КУЛЬТУРА — ІДЕНТИЧНІСТЬ

Мова — це не просто засіб спілкування та передавання інформації, це голос народу, його душа. Мова належить до чинників, які формують особистість, є „візитівкою“ кожної людини. Від дитинства ми чуємо та вбираємо мову від батьків, бабусь і дідусів, рідну мову. Зазвичай це не літературна мова, а діалектна, регіональна. У цьому сенсі вона є певним ідентифікатором людини, родини, роду, народу. Від популярних книг до улюблених віршів, від емоційного спілкування до наукових досліджень — мова є невід’ємною частиною нашого життя.

Сьогодні, як ніколи, варто говорити про мову, про діалекти (= говори) української мови, про те, як історія мови „консервується“ в діалектах, чому лексика діалектів значно багатша за літературну мову, а також про мову і діалект у контексті історії, мову як маркер ідентичності, як об’єкт переслідування, нищення і навіть депортації, як чинник державотворення і навіть про мову як зброю, адже російсько-українська війна актуалізувала ці проблеми й вивела їх на передній план.

Діалект vs. літературна мова

Національна, або загальнонародна, мова — це мова окремої історичної спільноти людей, мова етносу. Мова і народ — це невід’ємна цілість, одне без іншого існувати не може. Становлення народу тісно пов’язане з формуванням його мови.

Народ, який втратив або забув свою мову, найчастіше втрачає і самоідентичність. „Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову“, — слова Ліни Костенко не потребують жодних пояснень, вони коротко і влучно передають увесь трагізм ситуації.

Національна мова — надзвичайно складна система, яка охоплює передусім літературну й діалектну мови.

	Літературна мова	Діалектна мова
Форми існування	загальнодержавна, наддіалектна	територіальна, регіональна
Сфера спілкування	офіційна, ділова	неофіційна, побутова
Нормативність	усталена, кодифікована	варіантна
Простір комунікації	члени етносу	мешканці регіону

Якщо діалектна мова — як сукупність усіх діалектів національної мови — це регіональна, територіальна форма існування здебільшого у неофіційних сферах спілкування, у побуті, у родині, у межах регіональної групи, то літературну мову, стандарт можна назвати наддіалектною, оскільки, сформувавшись на основі діалектів, вона зуміла виробити єдиний унормований стандарт, „обравши“ найтипівіші фонетичні та граматичні риси і слова, ті риси, які закріпилися впродовж століть

у художніх творах і словниках, відповідно до потреб часу коригуючи ті чи інші моменти у правописах. Своєю чергою саме діалекти не дають літературній мові „закостеніти“, постійно оновлюючи її новими словами та формами. Водночас діалектна мова значно багатша, оскільки не обмежуючись жодними нормами, вона акумулювала в мовленні найтипівіші, найцікавіші, найзнаковіші особливості історії й культури мешканців регіону.

Кожна людина є носієм ідіолекту — власної говірки, система якої формується від нашого народження упродовж усього життя, відтворюючи різні його етапи (освіту, науку, культуру, працю, дозвілля), поєднуючи риси і діалектної, і літературної мови. Залежно від комунікативної ситуації ми здебільшого обираємо один із варіантів, перемікаючи коди „діалект“ — „стандарт“.

Якою мовою ми говоримо, спілкуючись із мамою чи бабусею, із сестрою чи приятелькою? Навряд, чи ми намагаємось „кодифікувати“ наше мовлення в таких ситуаціях. І навіть більше, у розмові зі своїми бабцями чи дідусями, думаю, кожен з нас намагається говорити їхньою рідною говіркою.

Літературну мову порівнюють з діловим костюмом, який хочеться і потрібно „знімати“ поза офісом. Використання діалектів у мовленні не тільки збагачує його, робить його самобутнім, прикрашає, інкрустуючи унікальні форми у мовлення.

І ще одне спостереження діалектолога: наскільки б освіченою не була людина і не намагалася розмовляти літературно, майже завжди за мовою можна ідентифікувати, з якої території вона походить. Незважаючи на працю над мовленням, його шліфування та вдосконалення, дуже складно повністю відірватися від свого діалектного минулого, затерти свої мовленнєві особливості, вимова (не завжди, але досить часто!) зберігає фонетичні чи граматичні особливості своєї території.

Діалект та історія мови

Українська мова належить до мов із тисячолітньою писемною традицією. Це підтверджують тексти, писані давньоукраїнською мовою, які збереглися від XI ст. — передусім тексти і особливо післямови до них, писані „живою“ мовою, *Остромирового Євангелія, Добрилового Євангелія, Ізборників Святослава* та ін.

А відкриття та вивчення графіті, залишених на стінах собору Софії Київської від XI ст., стали справжньою науковою сенсацією і беззаперечно засвідчили, що вже тисячу років тому у Києві розмовляли українською мовою. Написи, як, наприклад, „Господи помози рабу своєму Лазореві“, із закінченням *-єві*, документують найдавніші морфологічні риси української мови.

Ці мовні свідчення уцент розбивають шовіністичні теорії Путіна про „єдину колицку“ і „єдиний народ“, бо історія української мови, як і українського народу, — давня і самобутня. Варто зазна-

чити, що словники „древнего руского языка“ укладені здебільшого на основі українських пам'яток і текстів, а російські вчені привласнюють наше багатомовне культурне надбання. Роками Росія фальсифікувала нашу історію, нав'язуючи українцям безісторичну свідомість, привласнивши і назву *Русь*, від якої утворено сучасну *Росію*, і найдавніші пам'ятки, видаючи їх за російські.

Лінгвоцид, або мововбивство

Історія української мови, на жаль, складна і страшна: від XVII ст. — упродовж 400 років — її знищували та забороняли 134 рази, за неї вбивали та катували, але вона постійно піднімалася з колін і відроджувалася.

Росія століттями намагалася стерти особливості української мови, бо заборону розмовляти рідною мовою супроводжувала „чистка“ словників від „націоналістичного сміття“, „штучного націоналістичного творіння, не властивого мовленню мас“, чим російська пропаганда вважала все автентично українське, цілком відмінне від російської мови (як, наприклад, *світлина*, *мапа*, *долішній*, *горішній*, *допіру*, *позаяк*, *навзаєм*, *часопис*, *наразі*, *гурт*, *відсоток*, *чинник*, *реченіць* та багато інших)¹. Такі „репресовані“ слова замінювали російськими, які не мали практичного застосування у мовленні українців. Але народна мовна традиція сильніша від заборон.

Були спроби знищити і діалектні риси, повністю стерти їх із мовлення і пам'яті людей „як щось зайве, непотрібне, забуваючи зовсім, що без народної основи, без цього діалектного мовлення не могла б бути витворена і велика літературна мова“, як слушно зауважує Григорій Аркушин².

Окрім численних заборон, українців віками через мову принижували, висміювали, розвиваючи у свідомості українців комплекс меншовартості. Унаслідок цього ще тривалий час після здобуття незалежності деякі українці соромилися розмовляти рідною мовою, оскільки в багатьох закріпилася думка, що українська — це мова села, і говорити українською про серйозні й важливі речі не можна.

Мова і простір. Карта говорів України

Межі говорів і їх поширення демонструє карта говорів, яка, накладючись на карту України, демонструє історичні зміни кордонів, часто залишаючи поза їх межами і українців, і їхні говірки. Зокрема, на карті говорів української мови („Карта южнорусских нарѣчий и говоривъ“), яку 1871 р. уклали діалектолог Костянтин Михальчук та етнолог Павло Чубинський, а накреслив карту приватний землемір К. Маржецький, „ми бачимо величезні україномовні терени,



які за площею можуть становити цілу середньоевропейську державу: а це Кубань, Курщина, Орловщина,— територія на схід від сучасного українсько-російського кордону. До речі, Азовське море було внутрішньо українське, бо на схід від цього моря ще кілометрів зі ста функціонували українські поселення і українська мова. І там не було жодного домінування чи переважаючої більшості російських етнічних поселень. Українською мовою говорили на Берестейщині, нинішній Берестейській області Білорусі, на заході україномовні терени до операції „Вісла“ поширювались на Підляшшя і доходили майже до Любліна, у східній Словаччині також були області, заселені українцями, ареал поширення української мови заходив у Румунію. Карту 1871 р. можна вважати ілюстрацією територіальних втрат, що їх зазнали українці впродовж



„Карта южнорусских нарѣчий и говоривъ“ К. Михальчука та П. Чубинського. 1871 р.

XX ст. Вона ж показує, що комуністична політика лінгвоциду була успішнішою за самодержавну“, — як слушно підсумовує Павло Гриценко³, директор Інституту української мови НАНУ.

Сучасна карта України, „накладена“ на карту 1871 р., засвідчує значно ширше функціонування українських говорів відповідно до сучасних кордонів України.

¹ Детально див.: Масенко Л. Мовна політика в УРСР: історія лінгвоциду // Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду: Документи і матеріали / Ред. Л. Масенко.— К., 2005.— С. 5—36; Демська О. Реєстр репресованих слів // Там само.— С. 354—399.— [Електронний ресурс]— Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0013358 (дата перегляду 14. 09. 2024 р.).

² Аркушин Г. Західнополіська діалектологія.— Луцьк, 2012.— С. 12.

³ Цит. за: Масенко Л. Українське Азовське море: україномовний простір — запорука цілісності держави.— [Електронний ресурс]— Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29480076.html> (дата перегляду: 14. 09.

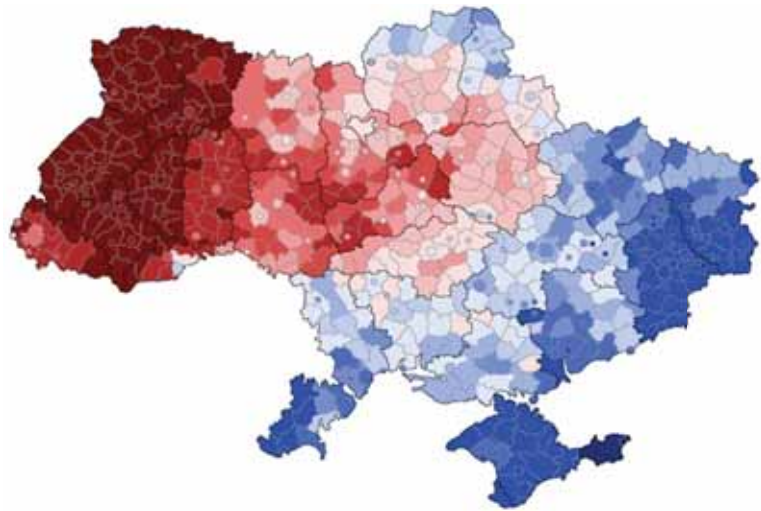


Кадр із документального фільму „Соловей співає. Доки голос має”. 2019 р.⁴

До прикладу, „Словник українських говорів Воронежської області“ Марії Авдеєвої тільки на двох випадково розгорнутих сторінках фіксує величезний пласт української лексики, як, наприклад: *добрячий, довбня, довгастий, довгенький, довгуватий, догори і додолу, додому*⁵ та ін.

Аналізуючи історію мови в контексті історії народу, держави, складно не зауважити, наскільки важливим є місце і значення мови в житті суспільства. Сьогодні мовне питання з площини суто лінгвістичної перейшло у площину історико-політичну.

„Мовна карта України“ станом на 2015 р.⁶, де червоним кольором позначено домінування української мови у містах України, а синім — російської, демонструє, що російськомовна територія значною мірою „накладається“ на сучасну карту бойових дій та окупованих територій.



Мовна карта України. 2015 р.

2024 р.). Пор. також дослідження українських говорів поза межами кордонів України: Лесів М. Особливості говору українців Холмщини та Підляшшя // Холмщина і Підляшшя: Історико-етнографічне дослідження.— К., 1997.— С. 86—100; його ж. Українські говірки в Польщі.— Варшава, 1997; Аркушин Г. Голоси з Підляшшя (Тексти).— Луцьк, 2007; його ж. Голоси з Берестейщини (Тексти).— Луцьк, 2012; його ж. Українські говірки Підляшшя: сучасне усне мовлення.— Луцьк, 2022; його ж. Матеріали до Словника українських говірок Підляшшя.— Луцьк, 2022; Фроляк Л. Українська мова Північного Підляшшя як варіант української літературної мови // Діалог мов — діалог культур. Україна і світ.— Мюнхен, 2018.— С. 183—191 та ін.

⁴ [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=rDErIyEQFGM> (дата перегляду: 25. 09. 2024 р.).

⁵ Авдеєва М. Т. Словарь украинских говоров Воронежской области: В 2 т.— Воронеж, 2008—2012.— Т. 1.— С. 114—115.— [Електронний ресурс].— Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Avdeeva_Maria_Tikhonovna/Slovar_ukraynyskykh_hovorov_Voronezhskoi_oblasty_Tom_1_ros.pdf (дата перегляду: 25. 09. 2024 р.).

⁶ [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=yaka-mova-panuje-v-ukrajinskomu-sehmenti-internetu> (дата перегляду: 14. 09. 2024 р.).

⁷ На карті говорів 14, оскільки лемківський позначено крапками та ромбами як говір „без території“ (детально див. про це: Ястремська Т. Діалектний простір Галичини: говірки української мови // Українська мова в Галичині: історичний вимір / За ред. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей.— Львів, 2011.— С. 77—84; її ж. Говірки української мови обабіч кордону // Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: Колективна монографія / Відп. ред. І. Патер, упоряд. О. Муравський, М. Романюк.— Львів, 2019.— С. 67—73.— [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=721> (дата перегляду 27. 09. 2024 р.), а буковинський і покутський говори (на карті під № 11), за сучасною класифікацією, дотепер аналізують як один — буковинсько-покутський, хоча є низка підстав для автономного статусу кожного з говорів, незважаючи на чимало спільних рис (див.: Ястремська Т. Діалектний простір Галичини.— С. 67—70; Колеснік Л. Я. Покутські говірки на тлі літературного стандарту // Українська мова.— 2021.— № 2 (78).— С. 76—89.— [Електронний ресурс].— Режим доступу: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/2_21/8.pdf (дата перегляду 27. 09. 2024 р.).

⁸ Детально див.: Матвіяс І. Г. Формування південно-східного наріччя української мови // Мовознавство.— 1983.— № 1.— С. 82—100; Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія: Курс лекцій.— Львів, 2023.— С. 422—429.



Сучасна карта говорів української мови

Ареал поширення середньонадніпрянського говору визначається долиною річки Дніпро й охоплює центральну частину України. Як зазначає Ганна Мартинова, він накладається на межі „території давнього культурного та політичного центру східних слов'ян „Руська земля“ за археологічними матеріалами VI—VII ст.”⁹, а збережені діалектні риси підтверджують гіпотезу про період IX—X ст. як час його можливого формування. Важливо зазначити, що саме цей діалект є основою сучасної української літературної мови, увібравши в себе деякі риси північних і південно-західних діалектів.

Ареал поширення слобожанського говору накладається на історичну територію Слобідської України. Ним також розмовляють мешканці деяких регіонів Білгородської, Воронежської та Курської областей Росії.

Слобідська Україна, як історико-географічна область, постала в XVI—XVII ст., коли почалися масові переселення на вільні землі. Назва зумовлена історичною специфікою регіону і утворена від слова *слобода*, що, ймовірно, є результатом видозміни форми *свобода* ‘воля’¹⁰. Слободами називали, зокрема, колишні козацькі колонії або новозасновані поселення з власним самоврядуванням, мешканці якого були звільнені на деякий час від виконання повинностей. Варто зазначити, що наприкінці XVIII ст. Катерина II скасувала козацький устрій, що стало початком московізації української Слобожанщини.

Степовий говір — говір українського степу; це південні терени України, рівнинна частина Криму аж до Кримських гір. Сформувався говір унаслідок дозаселення людей з різних регіонів України десь у XVII—XIX ст.

Упродовж століть тут мешкали поруч українці, росіяни, греки, німці, поляки, євреї, татари, роми. Як зазначає Любов Фроляк, „сусідство різних культур, співіснування українських та неукраїнських говірок в одному населеному пункті певним чином позначалось на становленні ареалу східностепових говірок української мови і є причиною його багатомовності”¹¹. Однак на цій території багатомовність, зокрема українсько-російська, спричинена не лише суміжністю територій, а й тривалим панівним становищем російської мови.

Частина території слобожанського і степового говорів сьогодні внаслідок російської воєнної агресії перебуває в зоні тимчасової окупації. І невідомо, що залишиться від колишнього діалектного простору після війни. „Безсумнівно одне, — зазначає П. Гриценко, — це буде інший мовний ландшафт порівняно з фіксованим раніше, і сьогодні неможливо передбачити глибину і напрямки його трансформацій”¹².



Говори південно-східного наріччя української мови

Із-поміж основних рис мовлення, характерних для носіїв цих говорів, відзначимо такі, як:

„акання“ — часте вживання звука [а] замість [о], що, ймовірно, є впливом сусідніх південноросійських говорів: *галава* ‘голова’, *малако* ‘молоко’, *вада* ‘вода’, *вазіть* ‘везить’, *рабіть* ‘робить’, *калі* ‘коли’, *вайна* ‘війна’;

„укання“ — вживання [у] замість [о]: *зулува* ‘голова’, *вудá* ‘вода’, *усіння удежа* ‘осіння одежа’;

протетичні (приставні) приголосні на початку слова: *ворáти* ‘орати’, *Гадéса* ‘Одеса’, *вутята* ‘утята [каченята]’;

⁹ Мартинова Г. До проблеми генези середньонадніпрянського діалекту // Мовознавство.— 2007.— № 2.— С. 12.

¹⁰ Пор. також: волиця ‘вільне поселення, слобода, слобідка’, похідне утворення від воля, паралельне до слобода ‘вільне поселення’. Див.: Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Гол. ред. О. С. Мельничук.— К., 1982.— Т. 1.— С. 417; К., 2006.— Т. 5.— С. 305.

¹¹ Фроляк Л. Д. Українські східностепові говірки Донеччини.— Дрогобич, 2013.— С. 107. Детально про історію заселення краю, формування та типологію українських степових говірок, умови їх розвитку див.: Там само.— С. 9—174.

¹² Гриценко П. Діалектна межа як ідеологема лінгвістичної географії // Слова як мосту над віками.— Біялосток, 2003.— С. 168.



Добірка досліджень говорів південно-східного наріччя української мови

і водночас їх відсутність у словах, які в літературній мові вживаються з протетичними: *уж* ‘вуж’, *ухо* ‘вухо’, *острий* ‘гострий’, *одавати* ‘відавати’, *оріхи* ‘горіхи’;

на Полтавщині поширений особливий діалектний вияв звука [л] — ясенний, або альвеолярний, напівм’який: *голова́*, *була́*, *молоко́*, за яким легко впізнати носіїв говору;

відсутність „чужого“ — „грецького“ звука [ф], замість якого мовці вживають [х] чи [хв]: *тухлі* ‘туфлі’, *хвабрика* ‘фабрика’, *бухвет* ‘буфет’, *охвіційно* ‘офіційно’, *Хведір* ‘Федір’, *конхвет* ‘конфет’ [цукерка], *хвєрма* ‘ферма’;

на сході — пом’якшена вимова шиплячих [ч], [ш] у позиції перед наголошеним голосним: *чудо* ‘чудо’, *лошя* ‘лоша’, *чыйстий* ‘чистий’, *чяс* ‘час’, *чясто* ‘часто’, *залучяти* ‘залучати’;

відсутність чергування [г] — [з], [к] — [ц], [х] — [с]: *на доругі* замість *на дорозі*, *рук’і* — *руці*, *мұх’і* — *мусі*, *у книгі* — *у книзі*, *в аптєкі* — *в аптеці*;

залишки давнього м’якого [р]: *ряма* ‘рама’, *коморя* ‘комора’, *сахарю давали* ‘сахару [цукру] давали’, *іти з базарю* ‘іти з базару’; *град вибив картоплю* ‘град побив картоплю’;

звукосполучка [мн] замість [мй]: *семні* [сiм’ї] *вмирали* *полностью* *од голоду*, *такюю* *сiмнєю* [сiм’єю], *ми так жили*, *у мнеча* [м’яча] *гуляли*, *мняту* [м’яту] *давали*;

вимова [д], [з] замість [дж], [дз]: *звонок* ‘дзвінок’, *зєркало* ‘дзеркало’, *жерелo* ‘джерело’; це під-

тверджують носії говору, яким складно вимовляти ці звуки, а також „впізнавані“ дієслівні форми *ходю* ‘ходжу’, *приходю* ‘приходжу’, *сидю* ‘сиджу’, *просю* ‘прошу’;

дієслівні форми на -ть на протигагу літературним на -ти: *розказать*, *обнімають*, *блудить*, *робить*, *запримувать*;

скорочення форм дієслів: (він, вона) *зна* ‘знає’, *гука* ‘гукає’, *пита* ‘питає’, *кида* ‘кидає’, *трима* ‘тримає’; *гавка* *собака*, *пійма* *мишу*, а також (він, вона) *худе* ‘ходить’, *рубє* ‘робить’ та ін.¹³

Говірки неодноразово були об’єктом дослідження діалектологів, передусім Василя Ващенка, Віктора Чабаненка, Віктора та Дмитра Ужченків, Любові Фроляк, Катерини Глуховцевої, Олександра Бондаря, Ганни Мартинової, Андрія Колесникова, Тетяни Щербини, Валентини Леснової, Анатолія Сагаровського, Марини Делюсто та інших, укладено чимало словників і збірників текстів¹⁴.



Діалекти північного наріччя української мови

Північне наріччя української мови називають також „поліським“, бо займає терени Українського Полісся, а саме: Східне Полісся, Центральне, чи Середнє, Полісся, і Західне — Волинське Полісся.

¹³ Детально див.: Матвіяс І. Українська мова та її говори.— К., 1994.— С. 105—114; Фроляк Л. Д. Українські східностепові говірки Донеччини.— С. 213—324; Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія...— С. 429—432.

¹⁴ Атлас української мови: В 3 т. / За ред. І. Г. Матвіяса.— К., 2001.— Т. 3: Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор’я і суміжні землі; Ващенко В. С. Лінгвістична географія Наддніпрянщини.— Дніпропетровськ, 1968; Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнослобожанських говірок.— Луганськ, 2005; Глуховцева К., Леснова В., Ніколаєнко І., Терновська Т., Ужченко В. Словник українських східнослобожанських говірок.— Луганськ, 2002; Говірки Черкащини: Збірник діалектних текстів / Упоряд. Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран.— Черкаси, 2013; Делюсто М. Українська наддунайська говірка: Збірник діалектних текстів.— Ізмаїл, 2016; Мартинова Г. Середньонаддніпрянський діалект. Фонологія і фонетика.— Черкаси, 2003; Мартинова Г., Щербина Т. Словник середньонаддніпрянських говірок.— Черкаси, 2020; Колесников А. О. Атлас українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю.— Ізмаїл, 2016; Леснова В. В. Словник оцінних номенів людини в українських діалектах.— Луганськ, 2013; Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області.— Одеса, 1958; Сагаровський А. А. Матеріали до діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини): У 2 вип.— Харків, 2011—2013; його ж. Матеріали до фразеологічного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини).— Харків, 2015; Словник українських говорів Одещини / За ред. О. І. Бондаря.— Одеса, 2011; Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу.— Луганськ, 2013; Українські східнослобожанські говірки: сучасні діалектні тексти / За ред. К. Д. Глуховцевої.— Луганськ, 2011; Фроляк Л. Д. Українські східностепові говірки Донеччини; Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: У 4 т.— Запоріжжя, 1992; Щербина Т. Ареалогія середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя.— Черкаси, 2009 та ін.

Відповідно, виокремлюють і три діалекти: східно-поліський, середньополіський і західнополіський¹⁵.

Полісся — це дуже давня архаїчна зона слов'янського світу. Місцеві діалекти надзвичайно цінні й важливі тим, що зберігають найдавніші звукові та граматичні процеси, які сягають XI—XII ст. Діалектологи наголошують, що на теренах Полісся проживало автохтонне населення, яке нікуди не виїздило, а тому їхнє мовлення було законсервованим і передавалося з покоління в покоління.

Віктор Мойсієнко, дослідник поліських говорів та історик мови, зауважує, що „до 1980-х років на Житомирщині ще можна було в первозданному вигляді записати ту мову, якою говорили в Київській Русі. Тоді ще були неписьменні бабусі та дідусі, неспотворені газетами, телебаченням та інтернетом”¹⁶. До слова, від початку війни професор служить у Збройних Силах України, захищаючи рідну землю не тільки мовою.

Усі поліські говори мають спільні риси, найбільш виражені на рівнях фонетичному та граматичному, а саме:

Центральне і Східне Полісся — єдина територія, де збереглися залишки знаменитих поліських дифтонгів, двозвуків, які вимовляють як один звук: [yo] — *куонь* ‘кінь’, *вуол* ‘віл’, [ie] — *осіень* ‘осінь’, *піеч* ‘піч’, *діед* ‘дід’, *хлієб* ‘хліб’;

характерне „акання”: *галава* ‘голова’, *малаку* ‘молоко’, *вада* ‘вода’;

„укання”: *курувай* ‘коровай’, *кулишня* ‘колишня’, *гулува* ‘голова’, *гулубка*, *сукіра* ‘сокира’, і навіть — *кунь*, *вул*;

вживання звука [e] замість [и], і навпаки: *ходела* ‘ходила’, *робела* ‘робила’, *носела* ‘носила’; і — *биріза* ‘береза’, *чтвір* ‘четвер’, *силу* ‘село’;

на Західному Поліссі фіксуємо протетичні приголосні: *Гандрій* ‘Андрій’, *гоко* ‘око’, *годин* ‘один’, *гонуки* ‘онуки’, *Голька* ‘Олька’, *гонуча* ‘онуча’; приголосні в кінці слова пом’якшені, через заміну [и] звуком [і]: *рокі* ‘роки’, *мурáхи* ‘мурахи’, *ставкі* ‘ставки’;

замість [ф] вживають [х] чи [хв]: *хвэрма* ‘ферма’, *хвірма* ‘фірма’, *хутбóл* ‘футбол’, *кóхве* ‘кофе [кава]’;

властиві складні архаїчні форми дієслів минулого часу: *булісте* ‘ви були’, *булісмо* ‘ми були’ та ін.¹⁷

У межах поліського наріччя варто згадати і говірки, поширені поза кордонами України, а саме підляський говір, локалізований на теренах Люблінського і Підляського воєводств Республіки Польща. Дослідники говору, аналізуючи складну історію життя мешканців Підляшшя, пов’язану зі зміною державних кордонів, відзначають важливість збережен-

ня української ідентичності, адже білоруси вважають ці говірки білоруськими.

Григорій Аркушин під час експедиції на Підляшшя проводив опитування щодо національності підляшуків. Відповідь „українці” трапляється дуже рідко, здебільшого відповіді свідчать про невизначену ідентичність: „ми й самі не знаємо; колись нас називали хахлами або хахлаками, а хто то такі — не знаємо; не українці, бо їх виселяли, а нас ні; ми православні; нам сказали, що білоруси; руські (руські), бо так нас називають поляки”.

Така плутанина у відповідях спричинена різними чинниками, не пов’язаними з мовою, бо мовні риси підтверджують належність до північного наріччя української мови.



Підляський і берестейський діалекти¹⁹

До Західного Полісся входить також Берестейщина — південна, центральна і західна частини Берестейської області Білоруси — український етнокультурний край у середній течії р. Західний Буг.

Серед дослідників північних говірок — Олена Курило, Панас Лисенко, Микола Никончук, Павло Гриценко, Віктор Мойсієнко, Григорій Аркушин,



Діалекти південно-західного наріччя

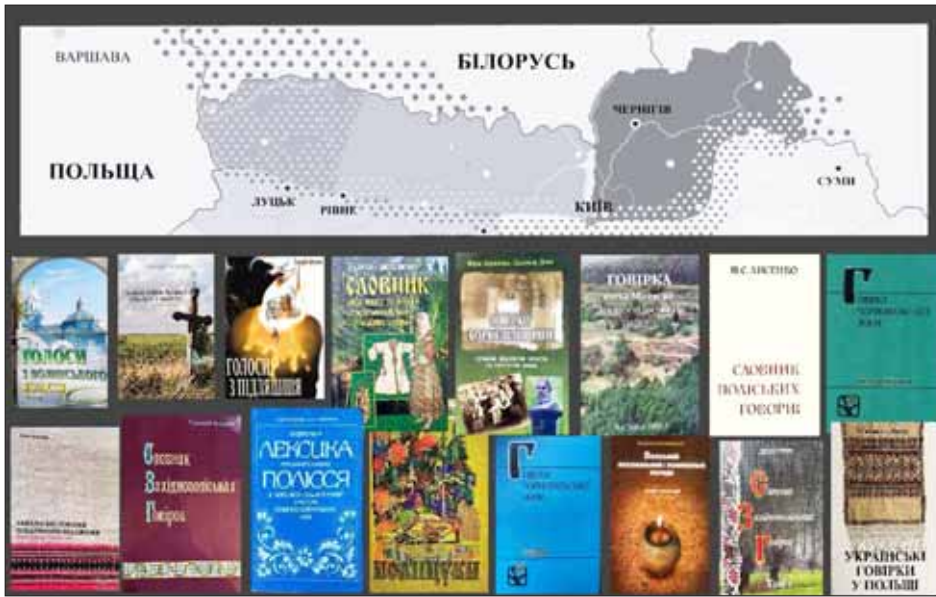
¹⁵ Детально див.: Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія...— С. 358—363.

¹⁶ [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2606464-comu-v-ukrainsku-movu-rovertaetsa-moda-na-dialekti.html> (дата перегляду: 14. 09. 2024 р.).

¹⁷ Детально див.: Воронич Г. В. Західнополіський говір // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.— К., 2000.— С. 181; Матвіяс І. Українська мова та її говори.— К., 1990.— С. 44—67; Никончук М. В. Північне наріччя // Українська мова: Енциклопедія.— С. 445—446; Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія...— С. 363—368.

¹⁸ Аркушин Г. Завваження про українські говірки Північного Підляшшя.— [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://www.pninstytut.org/doslidzhennia/pro-pidlyashshya-istoriya-kultura-mova/mova/zavvazhennya-pro-ukrayinski-govirku-pivnichnogo-pidlyashshya/> (дата перегляду: 14. 09. 2024 р.); див. також: [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://nadbuhom.pl/pidlyaski-govirky-chastyna-ukrayinskogo-movnogo-prostoru/> (дата перегляду: 14. 09. 2024 р.).

¹⁹ Див.: Закерзоння.— [Електронний ресурс].— Режим доступу: https://mtt.in.ua/slovyk_zakerzonnya/ (дата перегляду: 14. 09. 2024 р.).



Добірка досліджень говорів північного наріччя української мови

Володимир Куриленко, Юрій Громик, Галина Гримашевич, Юрій Бідношия, Людмила Дика, Валентина Конобродська та інші, автори словників і регіональних атласів, а також різноаспектних праць²⁰.

Діалекти **південно-західного наріччя української мови** поширені на території Західної України. Всього їх десять, кожний із яких має свою історію, локальні особливості на різних мовних рівнях.

Волинський говір поширений на півночі наріччя (темно-червоний колір на карті), нижче — **наддністрянський**, відтак — **бойківський** і **закарпатський**. Населення високогірних районів України розмовляє **гуцульським** говором, справа на карті — ареал поширення **буковинського** говору, вище — **покутського**, і далі вправо — ареал **подільського** говору. **Лемківський** і **надсянський** говори — говори з трагічною долею та сумною історією, пов'язаною з акцією „Вісла“. Лемківський говір досить компактно локалізований у західних районах Закарпатської області, у Підкарпатському та Малопольському воєводствах Польщі, у Східній Словаччині, а надсянський — на крайньому заході та деяких населених пунктах у районі Перемишля та Ярослава (Польща), а також розпоширено на різних теренах України²¹.

²⁰ Атлас української мови: В 3 т.— К., 1984.— Т. 1: Полісся, Середня Наддніпрянина і суміжні землі / За ред. І. Г. Матвіяса; Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія; його ж. Словник західнополіських говірок: А—Я. Луцьк, 2016; його ж. Голоси з Підляшшя (Тексти).— Луцьк, 2007; його ж. Голоси з Волинського Полісся.— Луцьк, 2010; його ж. Голоси з Берестейщини (Тексти); Говірки Чорнобильської зони: тексти / За ред. П. Ю. Гриценка.— К., 1996; Говірка села Машеве Чорнобильського району: У 4 част. / Уклад. Ю. І. Бідношия, Г. В. Воронич, Л. В. Дика та ін.— К., 2003—2005; Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок.— Житомир, 2002; Громик Ю. В. Комбінаторні звукові зміни в поліській говірці села Липне: метатеза, протеза, афереза, синкопа, апокопа, епентеза // Типологія та функції мовних одиниць.— 2014.— № 2.— С. 67—76; Конобродська В. Поліський поховальний і поминальні обряди // Етнолінгвістичні студії. 1.— Житомир, 2007; Куриленко В. М. Атлас лексики тваринництва у поліських діалектах.— Глухів, 2004; Куриленко В. М. Лексика тваринництва поліських говорів.— Суми, 1991; Курило О. Фонетичні та деякі морфологічні особливості говірки села Хоробрічів на Чернігівщині // Збірник історико-філологічного відділу ВУАН.— 1924.— № 21; Лесів М. Українські говірки в Польщі.— Варшава, 1997.— С. 279—412; Лисенко П. С. Словник поліських говорів.— К., 1974; Мойсієнко В. М. Фонетична система українських поліських говорів у XVI—XVII ст.— Житомир, 2006; його ж. Історична діалектологія української мови. Північне (поліське) наріччя.— К., 2016; Никончук М. В., Никончук О. М., Мойсієнко В. М. Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії.— Житомир, 2001; Никончук М. В. Матеріали до лексичного атласу української мови: Правобережне Полісся.— К., 1979 та ін.

²¹ Детально див.: Ястремська Т. Діалектний простір Галичини...— С. 55—106; Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія...— С. 88—92.

²² Див.: Гриценко П. Південно-західне наріччя // Українська мова. Енциклопедія.— С. 480—481; Матвіяс І. Українська мова та її говори.— С. 58—59; Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія...— С. 92—95.

Говорам південно-західного наріччя властива значна строкатість, а їх діалектне розмежування засвідчує складність історичну й етнографічну, нашарування мов і культур. Основні риси говорів:

„укаання“: *тубі* ‘тобі’, *субі* ‘собі’, *курóва* ‘корова’, *гулу́ва* ‘голова’, *гулу́пка* ‘голубка’, *кужу́х* ‘кожух’;
вимова [и] наближено до [e]: *тéхо* ‘тихо’, *мéло* ‘мило’, *силó* ‘село’;

протетичні приголосні: *воко* ‘око’, *вонук* ‘онук’, *вонуча* ‘онуча’;

перехід [т] у [к]: *тідо* ‘дідо’, *тівка* ‘дівка’, *тіти* ‘діти’, *кісто* ‘тісто’, *кіло* ‘тіло’;

звукосполука [мн] замість [мй]: *мняч* [м’яч],

мясо [м’ясо];

відсутність подвоєння деяких приголосних у словах на зразок *життя* ‘життя’, *буття* ‘буття’, *зілля* ‘зілля’, *насіня* ‘насіння’, переважно із вимовою [а] як [e]: *житé*, *бутé*, *зілé*, *насіне*;

дуже м’яка вимова приголосних [с’], [з’], [ц’], [дз’] із домішкою шиплячого елемента: *цьо́ця*, *св’ятій*, *св’ято*, *лв’івський*;

оглушення дзвінких приголосних: *сат* ‘сад’, *ка́ска* ‘казка’, *ва́шко* ‘важко’, *зуп* ‘зуб’, *солóткий* ‘солодкий’;

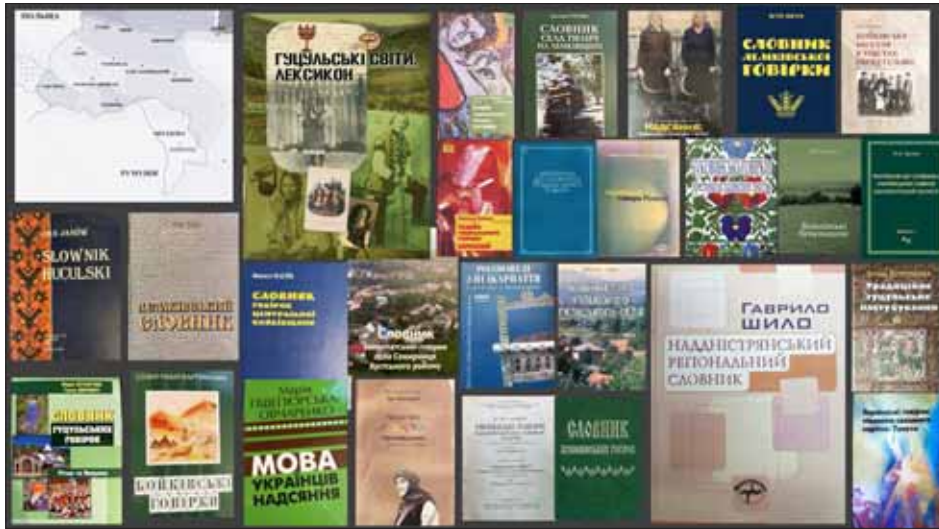
твердий [р]: *бура́к* ‘буряк’, *радо́* ‘рядно’, *расні́й* ‘рясний’, *радо́к* ‘рядок’, *господарува́ти* ‘господарювати’;

закінчення іменників на -и замість -і: *на землі* ‘на землі’, *на коні* ‘на коні’;

давні форми дієслів минулого часу: *бу́ла ході́ла*, *був каза́в*, та майбутнього часу, не характерні для стандарту: *бу́ду робі́ла*, *будéмо ході́ли*;

давні форми перфекта дієслів: *носі́лам*, *носі́лимо*, *носі́листе*²².

Говори південно-західного наріччя у різний час, починаючи від перших словничків, опублікованих у 30-х роках XIX ст., і до сучасних студій, активно фіксували та досліджували, укладали словники й записували тексти. Серед дослідників варто згада-



Добірка досліджень говорів північного наріччя української мови

ти Якова Головацького, Івана Верхратського, Кароля Дейну, Івана Панькевича, Яна Янува, Івана Зілинського, Гаврила Шила, Януша Рігера, Броніслава Кобилянського, Антона Залеського, Михайла Лесева, Михайла Онишкевича, Софію Рабій, Костя Германа, Івана Сабадоша, Ярославу Закревську, Наталію Хобзей, Тетяну Тищенко, Наталію Коваленко, Наталію Глібчук, Оксану Костів, Інну Гороф'янюк, Лесю Хомчак, Наталію Хібебу²³ та ін.

Мова у вирі історії

Зв'язок діалектології з історією надзвичайно сильний, він виявляється в переплетенні мовних та історичних процесів, історії мови та народу.

З одного боку, давні розселення українців, міграційні й колонізаційні рухи, контакти між різними народами мають безпосередній вплив на формування діалектних систем, а з іншого — кожен діалектолог, досліджуючи говірку, пізнає й історію її мовців у контексті історії народу, дізнається про важливі історичні події з перших уст, зі слів свідків подій.

Записані діалектні тексти часто фіксують так звану усну історію (oral history) — автобіогра-

фічні наративи, документування та фіксація свідчень очевидців подій засобами рідної говірки. Однак записані тексти здебільшого сумні, оскільки відтворюють переважно складні сторінки історії України. Поліщуки згадують переважно Чорнобильську катастрофу 1986 р., слобожанці — голодомор і жахіття сучасної війни, лемки й надсянці — часи депортації.

Ці події, як і сучасна російсько-українська війна, на жаль, мають безпосередній вплив і на функціонування наших говорів, призводять до незворотних змін у систе-

темі багатьох говірок.

Однак найстрашніші сторінки історії залишаються незаписаними. Їх хіба відтворюватиме наша пам'ять, згадуючи перші тижні війни, коли жінки і діти масово втікали на Захід, до нас, втікали у невідомість, втікали від наруг і знущань ворога, рятуючи своїх дітей. Їхні наративи — промовлені, видушені із серця словами рідної говірки у рятівних стінах Львівського вокзалу — назавжди залишаться у пам'яті. Ці історії ніколи не будуть записані...

Мова — зброя і броня

У контексті війни значення мови, яку називають однією з причин російсько-української війни, стало одним із найактуальніших. Мовна проблема, яка роками й десятиліттями була „не на часі“, увиразнила своє стратегічне значення, перетворившись на своєрідний фронт боротьби, адже мова — це основа нашої ідентичності та запевнення перемоги України.

Російсько-українську війну називають війною за ідентичність, адже мета окупантів — знищен-

²³ Атлас української мови: В 3 т.— К., 1988.— Т. 2: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі / За ред. І. Г. Матвіяса; Брилінський Д. Словник подільських говірок.— Хмельницький, 1991; Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів / Уклад. Н. Руснак, Н. Гуїванюк, В. Бузинська.— Чернівці, 2006; Верхратський І. Про говір галицьких лемків // Збірник філологічної секції НТШ.— Львів, 1902.— Т. 5; Волинські говірки Хмельниччини: Збірник діалектних текстів / Упоряд. Н. Д. Коваленко, Б. О. Коваленко.— Кам'янець-Подільський, 2019; Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини: У 2 т.— Чернівці, 1995—1998; Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія...— С. 86—355; Глушко М., Хомчак Л. Надсяння: традиційна культура і побут (етнолінгвістичні скарби).— Львів, 2017; Гнатишак Ю., Сімович О., Хобзей Н., Ястремська Т. Слова з Болехова.— Львів, 2017; Говірки південно-західного наріччя української мови: Збірник текстів / Упоряд. Н. М. Глібчук.— Львів, 2000; Головацький Я. Матеріали для словаря малорусского наречія // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику.— Пряшів, 1982.— Т. 10.— С. 311—612; Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських говорів Закарпатської області УРСР: В 3 част.— Ужгород, 1958—1993; Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті.— К., 1976; Залеський А. М. Вокалізм південно-західних говорів української мови.— К., 1973; Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови).— К., 1960; Корзонюк М. М. Матеріали до словника західно-волинських говірок // Українська діалектна лексика.— К., 1987.— С. 62—267; Лесев М. Українські говірки в Польщі.— С. 9.—274; Матеріали до словника подільського говору / Упоряд. І. В. Гороф'янюк.— Вінниця, 2021; Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: У 2 част.— К., 1984; Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей.— Прага, 1938; Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуїванюк.— Чернівці, 2005; Тищенко Т. Східноподільський родильний обряд: лексикографічний і текстовий опис.— Умань, 2014; Українські говірки південно-західного наріччя: Тексти / Упоряд. Н. М. Глібчук.— Львів, 2005; Українські закарпатські говірки. Тексти / Упоряд.: О. Миголинець, О. Пискач.— Ужгород, 2004; Хібеба Н. Бойківське весілля в текстах: обряд і слово.— Львів, 2021; Хобзей Н. Наукові студії: діалектологія, етнолінгвістика, лексикографія.— Львів, 2019; Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Гуцульські світи. Лексикон.— Львів, 2013; Шило Г. Ф. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра.— Львів, 1957; Шило Г. Наддністрянський регіональний словник.— Львів; Нью-Йорк, 2008; Ястремська Т. Діалектний простір Галичини...— С. 55—106; Dejna K. Gwary ukraińskie Tarnopolszczyzny.— Wrocław, 1957; Janów J. Słownik huculski.— Kraków, 2001; Rieger J. Słownictwo i nazewnictwo lemkowski.— Warszawa, 1995 та ін.

ня України, позбавлення українців політичної та культурної незалежності.

Війна актуалізувала проблему мови, бо саме мова — російська мова — стала маркером не-України, не-українців. Але це війна не за територію, а за Україну, за її державність, культуру, мову. Це підтверджують заяви очільників Росії про Україну як „ісконно рускую землю“ й агресивні заклики до захисту російськомовного населення України. Путін „прямим текстом говорить, що там закінчуються інтереси Росії, де є російська мова [...] Якщо тут російська і торжество російського, даруйте, то про яку Україну йдеться?! Про яку Україну ми можемо тоді говорити?!“²⁴

Чи знаєте ви, що таке шиболет?

„Шиболет“ — це ідентифікація за вимовою, за допомогою якої можна відрізнити ворога від побратима. Це дуже давня тема, відома ще зі Старого Заповіту. Йдеться про слово *шиболет* — старосврейською мовою ‘потічок; потік води’. „Книга Суддів“ розповідає про те, як два племена билися у пітьмі, і щоби розрізнити чужого від свого, мешканці Галааду просили сказати фразу *перейдімо потічок*, що містить слово *шиболет*. Однак друге плем’я — ефремляни — не могли вимовити цього слова, бо в їхній говірці немає звука [ш], тому вимовляли його як *сіболет*.

Шиболетом російсько-української війни стала назва хлібини — *паляниця* (серед прикладів називають низку українських слів, серед яких домінують іменники на *-ниця*). Слово *паляниця* важко вимовити іноземцям, зокрема росіянам, які вимовляють його як *поланиця*. В російській мові немає м’якого звука [ц]. І це проблемно вимовити складі, у яких чергуються тверді і м’які приголосні: *па-ля-ни-ця*. Швидко вимовити не носієві мови справді складно.

Українська паляниця стала справжнім символом патріотизму, за допомогою якого українці відрізняють своїх від чужих (пор.: шеврон та срібну монету з екслюзивної серії „Патріотичні монети“).

Мова чи говірка може стати також реальною бронєю, захистом, засобом розпізнавання за ознакою „свій — чужий“.

Від початку повномасштабного вторгнення з’явилося відео про „конспіративну“ функцію діалекту серед військових. Йдеться про військовий підрозділ, більшість бійців якого із Закарпаття.

Варто зазначити, що діалектне мовлення закарпатців є дуже складним для розуміння не носіям говору, передусім через тісне сусідство з угорською мовою та природну ізоляваність, що дало змогу зберегти архаїку української мови.

Отож хлопці часто використовують свій діалект як шифр, розмовляючи по рації, аби заплутати

ворога. Самі військові жартують, що після таких переговорів по-закарпатськи в російських новинах починаються панічні розмови про приїзд легіонів НАТО з Польщі, Угорщини чи Словаччини²⁵.

Проблема розрізнення „свій — чужий“ за мовною ознакою суголосна з іншою проблемою: як відрізнити ворогів від російськомовних українців?

2014 р., коли розпочалася війна на Сході нашої країни, виникла ідея документального фільму, присвяченого мові, — „Соловей співає. Доки голос має“. Один з українських воїнів розповів історію, як одного разу він під час бою втратив зір і не знав, чи це наші, чи вороги. Коли почув, що до нього хтось наближається, то взяв до рук гранату, щоб убити себе. „Свої“, — почув він. Так українська мова врятувала йому життя²⁶.

Мова і двомовність

На жаль, російськомовність українців спричинила „збій“ у сприйнятті українців у світовій спільноті. До 24 лютого 2022 р. українців за кордоном часто асоціювали з росіянами через мовну ознаку, але після вторгнення російськомовні українці викликають здивування та негативні емоції європейців. Проте не всі українці дотепер, попри негативне ставлення до всього російського, змінили свою мовну позицію. Однак змусити людину говорити певною мовою насильно, примусово неможливо, вона має це усвідомити, пережити, збагнути свою національну ідентичність, крок за кроком вибудовуючи у своїй свідомості кордони ідентифікації себе як українця, як громадянина України.

Російська мова становить загрозу не лише українській ідентичності, а й безпеці України, оскільки стала уособленням ворога-окупанта, стала „вірусом“, який потрібно знищити цілком і безповоротно, стала „бур’яном“, який варто виполоти з наших земель. Вона мусить узагалі зникнути з України як мова агресії і війни.

Російська мова стала озброєною, ненависною українцям настільки, що, намагаючись відокремитися від „руського міра“, ми відкидаємо споконвічно українські слова зі свого мовлення лише через те, що вони активно вживаються в російській мові, як, наприклад, давні українські слова, які твердо закріпилися в російській мові, такі як: *криша*, *повар*, *насос*, *строк* та інші, і запозичення, яким віддають перевагу українці (*дах*, *кухар*, *помпа*, *термін*).

А скільки слів українська мова „віддала“ російській? Чому так багато архаїзмів, що й нині живуть в українських діалектах, сучасній українськомовній людині здаються словами російської мови? Лідія Гнатюк у лекції „Мовна ідентичність у вимірах історичної пам’яті українців“, проведеної у рамках проєкту „В пошуках ідентичності“²⁷



²⁴ Гриценко П. Коли з’явилась українська мова. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/koli-ziavilas-ukrayinska-mova-pavlo-gritsenko/> (дата перегляду: 14. 09. 2024 р.).

²⁵ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zahid.espresso.tv/128-ma-zakarpatska-brigada-ti-yaki-pobuvali-v-rekli-ta-prodovzhuut-sluzhiti-ukrainskomu-narodovi> (дата перегляду: 14. 09. 2024 р.).

²⁶ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.facebook.com/watch/?v=658001748187276> (дата перегляду: 14. 09. 2024 р.).

²⁷ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.identity.org.ua/video/lektsiia-movna-identychnist-uvymirakh-istorychnoi-pam-yati-ukrainsiv-02-04-2024/> (дата перегляду: 14. 09. 2024 р.).

засвідчує, що сучасна російська літературна мова успадкувала нашу книжну основу, перебравши величезну кількість українських слів, які фіксують наші пам'ятки і словники, які використовували наші письменники до початку XX ст. і які дотепер живуть у наших діалектах. Слова *бедро, брюхо, воздух, год, город, желати, ждати, желудок, мисль, много, побіда, пожар, польза, совет, язык* — не російські, хоча й входять до словників цієї мови, а давні українські слова, що є „мовним складником історичної пам'яті українців”²⁸.

Мова — маркер ідентичності

Національна ідентичність — складне й багатовимірне поняття, яке охоплює етнокультурну, політичну, релігійну й мовну ідентичності, це набір цінностей, що формують і розвивають особистість. Сьогодні Україна воює не лише за свої території. Це не політичний конфлікт, а війна цінностей, метою якої є знищення української ідентичності.

Як себе ідентифікують російськомовні? Якщо вважають себе українцями, то чому спілкуються російською мовою, а якщо росіянами, то чому мешкають в Україні? Часом „російськість” стосується не Росії, а Радянського Союзу, — це фактично „радянськість”, яка, однак, чітко вкладається в канони „русского міра”.

Насаджування російської мови у школах, університетах, захист дисертацій докторських і габі-

літаційних винятково російською мовою, закриття українських шкіл і їх переформатування на російські. Багаторічна неможливість навчатися, розвиватися, спілкуватися своєю мовою, зумовила те, що деякі українці були змушені послуговуватися так званою „російською”, українським варіантом російської, неповноцінною „недо-мовою”, як її назвав проф. П. Гриценко. Чуже мовно-ментальне середовище, а також незнання власної історії калічило українців, спричиняло кризу їхньої ідентичності, їхню „російськомовність”, яка, врешті-решт, привела ворога на рідну землю.

Чимало російськомовних українців переоцінило свою національну ідентичність на користь української, як і ставлення до мови, вони ототожнюють себе з українською мовою, вважаючи її символом України та її незалежності.

За мову не потрібно боротися, потрібно її розуміти, знати, вчити, вдосконалювати і усвідомлювати її значення. Вона буде доти, доки українці будуть говорити українською мовою.

Знищення нації починається не з ракетних ударів. Спершу на терени заходять чужа мова, культура, література, музика, театр, кіно, а відтак — приїжджають танки, щоб це все „захистити”. Бережимо мову своїх предків. Відроджуймо її, розмовляймо нею та пишаймося!

Ὁ ἄγιος ἰσχυρὸς καὶ ἁγιωτάτος πατριάρχης Ἰστανβούλου

МІСІЯ ІПАТІЯ ПОТІЯ І КИРИЛА ТЕРЛЕЦЬКОГО ДО РИМУ У СВІТЛІ ДЖЕРЕЛ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЙ ІСТОРИКІВ

Місія делегації Руської Церкви до Риму наприкінці 1595 — на початку 1596 р. традиційно привертала увагу істориків унії. У зв'язку з прийняттям двома делегованими єпископами унії в Римі наприкінці 1595 р. дехто з-поміж дослідників навіть хронологізує подію 1595—1596 рр., а не, скажімо, жовтнем 1596 р., коли, власне, й була проголошена унія на українсько-білоруських землях Речі Посполитої. Забігаючи наперед, зауважимо, що з цим не погоджуємось, адже владика в Римі прийняли лише католицьку сповідь віри, хоча й представляли митрополита та іншу ієрархію Руської Церкви.

Делеговані єпископи Іпатій Потій і Кирило Терлецький виїхали до Риму наприкінці вересня 1595 р., а дісталися Апостольської столиці 15 листопада. Прогнозувалося, що дорога до Риму буде важкою і небезпечною, внаслідок чого вла-

дика К. Терлецький не був навіть переконаний, що звідти повернеться. 19 вересня 1595 р. перед від'їздом до Риму він виклав свої унійні погляди у підготовленому заповіті, розглядаючи варіант, що, не дай Боже, станеться якесь лихо¹. Це вкрай цікаве свідчення, в якому єпископ переймався згодою церков, поскаржився на своє „убозство” і розпорядився в разі смерті поховати його в Луцькій соборній церкві. Владика Іпатій Потій перед від'їздом поведився більш стримано.

Ця поїздка, яка тривала більш ніж півтора місяці, відбулася завдяки опіці та фінансуванню короля Сигізмунда III. Супровід делегації становив не менше 20 осіб. Перебування її в Римі, урочистості 23 грудня 1595 р., булли папи римського та його листи, написані у зв'язку з прийняттям унії, неодноразово привертала увагу істориків².

²⁸ [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://www.identity.org.ua/video/lektsiia-movna-identychnist-u-vumirakh-istorychnoi-ram-iati-ukraintsiv-02-04-2024/> (дата перегляду: 14. 09. 2024 р.).

¹ Археографический сборник документов, относящихся к истории Северозападной Руси.— Вильна, 1867.— Т. 1.— № 64.— С. 196—200; див. докладніше: Тимошенко Л. Заповіти, смерть і поховання Кирила Терлецького // Дрогобицький краєзнавчий збірник.— Дрогобич, 2008.— Вип. XI—XII.— С. 467—483.

² Див., наприклад: Жукович П. Сеймова борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1609 г.).— Санкт-Петербург, 1901.— С. 173—176; Amman A. M. Der Aufenhalt der ruthenischen Bischöfe Hupatius Pocięj und Cyrillus Terlecki in Rom im Dezember und Januar 1595—1596 // *Orientalia Christiana Periodika*.— 1945.— Vol. XI.— P. 103—140; Velykyj A. G. Alle fonti del cattolicesimo ucraino // *Analecta ordinis S. Basilii Magni*.— Romae, 1963.— Vol. IV (X).— Fasc. 1—2: *Miscellanea in honorem cardinalis Isidori (1463—1963)* // Там само.— P. 66—78; Halecki O. Od unii florenckiej do unii brzeskiej / Przel. A. Nikiewicz OSU.— Lublin; Rzym, 1997.— Т. 2.— S. 158—198; Дмитриев М. В. Между Римом и Царьградом. Генезис Брестской церковной унии 1595—1596 гг.— Москва, 2003.— С. 198—208; Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / Пер. з англ. М. Габлевич. Під ред. О. Турія.— Львів, 2000.— С. 296—303.

1963 р. О. Галецький опублікував сенсаційну статтю під назвою „Традиція Ізидора“, яка представляла невідоме рукописне джерело з фондів Ватиканської бібліотеки, що стосувалося останнього етапу подорожі³. Рукопис — це меморандум невідомої особи до Риму, зроблений після приїзду І. Потія і К. Терлецького до Падуї, де вони зробили короткочасову зупинку у місцевому єзуїтському колеґіумі⁴. Їх прийняв невідомий монах, який мав з ними бесіду, про що повідомив Апостольську столицю. За низкою ознак, О. Галецький атрибував меморандум єзуїтові Антонію Поссевіно, який під ту пору перебував у Падуї (прибув туди щойно 17 вересня).

Рефлексії А. Поссевіно вкрай цікаві. Так, він вказував, що поряд із важливістю унії з русинами, до якої він долучився 11 років тому, існували дві інші проблеми, які впливали на ситуацію: примирення з Францією і війна з турками. Але для теми унії важливо інше: руські єпископи довірливо розповіли, що „декілька років тому“, коли константинопольський патріарх (Єремія II Транос) відвідав Русь, він із сумом говорив місцевій ієрархії про нещасну долю християн під турецькою тираниєю, і що він не має свободи дій. Декілька православних єпископів навіть дали йому досить зухвалу відповідь (серед них був, імовірно, К. Терлецький). Так, вони поцікавились, чи не було б найкраще в цій ситуації укласти „справедливу унію з католицькою церквою для її сприйняття в разі потреби“. Патріарх начебто відповів, що „ідея цілком свята, і ті, хто має змогу втілити її, будуть щасливими“. Він додав також, що, на жаль, неможливо це здійснити для православних турецьких підданих, не наражаючи їх на небезпеку. Згадані слова патріарха прозвучали як підбадьорення для русинів. Тепер А. Пос-



Іпатій Потій



Кирило Терлецький

севіно був упевнений, що возз'єднання відбудеться „із палкими надіями на результати“. Щодо самої унії, поради А. Поссевіно, сформульовані у листопаді 1595 р., не були, на думку О. Галецького, особливо оригінальними, хоча й узгоджувалися із поглядами інших прихильників унії, наприклад, грека католицької віри Петра Аркудія.

Після прибуття до Риму їх двічі прийняв папа Климентій VIII, який матеріально забезпечив перебування делегації. 22 і 25 листопада відбулася зустріч з кардиналами. Єпископи сподівалися на перемовини, але вони не відбулися через загострення хвороби понтифіка. Достеменно відомо, що він хворів на гостру подагру, тому в курії вирішили прискорити прийняття унії, побоюючись навіть того, що папа може померти.

23 грудня 1595 р. відбулась церемонія підписання І. Потієм і К. Терлецьким тексту сповіді віри і декларації про підпорядкування римським папам, під присягу на Євангелії. Для підпису були запропоновані переклади, що підготували секретарі делегації, з-поміж яких був Лука Докторович⁵, іншим відомим членом делегації був віленський канонік Євстахій Волович⁶. Як зазначає А. Амман, сповідь

віри, яку підписали руські ієрархи, становила формулу, складену під час понтифікату папи Григорія XIII, яку вживали для греків-конвертитів. Вона складалася з відомих пунктів флорентійського унійного декрету у поєднанні з тридентською формулою віросповідання. Зокрема, догмат про походження Святого Духа був викладений у тридентському формулюванні „від Отця і Сина“, що певною мірою було відступом від артикулів унії⁷.

Зберглося чимало рефлексій про урочистість у залі св. Костянтина Ватиканського палацу в Римі. Одягнуті в урочисті літургійні шати, єпископи пе-

³ Halecki O. Isidore's Tradition // *Analecta ordinis S. Basilii Magni*.— Romae, 1963.— Vol. IV (X).— Fasc. 1—2: *Miscellanea in honorem cardinalis Isidori (1463—1963)*.— P. 44—78.

⁴ Меморандум має назву „All' Ill. mo et R. mo Sig. re mio P(adro)ne Colend(issi)mo Il Sig. re Cardinal San Giorgio“ // Там само.— P. 37—43.

⁵ Лука Докторович, як активний учасник делегації, відношений в офіційних листах папи як луцький канонік. Про цього цікавого діяча католицизму відомо небагато. Як свідчать джерела, він був редактором твору Бернарда Мацейовського 1601 р. „Пасторальна“. Причому отець Лукаш Докторек з Жешува був аудитором Б. Мацейовського і мав авторитет теолога-каноніста, який вивчився в Римі в 1596—1599 рр. 1601 р. він вже був луцьким деканом. Див. докладніше: Fijałek J. Pastoralna ks. Bernarda Maciejowskiego w redakcji z r. 1601 i korekturze rzymskiej z r. 1608, *zatwierdzona przez papieża Urbana VIII w r. 1629. Z historii recepcji prawa trydenckiego w Kościele polskim* // *Pamiętnik IV powszechnego zjazdu historyków polskich w Poznaniu 6—8 grudnia 1925. I. Referaty*.— Lwów, 1925.— S. 3—4.

⁶ Євстахій Іванович Волович (1572—1630) вважається конвертитом з православ'я до католицизму. Навчався в Італії і Німеччині, 1592 р. став віленським каноніком, 1597 р.— віленським кантором і троцьким пробощем, у 1600—1615 рр.— духовним референдарем, у 1605—1615 рр.— писарем Великого князівства Литовського, у 1615—1618 рр.— підканцлером князівства, а з 1616 р. віленським архієпископом. Див. докладніше: Рыбчонак С. Паходжанне і радавод Валовічаў XV — пачатку XVII ст. // *Unus pro omnibus: Валовічы ў гісторыі Вялікага княства Літоўскага XV—XVIII стст.* / Склад. А. М. Янушкевіч; навук. рэд. А. І. Шаланда.— Мінск, 2014.— С. 90—91.

⁷ Amman A. M. *Der Aufenthalt der ruthenischen Bischöfe Nypatius Pociiej und Cyrillus Terlecki in Rom im Dezember und Januar 1595—1596*.— P. 131.

редали папі унійні документи руської ієрархії. Згодом вони зачитали підготовлені курією документи, які підписали, а кардинал Сильвіо Антоніані звернувся з короткою промовою⁸. Промову виголосив і папа Климентій VIII⁹. В обох випадках у згаданих промовах унія розумілась лише як приєднання русинів до католицької церкви. У відповідь на цілування ніг папи він обійняв єпископів і також їх поцілував¹⁰. Надалі І. Потій і К. Терлецький декілька разів брали участь у богослужіннях у соборі св. Петра. 25 та 26 грудня (за новим календарем) вони відправляли службу у церкві грецького колегіуму св. Атанасія, за грецьким обрядом, церковнослов'янською мовою.

Одразу після прийняття сповіді віри вже 23 грудня 1595 р. Климентій VIII видав буллу „Magnus Dominus et laudabilis nimis“ („Великий і найвищий Господь“), яку вважають „апостольською конституцією“ про з'єднання Київської митрополії з Римською церквою¹¹. 30 грудня був складений документ інформаційного характеру „De unione Ecclesiae Ruthenae cum Sancta Romana Ecclesia“, який коротко повідомляв про перебіг урочистості 23 грудня¹² і який, можливо, розсилався якимось адресатам.

Другий важливий документ був підписаний аж 23 лютого 1596 р. — апостольський лист Климента VIII „Decet Romanum Pontificem“ („Годиться Римському Архієреєві“)¹³. Однак ці та інші документи римської курії навряд чи можна розглядати як повне прийняття берестейської програми.

Як відомо, на честь унії в Римі була відбита спеціальна медаль. Зображення обох об'єктів медалі (аверсу та реверсу) неодноразово публікували в унієзнавстві, але у форматі прорисовки. Видається, що до оригіналу медалі звернувся лише польський нумізмат Мар'ян Гумовський. Так, він не тільки опублікував копію оригіналу з колекції медалей Сигізмунда III з музею Чапських у Кракові, але й подав науковий опис пам'ятки (діаметр — 36 мм, матеріал — бронза). Отже, на аверсі



над зображенням папи відбито напис: „CLEMENS VIII PONT MAX A V“ „Климент VIII Великий понтифікат рік п'ятий“¹⁴. На реверсі зображено сцену прийняття русинів до лона католицької церкви: зліва сидить папа, який протягує руку до вклякших на коліна двох русинів (єпископів), збоку стоять ще двоє осіб (можливо, посередників). Угорі напис: „RUTHENIS RECEPITIS“ („Прийняття [приєднання] русинів“), внизу у відбитку рік: „CIC IC XCVI“ „1596“. Цікаво, що на аверсі під плечами папи міститься ім'я автора медалі: „F. FIDECIO“.

Взимку 1595—1596 рр. з Риму було відправлено рекордне число листів до Речі Посполитої: 30 грудня перший лист до короля¹⁵, 7 лютого — 17 послань до короля, різних світських і духовних сановників із закликом підтримати унію. Окремі бреше були скеровані до кардинала Г. Радзивіла, до гнєзненського архієпископа Ст. Карнковського,

князя Н. Радзивіла, коронного канцлера Я. Замойського, віцеканцлера Я. Тарновського, литовського канцлера Л. Сапеги, віцеканцлера Великого князівства Литовського Г. Войни, краківського воєводи М. Фірлея, краківського каштеляна Я. Острозького, митрополита М. Рагози, до всіх православних єпископів, до п'яти католицьких єпископів (Я. Д. Соліковського, Б. Мацейовського, Л. Гослицького, Ст. Гомолинського та І. Розражевського)¹⁶. За підрахунками С. Плохія, всього у зв'язку з укладенням унії в Римі було надіслано понад 30 різних документів: це в рази більше, ніж за весь попередній період від Флорентійської унії. Як вважає історик, це був безпрецедентний „дипломатичний“ натиск на світську і духовну владу Речі Посполитої з метою підтримати унію, що мало продовження до кінця понтифікату Климента VIII, а також увійшло у практику його наступників¹⁷.

Зрештою, папа дозволив провести унійний синод (так звана „булла унії“, 7. 02. 1596 р.¹⁸), а також гарантував виконати частину умов унії, про що попрохав представників польської сторо-

⁸ Див. публікацію в перекладі руською мовою: Начерк історії Унії рускої церкви з Римом / Голова ред. комітету А. Торонський.— Львов, 1896.— С. 137—138.

⁹ Там само.— С. 138—139.

¹⁰ Amman A. M. Der Aufenthalt der ruthenischen Bischöfe Hupatius Pocij und Cyrillus Terlecki in Rom im Dezember und Januar 1595—1596.— P. 132—133.

¹¹ Джерело неодноразово публікувалося. Див.: Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590—1600) (далі — DUB) / Collegit, paravit, adnotavit editionemque curavit p. A. G. Welykyj OSBM.— Romae, 1970.— N 145.— P. 217—226. Переклад українською мовою: Основні документи Берестейської унії // Analecta ordinis S. Basilii Magni.— Romae, 1996.— Vol. XV (XXI).— Fasc. 1—4: Anno CCCC unionis Berestensis et CCCL unionis Uzhorodensis.— P. 29—39.

¹² DUB.— N 153.— P. 240—242.

¹³ Там само.— N 193.— P. 291—294. Переклад українською мовою: Основні документи Берестейської унії // Analecta ordinis S. Basilii Magni.— Romae, 1996.— Vol. XV (XXI).— Fasc. 1—4: Anno CCCC unionis Berestensis et CCCL unionis Uzhorodensis.— P. 40—43.

¹⁴ Medale Zygmunta III / Zebrał i opisał Dr. M. Gumowski. 73 rycin w tekście i XXIII tablic.— Kraków, 1924.— S. 49—50.

¹⁵ DUB.— N 154.— P. 242—243.

¹⁶ Там само.— N 171—186.— P. 264—289.

¹⁷ Плохий С. Н. Папство и Украина. Политика римской курии на украинских землях в XVI—XVII вв.— К., 1989.— С. 69—70.

¹⁸ Крім ватиканського архіву, булла збереглася в архіві унійських митрополитів (Российский государственный исторический архив, ф. 823, оп. 1, д. 186, л. 1).

ни, наприклад, це стосувалося отримання руською ієрархією місць у сенаті. Особливою буллою обом делегатам Руської Церкви було надано право мати святковий сакральний одяг і головні убори.

Не вдаючись у детальний аналіз кожного документа, виданого в Римі, звертаємо увагу на таку деталь. Уже в документі „Instrumentum publicum unionis Ecclesiae Ruthenea cum Ecclesia Romana, in Curia Romanae publicae in itaie“ унія двох руських єпископів „nationis Russorum seu Ruthenorum“ представлена від імени митрополита М. Рагози і п'яти єпископів: половецького Григорія Загорського, перемишльського Михайла Копистенського, львівського Гедеона Балабана, холмського Діонісія Збируйського і пінського Йони Гоголя¹⁹. Навіть більше, від їх імени присягав І. Потій²⁰ і К. Терлецький²¹. Натомість у буллі „Великий Господь“, спершу імена М. Копистенського і Г. Балабана вже не згадуються²², що відповідало істині, адже вони участі в активній фазі унійного процесу не брали. Однак далі йде поклик на декларацію руської ієрархії 12. 07. 1595 р., з їх підписами у числі інших, а ще далі їх імена згадуються ще двічі²³.

Отже, бачимо, імена М. Копистенського і Г. Балабана фігурують у документах Римської курії разом з митрополитом та єпископами — першими уніатами, які вже на батьківщині склали напередодні Берестейського собору католицьку сповідь віри. Чому було допущено таку невідповідність, сказати важко, хочеться вірити, що це сталося за недоглядом. Припускаємо навіть, якби згадані єпископи про це довідалися, вони склали б ще одну протестацію і звернулися б до суду. Однак вони про це нічого не знали.

Окрема булла Климента VIII (4. 03. 1596 р.) стосувалася Києво-Печерського монастиря²⁴. Джерело звичайно потрактовується як злучення архимандрії з гідністю київського митрополита²⁵. Однак, на нашу думку, доцільно звернути увагу на те, що уряд Києво-Печерського архимандрита в буллі представлений як вакантний, що насправді має рацію лише з точки зору того, що тогочасний архимандрит Никифор Тур не був визнаний королівською владою. Навіть після прийняття унії в Римі двома єпископами від імени митрополита до Берестейського собору статус Київської митрополії

формально залишався незмінним, тобто вона була ще в канонічному підпорядкуванні Константинополю. Отже, видання згаданої булли треба розглядати, як втручання у справи митрополії з боку Римської курії до її офіційного переходу до унії. З другого боку, Сигізмунд III, який 5. 05. 1595 р. позбавив Н. Тура гідности архимандрита, а М. Рагози наказав секвеструвати монастир і його маєтки, мав на це всі правові повноваження²⁶. Як виявилось згодом, уніатам так і не вдалося здобути найбагатший монастир православної церкви.

З усього видно, що декрети Римської курії щодо унії Руської Церкви виходили з уявлень, що справа вже зроблена, до певної міри статусом Київської митрополії Рим особливо не переймався, що вже незабаром обернулося значними проблемами.

Щодо булл на право носити святковий сакральний одяг, вони датовані 26. 02. 1596 р. і адресовані окремо Іпатію Потію та окремо Кирилові Терлецькому²⁷. У тексті йдеться про святкові сакральні шати для Св. літургії, відомі як *сакоси* (у латинській традиції — святкові орнати, у буллі вони названі „петрахіль і омофор“). Як з'ясувалося, на унійному соборі у жовтні 1596 р. митрополит щодо цього виявив незадоволення.

Цікаво, що начебто І. Потій отримав (чи набув?) у Римі релікварій з мощами (мощехранильниця), який був придбаний 1913 р. протоієреєм Никанором Абрамовичем у Володимирському повіті (пам'ятка належала археологові Є. Дверницькому, який проводив розкопки Мстиславового собору). Предмет був переданий 1930 р. до збірки А. Шептицького у Львові, але його сліди загубилися²⁸.

Уже 29. 12. 1595 р. І. Потій і К. Терлецький вислали з Риму листа до львівського єпископа Гедеона Балабана²⁹. Його отримання не обійшлося без гучного скандалу: 17. 03. 1596 р. жидичинський архимандрит Григорій Балабан подав скаргу до володимирського гродського суду, що лист на ім'я Гедеона Балабана був отруєний (листа передав у Луцьку брат луцького владики Ярош Терлецький)³⁰. Цікаво, що в позові наведено текст листа з Риму, написаний руською мовою³¹. Крім того, показано, що згадану судову справу увиразнюють оригінали документів, які випадково збереглися. Так, у витягу з володимирських книг від 26. 04. 1596 р.

¹⁹ DUB.— N 142.— P. 205.

²⁰ Присяга І. Потія латинською мовою // Там само.— N 143.— P. 212.

²¹ Присяга К. Терлецького, латинський текст // Там само.— N 144.— P. 216.

²² Там само.— N 145.— P. 218.

²³ Там само.— P. 219, 222—223.

²⁴ Документ, оригінал якого зберігається у Ватиканському архіві, неодноразово публікувався. Див.: DUB.— N 200.— P. 301—302. Цікаво, що 1760 р. текст булли був внесений до запису в Житомирі до гродських актів. Див.: Архив Юго-Западной России (далі — АЮЗР).— К., 1861.— Ч. 2.— Т. 1.— С. XLIV. Він, щоправда, датований 5. 03. 1595 р. У рідкісній брошурі про маєткові права Києво-Печерської архимандрії, гіпотетично датованій 1760 р., булла під тією ж датою фігурує як підстава для її підтвердження Римською курією 1625 р. (назва „Decretum Sacrae Nunciaturae sub Nuntio Lancelotto Anno 1625 quo decernitur dandam esse fidem Transumptis feu Extractis Bullae Clementis VIII per quam Bullam Archimandria Kijowo-Pieczarensis, seu Bona ad illam spectantia perpetuo iniuntur Metropoliae Kijoviensi“). — Prawa, Possessyowanie Dobr Archimandryi Kijowo-Pieczarskiej Jaśnie Wielmożnym Ichmościom Xięży metropolitom Caley Rusi naznaczające.— [B. m. dr., 1760].— S. A2—A3+3. Рідкісний примірник брошури зберігається у фондах Національного музею ім. А. Шептицького у Львові.

²⁵ Див., наприклад: Kempa T. Rywalizacja o ławrę pieczarską w Kijowie między prawosławnymi a unitami w końcu XVI i na początku XVII wieku // Przegląd Wschodni.— 2003.— Т. VIII.— Zesz. 4 (32).— S. 840.

²⁶ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссією.— Санкт-Петербург, 1865.— Т. 2 (1599—1637).— № 161.— С. 194.

²⁷ DUB.— N 194.— P. 294—296; N 195.— P. 297.

²⁸ Див. докладніше: Тимошенко Л. „Панагія“ Іпатія Потія // Київська Церква. Альманах християнської думки.— 2000.— № 3 (9).— С. 55—56.

²⁹ DUB.— N 149.— P. 235—238. Текст польською мовою. Див. огляд змісту листа: Дмитриев М. В. Между Римом и Царьградом. Генезис Брестской церковной унии 1595—1596 гг.— Москва, 2003.— С. 202—203.

³⁰ АЮЗР.— К., 1859.— Ч. 1.— Т. 1.— № 116.— С. 479—482.

³¹ Там само.— С. 482—485.

міститься текст позову Григорія Балабана, який скаржився на отруєння його слугами К. Терлецького, що прибули в Жидичинський монастир. Названо їх імена — Василь Кравець, що мав прізвисько Коростель, і Павло на прізвисько Співак. Найцікавіше, що на запитання Г. Балабана вони підтвердили, що були зі своїм владикою в Римі³². Отже, джерело проливає світло на двох учасників поїздки до Риму, які не віднозовані в жодному офіційному документі.

Відомо, що ще у серпні 1595 р. артикули унії були передані в Римі через кардинала Альдобрандіні в Конгрегацію інквізиції. Проте аж до приїзду делегації до Риму офіційний відгук на них не був сформований.

Наприкінці листопада, коли І. Потій і К. Терлецький ще раз представили документ, розгляд артикулів унії був відновлений. Вони розглядалися спеціальною комісією у складі п'яти кардиналів на чолі з Ю. А. Санторіо, а також експертами-теологами. Крім того, вивчалися у канцелярії генерала Товариства Ісуса. Щодо артикулів унії були викладені серйозні застереження (наприклад, у відгуку домініканського теолога Х. Сарагоси та іншого, анонімного теолога). Щодо окремих пунктів артикулів, до них передбачали застосування диференційованого підходу. Вимоги русинів щодо філіоцхе, календарного питання тощо були відкинуті, інші пропонувалось прийняти тимчасово³³. Компроміс з боку католиків не передбачався, деякі питання пропонували вивчити докладніше. Тому наявний джерельний матеріал не дає підстав стверджувати, що артикули руської ієрархії стали в Римі предметом переговорів.

Цікаво потрактував ставлення Риму до прибулих русинів та їх програми австрійський дослідник Ернст Суттнер. Папа Климентій VIII та його оточення мали інше уявлення: вони сприйняли ситуацію як прохання русинів про їх прийняття до Латинської Церкви, тому автономію їхньої Церкви не допускали, водночас їм забороняли єднатися з церквами, які перебували в розколі з Римом. Тобто „запропоновано було одне, а в Римі зробили зовсім інше...” Звідси випливали причини розколу на батьківщині³⁴.

Викликає запитання, чому делегація Руської Церкви так довго затрималась у Римі (вони від'їхали лише в березні 1596 р.). Досить аргументоване пояснення з цього питання подає А. Амман. Єпископи прагнули повернутися додому раніше, але цьому протидіяв ще один суб'єкт унії — польська католицька сторона, що якимось несподівано

опинилась осторонь подій. Вочевидь, до Риму дійшло послання нунція з Варшави, яке закликала не відпускати єпископів до часу, коли їх знову про це повідомлять. Вочевидь, королівський двір і впливові католицькі кола таки боялися опозиції унії на чолі з князем В.-К. Острозьким³⁵.

Цікаве відкриття належить Л. Татаренкові, яке стосується перебування делегації Руської Церкви в Римі: володимирський і берестейський єпископ Іпатій Потій привіз зі собою руські видання книг, зокрема, віленський примірник Псалтиря (Псалмів Давида)³⁶. Йдеться про Псалтир з Часословом, який датується 30 листопада 1593 р.³⁷ Найважливіше, що І. Потій умістив дедикацію, текст якої засвідчує подарунок пам'ятки французькому єпископові Жакові Даві Дю Перрону 6 січня 1596 р., який під ту пору перебував у Римі (виконував місію дипломата у французьких справах у Римі): „Ill[ustriss]mo ac R[everendiss]mo D[omi]no Iacobo Davii de Perron D[ei] G[r]atia E[pi]scopo Ebroicensi in Normandia, in perpetuum officiorum suorum memoriam. Adamus Hupatheus Episcopus Ruthenus Wladimiriensis Brestensis q[ue] ritus Gr[ati]ci obtulit. Manu p[ro]p[ria]. Anno D[omi]ni 1596 Ianuarii 6 die“. Рідкісний примірник Псалтиря зберігся у фондах медієвістичної бібліотеки Rolland-Plaisance d'Evreux у Франції, куди його вивіз католицький єпископ. На думку дослідника, віленський стародрук віддзеркалює еkleziологічні концепції єпископа Іпатія Потія та його прагнення вписування теологічної полеміки у ширший віровизнавальний контекст, далеко поза межами Речі Посполитої. Крім того, ознайомлення католиків з таблицею православної пасхалії, публікованої у Псалтирі, вочевидь, мало на меті узгодити календарні розбіжності між церквами.

Уповні логічно рефлексія про прийняття унії в Римі уміщена у грамоті (декларації) Берестейської унії 8 жовтня 1596 р. Прочитуємо цей важливий фрагмент: „року прошлого выправили есмо до отца свят[и]шого Климента осмого, папы римского, послы и братію нашу, велебных о Христе епископовъ Ипатія Пот[и]я, прототронія, епископа володимерского и берестейского, и Кирила Терлецького, ексарху, епископа луцкого и острозского, за вѣдомостію, позволеніємъ и причиною наясн[и]шого господаря нашего короля его милости польского и великого князя литовского Жикгимонта третого, пана побожного (котрому дай боже щастливое и вѣчное царствованіе!), просячи, абы насъ до своего послушенства, яко навѣшшый пастырьъ церкви вселенской католической принялъ, и отъ зверх-

³² Ящун В. Судова розправа Гедеона Балабана архимандрита Жидичинського монастиря на основі оригінальних документів // Записки Наукового товариства ім. Шевченка.— Нью Йорк; Париж, 1961.— Т. CLXXI: Збірник Філологічної секції.— С. 69, 73.

³³ Див. докладніше: Amman A. M. Der Aufenthalt der ruthenischen Bischöfe Hupatius Pocij und Cyrillus Terlecki in Rom im Dezember und Januar 1595—1596.— P. 124—125; Welykyj A. G., OSBM. Alle fonti del cattolicesimo uscaiono.— P. 72—73; Halecki O. Od unii florenckiej do unii brzeskiej.— S. 173—176; Дмитриев М. В. Между Римом и Царьградом. Генезис Брестской унии 1595—1596 гг.— С. 244—247.

³⁴ Див.: Суттнер Э. К. Восточные церкви в унии с Римом (Различные способы понимания унии) // 400 лет Брестской церковной унии 1596—1996: Критическая переоценка. Сборник материалов международного симпозиума / Ред. А. Юдин.— Неймеген, 1998.— С. 239. Див. також працю автора з історії проблеми: Suttner E. C. Die anfänge der Brester union // Internationales Forschungsgespräch der Stiftung PRO Oriente zur Brester Union / Hrsg. von J. Marté.— Würzburg, 2004.— S. 133—166.

³⁵ Amman A. M. Der Aufenthalt der ruthenischen Bischöfe Hupatius Pocij und Cyrillus Terlecki in Rom im Dezember und Januar 1595—1596.— P. 136.

³⁶ Татаренко Л. A French page in the history of the union de Brest: the ruthenian psalter of Jacques Davy du Perron // Archiwa, biblioteki i muzea kościelne.— Warszawa, 2020.— Т. 114.— P. 405—420.

³⁷ Гусева А. А. Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века. Сводный каталог.— Москва, 2003.— Кн. 2.— № 125.— С. 891—893.— Рис. 125.1—125.9. Відомо про щонайменше десять збережених примірників видання (Мінськ, Кіров, Москва, Санкт-Петербург, Ярославль, Львів).

ности патріарховъ царигородскихъ вызволилъ и разрѣшилъ, заховуючи намъ обряды и церемоніи церковей восточныхъ греческихъ и русскихъ, а ниякоѣ отъ нихъ въ церквахъ нашихъ не чинили, только по преданію святыхъ отецъ греческихъ вѣрніи насъ оставилъ. Што и учинилъ, и на то свои привилеи и послы послалъ, розказуючи, абыхмося на синодъ созвавши, исповѣданіе вѣры святой учинили и послушенство столицы римской Петра святого Климента осмому и его наслѣдникомъ отдали“³⁸.

Примітно, що цитований фрагмент засвідчує не тільки „визволення“ русинів від царгородської „неволи“, але й фіксує „розгрішення“ папою їх гріхів. Отже, православні ієрархи визнавали свою східну „гріховність“, але до чого вона зводилася і в який спосіб її потрібно було позбутися, джерела не витлумачують. Вочевидь, прийняття католицької сповіді віри механічно означало прощення їх минулих гріхів.

Звісно, полемічна література рефлексувала на місію делегатів Руської Церкви до Риму. Передовсім опис церемонії прийняття унії у Ватиканському палаці описав Цезар Бароній, який подав також тексти сповіді І. Потія та К. Терлецького³⁹. Однак перші хроністи Берестейських соборів католицької та унійної перспектив воліли радше не згадувати римських подій, вважаючи їх маловажливими. Лише І. Потій у творі 1597 р. залишив спогад про ті вікопомні дні:

„З волею и ведомостью его Королевської милости выправили двухъ с посродьку себе до Риму, которые будучи тамъ в Рыме, а ѿдавши послушенство светеишму ѿцови Клеменьтови папе осмому, яко церемонии и вси вбрадьки церкви своее вбваровали, листы потверженья папеского удеръжали, с которыхъ ясне познаешъ есть ли што своего потерялъ, абы потомъ нихто не смель мовити...“

Яко коѣтомъ, александрейскимъ... мусели в Рыме черезъ цалыи рокъ мешькати, покол ажъ все переполеровавши, и блуды некоторые ихъ выкинувъшы, толко самыи брантъ веры католическое науку имъ подали, тожъ их додому ѿпустили. Але вамъ не потреба того было, вдно некоторыхъ артыкуловъ доброго розуменья, ихъ поправившы што єдиности заважало, а в статокъ все вд мала до велика яко службу Божию вси

литургии, сакраменты и церемонии, вбрадьки, и звычайы церкви восточной по преданию святыхъ отецъ греческихъ, яко те доселе мели вцале и не ѿменне вамъ заховано и вечно утверждено, а што разъ позволено, будыте того певны, же се николи ѿ жадного з нихъ ламати не будеть, а хотя бы сте вы сами што хотели всагнуть, ведайте же вамъ того не допустать“⁴⁰.

Для підтвердження своїх слів І. Потій навів фрагмент тексту булли папи Климента VIII „Великий Господь“ 23. 12. 1595 р., у перекладі руською мовою. Укінці він резюмував: „Штожъ маєшъ потверженьє всихъ церемонии и вбрадковъ своихъ брате русине, чого ж надто болшеи хочешъ, изали еще будешъ смети иначе и то удавати аниж ли тутъ бачышь“⁴¹.

Православні, звісно ж, місію до Риму представляли на свій лад. Так, з явно викривальною метою анонімний автор твору „проти латино-униатів“ навів у перекладі з латинської мови текст булли папи римського „Годиться римському архієреєві“ 7. 02. 1596 р.⁴²

Надалі полемісти рідко згадували події зими 1595—1596 рр., які були заступлені наслідками Берестейських соборів. Зовсім несподівано їх пригадав автор православного „Синопису“ 1632 р., який зобразив поїздку двох єпископів як самочинну, там вони віддали послушенство папі, про яке люд досі поширює чулки, що то було нечуване повчун у Русі і в тій державі. Папа їх прийняв до Римської церкви, але за умови, що вони перед присягою подали свідчення від усіх руських духовних і світських, про що „жодному і не снилося“⁴³.

Довершив справу дискредитації укладеної в Римі унії „Supplementum Synopsis“, виданий того ж таки 1632 р. Анонімний автор потрактував слова папи, який нібито стверджував, що „півтора“ років не було чути про жодну унію, а отже, що представлені в Римі руські документи є нічим іншим, як „podmiotem“. Урешті, щоб читач переконався про вчинену зраду, автор навів текст римської присяги єпископів у перекладі польською мовою, скориставшись публікацією Ц. Баронія⁴⁴.

Підсумовуючи, зауважимо, що місію І. Потія і К. Терлецького до Риму треба вважати важливою проміжною ланкою унійного процесу, який завершився у жовтні 1596 р. на соборі у Бересті.

Ėāī ī 3ā ðĖī ī ØĀī Ėī

³⁸ DUB.— N 231.— P. 361.

³⁹ Baronius C. De Ruthenis ad communionem Sedis Apostolicae receptis monumentum // Annales ecclesiastici.— Romae, 1596.— T. 7.— P. 677—687.

⁴⁰ Твір Іпатія Потія про Берестейський собор (1597 р.) // Тимошенко Л. Руська релігійна культура Вільна. Контекст доби. Осередки. Література та книжність (XVI — перша третина XVII ст.).— Дрогобич, 2020.— С. 583—584.

⁴¹ Там само.— С. 587.

⁴² Полемическое сочинение против латино-униатов. 1597 года // АЮЗР.— К., 1914.— Ч. 1.— Т. 8.— Вып. I: Памятники литературной полемики православных южно-руссос с протестантами и латино-униатами в Юго-Западной Руси за XVI и XVII стол.— С. 550—555.

⁴³ SYNOPIΣ, albo krotkie spisanie praw, przywileiow, ſwiebod y wolności od nאיśniejszych ſw. Pamięci Krolow Ich Miłości Polskich, y Wielkich Xiążąt W. X. L. y Ruskiego, et caet., et caet. Przeznaczemu starowiecznemu narodowi Ruskiemu, pod posłuszeństwem ſw. Oyca Patriarchy Konstantynopolskiego stale y niedmiennie od okrzeczenia ſię swojego trwającemu nadanych y poprzysiężonych. Na kształt rocznych dzieiow Ruskich w osobie obywatelow Koronnych y Wiel. Xiąż. L. Religiey starożytney Graeckiey w Chrystiſie braci duchownych y ſwiętskich Bractwa cerkiewnego Wileńskiego uprzywileiowanego. Nowo teraz na ſwait wydane z drukarni tegoż Bractwa [1632].— S. 34.

⁴⁴ Supplementum Synopsis, albo zupełniejszy obiaśnienie krotkiego spisania praw, przywileiow, ſwiebod y wolności, od nאיśniejszych ſw. Pamięci Krolow Ich Mości Polskich y wielkich Xiążąt Wiel. X. Lit. y Ruskiego etc. etc., narodowi Ruskiemu przeznaczemu w cerkwi ſ. Wschodniej pod posłuszeństwem ſw. Oyca Patriarchy Konstantinopolskiego nieodstępnie od okrzszczenia ſię swojego znajdującemu, nadanych y poprzysiężonych, tudzież manifestatio prawdziwa progressu sprawy, na przeszley generalney pod Interregnum conwocatyey Warszawskiey, ludzi starożytney religiey Graeckiey, z niektoremi PP. uniatami przed wspomnianemi personami mianego, z rewelatią nieomylną inszych ieszcze niektorych processow strony zuniowanej, nie każdemu po te czasy wiadomych, przez tychże obywatelow Koronnych y Wiel. X. Lit. Braci w Chrystusie duchownych y ſwiętskich Bractwa Wileńskiego uprzywileiowanego religiey starożytney Graeckiey. Nowo teraz na ſwiat wszystkim ku wiadomości z drukarni tegoż Bractwa podana.— Wilno, 1632.— S. 643—645.

КИРИЛО СТУДИНСЬКИЙ — ДОСЛІДНИК РАНЬОМОДЕРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ „ЗАПИСОК НТШ”)

Дійсний член НТШ з 1899 р. та голова Наукового товариства імені Шевченка у Львові в 1923—1932 роках, Кирило Студинський як медієвіст дебютував на сторінках „Записок НТШ” 27-літнім молодим ученим. Ще 1895 р. він надрукував у VII томі видання ґрунтовне дослідження про відому лінгвістично-освітньо-літературну пам'ятку часів Львівського братства — граматику „Адельфотес”¹. Головний акцент автор праці зробив на висвітленні лінгвістичних особливостей та інтенцій видання як підручника з порівняльної граматики грецької й церковнослов'янської мов. З-поміж спостережень К. Студинського, які можна пов'язати з літературознавчою сферою, тут варто виокремити хіба що неспіливі зауваги щодо неможливості участі в авторстві „Адельфотеса” учнів братської школи², а також констатацію, що вступний вірш (на герб міста Львова) у виданні — той самий, яким згодом (1591 р.) відкриватиметься надрукована в тій-таки друкарні Львівського братства „Просфонема”³.

Значно більше елементів літературознавчого аналізу, а також певних *12.0(*. -+2%0 230- (5 S #- . +. #57-(5 3' # +<-%<* продемонструвала вже наступна студія К. Студинського (з проблематики українського письменства XVII ст.), опублікована в „Записках НТШ” (VIII том) того самого року: про один із панеґіриків на честь Петра Могили — „Еуфонія веселобрмьячая”. Спробувавши простежити початки розвитку жанру панеґірика в українській літературі, дослідник пов'язав їх з активізацією на наших землях освітніх заходів і постановням освітніх закладів європейського типу. Насамперед, очевидно, йшлося про єзуїтські колегіуми, навчальні програми яких поєднували вивчення гуманітарних дисциплін із практичними вправами учнів. Тому, на думку К. Студинського, саме

„повстане рускої поезії панеґіричної” слід приписувати „впливови пануючої тогди системи науки в школах католицьких, як також впливови літератури польської”⁴. Не беручись дискутувати щодо деталей цієї дуже загальної схеми, зазначимо, що у своїй статті К. Студинський кваліфікував як панеґірики деякі твори, що їх *137 1-5 +2%0 230. '- "6S-, %5Z"12("5\$-. 1?2< \$. 0S'-(5 & -0S"*

чи окреслюють як жанрово-синтетичні або навіть синкретичні.

По-перше, К. Студинський чомусь навіть перелік тих віршованих творів, які його особливо зацікавили, без дотримання хронології їх появи, а ця хронологія дуже важлива для визначення жанрових компонент. Дослідник виокремив „Імнологію” (1630), над якою працював цілий колектив авторів, „Євхаристеріон” Софронія Почаського (1632), анонімний „Століпъ цнотъ” (продовження назви: „[...] знаменитых, в богу зешлого [...] Силвестра Коссова”) (1658), а тоді повернувся в часі назад, аж до кінця XVI ст., згадавши львівську „Просфонему” 1591 р. та „Вірші” („[...] на жалосный погреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного...”) Касіяна Саковича (1622)⁶.

По-друге, якщо звернутися до 2-го тому сучасного академічного

видання 12-томної „Історії української літератури”, то жанрові характеристики згаданих творів виявляться значно багатшими. Щодо „Просфонема”, то, „попри загальну стратегічну панеґіричність тексту, який мав послужити для вирішення наболілих проблем шкільного життя”, для цього твору вже був „характерний синтез набутого досвіду в його тематичних, жанрових і стильових вимірах”⁷. „Просфонема” поєднала, зокрема, геральдичний вірш на честь міста Львова й елементи різних віршованих жанрів⁸, а також зовнішню риторичну форму декламації⁹ — „має кілька атрибутів де-



Кирило Студинський. 1928 р.

¹ Студинський К. „Адельфотес”, грамика видана у Львові в р. 1591. Студія літературно-язикова // Записки Наукового товариства імені Шевченка (далі — Записки НТШ).— Львів, 1895.— Т. VII.— С. 1—42.

² Там само.— С. 3—4.

³ Там само.— С. 10.

⁴ Студинський К. Панеґірик „Еуфонія веселобрмьячая”, посвячений Петрови Могили в р. 1633 // Там само.— Львів, 1895.— Т. VIII.— С. 1—12.

⁵ Там само.— С. 2.

⁶ Там само.— С. 3—4.

⁷ Історія української літератури: У 12 т.— К., 2014.— Т. 2: Давня література (друга половина XVI — XVIII ст.).— С. 220.

⁸ Там само.— С. 220—221.

⁹ Про це детально див.: Fedorak N. The Question of Genre and Historical Contexts of the Lviv Prosphonema of 1591 // Perspektywy Kultury / Perspectives on Culture.— 2022.— Т. 38.— N 3: Studia o kulturze cerkiewnej w granicach dawnej Rzeczypospolitej.— Kraków, 2022.— S. 41—57 (DOI: 10.35765/pk.2022.3803.06).

кламації¹⁰. Наголошено „жанрове розмаїття” й „Віршів на жалісний погреб [...] Петра Конашевича Сагайдачного”, де у свідомій авторській стратегії виглядає зумисно „ускладненим” „достатньо виразне в українській поезії розрізнення ляменту й панегирика, коли в першому випадку возвеличення усіх чеснот людини, спрямоване на „віддання належного”, а в другому — при безсумнівних заслугах існує можливість продовження діяльності, на що покладаються цілком реальні надії та подаються конкретні поради щодо їх здійснення¹¹. Крім того, ці „Вірші [...] як і „Просфонема”, теж мають „усі ознаки декламації¹². „Імнологія” 1630 р., демонструючи виразне панегиричне спрямування, також поєднала різнорідний матеріал (зокрема, й жанровий): заголовки пасхальних стихир, акровірш, ритмомелодіку пісні, вірші з переліком Божественних імен, молитву тощо¹³. Як зазначено, „серед українських панегириків особливе місце займає „Євхаристеріон, або Вдячност” Софронія Почаського...¹⁴, причому, зокрема, жанрова унікальність твору „виявляється насамперед у його композиції¹⁵, де з основним текстом поєднано гербовний вірш, прозову передмову, програмні вірші кожної з двох частин („Гелікону” та „Парнасу”), а також вірші-присвяти Діві Марії та прикінцеву епіграму. При визначенні як панегирика твору „Стоп цнот знаменитих...” потрібно пам’ятати принаймні, що до його синтетичної тканини належить і, властиво, лямент — „жалобний віршований вірш „Гербы и трены при гробѣ и трунѣ... кир Сильвестра Косова...¹⁶

Що ж до „панегиричного екскурсу” в статті К. Студинського, то чи не найбільше уваги тут відведено „Просфонеми”. Цей твір (на відміну від пізніших проявів панегиричної традиції, „1. ! + (-” * (-“1 < * . # . / . 5. \$ & % -- ?) дослідник 5 0 * - 2% 0 (‘3” “ / 0 (5 (+ < - . , а найбільший позитив убачав у простоті, в ясності, а відтак у „природності” викладу „Просфонеми”: „З зверхного свого вигляду не зображає сей памятник тої причудливої штучности, що становить майже доконечне явлене в панегиричних творах (особенно писаних віршом) пізнішої могилянської епохи¹⁷. До літературних переваг „Просфонеми” також віднесено у К. Студинського те, що її зміст „зовсім свободний від класицизму і мітологічного балаясту¹⁸. Можна здогадуватися, що в цій останній тезі „Просфонеми”, в якій учений підкреслив ознаки ренесансної поетики, протиставлено, наприклад, „Єхаристеріону”, — тільки треба мати на увазі, що 2% 0, 5-“* + 1(6(‘, “ 232 3&(2. ‘. “1S, -% ”). #. 13-7 1-. , 3 0. ‘3, S - S. Ще не оперуючи уявленнями про засадничі особливості барокового світогляду і про стильові особливості літературного бароко,

які, власне, протистояли стилю класицизму (“ 13-7 1-. , 3 ‘- 7% - S 6<. #. / . - ? 2 2 ?), К. Студинський насправді протестував / 0. 2 (6S+ . _ / . 12-0% - % 1 - 1- . _ % 12% 2 (* (‘ # + . , (включно з її „мітологічним балаястом”). Водночас, намагаючись похвалити „Евфонію веселобрмячую”, якій, властиво, і присвячено публікацію, дослідник почав губитися між цією тенденцією своєї студії та об’єктивно бароковими рисами і цього твору, написаного роком пізніше після „Євхаристеріона”. Наприклад, К. Студинський визнав щодо „Евфонії...”, що „важний вкінці сей памятник і через се, що в ній бачимо вже вплив нового напрямку, невеличкі сліди науки „латинської”, що почала пускати корені в Київ-Могилянської академії¹⁹. 00. 2% 6S 1, S “1+S\$ (“, 9% “(0 ‘ -S\$S” 2. , 3-2 * (“, J” 5 0(12% 0S. -S”, / . / % 0% \$ - < . ! 3+. - ‘” - . “, \$ 2. - + < . T\$ 7 - (, ! + ? 12. , “... Остаточною ілюстрацією 0. ‘! + - 1. ” - . 12(2. \$ \$ 8 - \$ 5 3? “+ % - < автора статті про жанрові та стильові параметри української поезії / 0(/ % 0% 5. \$ \$ “\$ \$ 0 - - < . #. \$. ‘ 0S + . #. ! 0. * . стала внутрішньо суперечлива теза, викладена в отакій характеристиці „Евфонії веселобрмячої”: „Правда, що панегирик сей далекий від штучности і риторичного „многоглаголанія” [...], все-ж его можна уважати початком нової науки, памяником, що хоть не сьміло, але все таки зачіпає мітологію і історію західного світа²⁰. Звідси вже геть не зрозуміло, чи звернення до античних джерел, образів і мотивів, які дійшли до нас у вигляді „мітології”, — це, за К. Студинським, вада чи перевага панегиричного твору XVII ст.?

Слід визнати, що значно “/” - % - S 8%, - S & 3 6 0 (- S / . % 2 (* (, К. Студинський почувся “ 2%, 5, / . “?” - (5 S’ S 12. 0S Z > 3 * 0 - 1 < * . _ + S 2% 0 230(, особливо до 1632 р., відколи, за сучасною періодизацією, можна вже вести мову про „високе”, або „зріле” бароко. Наприклад, переконливими були і залишаються аргументи, викладені у статті 1900 р. / 0.), . “SO - % “2. 012”. 2” . 03 * S - 6? XVI 12. , “ - 2(0(‘(T²¹. У цій публікації К. Студинський постановив довести, що автором полемічного „Антиризиса” — відповіді на трактат „Апокрисис” православного письменника, прихованого за псевдонімом Христофора Філалета, — був Іпатій Потій, а не грек Петро Аркудій. Відтак і сам 2” SO , Z / . “ - S 12 > - + % & 2(\$. 6 0 (- (. 0(TS - + < - . #. (- % / % 0% * + \$ - . #.) 3 * 0 - 1 < * . - #. / (1 < , % - 12” . Ось низка аргументів К. Студинського. По-перше, в „Антиризисі” „напечатано історичні акти, про які міг знати лише один Потій, як прим[іром] про його переписку з князем Острозьським²². По-друге, твір містить посвяту „до канцлера Льва Сапїги”, а саме Іпатій Потій перебував із ним у якнайтісніших контактах і друж-

¹⁰ Історія української літератури... — Т. 2. — С. 255.

¹¹ Там само. — С. 229.

¹² Там само. — С. 256.

¹³ Там само. — С. 231—233.

¹⁴ Там само. — С. 233.

¹⁵ Там само. — С. 234.

¹⁶ Там само. — С. 807.

¹⁷ Студинський К. Панегирик „Евфонія веселобрмячая”... — С. 4.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само. — С. 5.

²⁰ Там само.

²¹ Студинський К. Хто був автором 'Αντιρριζις-а з р. 1599? // Записки НТШ. — Львів, 1900. — Т. XXXV—XXXVI [Томи містять реферати, призначені на Київський археологічний зїзд. Друга половина: язик і історія літератури]. — С. 1—20.

²² Там само. — С. 7.

²³ Там само. — С. 8—9.

бі²³. По-третє, за текстовими спостереженнями К. Студинського, „Антиризис“ в окремих місцях майже дослівно повторює фрагменти попереднього Потієвого твору „Унія, альбо выклад преднейших артыкулов ку зьодноченью греков с костелом Рымским належащих...“, написаного 1595 р.²⁴ Водночас дослідник виявив і схожість „Антиризиса“ з іншим, але вже пізнішого походження, твором Іпатія Потія — „Гармонія, альбо согласіє вѣры, сакраментов и церемоней святое восточное церкви с костелом рымским 1608 р.“²⁵. Цікаво та важливо, що К. Студинський порівнював також між собою твори, які безсумнівно належали Петрові Аркудію, з тими, що їх достеменно написав Іпатій Потій. Зіставлення авторських манер письма обох літераторів дало змогу дослідникові сформулювати висновок із цих порівняльних спостережень. Отже, щодо „тону“ творів обох авторів, то, за К. Студинським, „Аркудій — се спокійний богослов і історик, в богословських творах мало оригінальний, а більше перекладчик і компілятор, се не живий і енергійний полеміст, що умів би вдатися в партійну борбу, орудувати сміло і метко сим матеріалом [...] він був гладким і спокійним дипломатом, а не чоловіком рубашним, гордим і відвертим, як Потій“²⁶. Варто окремо наголосити: ці описи К. Студинського, які тісно межують зі сферою *1(5. +. #5_ 2". 07. 12(* — цілком новітньою літературознавчою дисципліною. Хай там як, а переконливі докази автора цієї студії в „Записках НТШ“ остаточно схилили науковий загал українських медієвістів до того, що „Антиризис“ написав Іпатій Потій, а не хтось інший²⁷.

Тим часом на початку ХХ ст. серед дослідників полемічної літератури залишалися сумніви щодо авторства інших творів постберестейського періоду. 1911 р. (СІV том „Записок НТШ“) К. Студинський виступив із ґрунтовною студією „**Полемічне письменство в р. 1608**“²⁸, що мала на меті узагальнити низку проблемних моментів щодо динаміки та персонального складу безпосередніх представників нашого полемічного письменства по обидва боки конфесійних барикад. Своєрідною кульмінаційною часовою призмкою вчений обрав 1608 р., бо тоді було „видано друком у Вільні з уніятського табору дві брошури, звернені против православних“²⁹. Це були саме ті дві публікації („одна з них вийшла в польській мові [і]д з[аголовком] „Heresiae, Ignoranciae u Polityka ropow u mieszczan bractwa Wileńskiego“, друга в русько-польській мові [і]д з[аголовком] „Гармонія, альбо согласіє вѣры, сакраментовъ и

церемоней святое восточное церкви съ костеломъ Рымским“³⁰), на які зреагував тодішній представник православного табору Мелетій (власне, на той час іще світський чоловік на ім'я Максим) Смотрицький. Як зазначив К. Студинський, „против обох згаданих, полемічних брошур видав на борзі („w roguwczę“) того самого року Максим (Мелетій) Смотрицький в Вільні під анонімом „jednego brata bractwa cerkiewnego Wileńskiego“ свою відповідь [...] в польській мові“³¹ — тобто полемічний трактат „Антиграфи“ („Відписи“)³². Попри те, що видання „Heresiae...“ (переклад повної назви сучасною українською мовою — „Єресі, невігластва і політика попів і міщан Віленського братства“³³) до нас не дійшло, найімовірніше, затратившись іще в ХVІІ ст., й відтак про зміст цього твору можна мати лише приблизне уявлення, взоруючись на цитати з нього, наведені в „Антиграфах“; — саме „К. Студинський,



проаналізувавши у відповідному контексті листи Потія до канцлера Л[ьва] Сапіги, знайшов ряд незаперечних доказів того, що авторство „Єресей“ належить таки Іпатію Потію“³⁴. Тепер же, у студії 1911 р. на сторінках „Записок НТШ“, дослідник доводив, що й автором „Гармонії...“, виданої відразу вслід за „Єресями...“, був теж Іпатій Потій. „На се маємо цілком певні докази“³⁵, — заявив К. Студинський, і найголовнішим із його аргументів можна назвати той, що „саме споріднене „Гармонії“ з вчаснішими творами Потія є так визначне, що ані на хвилину не може бути сумніву, що вона вийшла з під пера Потія“³⁶. Таким чином, і тут своє завдання, що полягало в доведенні авторства твору „Гармонія...“, вчений успішно виконав.

У міжвоєнний період (1925 р.) з'явилася студія К. Студинського про твір „Антиграфе“ Мелетія Смотрицького³⁷. Це дослідження увиразнює і *1(+<-S 12. 0. -(* й напрацювання класичної культурно-історичної методології з її прискіпли-

²⁴ Студинський К. Хто був автором 'Αντιρριζις-а з р. 1599?— С. 11—14.

²⁵ Там само.— С. 13—16.

²⁶ Там само.— С. 18.

²⁷ Про безапеляційне Потієве авторство „Антиризиса“ див., зокрема: Історія української літератури...— Т. 2.— С. 135—136.

²⁸ Студинський К. Полемічне письменство в р. 1608 // Записки НТШ.— Львів, 1911.— Т. СІV.— С. 5—37.

²⁹ Там само.— С. 5.

³⁰ Там само.

³¹ Там само.

³² Історія української літератури...— Т. 2.— С. 136.

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ Студинський К. Полемічне письменство в р. 1608.— С. 20.

³⁶ Там само.— С. 21.

³⁷ Студинський К. „АНТИГРАФИ“, полемічний твір Максима (Мелетія) Смотрицького з 1608 р. Студія // Записки НТШ.— Львів, 1925.— Т. СХLІ—СХLІІІ: Ювілейний Збірник Наукового Товариства імені Шевченка у Львові в п'ятдесятиліття основання, 1873—1923. Праці Фільологічної секції / Під ред. К. Студинського.— С. 1—40.

вою увагою до зв'язків конкретного тексту зі суспільними обставинами його часу та до „виходів“ тексту на особу автора, і децю 0%20.#0 \$-3 2%-5%-6\$)-512<, особливо помітну при розгляді літературних дискусій між апіорі „правими“ православними й апіорі „неправими“ уніатами. З-поміж філологічних (і мовного, і літературного характеру) спостережень ученого варто виокремити аргументований, із прикладами, показ того, що „молодий автор (тобто Максим Смотрицький, ревно на той час прихильник православ'я.— *m. t.*) не тільки повторяв звороти, але й переповідав поодинокі розділи твору Філялета (тобто антиунійного твору „Апокрисис“, автор якого приховав своє ім'я за псевдонімом „Христофор Філалет“.— *m. t.*)³⁸, а також показував тезу, покликану встановити „...?“*(, \$& 2%*12., \$ 1(-50.--(, (!12 - “(-, (0% +<-.#. &(22?, про те, що „цей твір писаний прегарною польською мовою і в спокійнім тоні, який автор умів задержати, хоча в руськім народі йшла тяжка, кєрвава, братоубийча, релігійна боротьба“³⁹. Проте надалі К. Студинський продемонстрував радше 8 !+. --3 -2(* 2. - +(6<*3 2%-5%-6\$)-512<. Звідси, наприклад, не надто наукові емоційні оцінки писань Касіяна Саковича того періоду, коли він перейшов уже на римо-католицизм: мовляв, „не надіяли ся, певно, ані Потій, ані Смотрицький (полемізуючи між собою та з іншими.— *m. t.*), що ті дрібні заміти, які були предметом їх полеміки, дадуть привід в трийцять і чотири роки пізніше Саковичеві, що він їх пововно [...] ідким і плюгавим пером підійме на глум, щоби зневажити і оплювати обі церкви, православну та уніятську“⁴⁰.

Зрештою, і у спробах простежити світоглядну й ідейну еволюцію самого Максима-Мелетія Смотрицького автор студії виявив водночас '- --? \$1-2. 0(7-(5 4 *2\$" \$ "??' *\$" між ними та /%"-3 - _"-512< у пристосованні відомої „' . "-58-<.“ історії до безперервної „-32058-<.#. розвитку душі і розуму такої складної особистості, якою був Смотрицький-син. Знаючи про сильний вплив ідеології протестантизму на молодого Максима Смотрицького (особливо через його навчання в німецьких освітніх закладах), К. Студинський проявив певну розгубленість, коли спробував пояснити поступове внутрішнє „дрейфування“ автора знаменитого „Треноса“ до ідей унії такою поверховою схемою: „Колиж одначе протестантизм у межах Польщі упадав, він (Мелетій Смотрицький.— *m. t.*) зневірився у него і в тяжку хвилю для православної церкви її покинув, причім те саме західно-європейське образвання, яким служив він православним, завело його, побіч причин, викликаних життям, непомітно до католицизму“⁴¹. Важко припустити, щоби такий знавець джерел, як К. Студинський, не був ознайомлений із головним текстом Мелетія Смотрицького, де на кількох сотнях сторінок викладено процес визрівання

головної ідеї об'єднання українських православної та уніатської Церков: „Щоб не було дві Русі“,— тобто з польськомовним твором „Апология паломництва до східних країв“ (1628),— а він, цей твір, якраз повністю спростовує оте начебто несвідоме „непомітно“. Втім, у цьому контексті запитання до К. Студинського як до автора студії про „Антиграфі“ можуть виглядати докорами лише на сучасному синхронному зрізі, тоді як у діахронії).#. +\$2%0 230.' - "7 /.' (6\$? \$%" 2-. "\$\$\$'%0-* +(+ - 1, /%0\$ *+ 1(7-3 *3+<230-. -51-2. 0(7-3 / 0 \$(#, 3 нашої гуманітаристики.

На завершення видається доречним звернути увагу на своєрідну апологію Кирила Студинського як літературознавця-медієвіста, вміщену у вигляді розлогої підсумкової статті Ярослава Гординського в ХСІХ томі „Записок НТШ“ за 1930 р., що вийшов у статусі окремого „Ювілейного збірника на пошану Акад[еміка] Кирила Студинського“⁴². Резюме Я. Гординського про те, що „студії акад[еміка] проф[есора] д[окто]ра Кирила Студинського про кінець XVI й початок XVII ст. творять одну з найкращих сторінок в історії української філології, а своїми багатими вислідами належать без сумніву до першорядних досягнень не тільки української, але й загалом словянської науки“⁴³, зовсім не виглядало і не виглядає сьогодні тільки словесним реверансом на честь ювіляра. Пишучи свою статтю-огляд, Я. Гординський був змушений чесно визнати: „Ми не маємо досі історії української філології“, а тому, зокрема, і „не легко визначити діяльність акад[еміка] Студинського в зв'язку з дослідями нашого письменства“⁴⁴. Автор статті спробував бодай найзагальнішими штрихами означити віхи тієї ненаписаної історії української філології, сформувавши, врешті-решт, таку хронологічну лінію:

„Недавно, бо 1891 р. зійшов у могилу Олександр Потебня — один із найглибших українських філологів-філософів, за ним пішов 1894 р. [...] проф[есор] Омелян Огоновський [...] За ним пішов у 1895 р. й Михайло Драгоманів — представник історично-порівняного студіювання письменства й фольклору; [...] в тому напрямі працювали ще: Микола Дашкевич [...] та Володимир Антонович [...] До них пристав частинно й Іван Франко, що [...] видавав у першій половині 90-их рр. XIX ст. наукові праці про письменство тої самої доби, над якою головно потрудився й акад[емік] Студинський“⁴⁵.

У такий спосіб, зумисно чи мимохіть, Я. Гординський проклав також стежку "\$ \$ 50. - . +. # \$ \$. 1/%6\$ +\$' 6\$, причому спеціалізації в межах компетенції саме літературознавчої медієвістики. І в цій частині схеми „історії української філології“ К. Студинський заслужено постав не лише продовжувачем дедалі міцнішої наукової традиції, але і її поглиблювачем.

Í àçàð ÒÀÁÎ ÐÀË

³⁸ Студинський К. „АНТИГРАФИ“, полемічний твір Максима (Мелетія) Смотрицького з 1608 р. Студія.— С. 4.

³⁹ Там само.— С. 38.

⁴⁰ Там само.— С. 20.

⁴¹ Там само.— С. 38.

⁴² Гординський Я. Акад[емік] Кирило Студинський як дослідник літератури XVI й XVII ст. // Записки НТШ.— Львів, 1930.— Т. ХСІХ. Ювілейний збірник на пошану Акад. Кирила Студинського.— Ч. I: Праці філологічні.— С. 11—94.

⁴³ Там само.— С. 11.

⁴⁴ Там само.— С. 93.

⁴⁵ Там само.— С. 93—94.

АНТРОПОЛОГІЯ ФІНО-УГОРСЬКИХ НАРОДІВ У СТУДІЯХ ІВАНА РАКОВСЬКОГО

(ДО 150-РІЧЧЯ ВЧЕНОГО)

Дійсний член НТШ, природознавець і антрополог Іван Раковський (1874—1849) належить до тих інтелектуалів, які в час національно-визвольних змагань початку ХХ ст. заповзято працювали на утвердження суб'єктності української нації в усіх сферах її буття — політичній, культурній, науковій. Він долучився до заснування Таємного українського університету у Львові, де викладав природничі науки (1921—1925). Саме І. Раковському ми завдячуємо появою першої національної універсальної енциклопедії („Українська загальна енциклопедія“, 3 т., 1930—1935 рр.), палким натхненником і головним редактором якої він був. Феноменальний ерудит залишив десятки популярних статей з біології, зоології, астрономії, психології, філософії та історії, які навіть у час усеохопного інтернету можуть викликати щире зацікавлення: „Москвофіли зі становища наук природничих“, „Поезія в освітленні наук природничих“, „Ціль людського життя“ тощо. У найскладніший і найдраматичніший період НТШ — від 1935 р. і до його ліквідації 1940 р.— саме І. Раковський очолив цю інституцію та намагався якнайдовше вберегти від загиби. Член наукових товариств Франції, Австрії, Росії та Антропологічного кабінету Академії наук у Києві, І. Раковський наполегливо впроваджував антропологічний напрям у дослідницькі обшири НТШ.

Зацікавлення І. Раковського фізичними особливостями різних народів розвинулися в контексті співпраці з НТШ. Так, 1903 р. його Виділ (Президія) запропонував дослідникові, на ту пору вже дійсному членові Математично-природописно-лікарської секції, авторові низки природознавчих рецензій і розслідувань, узяти участь у відомих антропологічних експедиціях Ф. Вовка на Гуцульщину та Лемківщину (1903, 1906). Згодом І. Раковський, учительюючи в Коломиї (1898—1908) та Львівській академічній гімназії (1908—1928), здійснив низку самостійних антропологічних експедицій на Коломиїщину і Станіславщину (1903, 1906), у Бродівській і Збаразькій повіті (1909, 1910) та ін.

Попри активну практику, він усе ж прагнув мати вищу освіту з антропології. Її здобував уже у зрілому віці (від 38 років). Так, на запрошення Ф. Вовка, у 1912—1913 рр. І. Раковський слухав його лекції в Петербурзькому університеті, згодом стажувався в найбільшому європейському центрі вивчення людини — Паризькій антропологічній

„Ми з жаром кидаємося до дальшої праці“

І. Раковський

школі та Антропологічній лабораторії під керівництвом Л. Манувріс. Кошти на закордонні відрядження виділили НТШ та Міністерство просвіти Австрії.

Власне, антропологічними студіями фіно-угорських народів І. Раковський зацікавився під час навчання у Ф. Вовка. Зазначимо, що Ф. Вовк — голова Антропологічного товариства в Санкт-Петербурзькому університеті (1907—1913), ініціатор і керівник антропологічних досліджень народів Росії — запрошував на свою лектуру й до співпраці багато співвітчизників (П. Єфименко, О. Алешо, Л. Чикаленко, С. Руденко та ін.)¹. В умовах обмеження Російською імперією української науки він використав свій статус для організації комплексних досліджень морфологічних особливостей українців і підготовки національних фахівців.

Учні Ф. Вовка здійснили десятки експедицій в Україну, а також у різні регіони Росії. Так, відомо, що С. Руденко робив соматологічні обстеження в Пермській, Уфимській та Оренбурзькій губерніях, а П. Єфименко працював у Костромській губернії. Саме останній поповнив антропологічний музей Пе-

тербургського університету збіркою остеологічних залишків марійців (екзоніми — чемериси, черемиси), які він виявив під час розкопок у Тоншаєвській волості Ветлузького повіту (тепер Нижньгородська обл. РФ).

Ці матеріали викликали інтерес у І. Раковського, і він із дозволу й під керівництвом Ф. Вовка вивчав їх упродовж року². Результати виклав у праці „Кости черемісів з давніх гробів у Тоншаєві Костромської губернії“. Спершу написав її як ґрунтовне дослідження, тобто з порівняльними екскурсами, аналізом виявлених антропологічних рис і фактографічним матеріалом (краніологічними вимірами, обчисленнями тощо). Рукопис надіслав 1914 р. до редакції „Збірника Математично-природописно-лікарської секції“, адже на початках ХХ ст. вказана галузь знань входила переважно в дослідницьке коло цієї структури.

Невдовзі автор, поділяючи концептуальну позицію діячів НТШ про включення антропологічної проблематики (як потрібного суміжного наукового напрямку) в тематичний спектр „Матеріалів до



Іван Раковський

¹ Франко О. Федір Вовк — вчений і громадський діяч.— К., 2000.— С. 114.

² Раковський І. Кости черемісів з давніх гробів у Тоншаєві Костромської губернії Частина перша // Матеріали до української етнології.— Львів, 1918.— Т. XVII.— С. 4—5.

української етнології“, погодився з пропозицією голови Етнографічної комісії В. Гнатюка опублікувати монографію в останньому виданні. У зв'язку з цим І. Раковський оформив книгу як суто матеріали обстежень, знявши аналітичні міркування, зіставлення тощо. Теоретичну частину задумав викласти у другому томі і видати вже таки в „Збірнику Математично-природописно-лікарської секції“. Про це все повідомив у листі до В. Гнатюка від 12 квітня 1914 р.³

Етнографічна комісія одразу ж на засіданні 24 квітня запланувала оприлюднити працю І. Раковського 17-м томом „Матеріалів до української етнології“⁴. Однак Перша світова війна відтермінувала реалізацію цих задумів. Усе ж навіть у часи лихоліття І. Раковському вдалося донести європейській науці про результати антропологічних обстежень марійців, зосібна він стисло поіформував про них (німецькою мовою) на сторінках віденського антропологічного часопису 1915 р.⁵ Щодо монографії „Кости черемисів“, то її перша частина побачила світ тільки 1918 р. Того ж року в „Хроніці НТШ“ повідомлялося про намір видати і її другий том⁶. Однак його доля залишилася невідомою.

Під час ознайомлення з книгою І. Раковського про марійців виникає низка питань: чому з-поміж різних остеологічних збірок петербурзького музею його зацікавили матеріали саме про фінські народи? А також чому буремного 1918 р., в часі запеклої боротьби за українську державність, коли наші історики (М. Грушевський, Д. Багалій та ін.) терміново видавали серії наукових і популярних праць із вкрай нагальних суспільно значущих питань історії, етногенезу, етнічних земель українців, НТШ вирішило цілий том присвятити антропології далекого марійського народу?

Насамперед розгляньмо саму працю І. Раковського. Він вивчив 18 краніологічних зразків (черепів), які походили з віддалених (північно-західних) теренів проживання марійців, де найкраще зберігся їхній антропологічний первень. Учений датував колекцію кісток другою половиною XVII — першою половиною XVIII ст., що встановив на підставі нумізматичних матеріалів із поховань.

І. Раковський дотримався всіх етапів краніологічних обстежень: визначив біологічний вік (за одонтологічними ознаками й ступенями старіння черепа) та стать похованих людей, подав описову характеристику їхніх збережених решток, а далі — десятки всіх потрібних вимірних ознак черепів. Останні визначив за схемою, що була прийнята на Міжнародному конгресі антропологів 1906 р. в Монако. Він користувався найновішим інструментарієм, який придбав у Парижі Ф. Вовк.

Книга складається з 43-х розділів, де викладено виміри (діаметри та їх співвідношення — індекси, а також кути) всіх складників мозкового й лицьового відділів черепа. Зокрема, вказано висоту, довжину та ширину черепа, лоба й потилиці, тім'яної та скроневої кісток, обличчя, носової та очної ділянок, вертикальне профілювання обличчя тощо. Отримані дані (поміри та індекси) систематизував у кількох десятках таблиць і діаграм. З-поміж останніх знаходимо й відомі трикутні графіки знаменитого англійського єгиптолога Ф. Петрі, які візуалізували співвідношення трьох основних показників черепів⁷. Уміщено якісні фотографії краніологічних зразків.

Щоб отримати точніші результати, вчений робив виміри кількома способами. Наприклад, об'єм мозкової коробки встановив за допомогою методів П. Броки, І. Ранке та Г. Поля⁸. Також ті чи інші антропологічні ознаки визначив згідно з кількома тогочасними класифікаціями й таким способом отримував більше доказових фактів для своїх висновків. Наприклад, головний показник черепів (форма голови) подав за класифікаціями Н. Топінара та П. Броки⁹. Це дало йому підстави констатувати, що черепи марійців мезокефальні (середньоголові), згідно з поділом Н. Топінара, і субдоліхокефальні, за П. Брокою, „з більшим нахилом до доліхокефалії (довгоголовість.— *b. a.*), як до брахікефалії“ (короткоголовості.— *b. a.*)¹⁰.

Подекуди натрапляємо на певнені вказівки автора щодо сумнівності деяких висновків європейських учених про співвідношення тих чи інших антропометричних ознак. Так, він засвідчив, що, згідно з його порівняннями показників, зі збіль-



Іван Раковський (стоїть перший зліва) в колі керівництва Українського таємного університету у Львові. 1921 р.

³ Вибрані листи І. Раковського до О. Барвінського, В. Гнатюка, К. Студинського та ін. // Головацький І. Іван Раковський (1874—1949): життєписно-бібліографічний нарис.— Львів, 2004.— С. 183.

⁴ Хроніка Наукового товариства імені Шевченка.— Львів, 1914.— Ч. 58—59.— С. 21.

⁵ Глушко М. Іван Раковський — дослідник антропологічних рис Тараса Шевченка // Народознавчі зошити.— 2015.— № 5 (125).— С. 1000.

⁶ Хроніка Наукового товариства імені Шевченка.— Львів, 1918.— Ч. 60—62.— С. 15.

⁷ Раковський І. Кости черемисів...— С. 74—78.

⁸ Там само.— С. 27—28.

⁹ Там само.— С. 36—38.

¹⁰ Там само.— С. 323.

шенням висоти обличчя і зменшенням ширини очних орбіт не спостерігається зростання висоти орбіт, що заперечує тезу німецького антрополога Р. Мартіна¹¹.

Як наголосив І. Раковський, його монографія про марійців є другою українськомовною працею з антропології (після студій Ф. Вовка про гуцулів) і першим українськомовним дослідженням з краніології. З огляду на це, автор писав його як посібник для аналогічних робіт. Тому книга, незважаючи на невелику збірку викопних людських залишків, вийшла обсягом понад 300 с. і містить докладні описи різних способів встановлення антропометричних ознак, формули для визначення всіх індексів, розлогі пояснення їх і різних діаграм, поклики на опубліковані методичні розробки французьких, німецьких, польських учених тощо.

Палеоантропологічні обстеження марійців І. Раковського не залишилися непоміченими серед тогочасних антропологів, а, навпаки, навіть урухомили тогочасну наукову думку. Так, вони стали цінним вихідним джерелом для ґрунтовних студій волзько-фінських народів дійсного члена НТШ Ростислава Єндика (1906—1974). У них він на основі вимірних і описових даних І. Раковського з'ясував місце цих етносів у тогочасних антропологічних класифікаціях (відніс їх до „палеоазійського антропологічного типу“)¹².

Щодо причин зацікавлення І. Раковського одним із народів фінської мовної групи, то в передмові він указав, що роз'яснення його морфологічних прикмет важливе не лише для пізнання марійців, а й для вирішення низки питань з антропології українців, які є „незвичайно інтересні, а так мало ще розслідувані“¹³.

Річ у тім, що у другій половині XIX — на початку XX ст. доволі поширеною в російській історіографії була так звана фінська теорія, згідно з якою терени Середнього Дніпра начебто віддаден заселяли фінські племена, які лише під натиском скіфів (V ст. до н. е.) емігрували на північний схід. Гіпотезу пропагували історики М. Барсов, М. Погодін, О. Шахматов та інші, їх метою було, як указав М. Грушевський, утвердити тезу про участь

фінського компонента в етнотворенні не лише росіян, а й українців¹⁴. Ці положення спростував на основі історичних фактів М. Грушевський, а з погляду антропології — Ф. Вовк (ще 1906 р.— праця „Українцы в антропологическом отношении“)¹⁵. Останній, як знаємо, обстоював думку про відносну однорідність антропологічного типу українців, малий відсоток фінського субстрату і його прояви лише на наших північних етнічних землях, що межують з теренами росіян, у яких цей чинник був суттєвим.

Тож увага І. Раковського до марійців була пов'язана, окрім його загального зацікавлення антропологією різних народів, і з потребою з'ясувати ступінь іноетнічних домішок у фізичному типі українців, місце останніх і слов'ян загалом на антропологічній карті світу.



Іван Раковський (перший зліва) та інші автори „Енциклопедії українознавства“ (Ярослав Падох, Володимир Кубійович). 1947—1948 рр.

Стисло означимо ці погляди вченого. 1915 р. І. Раковський опублікував у віденському календарі Товариства „Просвіта“ науково-популярну статтю „Расовість українців“, а 1917 р. її, як політично важливу просвітницьку розвідку, перевидано окремою брошурою в Києві (видавництво „Вернигора“). У ній автор підтримав положення Ф. Вовка про відносно цілісний фізичний тип українців, їх належність до динарського антропологічного комплексу, а

також думку про відчутний прояв фінського компонента в росіян і почасті поляків.

Обґрунтування деяких тез І. Раковський подав у низці наукових статей 1920-х рр., що друкувались у „Збірниках Математично-природописно-лікарської секції“¹⁶, а також чеських і польських виданнях I-го і II-го з'їздів слов'янських географів і етнографів¹⁷. Вони базуються на матеріалах про українців й інших народів, які зібрав Ф. Вовк, його учні, а також й І. Раковський. Учений, не заперечуючи домінування динарського типу українців (44,5 відсотка), стверджував наявність у їхньому антропологічному складі ще шести морфологічних комплексів: альпійського (22 відсотки), атлантико-середземноморського (5 відсотків), нордійського (1 відсоток), сарматського (2 відсотки), східноєвропейського або орієнтального (3 відсотки) та метисного (24 відсотки). Фінський складник, як

¹¹ Раковський І. Кости черемісів...— С. 293.

¹² Єндик Р. Надволжанські фіни в краніологічному освітленні // Збірник Математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імені Шевченка.— Львів, 1934.— Т. XXX.— Вип. II.— С. 59—84.

¹³ Раковський І. Кости черемісів...— С. 6

¹⁴ Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн.— К, 1991.— С. 63, 73, 185; його ж. Порайонне історичне дослідження України і обслування Київського вузла // Грушевський М. Твори: У 50 т.— Львів, 2015.— Т. 10.— Кн. 1.— С. 162—163, 166—167.

¹⁵ Украинский вестник.— 1906.— № 7.— С. 418—426.

¹⁶ Раковський І. Погляди Хведора Вовка на расовість українського народу // Збірник Математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імені Шевченка.— Львів, 1925.— Т. XXIII—XXIV.— С. 183—200; Раковський І., Руденко С. Погляд на антропологічні відносини в українського народу // Там само.— 1927.— Т. XXVI.— С. 205—214.

¹⁷ Пацай Т. Діяльність Івана Раковського в Етнографічній комісії НТШ // Народознавчі зошити.— 2024.— № 3 (177).— С. 536.

впливає з його наукового тексту¹⁸, дослідник, вочевидь, вніс до „орієнтального“ блоку, зокрема його світловолового підтипу. Водночас І. Раковський підтвердив відсотковими показниками думку Ф. Вовка про його незначний прояв на північних українських землях (1,5 відсотка) і зовсім малу помітність, а то й відсутність у центральному та південному регіонах¹⁹. Тобто І. Раковський розвинув доказову основу для спростування теорії про давню фінську колонізацію всієї Наддніпряни.

Невелику кількість фінського компонента в українців, і то лише на Чернігівщині, стверджував і згадуваний Р. Єндик²⁰. Незначний зв'язок морфологічних ознак українців північної смуги з фінським субстратом підтвердив на основі новітніх досліджень і відомий сучасний антрополог Сергій Сегеда²¹.

Знання остеологічних ознак народів потрібні були І. Раковському для дослідження й ширших питань з етнічної антропології, зокрема, для з'ясування морфологічного типу слов'ян. 1919 р. вийшла його книга „Расовість слов'ян“, у якій охарактеризовано фізичні риси їхньої південної гілки (сербів, болгар, хорватів, словенців та ін.)²². Автор дійшов висновку про суттєвий вплив фінських народів на антропологічний тип болгар. Західні й східні слов'яни, серед яких він теж констатував, як ми вже згадували, фінську частку (в росіян і поляків), вочевидь, стали предметом його аналізу в другому томі. Він його вже написав, позаяк у першій книзі є посилання на укладений список

літератури щодо всіх слов'янських народів, який передбачалося подати наприкінці дослідження. До того ж про працю мовилося 4 квітня 1925 р. на засіданні Фізіографічної комісії НТШ. Однак книга, на жаль, не була видана²³.

Отож член антропологічних товариств Франції, Австрії, Росії І. Раковський був одним із перших вітчизняних дослідників антропологічних рис народу волзько-фінської мовної спільноти — марійців. Його книга „Кости чемерисів“ — це справжній докладний українськомовний посібник для краніологічних обстежень. Публікуючи її в час національних змагань, учений палко вірив, що на той раз таки вдасться здобути незалежність, а українська гуманітаристика, „ніким негноблена й свободна“, у найближчому майбутньому зможе повноцінно розвиватися та сміливо розв'язувати теоретичні питання загальної етнічної антропології²⁴. Тому, попри надскладний історичний період, І. Раковський, як і інші діячі НТШ, продовжував розробляти найрізноманітніші напрями науки про морфологічні своєрідності етнічних спільнот, збагачував її порівняльну фактографічну та методологічну базу для подальших вітчизняних досліджень з урало-алтаїстики, слов'янознавства, а також для утвердження окремішності українців. Своєю подвижницькою працею він суттєво прислужився до творення національної антропологічної науки європейського рівня.

Αὐτὰ Ἀετὶ ὄν

ЄВГЕН МАЛАНЮК ТА ЮРІЙ ДАРАГАН: ШТРИХИ ДО ІСТОРІЇ ВЗАЄМИН

У творчій бібліографії Ю. Дарагана на початку 1980 р. з'явилася начебто сенсаційне доповнення: у журналі „Сучасність“ був оприлюднений невідомий досі загалу вірш, що, як запевнив Б. Бойчук, належить перу саме цього поета. Надзвичайно оригінальним є жанр твору. Це буцім уже друга поетична епістола Є. Маланюку від людини, яку він усе життя вважав своїм побратимом. Перша побачила світ ще далекою 1923 р. в каліському таборовому журналі „Веселка“. В обох текстах наявна певна версифікаційна спорідненість. Зокрема, кожен із них складається з трьох катренів, вони написані чотиристопним ямбом, близькі за специфікою римування тощо. Начебто аналогічною в них є й тематика, однак за ідейним спрямуванням твори кардинально різняться.

Передусім потрібно зауважити, що ще 1922 р. у журналі „Веселка“ Ю. Дараган опублікував пое-

зію „Вечір“, яка належить до циклу „Луна минувшини“ та присвячена „Е. Маланюкові“. У ній епіграфом стали рядки Ю. Дарагана, котрий у них романтизує та надзвичайно високо цінує власне побратимство з Є. Маланюком:

*Одним шоломом ми покриті,
Одна емблема на щитах,
Єдиний нам співає птах —
Межи едвабно-шумних вітів¹.*

Наступного року в тому ж журналі з'явилася й поетична епістола Ю. Дарагана, у якій він начебто возвеличує громадсько-творчу позицію тоді ще старшини Армії УНР і водночас письменника Є. Маланюка, зображаючи її як лицарську. Вірш Ю. Дарагана був написаний 8 травня 1923 р. на віллі „Otilka“. Він має назву „Лист“ та присвяту „Евгенові Маланюкові“. У ньому Ю. Дараган, який

¹⁸ Раковський І. Погляди Хведора Вовка на расовість українського народу.— С. 194.

¹⁹ Раковський І., Руденко С. Погляд на антропологічні відносини...— С. 211—212.

²⁰ Сегеда С. Розвиток української антропології в 20—30-х рр. ХХ ст. Здобутки і втрати // Народознавчі зошити.— 2023.— № 1 (169).— С. 40.

²¹ Сегеда С. Антропологічний склад українського народу: етногенетичний аспект.— К., 2001.— С. 107—108.

²² Раковський І. Расовість слов'ян // Збірник Математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імені Шевченка.— Львів, 1919.— Т. XVIII—XIX.— С. 163—296.

²³ Глушко М. Антропологічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка (кінець ХІХ — 30-ті роки ХХ століття) // Вісник Львівського університету. Серія історична.— Львів, 2010.— Вип. 45.— С. 430—431.

²⁴ Раковський І. Расовість слов'ян.— С. 164.

¹ Дараган Ю. З циклу „Луна минувшини“. Вечір (Присвячую Е. Маланюкові) // Веселка.— 1922.— Ч. 4.— С. 6.

у той час уже навчався у Празі, начебто прихильно поставився до таборової творчості Є. Маланюка, фактично визнаючи його лідером серед молодшої генерації українських еміграційних поетів. Однак, цілком можливо, що в епістолі Ю. Дарагана наявні елементи й легкої іронічності. Так, наприклад, Є. Маланюк за військовою спеціальністю кулеметник, а Ю. Дараган ураз дає йому в руки „рапіру“ та посилає його на середньовічний рицарський „турнір“. Також не зовсім зрозуміло, в якому контексті в епістолі згаданий епірський цар „Піrr“, котрий став міжнародним символом перемоги, яка забрала багато людських життів співвітчизників. Є й інші фрагменти тексту, які в уважного інтерпретатора теж викликають запитання. Утім, ураховуючи побратимські стосунки обох поетів, прояви такої іронічності цілком можна вважати дружніми. Зосібна Ю. Дараган писав:

*І знов, і знов ваш стиль виразний,
Хвилюють запахи слова.
Які ж Вам ще — музичні спазми,
Якого сну і сонця — вам?*

*Співзвук — Петронію і Пірру,
Красу приймаєте і вир,
Берете в руки Ви рапіру,
Ідете радо на турнір.*

*І маки — пристрасти кокарда,
До Ваших стін падуть під гук,
— Стаєте Ви... і чорна гарда
Вмить заслоняє Вам п'ястук².*

Невдовзі в журналі „Веселка“ Є. Маланюк опублікував доволі розлогу поезію, яку назвав „Лист-відповідь Юрієві Дараганові“. У ній він скаржився на швидкоплинність життя, що в тодішню епоху протікало „під ураганом лютих злив“, зокрема, маючи на увазі Першу світову війну й національно-визвольну боротьбу 1917—1921 років, у яких безпосередню участь брали обидва поети-воїни. Також дякував „любому побратиму“ „за китицю цілючих слів“, тобто за поетичний „Лист“. Правда, Є. Маланюк не поділяв чи то занадто оптимістичної, чи дещо іронічної адорації щодо перспектив власного життя та творчості, зображених в епістолі Ю. Дарагана. Тож начебто звернув зір автора „Листа“ на метафоричну „кров“, що „крапа“, очевидно, насправді з його душі, яку не захистила „сталева гарда“, згадана Ю. Дараганом. Національно-визвольну боротьбу українського народу Є. Маланюк метафорично зобразив як битву „добра“ з „одвічним злом“³. Звісно, уособленням „добра“ в тодішніх історіософічних візіях Є. Маланюка була християнська Європа, до якої належала й Україна. Відповідно, „одвічним злом“ поет вважав азійську Московію.

На жаль, на початку 1920-х років європейські країни фактично перестали підтримувати національно-визвольну боротьбу українського народу. Врешті, тоді її перестали підтримувати й самі українці, тому Армія УНР опинилася за колючими дротами польських таборів. Після трагічної поразки Другого зимового походу ставало зрозуміло, що українська Армія не здатна перемогти

російських окупантів, які на той час сповідували ліву ідеологію та під її лозунгами спонукали населення захоплених територій до колаборації. Отож українські вояки почали різними способами покидати табори інтернованих. Серед перших на волю вибрався і Ю. Дараган. Однак Є. Маланюкові не пощастило. Його не прийняли на навчання до Української господарської академії (УГА) в Подєбрадах, зокрема, за його безкомпромісну публіцистику, де він боровся не тільки із зовнішніми ворогами України, але і з внутрішніми, до яких зараховував й українських соціалістів. А вони, між іншим, верховодили в колах українських емігрантів, зокрема, не тільки в УГА, але й на теренах Чехо-Словаччини загалом. Переїхавши з таборів інтернованих до Праги, до них, зосібна до соціалістів-революціонерів, примкнув і Ю. Дараган.

Отож, пишучи про останній удар „демона“ у якійсь немовби картярській „грі“ проти нього, Є. Маланюк цілком можливо мав на увазі і власне неприйняття на навчання до УГА, що особливо ранило письменника-воїна. Як наслідок, Є. Маланюк жалівся „любому побратиму“, що вже „хитається безсило“, бо в таборі інтернованих він залишився „один, полишений скорботам“. Поет „боявся“, що коли „розвіється імла“, то метафорично згаданий Ю. Дараганом „Петроній стане Дон Кіхотом“, а „вітряки“ перетворяться на „демона зла“.



Євген Маланюк

Є. Маланюк також усвідомлював, що воїну, котрий тримає у руках зброю („стило“) і зазнав поразки, вже важко стати поетом, котрий міг би за собою повести народ до національно-визвольної боротьби. Утім, він не приховував, що ще недавно йому „так бажалось, так хотілось / Апостольського постолола“. Тож у самоті таборової безвиході Є. Маланюк твердив, що вже „сплітає вірші з нервів пасма“, очікуючи „кінця страшної гри“ навколо себе. Тому начебто дорікає

Ю. Дараганові. Мовляв, це, що для нього „музична спазма“, дещо іронічно згадана в „Листі“ з Праги, написаному на віллі „Otilka“, для Є. Маланюка, оточеному колючими дротами табору інтернованих у Каліші, насправді ввижається „риданням, кров'ю і криком“⁴, які він чує та бачить на поневоленій московськими більшовиками Україні. У фіналі епістоли мимовільно прочитується дещо переінакшений докір Т. Шевченка М. Гоголю — „Ти смієшся, а я плачу“⁵.

Також існує проблема щодо датування „Листа-відповіді Юрієві Дараганові“. Наприклад, на рукописі твору, надісланому Ю. Дарагану, рукою

² Дараган Ю. Лист. Євгенові Маланюкові // Веселка.— 1923.— Ч. 4—5—6.— С. 7.

³ Маланюк Є. Лист-відповідь Юрієві Дараганові // Там само.— Ч. 11—12.— С. 11—12.

⁴ Там само.

⁵ Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т.— К., 2003.— Т. 1: Поезія 1837—1847.— С. 284.

Є. Маланюка вказане датування — „квітень 1923”⁶. А вже у збірці „Стилет і стилос”, до якої також увійшла ця поезія, зазначено — „березень 1923”⁷. Насправді обидві дати хибні, бо поезія Ю. Дарагана датована травнем 1923 р. Однак датування твору — це дещо інша проблема.

Тут же важливо підкреслити, що вже у другій епістолі „Є. Маланюку”, за твердженням Б. Бойчука, Ю. Дараган не просто забирає („сурмить”) „назад” адораційні висловлювання про Є. Маланюка, а ще й безжально лає поета-побратима та пророкує його портрет в очах нащадків у вигляді „крикливого какаду”. Є. Маланюк, за ще недавнім визначенням того ж Ю. Дарагана, „найбільший з поетів”⁸ серед емігрантів молодшого покоління враз начебто перестає бути „лицарем”. Ба більше, він буцімто недостойний називатися „навіть тусклим Дон Кіхотом”. Далі вербальна воля автора епістоли перетворює Є. Маланюка і на „фольгову істоту”, і на впалого, певно, поета, і на „крикливого какаду”, і навіть на „просто філістерства жрицю / В плащі дешевих позолот”⁹, тобто, очевидно, на повію, бо передусім вона в ті часи часто носила дешевий одяг із удаваною позолотою.

Художня експресія, з якою автор не тільки валить, але й буквально притоптує опонента, вражає своєю неадекватністю. Якби це сварила якась баба Палажка бабу Параску чи навіть гоголівський Івана Іванович чубив Івана Никифоровича, то можна було б навіть посміятися з дотепности художнього вимислу автора. Однак у вірші начебто насправді Юрій Юрійович у декілька етапів („фольгова істота”, „філістерства жрицю” тощо) безжалісно метаморфізує Євгена Філімоновича з колишнього лицаря у „крикливого” папугу.

Ю. Дараган належав до старовинного козацького, а згодом і дворянського роду, був офіцером української армії. Та лається він, за Б. Бойчуком, якийсь не по-чоловічому, не по-дворянському, не по-офіцерськи, врешті — і не по-кавказьки (його мати була грузинкою), і не по-козацьки, тобто не по-лицарському, а як перекупка на базарі. Ю. Дараган оспівував у власних поезіях героїчних богатирів, князів, козаків. Тож, запевняючи, що його опонент уже „не лицар”, він мав би вибрати більш благородний спосіб сатисфакції. Наприклад, привселюдний ляпас чи навіть дуель. Натомість



Юрій Дараган

Ю. Дараган буцімто надав перевагу лайливо-вербальному способу зведення якихось особистих поррахунків, чим, по суті, сам перетворився на зображеного ним „крикливого какаду”, який натхненно товкмачить все більш незрозумілі зневаги в бік Є. Маланюка, забувши хоч би натякнути, за що той у його очах потрапив у таку немилість.

Правда, причину вербально інвективного обстрілу Є. Маланюка начебто вказує нам автор статті, яка супроводжує дебютну публікацію вірша, що буцімто належить Ю. Дарагану. Так, Б. Бойчук зауважує: „Своїм характером і великою популярністю Маланюк домінував над поезією свого часу на захід від Збруча. Внаслідок цього інші пражани мусіли творити в тіні Маланюка, мусіли з цієї тіні якось видобуватися на світло, і це доводило до гострих особистих сутичок і неприємностей”¹⁰.

У висловлюванні Б. Бойчука мимоволі асоціативно прочитується поезія-діалог між „дубом” і „каліною” із Франкової збірки „Зів’яле листя”. „Калина” і „світло любить”, і „купається в ньому”, але на шляху до сонця ніяк не може подолати тінь „дуба”. Зокрема, постава Є. Маланюка, обсяг його творчості, постійно її „готичне” стремління до „сонця”, до „бур”, до „грому з блакиту” та інші метафоричні ознаки ніби аж наштотують як реальний, так і художній „силует” письменника асоціювати з „дубом” у національно фольклорному розумінні цього символу. У той же час і за обсягом, і за ліричною тональністю, врешті — і за браком фізичних сил, забораних страшною недугою (туберкульозом), Ю. Дараган чимось може нагадувати, хоч би суто суб’єктивно, символічний образ „каліни”. І те, що „дуб” „отінив, як хмара”, „каліну”¹¹ — це вже явно не його вина. Така „несправедливість” віковічно закладена в їхній природі.

А. Печарський, „аналізуючи найрізноманітніші внутрішні проблеми скаліченого життя творчих людей”, убачає, „що найчастіше спостерігаються в них особливості межового нарцисизму. Наприклад, чимало поетів Празької школи, обтяжуючись Маланюковою славою, підсвідомо розплавляли в собі комплекс неповноцінності стосовно віковичної слави метра. Так, Ю. Дараган — якщо вірити твердженням Б. Бойчука — через уражене самолюбство зненавидів Є. Маланюка і перед смертю знесилювався заздрістю й доріканням: „Ні, не Петроній ви, не лицар, Ні навіть трухлий Дон Кіхот”¹². Тож, можливо, вірш Ю. Дарагана передусім потрібно розглядати як приклад однієї з вербальних сутичок із Є. Маланюком на ґрунті творчої конкуренції, де автор насправді ображає власне достоїнство, а не опонента.

У той же час Б. Бойчук, уперше публікуючи інвективну епістолу, яка насправді може бути лише міфом, засвідчував, що Є. Маланюк навіть уже в останній період свого життя „особливо цинив і особливо дорожив” „дружбою з Дара-

⁶ Миронець Н. „Долю свою складаю в Ваші долони” (Листи Євгена Маланюка до Юрія Дарагана) // Розбудова держави.— 1997.— Ч. 6.— С. 49.

⁷ Маланюк Є. Стилет і стилос. Вірші 1923—1924.— Подєбради, 1925.— С. 8.

⁸ Миронець Н. „Долю свою складаю в Ваші долони”...— С. 48.

⁹ Бойчук Б. Два штрихи // Сучасність.— 1980.— Ч. 1.— С. 66.

¹⁰ Там само.— С. 65.

¹¹ Франко І. Зібрання творів: У 50 т.— К., 1976.— Т. 2.— С. 142.

¹² Печарський А. Психологічний аспект української белетристики першої третини ХХ сторіччя.— Львів, 2011.— С. 187.

ганом¹³. Передруковуючи цю епістолу вдруге у книзі автобіографічних спогадів, яка побачила світ у видавництві із символічною назвою „Факт”, Б. Бойчук начебто знову наголосив на причині власного зацікавлення текстом Ю. Дарагана: „Цей вірш був особливо інтригуючим для мене, бо Маланюк високо цінував творчість Дарагана і не раз говорив мені, яка велика дружба єднала його з Дараганом¹⁴.”

Та наявність інвективної епістоли начебто реально заперечує факт дружби між Є. Маланюком та Ю. Дараганом (принаймні наприкінці життя останнього). Тож можна дійти висновку (до якого, врешті, й підштовхують роздуми автора спогадів), що Є. Маланюк створив власний міф про його особливу дружбу, зокрема, саме вже з мертвим Ю. Дараганом. Адже її не потрібно було знову й знову нічим реально засвідчувати. До такого висновку спонукає, зокрема, й Б. Бойчук, котрий немовби мимовільно додає: „Маланюк добре висловлювався про Ольжича та Юрія Дарагана, тобто про мертвих своїх колег¹⁵.”

У такому разі публікація вірша Ю. Дарагана Б. Бойчуком, очевидно, має ще й, так би мовити, „викривальний” характер. Вона начебто розвінчує ілюзорний міф Є. Маланюка про виняткову дружбу з Ю. Дараганом, про яку він не тільки розповідав своїм знайомим у приватних розмовах, але й публічно пишався нею, зокрема, у декількох віршах (окрім цитованої поезії, варто згадати ще диптих „Юрієві Дараганові”, що увійшов до збірки „Проща”), деяких статтях (зокрема, в статті-некролозі „Крізь бурю і сніг”, надрукованій у пражському журналі „Студентський вісник” зразу ж після смерті поета), щоденникових записах, виступах тощо. Тепер начебто стає цілком зрозуміло, що Є. Маланюк бажане видавав за дійсне, або ж попросту — брехав. Отож, можливо, Ю. Дараган цілком справедливо викрив лицемірність Є. Маланюка. Однак, крім творчої конкуренції, яку, між іншим, важко зауважити в контексті твору, що ж мав конкретно зробити Є. Маланюк, аби дати привід Ю. Дараганові так безцеремонно та ще й публічно обляяти його?

Окрім віршованого, між поетами існувало й прозово-ділове листування, яке, на щастя, збереглося та було виявлене й опубліковане 1997 р. Н. Миронець. На думку дослідниці, „з листів Є. Маланюка до Ю. Дарагана видно, що поетів пов'язувала велика дружба, вони високо цінували талант один одного”, про що „свідчить і сам тон листів”, і окремі висловлювання у них¹⁶. Тож дружба начебто була. Принаймні існують її документальні свідчення. Отже, Є. Маланюк — говорив хоч би частково правду.

„Другим, хто мав доступ до архіву” Ю. Дарагана, перевезеного вже в Україну, був, як він сам стверджував, Л. Куценко, що ознайомився з ним уперше теж 1997 р. Та коли Н. Миронець віднайшла лише три українськомовні листи Є. Маланюка до Ю. Дарагана, то Л. Куценко стверджував, що був ще один — перший, написаний російською мовою. Якраз він і наводить дослідника на думку

про їх аж надто інтимні стосунки та спонукає до поспішних висновків про спільне захоплення російською поезією. Ось як про це оповідає Л. Куценко: „До слова: „Нет у меня слов, чтобы рассказать току по Вас...“ — це Євген Маланюк пише свого першого листа з Каліша від 11 серпня 1922 р. на вздогін Юрію Дарагану в Прагу. Єдиного — російською, але за ним угадуємо відлуння короткого спілкування двох молодих людей, полонених поезією російського „срібного віку”¹⁷.”

У той же час Н. Миронець у публікації, яка побачила світ на шість років швидше за Куценкову, описуючи архів Ю. Дарагана, згадує також про віднайдений у ньому російськомовний лист Є. Маланюка, що теж датований 11 серпня 1922 р. Та дослідниця твердить, що це „лист Є. Маланюка до невстановленої особи в Прагу, без звертання”, але „зі змісту видно, що жінці. Можливо, Райтлінгер, про яку він згадує в листі до Дарагана від 23 вересня 1922 р.” Дійсно, у цьому листі є така згадка: „Бо ж, все-таки, дуже хочеться в Прагу: там є так близька мені людина, як Райтлінгер. Чи ви заходили до неї?” А в листі до не вказаної адресатки є й згадка про Ю. Дарагана: „Мой приятель — Юрий Дараган — очень талантливый поэт. И очень чуткий человек”¹⁸.

Із цих епістолярних повідомлень напрошується найбільш імовірний висновок, що Є. Маланюк напередодні від'їзду Ю. Дарагана з табору звернувся до нього, як до друга, котрому найбільше довіряв, з особистим проханням: у Празі відвідати його кохану Катерину Райтлінгер та, очевидно, передати їй отого російськомовного листа, зміст якого Л. Куценко хибно трактував як вияв інтимних почуттів між приятелями-чоловіками.

Раз у листі до невстановленої адресатки немає звичного для початку епістоли звертання, то можна здогадатися, що воно було вказане на конверті, у який зазвичай вкладають листи інтимного змісту. Втім, історія листа Є. Маланюка до К. Райтлінгер (як і їхніх взаємин загалом) потребує окремого дослідження. Тут лише варто зауважити, що Ю. Дараган деякий час не подавав жодної звістки Є. Маланюкові. Тож 23 вересня 1922 р. Є. Маланюк, ув'язнений колючими дротами Каліша, не витримав Дараганового мовчання у вільній Празі та надіслав йому першого листа. Є. Маланюк ще досить тепло, але й уже дещо офіційно намагався достукатися до сумління „дорогого пана Юрія”: „Як же Вам не соромно так довго мовчати? А — обця-



¹³ Бойчук Б. Два штрихи.— С. 65.

¹⁴ Бойчук Б. Спомини в біографії.— К., 2003.— С. 81.

¹⁵ Бойчук Б. Два штрихи.— С. 65.

¹⁶ Миронець Н. „Долю свою складаю в Ваші долоні“...— С. 47.

¹⁷ Куценко Л. „Боже, зроби зі мною, що хочеш...“ // Дараган Ю. Срібні сурми. Поезії / Біогр. нарис, упоряд. прим. Л. Куценка.— К., 2004.— С. 19.

¹⁸ Миронець Н. „Долю свою складаю в Ваші долоні“...— С. 47.

ли — пам'ятаєте...¹⁹ Але й після цього соромливого нагадування Ю. Дараган мовчатиме ще довше. Сумарно — більше дев'яти місяців.

У підсумку Маланюків лист до коханої у відкритому вигляді тепер уже назавжди залишився в архіві Ю. Дарагана. Не зрозуміло, чому, не доставивши листа адресатці, він згодом не повернув його Є. Маланюкові, коли той уже перебував поруч? Тож уже закрадаються серйозні сумніви щодо щирости дружби з боку принаймні одного поета. Сумнів поглиблюється, коли продовжувати читати перший лист Є. Маланюка до Ю. Дарагана.

Не прийнятий до УГА Є. Маланюк просить Ю. Дарагана заопікуватися його документами та зареєструвати у списках претендентів на навчання наступного року. Але й це прохання повисло в мовчанні між Прагою та Калішем. Однак, як виявилось, іншим Ю. Дараган допомагав. Так, Л. Куценко, посилаючись на архівні матеріали, зауважував: „Ось ще штрих до портрета Ю. Дарагана. Лист хорунжого Грушецького, що звернувся до Ю. Дарагана по допомогу в залишенні таборів. Поет не відмовив колезі-воякові, на що той відізвався словами вдячності: „Маю товаришів, котрі навіть деякою мірою обов'язані, но вони мовчать, а турбуються ті, котрим я не заслужив на це“²⁰.

У тій же публікації про Ю. Дарагана Л. Куценко висловлює й таке припущення: „Оскільки Микита Шаповал долучився до справи Є. Маланюка, то, напевно ж, і на прохання Ю. Дарагана. Між двома поетами була справжня приязнь“²¹. Утім, і на таке припущення хоч про якусь роль Ю. Дарагана у справі зарахування Є. Маланюка на навчання явно бракує фактажу. Так, у листі від 28 липня 1922 р. Є. Маланюк буквально, як слушно зауважила Н. Миронець, „благає допомогти йому вирватися з табору“ саме Ю. Дарагана. Є. Маланюк навіть апелює до вказівки генерал-хорунжого Миколи Шаповала, військового начальника Ю. Дарагана: „Поки що він сказав мені тримати міцний контакт з нашими студентами (я тримати хочу з Вами), щоб вони мене тримали в курсі справи моєї і одстоювали мої інтереси, де треба“²². Однак жодних підтверджень, що Ю. Дараган зайнявся справою Є. Маланюка немає. Навпаки, вже у книзі про Є. Маланюка той же Л. Куценко досить розлого цитує листа, авторство якого не встановлене (але він явно не належить Ю. Дараганові), де пролите світло на справу зарахування поета-воїна на навчання. Якраз невстановлений адресант серйозно перейнявся проблемою Є. Маланюка. Саме він вів перемовини з М. Шаповалом, коли той прибув до Праги. Після них генерал „говорив з братом (Микитою Шаповалом.— *I. j.*), з паном Паливодою, а також з професором Білецьким“²³ щодо зарахування Є. Маланюка на навчання. Правда, невідомий адресант обмовився, що „у Празі всі ми хлопчемо над тим, щоб Ви краще були захищені до Українського Вищого Педагогічного Інституту в Празі“. Однак у цьому „хорі“ загальних голосів зовсім невідомо, чи звучало слово Ю. Дарагана.

Водночас Л. Куценко дещо спрощено розкрив проблему зарахування Є. Маланюка на навчання, назвавши її „певними тертями, викликаними соціалістичними колами еміграції“, але не вказав, що до них увійшов і Ю. Дараган. Тож, найімовірніше, якраз політичні переконання обох поетів і могли стати основною причиною, яка спонукала активного соціаліста-революціонера Ю. Дарагана, людини лівих поглядів, написати гнівну епістолу „Є. Маланюку“, котрий по приїзді у Прагу став там найактивнішим пропагандистом правих ідей, зокрема, в українській літературі.

Утім, таке припущення можна висувати лише як суто гіпотетичне, бо для його підтвердження також явно бракує документального фактажу. І якраз опублікований Б. Бойчуком вірш „Є. Маланюку“ аж ніяк не можна розглядати як фактологічний матеріал, що підтверджує випадок якогось протистояння між поетами-воїнами. Він начебто записаний Б. Бойчуком із вуст сторонньої особи, а саме О. Стефановича, котрий, як стверджує автор публікації, так само перебував у „тіні“ Маланюкової слави.

В одній із львівських газет свого часу була рубрика під назвою „БіБіСі“ („Баба бабі сказала“). Якщо уточнити зміст тепер уже народної абрєвіатури, то у випадку з публікацією вірша „Є. Маланюку“ вона звучатиме, як „Пі-Пі-Сі, що Пі-Пі-Сі“ („Поет поету сказав, що поет поета сказав“, або ж „Стефанович сказав Бойчукові, що Дараган сказав про Маланюка“). Коли врахувати, що другу епістолу Б. Бойчук опублікував після смерті і Є. Маланюка, й О. Стефановича, то закрадається правочинний сумнів, а чи дійсно останній продиктував її Б. Бойчукові? Врешті, коли й продиктував, то чи не була ця епістола насправді стилізацією під Ю. Дарагана та ще й доволі бездарною, зокрема, створеною ідеологічними ворогами Є. Маланюка? І для такого твердження певні підстави, що потребують окремого висвітлення. Тож, публікуючи вперше не тільки в Україні, але й в еміграції зібрані з різних джерел твори Ю. Дарагана, епістолу „Є. Маланюку“ я, звичайно, не включив²⁴. Не зробив цього згодом і Л. Куценко у книзі „Срібні сурми“, хоча, правда, безпідставно повірив, що вірш таки належить Ю. Дарагану.

А загалом, видається, що насправді в образі „крикливого какаду“ передусім постає сам Б. Бойчук, котрий, не маючи жодних доказів належності епістоли „Є. Маланюку“ перу Ю. Дарагана, чомусь-таки опублікував її.

І еєї еє ЕДОІ Ах



¹⁹ Миронець Н. „Долю свою складаю в Ваші долоні“...— С. 48.

²⁰ Куценко Л. „Боже, зроби зі мною, що хочеш...“— С. 32.

²¹ Там само.— С. 30.

²² Миронець Н. „Долю свою складаю в Ваші долоні“...— С. 47—48.

²³ Куценко Л. Dominus Malanuk: tlo i postaty.— К., 2002.— С. 114.

²⁴ Дараган Ю. „Я мрійливий і пестливий...“ [Зібрані вірші та переклад, що не ввійшли до збірки „Сагайдак“] / Публікація М. Крупаха // Дзвін.— 2001.— Ч. 8.— С. 23—29.

КОД УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МИХАЙЛА БОРОВСЬКОГО

Михайло Боровський (1891—1989) — з когорти тих українських громадських діячів, які широтою професійних зацікавлень і захоплень й активною громадянською позицією чимало прислужилися як вітчизняній науці, так і практиці, невсипущо працюючи у міру своїх сил і можливостей наближали настання незалежної Української держави. Творча спадщина інженера-агронома за фахом, а за покликанням — теоретика і популяризатора бджільництва, редактора, організатора пасічницького кооперативного руху, вченого-природознавця, фахівця з ботанічної термінології, педагога, дійсного члена НТШ в Канаді (з 1961 р.) налічує 19 книжок та понад 200 брошур і статей.

Власне кажучи, життєвий і творчий шлях знаного українського науковця, пасічника й громадського діяча, його наукова та практична діяльність, спрямована на розвиток тогочасної господарської думки, творення модерного українського пасічництва, консолідацію пасічницької спільноти на батьківщині, а отже, й інтелектуальної та культурної самостійності українців як етнічної спільноти в умовах бездержавності, а згодом уже в еміграції на розпрацювання актуальних проблем природознавчої науки, заслуговують на зацікавлену увагу співвітчизників, популяризації та пошанування, оскільки спеціальних досліджень (не враховуючи енциклопедичних гасел) його багатогранної постати в Україні досі відчутно бракує¹. Останнім часом жваве зацікавлення дослідників викликає львівський період його наукової, видавничої, педагогічної та громадської активності, який тривав від 1927 до 1939 р. і виявився напрочуд плідним. У сучасний фокус наукових інтересів потрапила видавнича діяльність М. Боровського у сфері бджільництва (львівські книжкові видавничі проекти 1930-х рр., а саме 12 видань автора, що впродовж 1930—1939 рр. побачили світ у книжковій серії „Бібліотека „Сільського Госпо-



Михайло Боровський (1891—1989)

даря“ потужного господарського товариства)², а також його публікації пасічницького змісту, що визначають стратегію розвитку галузі й дають практичні рекомендації для раціоналізації і модернізації традиційного селянського пасічницького господарства, розпорошені у звичайних річних і господарських календарях Мукачєва, Ужгорода та Львова (1923—1939)³.

Народився Михайло Боровський 15 листопада 1891 р. у с. Зубрівка на Поділлі (тепер — Кам'янець-Подільського району Хмельницької області), у сім'ї заможних господарів-хуторян Леонтія та Домникії. Леонтій Боровський, батьки якого походили з давнього волинського священницького роду, був не лише вчителем і добрим господарем, а й громадським діячем — кандидатом на виборах до Державної думи. Після подій 1917 р. майже вся родина загинула — батько помер у в'язниці, мати — під час німецької окупації, а сестра — у Сибіру. Початкову освіту Михайло здобув, відвідуючи народну школу в сусідньому селі Цибулівка. Після закінчення 1912 р. середньої школи в Кам'янці-Подільському вступив добровольцем до війська. По завершенні терміну служби наступного року здійснив мандрівку через увесь Сибір до Владивостока з наміром потрапити до Америки. Зустрівши в Читі земляків, які навчалися в Іркутській старшинській школі, наслідував їх приклад. 1914 р., закінчивши навчання, отримав звання підпоручника і продовжив військову службу під час Першої світової війни. Лютнева революція 1917 р. застала Михайла в Оранієнбаумі, звідки перебрався до Петрограда. Від Тимчасового уряду отримав призначення супроводжувати ешелон зі зброєю на Південний фронт, а після розвалу російської армії М. Боровський приєднався до збройних сил УНР, вступивши до військової частини у Кам'янці-Подільському, де брав участь у її „українізації“⁴.

¹ Біографістиці М. Боровського присвячена низка науково-популярних і наукових статей: Рудка Б. Біографія Михайла Боровського (до річниці з дня смерті і 80-річчя заснування журналу „Український Пасічник“ // Український пасічник. — Львів, 1994. — № 4. — С. 29—31; Мовна У. Михайло Боровський (1891—1989) // Українські кооператори: (історичні нариси) / За заг. ред. С. Гелея. — Львів, 2007. — Кн. 3. — С. 197—206; її ж. Михайло Боровський — відомий український пасічник та громадський діяч // Український пасічник. — Львів, 2009. — № 12. — С. 32—38; Прокопчук В. Подолянин М. Л. Боровський — керівник Інституту дослідів Волині у Вінніпезі у 1956—1968 рр. // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка. Серія „Історичні науки“. — Кам'янець-Подільський, 2011. — Т. 21. — С. 476—483; її ж. Михайло Боровський (1891—1989) у службінні Україні: шлях від воєнка УНР до діяча пасічницького руху та науковця // Народознавчі зошити. — Львів, 2021. — № 4. — С. 831—839.

² Мовна У. Книжкові видавничі проекти М. Боровського з царини бджільництва (Львів, 1930-ті рр.) // Там само. — Львів, 2023. — № 1. — С. 84—94.

³ Мовна У. „Запевнити розвій, добробут і силу українського пасічництва“: публікації М. Боровського на шпальтах календарів Мукачєва, Ужгорода та Львова (1923—1939) // Там само. — Львів, 2024. — № 3. — С. 584—595.

⁴ Розгін І. М. Л. Боровський: біобібліографічний нарис життя, громадської і наукової праці з нагоди 70-річного Ювілею. — Торонто, 1962. — С. 5—8; Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади. — Вінніпег, 1986. — С. 78—79; Ювілей голови ІДВ М. Боровського // Літопис Волині. — Вінніпег, 1961. — Ч. 5. — С. 151—153; Качор А. Помер проф. інж. М. Боровський // Літопис Волині. — Вінніпег, 1990. — Ч. 16. — С. 151—155.

З 1918 р. Михайло розпочав навчання на математичному відділі фізико-математичного факультету (від 11 березня 1919 р. як вільний слухач), а згодом — сільськогосподарському відділі Кам'янець-Подільського державного українського університету⁵. Серед його викладачів були доцент кафедри фізіології рослин Нестор Гаморак, під керівництвом якого здібний студент долучився до науково-дослідної праці зі збирання та упорядкування гербарію подільських рослин, а також приват-доцент кафедри сільськогосподарської економіки і статистики сільськогосподарського факультету Євген Архипенко (який, до речі, читав курс „Пасічництво“ на весняному семестрі 1919—1920 рр.)⁶, міністр рільництва в уряді УНР, з яким доля зведе його згодом ще раз, у Львові.

1920 р. внаслідок поразки Армії УНР (разом з її військовими формуваннями) М. Боровський був інтернований до Польщі і перебував у таборі для військовополонених у Ченстохові. Того ж року здібний юнак записався на ветеринарний факультет Варшавського університету, але через матеріальні труднощі 1923 р. переїхав до Чехословаччини і продовжив студії на агрономічному факультеті Празької політехніки.

Під час навчання у Празі М. Боровський обирався головою створеного у 1922 р. „Гуртка українських студентів-пасічників“, що вів активну фахову та організаційно-культурну діяльність. Під його орудою гурток налагодив тісну, дієву співпрацю з Центральним союзом пасічницьких товариств Чехії, а також пасічниками Галичини і Волині. Навесні 1923 р. гурток заклав пасіку для навчання своїх членів практичному пасічництву. Вона розміщувалася в садибі Високошкільного інституту анатомії і фізіології домашніх тварин при Празькій політехніці (під керівництвом професора Веліха) та в садибі Ельжбетинського монастиря⁷. Тут М. Боровський проробив велику ботанічну працю, зібравши гербарій медодайних рослин Чехословаччини, за який отримав бронзову медаль на державній сільськогосподарській виставці в Кошицях, що проводилася в рамках пасічницького з'їзду (1923).

1923 р. М. Боровський прибув на Закарпаття на чолі групи українських студентів-пасічників, яка поставила собі за мету обстежити терен і взятися за працю щодо відродження місцевого пасічництва та реорганізації, створеного 1921 р., „Крайового пчоларського об'єднання Підкарпатської Русі“, що опинилося в угорських руках. Гурток дбав і про видання української пасічницької літератури — 1923 р. зусиллями М. Боровського і П. Кукурузи в Ужгороді почав виходити щомісячник „Подкарпатське пчоларство“ та часопис для молоді „Пчолка“, 1925 р. вийшли у світ „Оповідання з природи“ М. Боровського. Редактором названих видань М. Боровський залишався до 1926 р.

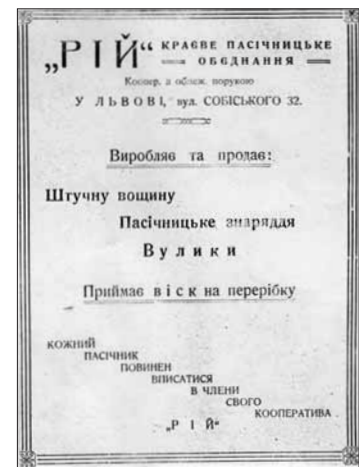
1924 р. студентська група під керівництвом М. Боровського зорганізувала кооперативне това-

риство „Рій“ в Ужгороді, офіційно зареєстроване в лютому наступного року. Товариство відкрило взірцеву прибуткову пасіку (110 вуликів), директором якої став М. Боровський⁸. Тут він заклав першу в Західній Україні плантацію медодайних і лікарських рослин. Окрім того, було створено майстерню з виготовлення вуликів і штучної вощини, у селах влаштували масові пасічницькі курси і виставки. Але, на жаль, активна організаційно-просвітницька діяльність Товариства тривала недовго. Її швидкому згорянню посприяла недоброчлива антиукраїнська позиція угорської громади, а з поверненням М. Боровського та інших студентів до Праги робота Товариства та його видавничих органів припинилася.

Як голова гуртка українських студентів-пасічників М. Боровський брав участь у роботі Всеслов'янського пасічницького з'їзду в Празі (1927), де працював у складі Української виставкової комісії. 1927 р. Михайло закінчив політехнічний інститут, одружився з дочкою священника з Волині Ольгою Бучинською⁹, яка теж отримала фах інженера-агронома у Празі¹⁰, й на запрошення відомого громадського діяча, пасічника-кооператора та агронома, колишнього свого викладача у Кам'янець-Подільському університеті Є. Архипенка приїхав до Львова для праці у його видавництві „Сільський світ“, яке почало друкувати часопис „Українське пасічництво“.

З ініціативи Є. Архипенка ще 8 грудня 1926 р. у Львові створено крайове пасічницьке об'єднання „Рій“ — кооператив з обмеженою порукою (відповідальністю), що став першою ластівкою українського пасічницького кооперативного руху. Мета організації кооперативу полягала у згуртуванні пасічників-одинаків і майбутніх пасічницьких кооперативів у потужне товариство, яке б об'єднало пасічників Галичини, пропагувало раціональні пасічницькі знання, виробляло штучну вощину, вулики та різноманітне приладдя, акумулювавши у своїх руках відповідний капітал, провадило збут меду і сприяло підвищенню добробуту широкого пасічницького загалу.

Кооператив „Рій“ розпочав чинність із торгівлі штучною вощиною та пасічницьким приладдям. Згодом ця майстерня почала виготовляти на замов-



Реклама кооперативу „Рій“

⁵ Завальнюк О. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918—1921 рр.).— Кам'янець-Подільський, 2006.— С. 432.

⁶ Прокопчук В. Подолянин М. Л. Боровський — керівник Інституту дослідів Волині...— С. 477; Кам'янець-Подільський державний український університет (1918—1921 рр.) у документах і матеріалах.— Кам'янець-Подільський, 2016.— С. 268, 275, 281, 384.

⁷ Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами.— Прага, 1942.— Ч. 1.— С. 81.

⁸ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДІА України у Львові), ф. 302, оп. 1, спр. 740, арк. 1; Розгін І. М. Л. Боровський: біобібліографічний нарис життя...— С. 14.

⁹ Ювілей голови ІДВ М. Боровського // Літопис Волині.— Вінніпег, 1961.— Ч. 5.— С. 151—153.

¹⁰ Нові інженери-агрономи // Діло (Львів).— 1927.— 5 лип.— Ч. 147.— С. 3.

лення і реалізувати вулики найновіших систем. Але недостатній установчий капітал не дозволяв кооперативу розгорнути торгівлю медом. До того ж у середині 1928 р. видавництво Є. Архипенка через заборгованість друкарні припинило свою діяльність, а його власник виїхав на Волинь. Тоді кооперативом „Рій” заопікувалася Центральна крайового господарського товариства „Сільський господар” у Львові, яке відновило свою роботу після Першої світової війни на нових самовистачальних засадах і з новими фаховими силами, які прибули до краю по закінченні закордонних студій.

Відновлення Головної пасічницької секції товариства „Сільський господар” відбулося у квітні 1928 р. на нараді пасічників, де було зачитано новий Правильник та обрано Управу. М. Боровський став референтом Пасічницької секції та секретарем Управи, яка ухвалила план роботи Секції і вирішила видавати місячник „Український пасічник” як додаток до двотижневика „Сільський господар”. Часопис став спільним пресовим органом Пасічницької секції і крайового пасічницького об'єднання „Рій”, а М. Боровський — головним редактором. Він організував працю в редакції і розпочав педагогічну діяльність — виїздив з лекціями на місця, зокрема, викладав на сільськогосподарських курсах у Балинцях, Печеніжині, Княждворі (Коломийщина), а згодом — у господарсько-садівничій школі товариства „Прогрес” у Милованні¹¹. Референт М. Боровський організував пасічницькі секції при Філіях товариства „Сільський господар” і курси для пасічників.

За активної участі М. Боровського було налагоджено дієву співпрацю Головної пасічницької секції з пасічницьким кооперативом „Рій”. 21 жовтня 1928 р. на спільній нараді Надзірної ради і Управи „Рою” та представників Пасічницької секції „Сільського господаря” директором кооперативу обрано М. Боровського, який змінив Л. Герасимовича, звільненого за недбале виконання своїх обов'язків. На нараді було вирішено нав'язати тісні контакти з Пасічницькою секцією і подбати про місце розташування пасіки „Рою”, яку планувалося вивезти в гори. Канцелярія кооперативу тимчасово розмістилася у приміщенні „Сільського господаря”, а крамниця — на вул. Костюшка, 3¹². Майстерня з виробництва вощини перебувала в орендованому в Українського товариства опіки над інвалідами маєтку на вул. Ялівець, 166.

У липні 1928 р. засновано промислово пасіку товариства „Рій” на Ялівці. „Рій” придбав 50 вуликів і почав вивозити їх у гори. Це була перша промислова кооперативна пасіка у краї, що поклала початок промислово-кочівному господарюванню і транспортуванню бджіл до гірських медоносів¹³. З дієвою допомогою референта Пасічницької сек-

ції 1928 р. засновано шість пасічницьких районних кооперативів на місцях (Копичинці, Бучач, Калуш, Делятин, Кременець, Ковель), а серед завдань Секції стояло створення мережі пасічницьких кооперативів.

1929 р. „Рій” за фінансового сприяння Пасічницької секції закупив у Німеччині сучасні валки для виготовлення штучної вощини. На Ялівці було відкрито майстерню з виробництва вуликів. Крамницю перенесено на вул. Бляхарську, 20, де розпочато продаж меду, вощини, пасічницького приладдя¹⁴. На загальних зборах кооперативу 22 березня М. Боровського обрано членом Управи — лише співпраця із „Сільським господарем” могла гарантувати розвиток і фінансове зміцнення кооперативу, подбати про масовий вступ пасічників до „Рою”¹⁵.

1 березня 1929 р. відбувся І з'їзд пасічників Головної пасічницької секції, об'єднаний з четвертими зборами кооперативу „Рій”. У його роботі взяло участь 60 осіб. Референт М. Боровський подав короткий звіт з піврічної

праці, а також зі своїх поїздок по краї, серед них і двох виїздів на Волинь: на збори пасічників у Ковелі та на пасічницький курс у Володимирі-Волинському. Після звіту він виголосив реферат „Шляхи творення пасічничих організацій та їх завдання”. З'їзд констатував, що організація пасічників при філіях і кружках товариства „Сільський господар” має вестись у двох ділянках — культурно-освітній і в пасічницьких кооперативах. Обидві форми цих організації повинні тісно співпрацювати з Головною пасічницькою секцією і кооперативом „Рій”. З'їзд затвердив Управу Секції, секретарем якої знову обрано М. Боровського (до речі, він входив до складу Управи з 1928 по 1938 р.). За той період було виконано значний обсяг роботи. Пасічницька секція зорганізувала галицьких пасічників у 240 секціях у повітах, до складу яких увійшло 6 тисяч осіб¹⁶. Росла і чисельність членів „Рою”. Якщо 1926 р. їх було всього 12, 1931 р. — 452, 1932 р. — 870, то наприкінці 1934 р. — вже 1132¹⁷. Кооперативна мережа охоплювала до десяти організацій, „Рій” посідав власні майстерні з виготовлення штучної вощини, вуликів і приладдя з найкращим закордонним об-



за активної участі М. Боровського було налагоджено дієву співпрацю Головної пасічницької секції з пасічницьким кооперативом „Рій”. 21 жовтня 1928 р. на спільній нараді Надзірної ради і Управи „Рою” та представників Пасічницької секції „Сільського господаря” директором кооперативу обрано М. Боровського, який змінив Л. Герасимовича, звільненого за недбале виконання своїх обов'язків. На нараді було вирішено нав'язати тісні контакти з Пасічницькою секцією і подбати про місце розташування пасіки „Рою”, яку планувалося вивезти в гори. Канцелярія кооперативу тимчасово розмістилася у приміщенні „Сільського господаря”, а крамниця — на вул. Костюшка, 3¹². Майстерня з виробництва вощини перебувала в орендованому в Українського товариства опіки над інвалідами маєтку на вул. Ялівець, 166.

¹¹ Боровський М. Нарис історії сільсько-господарського шкільництва на західно-українських землях 1900—1944.— Вінніпег, 1974.— С. 8.

¹² Боровський М. Пасічничка кооперація та її співпраця з т-вом „Сільський Господар” // Крайове господарське товариство „Сільський Господар” у Львові. 1899—1944.— Нью-Йорк, 1970.— С. 554; Народа Надзірної Ради і Управи „Рою” // Український пасічник.— Львів, 1928.— Ч. 5.— С. 66.

¹³ Промислова пасіка т-ва „Рій” у Львові // Там само.— Львів, 1928.— Ч. 2.— С. 20.

¹⁴ Боровський М. Пасічничка кооперація та її співпраця з т-вом „Сільський Господар” // Крайове господарське товариство „Сільський Господар” у Львові. 1899—1944.— Нью-Йорк, 1970.— С. 554.

¹⁵ Вісти з краю. Загальні збори кооп. „Рій” у Львові // Сільський господар.— Львів, 1929.— Ч. 4.— С. 60.

¹⁶ Приятель пасічника. Календар-записник для українських пасічників на 1939 р. / За ред. М. Боровського.— Львів, 1938.— С. 23.

¹⁷ Мовна У. Діяльність першого українського пасічницького кооперативу „Рій” (Львів; Холм, 1926—1944) (За матеріалами періодики) // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики.— Львів, 2010.— Вип. 2 (18)— С. 273.

ладнанням. Кооператив почав забезпечувати членів безакцизним цукром, провадив комісійний продаж меду, торгував пасічницьким інвентарем, першокласною штучною вощиною, насінням медодайних рослин, вуликами нових модифікацій. М. Боровський обирався членом Надзірної ради „Рою“ у 1936—1937 рр. За його безпосередньою участю відбулося вісім крайових пасічницьких з'їздів у Львові. Представники західноукраїнських пасічників (серед них і М. Боровський) брали участь у Всеслов'янському з'їзді пасічників у Познані (1929). Надії та очікування, покладені пасічницькою громадою на співробітництво пасічницької кооперації з товариством „Сільський господар“, справдилися. Управа кооперативу „Рій“ переважно засідала разом із Пасічницькою секцією — ці спільні засідання мали на меті усталити основу кооперативної організації українських пасічників. „Рій“ мав стати справді крайовою організацією, яка творить свої філії в пасічницьких районах¹⁸.

1929 р. Головна пасічницька секція відкрила на Ялівці показову пасіку з вуликами різних систем, на якій М. Боровський почав лекційну діяльність. На цій пасіці 18—28 червня 1930 р. відбувся пасічницький курс для агрономів „Сільського господаря“ і студентів агрономії Львівської політехніки. Наступного року тут проводили лекції для учнів українських шкіл Львова з демонстрацією житла і життя бджіл. У квітні—травні 1932 р. М. Боровський читав лекції з пасічництва для молоді (разом з о. Йосифом Застирцем і Володимиром Ревюком) у львівських школах — гімназійній бурсі на вул. Хшановської та жіночій гімназії „Рідної Школи“ на вул. Мохнацького¹⁹, у 1934—1944 рр. виконував обов'язки лектора Українського технічно-господарського інституту в Подєбрадах (Чехія). 1934 р. на базі пасіки Пасічницької секції відбувся пасічницький курс з підготовки інструкторів бджільництва (28 осіб). Того ж року М. Боровський прочитав курс пасічництва для учнів садівничо-городничої школи товариства „Просвіта“ в Милованні, виступив з циклом лекцій по львівському радіо, а восени розпочав викладати пасічництво у Львівській духовній семінарії²⁰.

Вдалою виявилася спроба Секції відкрити виробкову пасіку в горах — у с. Підлюте (маєтку Митрополита Андрея Шептицького). 1937 р. в рамках програми VIII крайового з'їзду пасічників і агрономів товариства „Сільського господаря“ був відкритий пам'ятник П. Прокоповичу в садибі Національного музею. На церемонії відкриття виступив М. Боровський, який нагадав присутнім заслуги П. Прокоповича перед українським і світовим пасічництвом. На з'їзді М. Боровський виступив з рефератом „Заготівля і збут меду“, в якому порушив проблему вдосконалення продукції подільських медів, звернув увагу на методи вдосконалення вулика, способи пасічницького господарювання, збільшення площ медодайних рослин, стандартизацію посуду для продажу меду. Того ж року

М. Боровський як представник Пасічницької секції і Ф. Савчук як представник кооперативу „Рій“ узяли участь у нарадах Пасічницького відділу Хліборобської палати у Львові, де дебатувалися питання підгодівлі бджіл у несприятливі роки та можливості забезпечення їх чистим цукром²¹. 7—19 березня 1938 р. М. Боровський провів теоретичні лекції та практичні заняття під час садівничо-пасічницького інструкторського курсу у Львові, який закінчило 22 особи, які поповнили лави кваліфікованих пасічників-інструкторів.

1939 р. відбувся IX з'їзд пасічників, присвячений 30-річному ювілею Головної пасічницької секції „Сільського господаря“, який збігся зі святом відкриття Пасічницького музею як частини природничого відділу Музею НТШ. Звіт з діяльності Секції склав секретар і референт М. Боровський, який відзначив тенденцію зростання організованості пасічників Західної України. Учасники з'їзду взяли участь у церемонії відкриття Пасічницького музею ім. П. Прокоповича. Відкрив свято д-р Є. Храпливий, який підкреслив вагу музею для



вивчення і збереження історії українського пасічництва. М. Боровський розповів про найцінніші експонати, на яких значилися імена жертводавців. Серед них — колоди-лежаки і стояки з Полісся, Карпат, подільські безденники, солом'яні кошівки із Закарпаття та рамкові вулики. Експонувалася і модель першого розбірного вулика П. Прокоповича. Виставлялося саморобне пасічницьке приладдя, зокрема, машина-вальці для виробництва штучної вощини з Полісся. Також була представлена пасічницька література та преса і картини на пасічницькі теми²². Після екскурсії М. Боровський виголосив реферат „Нові методи в збільшенні продукції воску“.

Окрім роботи в Пасічницькій секції, М. Боровський паралельно працював у Садівничо-городничій секції „Сільського господаря“. З'їзд садівників і городників, що відбувся 15 вересня 1934 р. у Львові, обрав М. Боровського членом Управи Секції і редактором щомісячника „Практичне садівництво“. У рамках її діяльності відбувся шеститижневий курс для підготовки інструкторів з садівництва та городництва. Серед викладачів курсу був і М. Боровський. Для ознайомлення із станом садівництва і городництва філій товариства „Сільський господар“ референт Секції побував у багатьох повітах. Відбулося кілька „Свят садіння овочевих дерев“ з

¹⁸ ЦДІА України у Львові, ф. 302, оп. 1, стр. 105, арк. 1.

¹⁹ Пасічницькі виклади у львівських школах // Український пасічник.— Львів, 1932.— Ч. 6.— С. 141—142.

²⁰ Мовна У. З історії пасічницької секції українського крайового товариства „Сільський Господар“ у Львові (до 150-річчя з дня народження о. Ю. Дуткевича) // Дрогобицький краєзнавчий збірник.— Дрогобич, 2008.— Вип. 11—12.— С. 295.

²¹ Боровський М. Головна Пасічницька Секція т-ва „Сільський Господар“ // Крайове господарське товариство „Сільський Господар“ у Львові. 1899—1944.— Нью-Йорк, 1970.— С. 180.

²² Мовна У. З історії пасічницької секції українського крайового товариства „Сільський Господар“ у Львові...— С. 298.

прослуховуванням відповідних рефератів. 1938 р. М. Боровський викладав на двотижневому садівничо-городничому курсі у Ворохті.

Міжвоєнний період став особливо плідним у науковій творчості М. Боровського. Одна за одною виходять його праці: „Атлас рослин“ (1928), „Як самому зробити солом'яний вулик“ (1930), „З життя тварин“ (1930), „Медодайні рослини“ (1931), „Плекання добрих маток і раси бджіл“ (1932), „Як лікувати хвороби бджіл“ (1932), „Виноград“ (1933), „Морелі і бросквини“ (1933), „Кваліфікація 20 сортів манджурської сої в ґрунті і підсонню Галичини“ (1933), „Спроби селекції безлушпинного гарбуза на кількість насіння“ (1933), „Технологія продуктів пасічництва“ (1933), „Вулики і пасічницьке приладдя“ (1934), „Вентиляція вуликів“ (1934), підручник „Садівництво ягідне“ (1935), „Олійні рослини“ (1935), „Мед як відживчий і лічничий середник“ (1937), „Приятель пасічника“ (1938), „Провідник молодого пасічника“ (1939), „Як господарити в пасіці“ (у співавторстві з Левом Редкевичем, 1939).

Серед них важливе місце зайняли дванадцять науково-популярних видань автора пасічницької тематики, що впродовж 1930-х рр. побачили світ у видавничій серії „Бібліотека „Сільського господаря“ потужного господарського товариства, що друкувалась на поліграфічній базі НТШ. Унаслідок відсутнього браку української пасічницької літератури на книжковому ринку Східної Галичини товариство „Сільський господар“ поставило собі за мету інтенсифікувати процес видання книжок зі всіх ділянок практичного пасічництва. Саме в рамках цієї видавничої програми було випущено низку книжок М. Боровського, що висвітлювали різні аспекти модерного пасічництва²³.

Активною була і видавнича діяльність М. Боровського, який у різні роки редагував вісім часописів: „Подкарпатське пчоларство“, „Пчолка“, „Практичне садівництво“, „Сад і город“, „Сільський господар“, „Український пасічник“, „Бюлетень УВАН“, „Літопис Волині“.

Успішна праця М. Боровського на галицьких теренах тривала до 1939 р. У зв'язку з радянською окупацією Західної України він змушений був виїхати на Холмщину, де працював інспектором пасічництва, садівництва та городництва (1940—1942) і продовжував педагогічну діяльність у середній сільськогосподарській школі в Окшіві та Холмській однорічній сільськогосподарській школі. М. Боровський в умовах німецької окупації Холмщини виступив натхненником відродження колишнього кооперативу „Рій“, який під тиском несприятливих політичних обставин змушений був припинити діяльність у Львові. Загальні збори пасічників ухвалили відродити колишнє кооперативне об'єднання. М. Боровського обрали головою управи „Рою“. Першим завданням і випробуванням на серйозність намірів кооперативу стало забезпечення пасічницького загалу цукром, яке було успішно вирішено. Розпочато організацію пасічників і налагодження збуту меду. Влітку 1940 р. „Рій“ зайнявся збором контингенту меду на території

шести українських повітів (Холм, Белз, Грубешів, Томашів, Володава, Біла Підляська). У Холмі відкрилась крамниця з продажу цукру і меду та майстерня вуликів і приладдя. Налагодилося виробництво штучної вошини, інвентарю та продаж господарських знарядь. Контингент меду 1940 р. з усіх повітів становив близько 35 000 кг продукту. Річний обіг кооперативу на 31 грудня становив понад 1 млн злотих. У березні 1941 р. відкрилась філія кооперативу в Грубешові²⁴.

Станом на 31 грудня 1941 р. кооператив „Рій“ об'єднував у своїх лавах 2198 пасічників, утримував дві крамниці, майстерню. Зібрано близько 25 000 кг меду, роздано пасічникам в обмін на мед 15 вагонів цукру. Весь мед кооператив доставляв до Пасічницької централі в Люблін. Товариство орендувало сад архієпископської палати на Данилової горі у Холмі, де утримувало зразкову пасіку. 1942 р. планували відкриття філій у Володаві і Томашеві²⁵.

Крім торговельних операцій, кооператив проводив і культурно-освітню роботу серед своїх членів.

Для підняття рівня пасічницької культури на Холмщині „Рій“ з 1940 р. при підтримці Українського центрального комітету у Кракові (голова — Володимир Кубійович) організував кільканадцять пасічницьких курсів у селах. Відкриваючи їх, дирекція дбала про фаховий вишкіл молоді, контролювала гігієну і здоров'я пасік, вчила пасічників раціонально господарювати. До речі, В. Кубійович, вже згодом, на еміграції, пишучи історію



УЦК, у її контексті згадував М. Боровського серед плеяди тогочасних українських господарських діячів у Холмі²⁶.

Воєнні дії 1944 р. перервали плідну працю М. Боровського на Холмщині. З приходом радянських військ він (разом із родиною — дружиною та сином Євгеном) змушений був залишити батьківщину і до кінця життя перебувати в еміграції. 1944 р. М. Боровський виїхав до Братислави, а 1945 р. — до Німеччини, де у робітничому таборі в Ноймаркті дочекався приходу американських окупаційних військ. З відновленням діяльності Українського технічно-господарського інституту в Регенсбурзі, який раніше функціонував у Подебрадах (Чехія), він був обраний доцентом і керівником кафедри садівництва та городництва агрономічного факультету. 1948 р. у Регенсбурзі вийшла друком його праця „Досліди з плекання рижу в

²³ Мовна У. Книжкові видавничі проекти М. Боровського... — С. 86.

²⁴ Мовна У. Діяльність першого українського пасічницького кооперативу „Рій“... — С. 275.

²⁵ Фур І. Українська кооперація на Холмщині за німецької окупації, 1939—1944 // Надбужанщина, Сокальщина, Белзщина, Радехівщина, Камінеччина, Холмщина і Підляшся. Історично-мемуарний збірник. — Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1989. — Т. 2. — С. 689; Красва пасічничка кооператива „Рій“ в Холмі // Український пасічник. — Львів, 1942. — Ч. 1. — С. 13.

²⁶ Кубійович В. Українці в Генеральній губернії 1939—1941. Історія Українського Центрального комітету. — Чикаго, 1975. — С. 390.

Німеччині“. Того ж року М. Боровський прибув до Канади, де спершу працював на дослідній станції Манітобського університету у відділі вивчення та виведення нових сортів картоплі для провінції. 1950 р. він перейшов до шкільного уряду Вінніпегу як фахівець з озеленення і окраси шкільних садів. Одночасно редагував господарську сторінку в тижневику „Український голос“²⁷, а також на його сторінках порушував й політичні питання (арешт радянською владою відомого агронома Володимира Симиренка, репатріацію німецькою окупаційною владою у 1940—1941 рр. німців Холмщини й Підляшшя на землі Західної Польщі, натомість багато поляків, виселених з цих земель, переселила на Холмщину й Підляшшя, що збільшило тут польське населення).

У Канаді М. Боровський активно включився в наукове і громадське життя. Дослідник брав активну участь у наукових конференціях Української вільної академії наук (УВАН), НТШ, Українського технічного інституту у Нью-Йорку. У той час виходить низка його наукових праць; деякі з них попередньо апробовані на наукових конференціях НТШ Америки і Канади: „Україніка в ботаніці“ (третя наукова конференція НТШ, Торонто, 1952; згодом фігурувала на першому загальному науковому з'їзді НТШ Америки у Нью-Йорку 28 грудня 1953 р., а 1954 р. — УВАН у Нью-Йорку²⁸), „Українське місцеве й особисте назовництво в інтернаціональній ботанічній термінології“ (доопрацьований варіант попереднього виступу в Українській вільній академії наук, за редакцією відомого ономаста Я. Рудницького, який залучив дослідника до своєї наукової орбіти, Вінніпег, 1955), „Любов до природи як психологічний чинник окремішності української нації“ (Торонто, 1953, доповідь на четвертій конференції НТШ), „Флора Волині та її особливості“ (Торонто, 1956, доповідь на шостій конференції НТШ), „Тис-негрій — дерево в українських лісах, проблема його охорони та розмноження“ (Торонто, 1957, доповідь на науковій конференції УТІ в Нью-Йорку та НТШ), „Тис в українських лісах“ (Мюнхен, 1962), „Українські субтропіки“ (Мюнхен, 1967), „Рослини, перенесені з України до Канади“ (Вінніпег, 1967), „Цукровий клен на сході Канади та продукція сиропу з нього і цукру“ (доповідь на спільній науковій конференції НТШ з Українським лікарським товариством Північної Америки та Українським технічним товариством у Канаді 7 жовтня 1967 р.²⁹, Торонто, 1968), матеріали до „Енциклопедії українознавства“ (Париж, 1955—1968), „Інтерв'ю європейського агронома з канадським фермером“ (Вінніпег, 1949), „Українські рослини-емігранти в прерійній Канаді“ (Вінніпег, 1950), „Європейські лічничі зела в Канаді“ (Вінніпег, 1951), „Правда про канадську пшеницю, муку з неї і хліб“ (1953). У його природничих працях „відчувається оця „основа“, що набута в перші

роки свідомого, інтуїтивного вивчення природи; він усе, що бачив, однаково вивчав, вичитував як з Божої книги буття [...] і прагнув використати для добра народу“³⁰.

Належно оцінивши науковий доробок М. Боровського, Канадська Рада призначила йому грошову субсидію для перекладу деяких праць англійською мовою, а Манітобське історичне товариство нагородило медаллю та пам'ятною книгою за цінний внесок у розвиток агрономії³¹.

М. Боровський був членом Кураторії Українського технічно-господарського інституту, членом президії Комітету українців Канади, Осередку української культури і освіти, головою Інституту дослідів Волині (1957—1968) і редактором його органу „Літопис Волині“ (1961—1967)³², членом Союзу садівників Манітоби. 1958 р. був обраний надзвичайним професором УТІ у Нью-Йорку, дійсним членом і генеральним секретарем УВАН у Вінніпезі (1956—1973), дійсним членом НТШ Канади (від 1961 р., за спеціалізацією агрономія, працював у Хімічно-біологічно-медичній секції³³), членом управи Української наукової ради Канади. 1961 р. М. Боровський вийшов на пенсію та не полишив активної громадської діяльності. Упродовж усього життя він був діяльним просвітянином (у 1918—1919 рр. в Кам'янці-Подільському, у 1925—1927 рр. в Ужгороді, у 1929—1939 рр. у Львові, а від 1950 р. — членом читальні „Просвіта“ у Вінніпезі) та кооператором (уже в Канаді членом кредитного кооперативу Північного Вінніпегу та його дирекції, членом кооперативу „Зоря“ і належав до „Кооперативної громади“)³⁴.

Помер М. Боровський 8 квітня 1989 р. у Вінніпезі, у віці 98 років, залишивши помітний слід в історії природознавчої науки, пасічницького кооперативного руху та українського наукового й громадського життя. З метою вшанування його пам'яті на вул. Дудаєва, 20, у Львові, де у міжвоєнний період розташовувалась редакція часопису „Український пасічник“, 12 листопада 2016 р. встановлено меморіальну таблицю. Канадський дослідник його життя і творчості І. Розгін цілком слушно відзначив, що „він дав нам зразок, яким має бути українець в часи визвольної боротьби: організувати фахівців своєї спеціальності, займатися культурно-освітньою працею, творити курси масової і вищої кваліфікації, писати підручники, довідники, популярні брошури, статті і наукові праці“³⁵.

Починаючи з юности, коли він брав участь у національно-визвольних змаганнях 1918—1919 рр., життя і творча діяльність М. Боровського періоду бездержавності були зразком патріотизму українського громадського й наукового діяча. Професійна заангажованість М. Боровського львівського і холмського періодів, його тогочасні публікації як результат активної теоретичної та практичної

²⁷ Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади.— Вінніпег, 1986.— С. 78—79; Розгін І. М. Л. Боровський: біобібліографічний нарис життя...— С. 8—9.

²⁸ Хроніка НТШ за час від 9.4.1949—31.12.1953 р.— Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1954.— Ч. 77.— С. 31, 35.

²⁹ Хроніка НТШ. Роки 1966—1993.— Львів; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Сідней, 1996.— Ч. 81.— С. 93.

³⁰ Розгін І. М. Л. Боровський: біобібліографічний нарис життя...— С. 12.

³¹ Боровський М. Нарис історії сільсько-господарського шкільництва...— С. 7.

³² Детальніше: Прокопчук В. Подолянин М. Л. Боровський — керівник Інституту дослідів Волині...— С. 476—483.

³³ Хроніка НТШ. Роки 1966—1993.— С. 177.

³⁴ Качор А. Помер проф. інж. М. Боровський...— С. 155.

³⁵ Розгін І. М. Л. Боровський: біобібліографічний нарис життя...— С. 23.

діяльності були скеровані насамперед на творення модерного пасічництва, консолідацію пасічницької спільноти шляхом згуртування пасічників-одинаків, раціоналізацію пасічницького господарства, творення промислових пасік, організацію фахової освіти, підвищення добробуту пасічницького загалу, а у кінцевому підсумку — не лише на господарський розвій, а й інтелектуальну та культурну самостійність українців як етнічної спільноти в умовах Польської держави. Вони донесли до сьогодення цілий пласт теоретичної і практичної спадщини М. Боровського, надзвичайно вартісний

та актуальний як з огляду історичного бачення предмета, так і сучасного розвитку сфери бджільництва.

Еміграція у Канаду лише змінила просторовий, та не змінила сутнісний вектор громадянської позиції науковця — членство й невтомна праця в різноманітних українських організаціях, насамперед НТШ, дала рясні плоди і внесла свою лепту в майбутнє відродження незалежної України, до якого М. Боровський не дожив лише два роки.

Освіта і культура

ОСВІТА І КУЛЬТУРА КОЗАКІВ*

Освіта і культура козаків

1653 р. в італійському місті Болоньї вийшла книжка „Історія громадянських воєн...” історика, юриста, ученого Бісаччіоні Майоліно, який служив перед цим у молдавського господаря, бував в Україні, вивчав життя і побут козаків. Про них він пише: „Це найшляхетніші лицарі і вмілі хлібороби, які уміють також вправно володіти зброєю, вони відчайдушні у боротьбі, їх воля до перемоги нестримна, аж до самопожертви...” Але тут же автор підкреслює дуже важливу рису цих лицарів і народу: „потяг до освіти надзвичайно розвинений серед цих простих людей”.

Патріарх Макарій під час своєї подорожі до Московії був в Україні двічі — 1654 і 1656 років, — разом 100 днів, отже, часу було достатньо, щоб його син, Павло Алепський, встиг записати до щоденника арабською мовою багато цінних спостережень про життя та побут України. Як людину духовну — його насамперед цікавили церковно-релігійні питання, про які пише на основі побаченого у містах і селах різних теренів. Тоді він написав часто цитовані слова: „[...] по всій козацькій землі ми спостерегли прекрасну рису, що нас надто врадувала: всі вони, за малими винятками, навіть більшість їх жінок та дочок, вміють читати та знають порядок богослужіння й церковний спів”. У цій країні багато високоосвічених людей, з якими він зустрічався.

Німецький лікар Самюель Готліб Гмелін 1760 р. звертає увагу на одяг, зовнішній вигляд козаків і їхній побут. „Волосся у них оголене (навколо „оселедця“), одяг носять бавовняний, шовковий і суконний [...] підперізують шовковими поясами. На шиї не носять нічого“. Вони веселі, привітні, „замилувані до музики“, у їхніх простих хатах „значно краще, ніж у найбагатших дворах росіян“. Як

*„Для козака шабля — його хрест,
перемога — його бог,
а пісня — його молитва“
(Італійський вчений Д. Чампоні)*

лікар він спостеріг, що на козацькій Україні дуже давно вміють лікуватися народними й хімічними ліками і „розповсюджене щеплення віспи“. Свідчення вельми важливі, бо ж засвідчують високий рівень побутової, музичної і медичної культури в Україні, яку так ганебно згодом потоптав російський царат та ще й пускав чутки про „своєволие“ козацтва.

Козаки та європейські університети

Павло Алепський та й інші автори згадують, що козацька Україна швидко піднесла свою культуру, школи, освіту, що козак з вищою освітою, який говорить кількома мовами, не було чимось дивним. Де ж здобували освіту козаки? Найперше — у вітчизняних школах нижчого і середнього рівня, у польських і литовських колегіях, нарешті багато з них училися в європейських університетах. Богдан Хмельницький учився в польських школах і колегіях, розмовляв кількома мовами; полковник Морозенко вчився в Падуанському університеті (Італія), І. Курцевич, сподвижник П. Сагайдачного, — вихованець також Падуанського університету. Були такі, що закінчували або вчилися у кількох університетах. Г. Немирич учився в Англії, Бельгії, Німеччині, Італії. Козак — студент європейського університету — не новина. Спершу вони записувалися у списки як студенти з Києва, Поділля, Волині тощо, а згодом, не без вияву самоповаги до свого народу й козачого стану, вписувалися „козак Дунін-Бурковський з Чернігова“ чи просто „козак“. А поруч з ними значаться „шлях-

* За матеріалами „круглого столу“ „Історичні корені наукових доробок українців в Європі“ та презентації книги „Україна і Європа: історичний погляд“. „Круглий стіл“ „Історичні корені наукових доробок українців в Європі“ відбувся 14 грудня 2023 р. в „Банк-Готель“ у Львові в рамках Міжнародного медичного форуму „Медицина України та світу: основи, реалії та стратегічні перспективи“, присвяченого 150-річчю НТШ та 125-річчю Лікарської комісії НТШ. Модераторами заходу були Анатолій Бурдейний та Олександр Лісняк, які провели дискусію з відомими науковцями, включаючи І. Сварника, Н. Войтович, В. Мельник, Б. Кордиса, І. Бачуна, В. Гриновця, М. Литвина, А. Базилевича. Зокрема, О. Лісняк, доцент кафедри фармації та біології Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, мав доповідь у рамках презентації книги „Україна і Європа: історичний погляд“ (Львів, 2022) на тему „Освіта і культура козаків. Перелік українських студентів в університетах Європи XIV—XVIII ст.“ Книгу присвячено 110-річчю від народження письменника і літературознавця, дійсного члена НТШ Григорія Нудьги (1913—1994).

тичі“, „принци“, а то й „королевичі“. Козацька воля завойовувала мужньо і країну знань. Так у списках університетів з'явився новий соціальний стан — „козак“ з України.

Запис на навчання в університет

При записі на навчання в університет ніяких особливих формальностей не вимагали. За доброю волею студента він разом зі своїм іменем вписував також країну чи місто походження, етнічну належність, віросповідання. На той час загальноприйнятої номенклатури народів ще не існувало, тому вибір національності був приватною справою студента.

Українці в європейських університетах

У джерелах трапляються різні варіанти називання вихідців з України. Переважно це етнічними, похідні від слова Русь: руси, русини, рускі та ін. В австрійській Галичині найдовше затрималася назва русини та її латинізована форма „рутени“ (Rutheni). В Середньовіччі русинів-українців часом називали „роксоланами“. Вже у XVIII ст. в Російській імперії набувають поширення назви „малоросіяни“ та „малороси“. Поряд з цим вживали назви „славно-роси“, „южнороси“ та ін.

Студенти з України навчалися у відомих університетах Європи вже зі середини XIV ст. Це — Сорбонна, Краківський, Падуанський, Болонський і багато інших університетів. Литовський статут 1529 р. прямо гарантував можливість безперешкодного виїзду для здобуття освіти навіть нижчим станам; випускники університетів, незалежно від походження, діставали високий соціальний статус.

У найдавнішому відомому на сьогодні документі, в якому згадані студенти з території України, зазначено: „Магістр Петро Кордован і його товариш з Рутенії“ („Magister Petrus Cordowan et Socius eius de Ruthenia“). Цей лист написаний 6 квітня 1353 р. з Парижа (Сорбонні) в Рим. Студенти були киянами.

1567 р. у Сорбонні Адріана Загорікуса записують як студента „нації рутенської з України“. Цікавий факт: аж до XVIII ст. в Сорбонні не навчалися московські студенти, про що з жалем говорив сам цар Петро I. 1713 р. він відвідав Париж і побував у Сорбонні. У тогочасному описі його відвідин, який зберігається у французькій національній бібліотеці під № 14165, записано: „Цар дуже шкодував, що ніхто з москалів (des Moscovites) досі не вчився в нашій Сорбонні“.

У списках 1660 р. в Падуанському університеті (Італія) міститься запис: „Йозеф Данило Дзик, кафедральний вікарій Луцький, національність — українець, Київський дистрикт“. Імовірно, це найдавніший запис, в якому міститься згадка про „українську національність“. У подальшому студенти називали себе по-різному, зокрема українцями.

Козаки навчалися в різних країнах, розмовляли кількома мовами. Багато з них училися в європейських університетах, де здобували вищу освіту. Знання та освіта піднесли культуру козацької України до високого рівня. Козацтво прагнуло до розвитку та вдосконалення шляхом освіти. Козацька еліта володіла знаннями і мовами різних країн.

ДОДАТОК

Перелік українських студентів в європейських університетах XIV—XVIII століть

У цьому списку перша колонка — рік вступу до навчального закладу, але також може бути рік закінчення, захисту або просто згадки про студента. (На жаль, неможливо навести оригінальні латинські та інші записи про студентів.)

Рік	Самоназва	Ім'я	Університет
1353		Магістр Петро Кордован і його товариш з Рутенії	Сорбонна
1369		Іван з Рутенії	Сорбонна
1389		Теобало Гниверба з Києва	Сорбонна
1391 1393	рутенської нації	Герман Вілевич, ліценціат мов і бакалавр рутенської нації з Києва	Сорбонна
1401		Іван з Рави	Краківський
1403		Мартин з Тухлі	Краківський
1407		Томаш Тичина	Падуанський
1407		Венцеслав Тичина	Падуанський
1410		Іван Дорогостій з Поділля	Краківський
1414		Яків з Поділля	Краківський
1414		Брати Грогозії з Поділля	Краківський
1414		Клим з Сарнів, Луцьк	Краківський
1419		Самійло Лінкевич	Сорбонна
1421		Микола, син Михайла з Самбора	Краківський
1432		Олексій Матвійович зі Львова	Краківський
1434		Іван Іванович з Галича	Краківський
1434		Іван Іванович з Кам'янця	Краківський
1434		Іван Петрович з Глухова, безрідний	Краківський

Рік	Самоназва	Ім'я	Університет
1434		Степан Тичина	Падуанський
1440		Мартин, Журавці біля Перемишля	Болонський
1463	рутенської нації	Бенедикт Сервінус	Сорбонна
1463		Іван Тинкевич з Києва	Сорбонна
1466		Дмитро Степанович з Києва	Краківський
1469	русин	Юрій Дрогобич. Справжнє ім'я, як вважають вчені,— Юрій Котермак	Краківський
1475	русин	Михайло Тичина	Падуанський
1478		Юрій Дрогобич (Юрій Котермак)	Болонський
1486	русин	Микола Тичина	Падуанський
1489		Яків Петрович з Ковна	Краківський
1491		Яків Іванович, мешканець Кам'янецької дієцезії	Краківський
1495		Микола Іванович з Журавника	Краківський
1499		Павло з Кросна	Грайфсвальдський
1503		Станіслав Петрович з Вільна	Краківський
1503		Валентин Михайлович зі Львова	Краківський
1503		Олексій Петрович Могила	Краківський
1512		Лабун із Кам'яниччини	Віттенберзький
1520		Матвій Гіронімович з Дрогочина Луцького владцтва	Краківський
1521	русин	Неополітанус Каспер з Нового Міста (?)	Краківський
1528	русин, роксолан	Станіслав Оріховський Роксолан	Віттенберзький
1530		Іван Грошка з Луцька	Краківський
1533	русин	Валентин Геснер	Віттенберзький
1535	русин	Григорій Тичина	Падуанський
1537		Станіслав Микитко	Віттенберзький
1537		Іван Лісницький	Віттенберзький
1538	русин	Іван зі Львова	Віттенберзький
1538	русин	Матіас із Журавець	Віттенберзький
1547	русин	Клебен Бєський	Кенігсберзький
1547	русин	Іван Сорока з Поділля	Кенігсберзький
1547	русин	Станіслав Зерницький з Поділля	Кенігсберзький
1549		Іван Рокита	Базельський
1549		Іван Миколайович Вишенський	Краківський
1551		Станіслав Грош	Базельський
1551		Андрій Іванович з Києва	Краківський
1557		Мартин Тичина	Падуанський
1557		Станіслав Кокошко	Базельський
1557		Матеуш Черненко	Краківський
1557		Петро Петрович Соколовський	Краківський
1561	русин	Станіслав Старзеховіус	Базельський
1561	русин	Станіслав Кернегус	Базельський
1562	русин	Петро Корсан	Лейпцизький
1562	русин	Юрій Келяновський	Лейпцизький
1562	русин	Микола Тарановський	Лейпцизький

Рік	Самоназва	Ім'я	Університет
1563		Іван Кішка	Базельський
1563	русин	Павло Русин	Лейпцизький
1564		Петро Київський	Краківський
1566		Гороховський з Волині	Краківський
1567		студент „нації рутенської з України” Андріан Загорикус	Сорбонна
1573		Капуста з Галича	Краківський
1573		Олександр Пронський, син київського воєводи	Гейдельберзький
1579		Симон Матвійович Озерський, Київ	Краківський
1581		Микола Осторіг	Базельський
1581		Андрій Рожанка	Кельнський
1592		Іван Тичина	Краківський
1594		Ієромонах Кіпріян	Падуанський
1594		Іван Тичина	Падуанський
1594		Іван з Бучача	Падуанський
1594		Станіслав Коритко із Звенигорода	Падуанський
1596		Олександр Тризна	Базельський
1596		Станіслав Волович	Базельський
1600		Брати Олександр та Костянтин з Острога	Падуанський
1602		Станіслав Кішка	Падуанський
1603		Лукаш Фолянович	Оломоуцький
1603		Брати Сенют — Оврам і Христофор із Ляховець на Волині	Гейдельберзький
1604		Іван Северинович Кропивницький, Київ	Краківський
1605		Іван Малишко, шляхтич із Мократиців на Волині	Гейдельберзький
1605		Мелетій Смотрицький	Віттенберзький
1610		Михайло Скошовський	Кельнський
1615		Якуб Галятович	Краківський
1616		Ієромонах Іезекиель Курцевич	Падуанський
1617		Олександр Зборовський із Зборова	Падуанський
1617		Павло Скоп	Падуанський
1619		Павло Бохнацький з Поділля	Гейдельберзький
1620		Микола Іванович Мелешко, Київ	Краківський
1621		Євстафій Волович з Вишнівця	Падуанський
1621		Олександр Корибут з Вишнівця	Падуанський
1627		Скаба Андрій Андрійович, Київ	Краківський
1628		Іван Степанович Дедеркала, Київ	Краківський
1630		Полковник Станіслав Морозенко	Падуанський
1630		Інокентій Гізель	Кембриджський
1631		Олександр Христофорович Третяк, Київ	Краківський
1631		Ісаїя Трофимович-Козловський	Замойська академія
1632		Мацій Мазурко та Іван Маркевич	Падуанський
1632		Немиричі — діти старшини	Оксфордський
1635		Іван Теодорович Ющенко, Київ	Краківський
1637	роксолан	Станіслав Вицяньський	Падуанський
1637	роксолан	Олександр Гукович	Падуанський
1640		Костянтин Романович Мормиль	Краківський

Рік	Самоназва	Ім'я	Університет
1640		Григорій Артемович Огрізко, Київ	Краківський
1643		Іван Уженевич	Сорбонна
1650		Сини полкового обозного Ханенка	Віттенберзький
1651		І. Сус, холмський священник, або Андрій Ручка	Оломоуцький
1656	русин	Августин Зимницький, русин з Могильова, лектор теології, професор	Падуанський
1660		Національність — українець, Київський дистрикт. Йозеф Данило Дзик, кафедральний вікарій Луцький	Падуанський
1660		Михайло Андрелла (Оросвигівський)	Віденський
1673	русиняк	Хмельовський	Падуанський
1686	„русинський схоластик“	Кароль Превані	Падуанський
1689		Василь Русанович зі Львова	Падуанський
1700	козаки	Багато студентів написали, що вони козаки	Кенігсберзький
1728		Симеон Тодорський родом із Золотоноші, вихованець Київської академії	Галле та Єнський
1739		Киянин Григорій Козицький	Лейпцизький
1739		Іван Козинський	Лейпцизький
1739		Микола Мотоніс із Ніжина	Лейпцизький
1746	козак	Дунін-Борковський, козак з Чернігова	Кенігсберзький
1752		Сини омельницького сотника Григорія Остроградського	Лейпцизький
1753		Син переяславського сотника Арсен Безбородько	Лейпцизький
1754		Іван Полетика з села Варви Роменського повіту	Лейденський
1760		Іван Хмельницький (з рідні Богдана Хмельницького)	Кенігсберзький
1761		П. Ц. Погорецький	Лейденський
1763	русо-українець	Іван Новицький	Кенігсберзький
1762	українець	Яків Хорошкевич	Кенігсберзький
1765		Максим Березовський	Болонський
1767		С. О. Леонтович, родом із села Максимівки	Страсбурзький
1770	українець	Яків Денисів	Кенігсберзький
1770		Мартин Тереховський з Гадяча	Страсбурзький
1775		Андрій і Михайло Базилевські з Полтавщини	Кенігсберзький
1775		Іван Максимович з Миргорода	Кенігсберзький
1775		Федір Туманський	Кенігсберзький
1775		Іван Кулябка	Кенігсберзький
1777		Брати Білушен з Полтавщини	Лейпцизький
1777		Федір Паскевич з Полтавщини	Лейпцизький
1777		Брати Милорадовичі	Лейпцизький
1777		Роман Зебриців з Харкова	Лейпцизький
1780		Михайло Щербак з Пирятина	Кенігсберзький
1781		Григорій Розумовський, син гетьмана Кирила	Лейденський

Література:

1. Нудьга Г. Республіка козаків (Середньовічна Європа про Січ та козаків).— Львів, 1991.— 119 с.
2. Нудьга Г. Не бійся смерті: Повість-есе: історичний нарис.— К., 1991.— 431 с.
3. Україна і Європа: історичний погляд / Ред.-упоряд. А. Бурдейний.— Львів, 2022.— 192 с.

*Ť eáēnāī ād Ē²ŃĪ BĒ,
Aī ādī ē³ē ÁOĐĀĀĒĪ ĒĒ,
Ōāđāñ Ē²ŃĪ BĒ*

З АРХІВНОЇ ПОЛИЦИ

ПЕРШИЙ ПАМ'ЯТНИК НАУКОВОМУ
ТОВАРИСТВУ ІМ. ШЕВЧЕНКА В УКРАЇНІ

150-річчя Наукового товариства ім. Шевченка припало на 2023 рік (1873—2023). І саме кінець 1873 р. (з переходом на 1874 р.) став початком заснування Товариства, що вкотре підтвердило історичну і духовну єдність східної та західної частин української інтелігенції нашої Батьківщини. Відзначимо, що саме тоді у тривалому процесі утвердження українською нацією своєї політичної та культурної суб'єктності засновується також наша Академія наук. Нею, саме від 1873 р., неофіційно стало Товариство імені Шевченка. Це винятково знаменна подія. Вона засвідчила великий внутрішній потенціал нашої свідомої інтелігенції, розділеної чужими кордонами, докладати всіх можливих зусиль для того, аби процеси національного відродження рідної землі піднести на вищий і результативніший європейський рівень. У бездержавних українських реаліях створення інституції під назвою „Товариство ім. Шевченка“, а з 1893 р.— „Наукове товариство ім. Шевченка“, та розбудова національної культури і науки утверджували наш раціональний потенціал і світоглядну незалежність. Обрана стратегія на практиці (і в теорії також) уособила соборність і самототожність як базові ідеї пріоритети згуртованих членів НТШ, щоби таким способом виборювати належні права й можливості для рідного народу і його гідного місця у культурно-цивілізаційному поступі людства. Нині діяльність членів Товариства різних поколінь упродовж 150-літньої історії НТШ замало назвати лише культурно-просвітньою чи науковою (науководослідною), вона, безумовно, глибоко державотворча.

Ювілей НТШ 2023 р. відзначали у багатьох містах України. Святкування проходило

за різними програмами та різним порядком денним (інакше не могло бути) — відбувалися засідання з однією або двома доповідями про діяльність Товариства і його працю, водночас у формі урочистих конференцій чи академій, а також звичайних зборів відповідних колективів, зібрання у читальнях і бібліотеках (районні міста), тематичні виставки.

В деяких містах святкування ювілею НТШ показало особливе ставлення організаторів до події. Живим прикладом стало відзначення ювілею Товариства у Тернополі.

Аналізуючи перебіг ювілею уродженцями Тернопільщини, зауважуємо, що він торкнувся як загального змісту відзначень, так і оригінальних, досі не практикованих форм вираження та реалізації заходів, пов'язаних із святкуваннями.

Тернополяни провели:

1. Великі та багатолюдні збори, присвячені ювілейній даті НТШ, на яких аналізувалася історія Наукового товариства імені Шевченка від перших днів його створення і донині, розглядалася його незмінна провідна роль у відродженні культурного і наукового життя в

Україні.

2. В центрі міста встановили перший пам'ятник Науковому товариству імені Шевченка, власне 150-річчю появи Товариства, оформлений незвичайними написами. Такого факту історія НТШ ще не знала. Це сталося вперше. Тим більше, що йдеться про пам'ятник не давній і віджилій, а чинній інституції!

Цікавим є й інший факт, що громадськість Тернополя і околиці поставила і присвятила пам'ятник громадській науковій інституції великою мірою за свої кошти. Нині майже не знаємо таких прикладів.



1. Пам'ятник Науковому товариству ім. Шевченка в Тернополі

З ініціативи Тернопільського осередку НТШ і його голови, члена Президії НТШ у Львові, академіка Михайла Андрейчина ювілейні урочистості тривали два дні. У перший день, як згадувалося, була організована багатолюдна конференція у приміщенні Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського, згодом, наступного дня відбулося відкриття у центрі міста пам'ятника, присвяченого славній даті 150-річчя Наукового товариства ім. Шевченка.

Преса відзначала: „22 листопада 2023 р. у Медичному університеті була проведена велика конференція про діяльність Наукового товариства імені Т. Шевченка. У ній взяли участь майже 200 учасників — вчених, учителів, правознавців, фахівців у сфері культури з України, США та Польщі, врешті, викладачів і студентів із різних вишів Тернополя і окремо — репрезентантів адміністрації міста. А через добу, 23 листопада 2023 р., у центрі Тернополя на бульварі Тараса Шевченка встановили й освятили гранітний пам'ятник до 150-річчя створення Наукового товариства ім. Шевченка з конкретною присвятою: „на честь уродженців нашої області — діячів Наукового товариства імені Тараса Шевченка до 1939—1940 рр.“ Тернопільщина за вказаний період дала Товариству і Україні 34 дійсні члени НТШ, серед яких і п'ять голів Товариства.

За словами М. Андрейчина, ювілей — „це особлива подія не лише для Тернопільщини, а й для України, адже ми першими відкриваємо пам'ятний знак, присвячений 150-річчю заснування найдавнішого українського наукового товариства. Члени товариства, в тому числі мешканці Тернопільщини, зробили великий внесок в нашу культуру, науку, а, головне, відновлення державотворчих процесів. З допомогою наукових методів, багатьох фактів і аргументів Товариство довело всьому світу, що український народ посідає свою виняткову вагу у слов'янському світі“.

Авторами монумента були Марія Маркович (вона ж завідувачка кафедри образотворчого мистецтва Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка) та Роман Вільгушинський (народний художник України, професор названої кафедри того ж університету). Виготовили пам'ятник на факультеті

ТНПУ. В процесі створення пам'ятника брали участь студенти факультету, майбутні скульптори.

Пам'ятник виготовлений із чорного граніту, за словами виконавців, має вигляд фігурної стели. Висота споруди — 2 метри 45 сантиметрів.

На лицьовому боці пам'ятника розміщено два написи:

1. „Наукове товариство імені Шевченка. Тернопільський осередок. До 150-річчя створення НТШ“. По обидва боки цього напису вміщено також два сюжетні зображення: зліва — портрет Т. Шевченка, відлитий у металі та вмонтований у граніт, а справа намальована емблема „НТШ“.

Далі, нижче, розміщений ще один напис:

2. „Список“ уродженців Тернопільщини — будівничих НТШ, яким надано звання дійсного члена Товариства до 1940 р. „Список“ налічує 34 прізвища (див. Іл. 2).

Уміщення другого напису, саме списку прізвищ найвищої категорії науковців — дійсних членів НТШ із датами народження і смерті — винятковий за оригінальністю задум організаторів. У ньому вперше публічно подано інформацію про видатних учених України — вихідців з Тернопільщини, що творить також підставу для гордості та локального патріотизму для тернополян за своїх земляків минулих років, а водночас — за свій край і Батьківщину. „Список“ нагадує і наочно знайомить громадськість із визначними особистостями. Він одночасно — у цьому немає сумніву! — також увічне

пам'ять про земляків у свідомості сучасників різних поколінь.

Коротко декілька слів про осіб, що фігурують у списку, і їх наукові зацікавлення, посади та ін. Нині не можемо не згадати про них, адже саме з їх членством пов'язані відновлення і подальший розвиток нашої науки і першої академії наук та поява у її рамках перших вагомих для свого часу і нині досліджень. У списку є репрезентанти всіх фундаментальних сфер знання: гуманітарних, суспільно-правничих і природничо-математичних дисциплін.

Першим назвемо історика та літературознавця, довголітнього педагога і громадсько-культурного діяча Олександра Барвін-

БАЛЕЙ Степан	1885-1952
БАРВІНСЬКИЙ Олександр	1847-1926
БАРВІНСЬКИЙ Богдан	1880-1958
БРІКНЕР Олександр	1856-1939
ВЕРХРАТСЬКИЙ Іван	1846-1919
ГІРНЯК Юліан	1881-1970
ГНАТЮК Володимир	1871-1926
ГОРБАЧЕВСЬКИЙ Іван	1854-1942
ДЖИДЖОРА Іван	1880-1919
ДНІСТРЯНСЬКИЙ Станіслав	1870-1936
ЗАРИЦЬКИЙ Мирон	1889-1961
КОРДУБА Мирон	1876-1947
КУЗЕЛЯ Зенон	1862-1952
КУЧЕР Володимир	1885-1959
ЛЕВИЦЬКИЙ Володимир	1872-1956
ЛЕПКИЙ Богдан	1872-1941
ЛОМНИЦЬКИЙ Мар'ян	1845-1915
ЛУКАСЕВИЧ Самен	1871-1929
ЛУШПІНСЬКИЙ Платон	1880-1952
МЕЛЬНИК Микола	1875-1955
ОПЕСНИЦЬКИЙ Євген	1860-1917
ПУЛЮЙ Іван	1845-1918
РОЗДОЛЬСЬКИЙ Осип	1872-1945
РУДНИЦЬКИЙ Михайло	1889-1975
САДОВСЬКИЙ Никифор	1884-1935
СІМОВИЧ Василь	1880-1944
СЛІПІЙ Йосиф	1892-1984
СМАКУЛА Олександр	1900-1983
СТУДИНСЬКИЙ Кирило	1868-1941
ХРАПЛИВИЙ Євген	1898-1949
ХРАПЛИВИЙ Зенон	1904-1983
ЧАЙКОВСЬКИЙ Микола	1887-1970
ЧУБАТИЙ Микола	1889-1975
ШПИТКОВСЬКИЙ Іван	1880-1969

2. Список прізвищ дійсних членів НТШ — уродженців Тернопільщини, який уміщений на пам'ятнику

ського. Його праця пов'язана з організацією багатьох національних інституцій у другій половині XIX — на початку XX ст., створенням НТШ і заснуванням перших видань Товариства (він — один із засновників „Записок НТШ“, 1892 р.). Написав понад 250 наукових і науково-популярних праць.

До інших видатних істориків і гуманітаріїв варто віднести Мирона Кордубу — викладача Українського таємного університету у Львові та Варшавського (1929—1939) університету, особистості завжди з „чіткою державницькою позицією“; водночас професію історика-публіциста репрезентує тернопольянин Іван Джиджора, який належав до плеяди

(США), „Америка“ (США). М. Чубатий тривалий час редагував „The Ukrainian Quarterly“ (1944—1957). Історичному джерелознавству присвячує свою наукову діяльність Богдан Барвінський (син Олександра). Він написав важливу наукову працю „Крайовий архів актів гродських і земських у Львові“ (1917).

До групи вчених-уродженців Тернопільщини належать літературознавці: Платон Лушпинський, Михайло Рудницький — останній також театральний критик, педагог, публіцист, громадсько-культурний діяч, професор Львівського університету. Писав про українську художню літературу поет і прозаїк Богдан Лепкий. Із великим літературознав-



3. Після освячення і загальногромадського відкриття пам'ятника НТШ в Тернополі.

Стоять, зліва направо: **Роман Вільгушинський**, професор кафедри образотворчого мистецтва, дизайну та методики їх викладання ТНПУ ім. В. Гнатюка, скульптор; **Марія Маркович**, доцентка кафедри образотворчого мистецтва, дизайну та методики їх викладання ТНПУ ім. В. Гнатюка, кандидатка мистецтвознавства; **о. Іван Говера**, синкел у справах мирян Тернопільсько-Зборівської архієпархії УГКЦ, голова богословської комісії Тернопільського осередку НТШ, доктор літургійного богослов'я; **Теодор Мартинюк**, єпископ-помічник Тернопільсько-Зборівської архієпархії УГКЦ, доктор канонічного права, член НТШ; **Сергій Надал**, міський голова Тернополя; **Василь Семенюк**, архієпископ і митрополит Тернопільсько-Зборівський, магістр богослов'я; **Михайло Андрейчин**, завідувач кафедри ТНМУ ім. І. Я. Горбачевського, голова Тернопільського осередку НТШ, академік; **Богдан Буяк**, ректор ТНПУ ім. В. Гнатюка, доктор філософських наук, професор; **Михайло Ратушняк**, бізнесмен, меценат; **о. Василь Макоїд**, ліценціат богослов'я, капелан Пласту, член НТШ; **Василь Вітенко**, директор Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки, заслужений працівник культури України; **Іван Кліщ**, проректор з наукової роботи ТНМУ ім. І. Я. Горбачевського, голова Медичної комісії Тернопільського осередку НТШ, професор; **Степан Вадзюк**, завідувач кафедри ТНМУ ім. І. Я. Горбачевського, професор, член НТШ

учнів М. Грушевського — авангарду новітньої української історіографії. Його наукові праці присвячені винятково історії Гетьманщини. Серед істориків-публіцистів, водночас видавців, громадсько-політичних і релігійних діячів родом з Тернополя бачимо і Миколу Чубатого. Він же згодом засновник і перший голова Американського відділу НТШ. Основні наукові роботи цього дійсного члена НТШ присвячені історії Церкви. Велика кількість цих праць опублікована у часописах „Нова Рада“, „Правда“, „Діло“, „Дзвони“, „Мета“, „Свобода“

чим здобутком був і виходець із с. Кип'ячка Кирило Студинський. Він же доцент Краківського, професор Львівського університетів (дослідник є автором понад 500 досліджень з історії українського письменства, більшість з яких ґрунтувалася на модному для 1920—1930-х років соціологічному та порівняльному методах, він же дослідник проблем загального мовознавства та фольклористики). До групи вчених-гуманітаріїв слід віднести також видатного українського мовознавця і культурного діяча родом з Гусятинщини — Василя

Сімовича; Осипа Роздольського — класичного філолога, перекладача і фольклориста (він вивчав українську народну музику, зібрав декілька тисяч народних пісень); Зенона Кузеля, мовознавця і етнографа, який працював у галузі бібліографії, був лектором української мови у Чернівецькому університеті, упродовж перших десятиліть ХХ ст. редагував низку українських часописів у Відні та Берліні: „Січ“, „Вільне Слово“, „Шлях“ та ін. Водночас тут називаємо загальновідомого українського етнографа і філолога, організатора разом із М. Грушевським усієї видавничої праці в НТШ упродовж 1899—1926 рр. Володимира Гнатюка. Відомо, що цей уродженець села Велес-

під Тернополем. Останній — один із найвидатніших, світового рівня, українських учених; також лікаря Євмена Лукаевича, який відомий також як автор „Анатомічного словника“, редактор медичного журналу українською мовою під назвою „Українські медичні вісті“ (1918 р.).

На Тернопільщині народилися два відомі педагоги — природознавці та ботаніки Іван Верхратський і Микола Мельник (останній упродовж 1925—1939 рр. видав у НТШ сім томів „Фізіографічного збірника“, безцінну працю, основу на народних назвах „Українську номенклатуру вищих рослин“ (1922), а також хіміки Юліян Гірняк, Іван Горба-



4. Загальний вигляд розташування пам'ятника на бульварі Тараса Шевченка в Тернополі

нева на Тернопільщині підготував і видав 60 томів „Етнографічного збірника НТШ“, „Матеріали для української етнології“, зібрав і опублікував сім томів „Етнографічного збірника з Угорської Русі“ і багато іншого, він довголітній співредактор „Літературно-наукового вістника“.

У селі Заздрості на Тернопіллі народився ісповідник віри, верховний львівський архієпископ і галицький митрополит, видатний учений-богослов кардинал Йосип Сліпий; священник, а водночас педагог національної історії (досліджував Гайдамаччину (Коліївщину) Іван-Юліан Шпитковський, родом зі села Джурина на Чортківщині.

У цьому переліку не можемо не згадати двох широкодомих українських адвокатів, визначних громадських і політичних діячів України, уродженців Тернопільщини Станіслава Дністрянського і Євгена Олесницького, водночас лікарів: лікаря-психолога Степана-Максима Балея — професора Варшавського університету, уродженця села Великих Бірок

чевський (він же професор чеського університету у Празі і його ректор у 1902—1903 рр.). Тернопільщина знала також ідеолога і практика суспільної агрономії, яка діяла на цілу Галичину. Її репрезентував дійсний член НТШ Євген Храпливий.

Землі Тернопільщини також дали Україні та світу видатних фізиків: Володимира Кучера; Івана Пулюя; Олександра Смакулу; Зенона Храпливого; математиків: Мирона Зарицького, Володимира Левицького, Никифора Садовського, Миколау Чайковського.

У Тернополі народився відомий у всій Європі та у світовій науці польський філолог-славист, історик культури мови та літератури, дійсний член НТШ, професор Берлінського університету Олександр Брікнер; польський педагог, геолог і зоолог українського походження Алойзи-Мар'ян Ломницький, який готував для гімназій геологічні та зоологічні мапи Галичини.

Низка названих уродженців Тернопільщини, дійсних членів НТШ у різні роки очолювали Наукове товариство ім. Шевченка у Львові. Назвемо О. Барвінського (1893—1897), К. Студинського (1923—1932), В. Левицького (1932—1935), нарешті, багатолітнього наукового секретаря Товариства В. Гнатюка (1899—1926).

Зауважимо, що про названі особи і пов'язані з їх життям і діяльністю події ми зробили лише перший крок у вивченні питання. Це окрема тема для дослідження — нині і колись, названих вихідців із подільського краю.

Обговорюваний перший пам'ятник, присвячений ювілею НТШ, власне 150-річчю праці Товариства, як ми відзначали, встановлено в центрі Тернополя на часто відвідуваній території, належній Тернопільській обласній універсальній науковій бібліотеці. Вибір місця для монумента, під цим оглядом, треба думати, відбувся не без попереднього планування...

Пам'ятник побудовано за кошти меценатів, серед яких — члени Тернопільського осередку НТШ і передусім його голова. Преса повідомляє: „Очільник Тернопільського осередку НТШ академік Михайло Андрейчин — не лише ініціатор побудови пам'ятника, але і той, який постійно підтримував та разом з іншими жертводавцями-тернополянами фінансував втілення задуму в життя“. Одночасно він також, — продовжують журналісти, — „визна-

чав і вибирав неабияке місце розташування пам'ятного знаку у центральній частині міста, на площі між навчальним закладом і бібліотекою“. Глибока вдяка Вам, академіку! Не треба забувати, що підтримали ідею створення і встановлення гранітного монумента тернопільські навчальні заклади. Долучилася до ініціативи також міська рада Тернополя.

Нині немає людей будь-яких професій — науковців, учителів, різних спеціальностей службовців, студентів та й просто громадян (це стосується також приїжджих), які б не відвідували, а отже, й не зупинялись (нерідко тривалий час, принаймні, поки не проаналізують списку) біля пам'ятника і тим вшанували своїх великих земляків, а водночас і створену ними безсмертну інституцію — Наукове товариство імені Шевченка. Така від віків традиція панує у нашій культурі...

Відзначення 150-річчя НТШ — найдавнішої національної громадсько-наукової інституції і встановлення на її честь окремого пам'ятника є не просто святковою урочистістю серед низки багатьох інших ювілейних заходів. У ній бачимо загальноукраїнський захід у його увіковіченні. На прикладі НТШ вшановується симбіоз чеснот наукової правди та громадянської самосвідомості, який супроводжував його членів, утім славних уродженців Тернопільщини, впродовж усіх часів в історії Товариства і країни.

b(!0 - +s2.:

Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина (1873—1940). Історично-філософська секція: дійсні члени: Бібліографічний покажчик / Уклад. Л. Оленич.— Тернопіль, 2017.— 272 с.; Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина (1873—1940). Філологічна секція: дійсні члени. Бібліографічний покажчик / Уклад. Л. Оленич.— Тернопіль, 2021.— 560 с.; Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина (1873—1940). Математично-природописно-лікарська секція: дійсні члени. Бібліографічний покажчик / Уклад. Л. Оленич.— Тернопіль, 2024.— 368 с.; її ж. Бібліографічні покажчики „Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина“: етапи створення та джерела добору літератури // Тернопільський міський осередок Наукового товариства ім. Шевченка: Збірник праць / Відп. ред. М. Андрейчин; ред. тому Е. Бистрицька.— Тернопіль, 2024.— Т. 13: Діяльність НТШ на Тернопільщині.— С. 152—163; Дащенко Н. Когорта земляків-тернополян серед дійсних членів НТШ // Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина (1873—1940).— Тернопіль, 2021.— С. 5—9; Іноземцева Ю. Новий пам'ятник у місті — за кошти меценатів // RIA плюс (Тернопіль).— 2023.— 29 листоп.— № 48.— С. 2; Юхно-Лучка М. Академік Михайло Андрейчин: НТШ — потужний чинник відродження української нації та держави // Медична академія (Тернопіль).— 2023.— 9 груд.— № 23.— С. 3—4; [Б. а.] У Тернополі відкрили пам'ятний знак з нагоди 150-річчя від заснування Наукового товариства імені Шевченка // Нова Тернопільська газета (Тернопіль).— 2023.— 13—20 груд.— № 45—46.— С. 10; Чайківська Я. Академік ініціював встановлення пам'ятного знаку з нагоди 150-річчя НТШ // Медична академія (Тернопіль).— 2023.— 22 груд.— № 24.— С. 1; [Б. а.] Пам'ятний знак // Божий сіяч (Тернопіль).— 2024.— № 1—2 (Січ.—лют). — С. 4.

Ōēāā AÍ ŌÍ Í ÁĖx

НАШІ СЛАВНІ НТШІВСЬКІ ЮВІЛЯРИ

СТО ВЕЛИКИХ РОКІВ МИКОЛИ ГАЛІВА



Цьогоріч відзначає свій славний 100-літній ювілей дійсний член НТШ Микола Галів — відомий громадсько-культурний і церковний діяч української діаспори, інженер, публіцист.

Сто великих за змістом і відданістю суспільній праці років життя є винятковою нагодою привітати колегу й товариша зі „золотим“ святом віку, а також вдячно нагадати

про його багатоманітні заслуги перед українською громадськістю та Науковим товариством ім. Шевченка.

Народився ювіляр 29 червня 1924 р. в селянській родині Михайла і Теклі Галівих у с. Літня Дрогобицького повіту Львівського воєводства (нині — Дрогобицького району Львівської області). Його життєпис упродовж подальших десятиліть формували, з одного боку, об'єктивні історично-політичні обставини бездержавного на той час українського буття з усіма супровідними викликами та наслідками в зусиллях виживання під пануванням різних, але однаково ворожих, владних режимів, а з другого — особистісні риси характеру, моральні ідеали та світоглядні вибори, завдяки вірності яким зміг перетривати та утвердити словом і ділом свою виняткову долю.

Постійність переконань, розважливість, рішучість, відповідальність, жертвовність і працьовитість незмінно супроводжують життя М. Галіва та характеризують ключові віхи його біографії. Вони виражені у культурній, громадсько-просвітній, політичній, релігійній і, нарешті, нтшівській діяльності.

Культурна самосвідомість ювіляра ґрунтувалася насамперед на індивідуальній потребі й пошані до фахових знань. Здобувши початкову освіту у рідному селі, закінчив бухгалтерські курси і сільськогосподарську школу в Дрогобичі (1941—1942). Його студії вимушено перервав арешт гестапо 1942 р. з подальшим вивезенням до Берліна та ув'язненням у в'язниці на Александерплац, а згодом — у багатонаціональному таборі примусової праці в околицях німецької столиці. 1944 р. юному Миколі вдалося втекти та напівпотаємно працювати на підприємстві „Сіменс і Гальск“. Тоді шукав і знаходив можливості продовжити навчання: спершу у таборівій гімназії Ді-Пі в Аугсбурзі, згодом у школах Регенсбурга. Там довершив середню освіту (матуру), а тоді студював на агрономічно-лісовому факультеті Українського технічно-господарського інституту (УТГІ) в Новому Ульмі. Його закінчив 1950 р., отримавши диплом інженера лісового господарства. У тому ж навчальному закладі паралельно вивчав також журналістику, а на початку 1950-х рр. в Українському вільному університеті у Мюнхені (УВУ) — право. Під час навчання М. Галів співпрацював із редакціями низки періодичних видань української еміграції

у Німеччині, дописуючи різні статті до часописів „Сучасна Україна“ та „Українська літературна газета“.

Водночас юнак заангажовується в організаційно-просвітню роботу, вступає до Товариства української студіюючої молоді ім. М. Міхновського (ТУСМ) і входить до складу редакційного колективу його друкованого органу — журналу „Фенікс“. Крім того, бере участь у засіданнях клубу „Крапка над „і“ у Мюнхені. Рівночасно обирається головою Української студентської громади в Регенсбурзі, а згодом очолює новостворений Союз українських студентів у Німеччині (СУСН), ставши його першим головою. Добровільне зголошення, щоб в умовах повоєнного хаосу організувати і гуртувати українську молодь, стало наочним свідченням готовності М. Галіва спрямувати свої здібності на понадіндивідуальні вищі цілі, саме сміливими виборами і рішеннями вести за собою і надихати до суспільної праці інших.

Громадсько-суспільна праця та публіцистично-журналістська діяльність М. Галіва розпочалася у першій половині 1950-х рр. Вона стала однією з найрепрезентативніших у його подальшому життєписі, тривала впродовж багатьох-багатьох непростих десятиліть. Переїхавши 1956 р. на американський континент, він від початку став енергійним учасником, а невдовзі також переконливим, бо активним діячем українського культурного життя. Цих внутрішніх пріоритетів не занедбував, незважаючи на те, що спершу у Гарібурзі (штат Пенсильванія), а від 1962 р. — в Нью-Йорку працював за своєю технічною спеціалізацією „як кресляр-дизайнер“ в інженерних фірмах „з побудови мостів, індустріальних плантацій і ядерних станцій“. Регулярно і часто дописував на гуманітарно-світоглядні теми до українськомовної преси („Сучасна Україна“, „Український самостійник“ (згодом журнал), „Вільне слово“, „Свобода“, „Америка“, „Українське життя“, „Прометей“, „Міст“, „Закордонна газета“, „Нова газета“, „Сівач“, також журнали „Нові дні“, „Овид“, „Наше життя“ та ін.).

Окрім науково-популярної публіцистики, М. Галів на той час готував низку українознавчих брошур, зокрема „Асоціація українців в Америці“ (Вашингтон; Трентон; Нью-Йорк; Чикаго, 1969), був співредактором (разом із В. Никифоруком і Ю. Штогрином) збірника „Метрополія Нью-Йорка Служі Божому Андрееві [Шептицькому] у п'ятидесятиріччя його смерті“ (Нью-Йорк, 1996), упорядкував низку збірників конференцій тощо. Він же член редколегії третього тому „Українська господарська академія в ЧСР (Подебради, 1922—1935) і Український технічно-господарський інститут (Подебради—Регенсбург—Мюнхен, 1932—1972): В 50-ліття заснування УГА і 40-ліття УТГІ“ (Нью-Йорк, 1972), на сторінках якого оголошує спогад „Доцент Дем'ян Пеленський — довголітній секретар професорської ради УТГІ“.

Політична самосвідомість М. Галіва характеризує його як послідовного національного патріота своєї Батьківщини. Про це також пам'ятав завжди та усюди, де б волею долі не опинявся. Це виніс з краю, де ще підлітком належав до молодіжного крила ОУН, за діяльність у якій був через кілька років, як згадувалося, заарештований. Примусово

назавжди покинувши рідну домівку, зберіг свідомі ідейні переконання і був, попри, безумовно, великі ризики, готовим продовжувати роботу над їх втіленням у життя. Тому не випадково, і неадаремно у другій половині 1940-х рр. призначений тереновим провідником юнацтва закордонних частин ОУН на Західну Німеччину. Поступово поширював свою політичну активність поза молодіжне середовище української громади, належав до Політичної Ради ОУН за кордоном. На теренах США заснував разом із журналістом, громадським діячем Романом Ільницьким організацію „Однодумці ОУН за кордоном“ і тривалий час виконував у ній обов'язки секретаря. Упродовж тривалого часу був одним із чільних представників середовища Української головної визвольної ради (УГВР), обраний членом її закордонного представництва.

Перелічене навіть без докладної конкретизації виконуваних завдань характеризує М. Галіва як політично зрілу і повноцінну особистість, готову жертвувати багато чим задля вірності присяги ідеям Нації. Щобільше, свої принципи поєднував з очевидними організаторськими здібностями, спрямовуючи на гуртування діаспорних українців. Став одним із прикладів самозарадности у кардинально нових умовах життя, а водночас зберіг автентичну українську ідентичність і вдачу, не відцурався ні мови предків, ні традицій, у яких виховувався, ні пам'яті про рідне коріння і понад усе — нашу питому, споконвічну свободолюбність. Тому „його життєва і світоглядна пасіонарність об'єднувала співвітчизників на вигнанні і мала при цьому в особі свого носія виразно конструктивний — зміцнюючий і будуючий — супровід. Іншими словами, українці взаємно зближувалися не просто заради розради шляхом пасивного оплакування чи прославлення мартирології спільного колективного минулого, втім власної долі, а значно більше — задля спільного бажання плекати, зміцнювати і захищати (вже не зброєю, а культурою пам'яті та просвіти) своє українство як єдино можливу альтернативу тоді і далі бездержавному статусу України. Власне такого типу солідарність народжувалася у результаті невинних зусиль визначних постатей діаспори“.

Тим часом своє мотивоване слово і практичне діло М. Галів розповсюджував, де міг. Активно діяв у низці організацій і товариств світового українства за кордоном, зокрема у „Клубі круглого столу“, Українському музеї та ін. Очевидно, приміром, як член Українсько-єврейського товариства, займався культурною дипломатією і в позаукраїнському середовищі. Вже у часи незалежної України щиро нав'язував контакти і допомагав різним новим чи відновленим товариствам молоді держави.

У нині описаній діяльності М. Галіва як просвітнього, культурного і громадського діяча закордонного українства також промовисто вирізняється справа, до якої прихилив свої знання, сили і душу понад усе. Мова про глибинної ваги ініціативу релігійних українців-мирян підтримати величезний задум митрополита Йосифа Сліпого — створити окремих патріархат Української Католицької Церкви і тим самим остаточно уповноважити й закріпити її самобутність. Відомо, навіть у церковному оточенні ця концепція довгий час сприймалася неоднозначно, не знаходила належного розуміння... Своєю чергою велику підтримку й довіру замислу митрополита засвідчили світські греко-католики, серед яких одна з перших і провідних ролей на-

лежить М. Галіву. Він стояв біля джерел постанови Українського патріархального товариства у США, також невдовзі і Українського патріархального світового об'єднання, і у подальшому аж до сьогодні постійно спричинявся до належного спрямування і розвитку пріоритетних стратегій їх діяльності в Америці та інших країнах.

Серед останніх чи не найбільш результативним і таким, що отримав широке поширення та позитивний резонанс, став друкований орган „патріархальників“ — місячник „Патріархат“ (перша назва — „За Патріархат“). Починаючи від 1977 р., більш ніж чверть століття життя М. Галіва віддана щоденній праці у редакції названого журналу: спершу на посаді виконувача обов'язків редактора, а від 1979 до 2002 р. — головного редактора часопису. Сьогодні трапляється немало прихильних згадок про сподвижницьку і високопрофесійну працю М. Галіва як очільника найтривалішого, найвпливовішого і довгий час фактично „єдиного комунікативного органу УГКЦ в світі“. При вірній допомозі довіреного адміністратора і товариша Володимира Пушкатора він перетворив журнал у надійну і міцну медіальну опору для рідної Церкви в часи її історичних випробувань, втім, чи не „найбільш безладного церковного періоду в житті діаспори“. Від перших років заснування „Патріархат“ став любленим і підтримувався мирянами всіх континентів, „закликав, будив, не давав приспати, нагадував історію народу і Церкви, говорив простою, зрозумілою мовою. За кожним номером стояла колосальна праця редактора“.

Не потрібно забувати, що М. Галів також забезпечував регулярне видавництво „Патріархату“. На його сторінках сам публікує аналітичні статті: дослідження з історії Української католицької церкви та тематики християнської журналістики, ніколи не оминаючи матеріали про національний патріархальний рух. Його тексти стали важливим джерелом інформації про релігійні, суспільні та політичні процеси сучасності для світської і церковної громад світового українства. Чимало авторів, також і з України, завдячують М. Галіву зичливої підтримки та „воістину батьківської опіки“ над своїми публікаціями на сторінках видання. Просвітницька місія журналу, високі редакційні критерії під орудою скромного працівовитого мирянина, який понад усе любив свою Батьківщину та захищав рідну Церкву, послідовно привчали людей до самостійності в думках та діях, а отже — і особистої відповідальності. Всі номери „Патріархату“ часів редакторства М. Галіва — винятково перспективне, хоча досі практично недооцінене, джерело осмислення церковного, духовного і богословського життя української діаспори останньої третини ХХ — початку ХХІ ст.

Зауважений великий науково-організаційний внесок М. Галіва у діяльність крайового НТШ у США (так зване НТШ А). Впродовж майже двох десятиліть (1983—2000) енергійно сповняв обов'язки директора канцелярії у Домі НТШ у Нью-Йорку. Завдяки взаєморозумінню спільних цілей із тодішніми головами Товариства Ярославом Падохом (1977—1990) та Леонідом Рудницьким (1990—2000) забезпечував успішне функціонування й розвиток цього яскравого осередку національного інтелектуального життя. Він першим почав розбудовувати, відповідно до Статуту НТШ А (США), системну роботу канцелярії, вів листування інституції, готував інформаційні матеріали про Товариство для

„Бюлетеня НТШ в Америці“ й інших періодичних видань.

Окрім канцелярських обов'язків, сприяв облаштуванню бібліотеки й архіву Товариства, зали засідань, конференц-зали для різних заходів, підручних кімнат тощо. Мав зворотню підтримку своїх менеджерських ініціатив з боку низки членів і дійсних членів НТШ Ореста Біланюка, Степана Вороха, Івана Кедрина-Рудницького, Володимира Лендика, Григора Лужницького, Романа Осінчука, Дмитра Штогрини і багатьох інших подвижників української культури і науки, з якими тісно й результативно співпрацював. У наслідку активно сприяв розбудові секцій і комісій Товариства як у науково-організаційній праці, так і у підготовці видань, організовував наукові лекції на українознавчу тематику у приміщенні НТШ на славній 5-й авеню.

Немало важливого (зокрема, цілим рядом тематичних публікацій в українськомовній пресі діаспори) М. Галів зробив як член управи „Фундації приятелів Енциклопедії України“, яка допомагала науковим інституціям в Україні, у тому числі НТШ.

Після офіційного відходу з активної і щоденної праці в НТШ А цікавиться життям Товариства, активно продовжує співпрацю з матірним



9 липня 2024 р. 95-літній ювілей відзначив відомий учений-фізіолог, історик медицини, доктор медичних наук, професор, дійсний член НТШ (з 1992 р.) Ярослав Ганіткевич.

Народився Ярослав Ганіткевич у м. Радехові на Львівщині в ремісничій родині Володимира і Катерини (з дому Никон) Ганіткевичів. Середню освіту

здобув 1946 р. у Радехові і того ж року вступив на лікувальний факультет Львівського медичного інституту. Після закінчення інституту 1951 р. далі навчався в аспірантурі на кафедрі нормальної фізіології, яку тоді очолював проф. Анатолій Воробійов. З другого року аспірантури розпочав педагогічну діяльність. З травня 1955 р. відбувся захист кандидатської дисертації „Вплив втрати та затримки жовчі на процеси збудження та гальмування кори головного мозку“ (науковий керівник проф. Яків Склярів). Через нехтування пропозиції вступу в партію був вимушений піти з інституту „за власним бажанням“. У лютому 1956 р. перейшов у м. Снаніслав (тепер Івано-Франківськ), де отримав посаду асистента, а з 1959 р.— доцента кафедри нормальної фізіології медичного інституту. З 1956 по 1967 р. працював над докторською дисертацією „Жовч та діяльність нервової системи“, яку успішно захистив 1968 р. в Донецькому медичному інституті.

Після захисту докторської дисертації перейшов на біологічний факультет Чернівецького університету, де 1970 р. обраний професором, завідувачем кафедри фізіології людини і тварин. Як і на попередніх місцях праці, активно впроваджував українську мову в навчальний процес. 1975 р. з ініціативи кафедри фізіології людини і тварин Чернівецько-

го університету в Львові, започатковану у часи головування Олега Романіва (1989—2005) та особливо поглиблену впродовж 2005—2014 рр., коли НТШ очолював Олег Купчинський. Відзначимо особливо альтруїстичну відповідальність ювіляра у допомозі шукати і знаходити меценатські кошти на видання основного тепер фундаментального науково-дослідного проекту українського НТШ „Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія“ (з передбачених 14-ти томів упродовж 2012—2022 рр. вийшло п'ять томів, а 6-й том передається у друк).

З ініціативи Світової ради НТШ за багаторічну працю для Товариства і з нагоди 90-річчя 28 червня 2014 р. М. Галіву надано звання дійсного члена НТШ. Він також відзначений пам'ятними медалями „140 років НТШ“ (2013) і „150 років НТШ“ (2023).

Світова Рада НТШ і НТШ в Україні шанобливо і з подякою схиляється перед високодостоїнною особою ювіляра та його сторіччям, віддано прожитим для добра України.

Уся нтшівська спільнота сердечно бажає Вам, наш дорогий і вельмишановний Колего і Друже, щедрої Божої благодати та духовної наснаги.

Î dănǎo à EȚ NEE

го університету в Чернівцях відбувся Всесоюзний симпозіум з проблем фізіологічної ролі поверхнево-активних речовин. За десять років було опубліковано понад 80 праць, матеріалів досліджень, доповідей з українських і всесоюзних з'їздів фізіологів, виступи на конференціях. 1981 р. повернувся до Львова і працював старшим науковим співробітником Львівського відділення Інституту економіки АН УРСР, де займався методикою дослідження економічної ефективності санаторно-курортного оздоровлення. 1984 р. переходить на роботу у Відділення фізико-хімії й технологій горючих копалин Інституту фізичної хімії ім. Д. В. Писаржевського АН УРСР керівником неструктурної лабораторії з вивчення поверхнево-активних речовин мікробного походження. З 1989 по 1997 р. очолював лабораторію Львівського державного медичного університету біохімічних та біофізичних методів дослідження з вивчення клітинних і молекулярних механізмів розвитку жовчнокам'яної хвороби, її раннього виявлення.

Доробок професора Я. Ганіткевича становить понад 450 праць з фізіології та історії медицини (з них понад 300 написані особисто), близько 150 опубліковано у престижних вітчизняних і зарубіжних виданнях, понад 30 — матеріали міжнародних наукових форумів. Автор і редактор 18 книг.

1989 р. належав до когорти вчених, які відродили Наукове товариство ім. Шевченка у Львові. Відновив Лікарську комісію НТШ та обраний її головою. Ініціатор і перший редактор нової серії „Лікарського збірника“, заснованого Євгеном Озаркевичем 1898 р., де друкувалися медичні наукові статті та матеріали з історії української медицини (1991—1996, т. I—V). 1992 р. увійшов до складу першого корпусу дійсних членів (засновників) НТШ.

Налагодив зв'язки з українським медичною діаспорою у США, Австрії, Німеччині. Спільно з Українським лікарським товариством Північної Америки були опрацьовані та видані в 1994 і 1996 рр. за його редакцією дві книги біобібліографічного довідника Павла Пундія „Українські лікарі“, а 2008 р.— третя, у співавторстві з останнім.

1999 р., до 100-ліття від народження Євгена Озаркевича, видає книгу „Др. Євген Озаркевич. Праці“. У 2002—2004 рр. опублікував фундаментальне дослідження „Українські лікарі — вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи“, першу в Україні монографію „Історія української медицини в датах та іменах“, у співавторстві з проф. О. Голяченком підготував першу програму університетського курсу з історії медицини і перший підручник з історії української медицини „Історія медицини“. 2005 р. заснував у Радехові благодійний учнівський стипендійний фонд. 2007 р. брав участь у конгресі Міжнародного товариства істориків медицини в Італії (Віджліс Вальдарно), Міжнародному конгресі лікарів у Відні. Опублікував понад 60 праць, зокрема у журналі „Vesalius“ (Лондон) надрукував перші статті з України про внесок українських лікарів у світову медицину. 2004 р. за праці з історії української медицини, повернення забутих і заборонених режимом імен науковців відзначений премією ім. Івана Огієнка, обраний членом Міжнародного товариства істориків медицини.

2014 р. у Тбілісі відбувся 44 конгрес Міжнародного товариства істориків медицини (ISHM), де були представлені матеріали про досягнення і хиби історії медицини в Україні, що стали єдиною працею в розділі навчання та викладання історії медицини. Надалі продовжує публікувати праці з історії медицини на громадських засадах як дій-

сний член НТШ, почесний член УЛТ у Львові, професор-стипендіат університету.

Нагороджений медаллю УЛТ у Львові „За активну діяльність в УЛТ“; 2009 р.— медаллю „20 років НТШ“; 2009 р. був висунутий на здобуття Державної премії України; з 2011 р.— стипендіат Президента України; 2013 р.— нагороджений ювілейною медаллю „140 років НТШ“; 2014 р.— призом-сертифікатом „Золоте руно історії медицини“ і медаллю „Golden Fleece of Medicine 44th Congress of ISHM, 2014“ (Тбілісі) за матеріали з історії медицини; 2019 р.— нагороджений медаллю ВУЛТ „За працю та звитягу в медицині“; 22 січня 2021 р.— орденом „За заслуги“ III ступеня за значний особистий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення та багаторічну сумлінну працю. 2023 р. отримав ювілейні медалі „150 років НТШ“ та „125 років Лікарської комісії НТШ“ за особливі громадські заслуги та фахову діяльність.

Президія НТШ та Лікарська комісія сердечно вітають ювіляра — найстаршого дійсного члена Лікарської комісії НТШ! Многії літа, високошановний пане Ярославе, з добрим здоров'ям і творчими успіхами у розвитку історії медицини України над мирним небом нашої рідної землі! Перемоги України і Вам нових перемог!

Ààèáì òèì à xĭ ĭ ÒĒ



Олени Василівни з Іваськевичів (1899—1977). Упродовж 1941—1952 рр. навчався у Підгаєцькій середній школі.

У 1952—1957 рр. навчався на хімічному факультеті Львівського університету. У 1957—1960 рр. працював учителем хімії у Підгаєцькій середній школі. У 1960—1963 рр. навчався в аспірантурі на кафедрі фізичної та колоїдної хімії Львівського університету під керівництвом тодішнього завідувача кафедри доцента Тихона Полонського (1902—1999), який запропонував (чи не вперше у Львові) досліджувати синтез цеолітів. У 1963—1967 рр.— викладач філії Львівського університету у Луцьку / Київського автомобільно-дорожного інституту (1968—1971) / Львівського політехнічного інституту (1971—1975).

1970 р. відновив цеолітні дослідження методом хроматографії під керівництвом Теймураза Андронікашвілі (1928—2013), завідувача хроматографічної лабораторії Тбіліського інституту фізичної та органічної хімії (ІФОХ), який очолював академік Георгій Цицишвілі (1915—2012), лідер грузинської цеолітної школи. З цією метою 1971 р. організував у Луцьку хроматографічну лабораторію.

24 червня 2014 р. відсвяткував своє 90-річчя відомий учений-хімік, дійсний член НТШ (з 2019 р.), доктор хімічних наук, професор Онуфрій Степанович Банах.

Онуфрій Степанович народився 24 червня 1934 р. у с. Галич Тернопільської області у багатодітній родині українців-рільників Степана Івановича Банаха (1892—1955) та

У 1975—2003 рр. працював у Львівському медичному інституті молодшим, старшим науковим співробітником (1976), асистентом (1977), доцентом (1992), професором (1994) кафедри загальної, біо-неорганічної, фізикоїдної хімії.

У серпні 1977 р. організував хроматографічну лабораторію, започаткувавши новий науковий напрям,— розробку та газохроматографічне дослідження модифікацій синтетичних і природних цеолітів для аналізу забруднень повітря. Від 1977 р. під його керівництвом функціонує Львівська цеолітно-хроматографічна група (ЛЦХГ). ЛЦХГ організувала кілька міжнародних наукових форумів: Всесоюзну нараду зі сорбентів для хроматографії у Косові Івано-Франківської області (жовтень 1986 р.), три Міжнародні симпозиуми з адсорбції і хроматографії у 1997, 2000, 2003 рр. (всі у Львові). 1995 р. на базі ЛЦХГ сформувалося Львівське хроматографічне товариство як складова Хроматографічного товариства України.

О. С. Банах кандидат хімічних наук (1977; ІФОХ, Тбілісі, науковий керівник акад. Г. Цицишвілі, проф. Т. Андронікашвілі), доктор хімічних наук (1992; Національний університет „Львівська політехніка“). Вчене звання професора отримав 1994 р. 2019 р. вченого обрано дійсним членом НТШ (Хімічна комісія).

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, кафедра загальної, біо-неорганічної, фізикоїдної хімії, Бібліотека ЛНМУ і Наукове товариство імені Шевченка до 90-річного ювілею професора видали біобібліографічне видання, присвячене Онуфрію Степановичу Банаху.

О. Банах є автором понад 200 наукових праць, 4 монографій, 5 авторських свідоцтв на винаходи. Підготував 6 кандидатів хімічних наук.

З роси і води, вельмишановний Онуфрію Степановичу! Многая літа!

òèì à ÀĀĀĪ ÀĒ, Āĭēĭ àèì èð ĀĪ ĀĪ ĀĒĒ



У вересні цього року відсвяткував 90-річний ювілей патріарх української літературознавчої науки, заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент НАН України, дійсний і почесний член НТШ, лауреат низки літературних премій, доктор філологічних наук, професор кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Львівського національного університету імені Івана Франка Микола Миколайович Ільницький. Сьогодні важко переоцінити внесок ученого в історію літератури, теорію літератури та літературну критику — в кожній із цих галузей присутнім залишається його вагоме слово.

Народився Микола Ільницький 23 вересня 1934 р. на Турківщині. Рано втратив батька. Ще в дитячому віці пробудився інтерес до читання, що переріс у захоплення літературою, яке привело майбутнього вченого наприкінці 1950-х років на філологічний факультет Дрогобицького педагогічного інституту імені Івана Франка.

Від захоплення Франковою творчістю почалося входження М. Ільницького в літературу. Другим крилом творчості була мамина пісня, що спонукала до поетичних спроб. Як тут не згадати збірку фольклорних матеріалів „Ой зацвіла черемшина: народні пісні з голосу Ганни Ільницької“ (1981)! До фольклорних записів учений повернувся в пізній своїй публікації: „Народні пісні в записах Михайла Яцкова“ (1983).

Особливо датою в житті М. Ільницького став 1956 рік — сторіччя від народження І. Франка, — коли дрогобицький студент, наслідуючи працьовитість великого земляка, сміливо взявся за поважну працю популяризувати його творчість у багатьох куточках України. Майбутній учений мав можливість побувати з лекціями у прикордонній смузі далеких сіл Турківщини. Тоді ж молодий М. Ільницький ознайомився з українським культурним простором Надсяння, „де Сян пливе зелений“. Звідси особлива пристрасть нашого ювіляра до мандрів, книжкових, і не тільки. У той час М. Ільницький дебютував як поет і літературний критик.

М. Ільницький закінчив Дрогобицький педінститут 1957 р., почав працювати у дрогобицькій тоді ще обласній газеті „Радянське слово“, а відтак у львівській газеті „Ленінська молодь“. Треба зазначити, що, незважаючи на одіозну назву, газета, чий наклад розходився переважно в західних областях України, проводила велику роботу щодо повернення з небуття проскрибованих імен письменників; у час „хрущовської відлиги“ редакція газети намагалася по змозі продовжувати традиції галицької періодики міжвоєнного двадцятиліття. За таких обставин молодий газетяр мав можливість комунікувати з львівськими літераторами, мистецтвознавцями, акторами: Миколою Петренком, Володимиром Патиком, Володимиром Лучуком, Богданом Горинем, Михайлом Косівим, Теодозією Бриж, Євгеном Безніском. На сторінках газети

виходили поетичні добірки молодих тоді Ігоря Калінця, Романа Кудлика, Романа Лубківського.

На початку 1960-х років до Львівського університету приїхали з Києва Іван Драч, Іван Дзюба та Микола Вінграновський. Їхні виступи переросли в чин єднання сходу і заходу України — чи не першу після упівських спробу спротиву української молоді тоталітарній системі. Додалися ще особисті зустрічі М. Ільницького з львівськими „характерниками“ — письменниками міжвоєнного Львова: Михайлом Яцковим, Михайлом Рудницьким, Володимиром Гжицьким.

1964 р. М. Ільницький почав працювати в редакції часопису „Жовтень“ (нині — „Дзвін“), де панувала творча атмосфера, яку створювали непересічні особистості. Мудрі літературні поради давали тодішня голова Львівського відділення Спілки письменників України Ірина Вільде, редактори „Жовтня“: спершу Ростислав Братунь, згодом Роман Федорів.

У 1960—1990-х роках після періоду сталінського терору, незважаючи на ідеологічні обмеження тогочасної суспільщини, вчений (кандидат, а тоді й доктор наук) відкриває постаті духовно-інтелектуального життя України: Олександра Олеся, Миколи Зерова, Михайла Драй-Хмари, Миколи Куліша, Євгена Плужника, особливо близького собі Богдана-Ігоря Антонича. Водночас М. Ільницький працює над естетичними студіями про твори І. Франка „Поєдинок“, „Майові елегії“, „Смерть Каїна“, „Зів'яле листя“, „Перехресні стежки“. Мистецький пошук ученого тяжіє не до соціологічних оцінок, а до з'ясування психологічних аспектів творчості, як-от ментальних особливостей бойка і гуцула у творах геніального письменника. Крізь призму Франкових вимог до літератури дослідник намагається осмислити творчість Михайла Яцкова, Василя Щурата, молодомузівців, поетів „Празької школи“. Добрий аналітик, М. Ільницький, „не вдоволяючись самим тільки первісним емоційним враженням від художнього феномена, цурається поверхової аналітичності і прагне раціонально осмислити джерела явища, внутрішню структуру, контекстуальні й інтернаціональні зв'язки“¹. Колеги цінують високу ерудованість ученого, його постійну жагу пізнання.

Етапною у творчому зростанні вченого-літературознавця стала книга „Барви і тони поетичного слова“ (Київ, 1967). Ця, на перший погляд, невелика збірка статей задекларувала новий спосіб літературознавчого осмислення постатей митців: Б.-І. Антонича, М. Яцкова, О. Архипенка. Тут є також ґрунтовні спостереження над творами поетів І. Драча, М. Вінграновського, Ліни Костенко, В. Лучука, В. Голобородька, Р. Кудлика; прозаїків Р. Федоріва, Р. Іваничука, В. Яворівського, Н. Бічуї. Згодом одна за одною з'являються збірки літературно-критичних статей і монографічні дослідження: „Таємниці музи“ (1971), „Енергія слова“ (1978), „На вістрі серця і пера“ (1980), „Людина в історії“ (1989), — а також літературні портрети Б. Олійника, Д. Павличка, І. Калінця.

На межі ХХ—ХХІ ст. М. Ільницький увійшов до кола визнаних інтелектуалів. І. Дзюба, Ю. Барабаш, М. Жулинський — для цих дослідників ювіляр є авторитетним знавцем української літератури різних періодів. Тому цілком закономірним стало обрання вченого 2003 р. членом-кореспондентом НАН України.

¹ Тихолоз Б. Насолода досягання. На берегах літературно-критичної Одісеї Миколи Ільницького // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Львів, 2004. — Вип. 12: Ювілейний збірник на пошану члена-кореспондента НАН України Миколи Ільницького. — С. 16.

Відчитані у студіях М. Ільницького твори, особливо наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років, набули нового звучання для наших сучасників, особливо для студентства. То був час ламання літературних стереотипів. М. Ільницький, який належить до найбільш працьовитих наших літературознавців, відкривав заховані у спецсхронах твори української літератури. Досить згадати лише діаспорних письменників, котрих сьогодні знаємо завдяки старанням М. Ільницького: Б. Лепкий, Ю. Тарнавський, Б. Нижанківський, С. Гординський, Б. Рубчак, І. Костецький, Ю. Косач, Віра Вовк... Ще раніше М. Ільницький спричинився до впровадження в науковий обіг не знаних до того імен українських літературознавців Миколи Гнатишака, Леоніда Білецького, Дмитра Донцова, Євгена Юлія Пеленського, Дмитра Козія.

Захоплення М. Ільницького творчістю Б.-І. Антонича стало одним із наріжних каменів літературознавчих пошуків ученого. Першовідкривачем Антоничевої творчості став Д. Павличко, який 1967 р. видав збірку „Пісня про незнищенність матері”. Ця поява стала для М. Ільницького поштовхом до глибокого дослідження творчості унікального та на той час малознаного поета. У часописі „Жовтень” сьогоднішній ювіляр опублікував літературознавчі статті про Б.-І. Антонича та низку його поезій. У співавторстві з Р. Лубківським видано збірник „Весни розспіваної князь: Слово про Антонича” (1989).

Тим часом критика звертала увагу на ремінісценції та алюзії Ільницького-поета з творами автора „Зеленої евангелії”: „Ростуть слова, немов росте трава, / І зріють, як у колоску насіння”, — що нагадує Антоничево: „Росте Антонич, і росте трава...” Попри те, що М. Ільницький успадкував певні художні засоби знаних поетів, і в поезії, і в літературознавстві він „тяжіє до класичної ясності та культурологічної книжності” (Б. Тихолоз). Поезія М. Ільницького — це поезія притишеного, позбавленого крикливості і патетики голосу, вона передає суть ученого-філософа, книжника з особистим поглядом на плінність людського буття. У наукових студіях М. Ільницький використовує способи аналізу, що їх вінніс із літературної критики. Він має власні секрети творчості: „Я ніколи не пишу за принципом положення, а потім його розгортання. В мене й критика радше виникає так, як твориться вірш,— до якоїсь істини доходжу найчастіше суто асоціативним шляхом. Коли щось мене схвилює, стривожить, я намагаюся збагнути це. Процес з’ясування і є сюжетом моїх статей”². Ідеться про поєднання художності і логіки розгортання думки за законами суто наукового тексту. Це робить спостереження вченого особливо цінними.

Саме М. Ільницькому належить теоретичне обґрунтування модернізму у творах українських поетів Галичини кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. Це втілилось у виданнях антологій модерної української поезії: „Розсипані перли. Поети „Молодої Музи” (1989), „Над рікою часу: західноукраїнська поезія 20—30-х рр. ХХ ст.” (1999)

Поряд із цим іще в 1960-ті роки М. Ільницький захопився „культурним материком Сходу” — літературою Індії, Китаю, країн мусульманського світу. Разом із відомим сходознавцем Яремою Полотнюком учений вивчає та перекладає твори Гафіза, Сааді, Румі, Фірдоусі. Згодом ця діяльність тривала у співпраці зі сходознавцем Романом Гамадою, а її результатом стало видання творів перського поета Сааді Ширази: „Гулістан” („Трояндовий сад”,

1258) і „Бустан” („Плодовий сад”, 1257) — поем, написаних у формі захопливих оповідок і доповнених поетичними афоризмами. 2016 р. М. Ільницький разом із Р. Гамадою підготував переклад першої книги славетного твору Абулькасіма Фірдоусі „Шах-наме”. Це видання вийшло після передчасної смерті Р. Гамади, а доопрацював текст М. Ільницький разом із Н. Вишневецькою (цьогоріч заплановано друге видання українськомовного „Шах-наме”). 2018 р. Львівський національний університет імені Івана Франка разом зі Спілкою письменників України заснував літературну премію ім. Р. Гамади — за переклади зі східних мов, — і лауреатом премії 2022 р. став наш ювіляр: за переклад зі санскриту „Бгагавадгіти”.

На початку 1990-х років М. Ільницький перейшов на роботу до Львівського національного університету імені Івана Франка. Тут він здобув високий авторитет серед викладачів і студентів. 2001 р. у Львівському університеті було створено кафедру теорії літератури та порівняльного літературознавства, першим завідувачем якої став професор М. Ільницький. Ювіляр є доктором *honoris causa* Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка.

Предметом пильної уваги вченого завжди були питання теорії літератури та компаративістики. М. Ільницький перевидав (із ґрунтовними коментарями) працю Леоніда Білецького з методології українського літературознавства „Основи української літературно-наукової критики” (вперше видана у Празі 1925 р.). На основі цієї монографії сьогоднішнє покоління літературознавців має можливість відчитати теоретичні дискусії, які точились у нашій науці про літературу в ХІХ — на початку ХХ ст. Серйозними теоретичними пошуками позначено дослідження М. Ільницького „Від „Молодої Музи” до „Празької школи” (1995), „Українська повосення еміграційна поезія” (1995), „Критики і критерії: українська літературно-критична думка в Західній Україні 20—30-х рр. ХХ ст.” (1998), „Драма без катарсису: сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ ст.” (1999; 2003).

Сьогоднішні покоління вчених-літературознавців взоруються на жанр монографічно-дидактичних студій, які під рукою М. Ільницького набувають нових рис дослідницької перспективи. Саме такими є підручники та посібники для студентів і аспірантів „Порівняльне літературознавство” (у співавторстві з В. Будним). Упродовж 2007—2009 рр. у Видавничому домі „Кієво-Могилянська академія” вийшли друком три книги М. Ільницького „На перехрестях віку”. Кожен том цього видання охоплює студії автора над літературним процесом в Україні та зарубіжжі.

Не припиняє наукових пошуків М. Ільницький і в наші дні. З друкарського верстата зійшли дві останні книги вченого: „Читаючи, перчитуючи... Літературознавчі статті, портрети, роздуми” (Тернопіль, 2019) та „Іван Франко: антиномія природи і духу. Розвідки, інтерпретації” (Львів, 2023).

На робочому столі М. Ільницького нові задуми, нові плани. Творчу невгамовність професора підтримує його родина: дружина, знана бібліографіня Луїза Ільницька; донька, доктореса філології Мар’яна Комариця; внук, оригінальний літературознавець, кандидат філології, доцент УКУ Данило Ільницький.

Побажаймо ж ученому-ювіляру нових творчих успіхів!

І еббееі АІ АОР Е

² Брюховецький В. Силове поле критики.— К., 1984.— С. 65.



2 жовтня сповнилося 90 років від народження дійсного члена НТШ (з 2017 р.), кандидата геолого-мінералогічних наук, професора Йосипа Свинка та близько 65 років його плідної наукової, педагогічної і громадської роботи.

Ювіляр народився 1934 р. в мальовничому та національно свідомому українському селі Ямна Долішна, що в передгір'ї Карпат, по-

близу Перемишля (тепер Польща). 1945 р. примусово був переселений з батьками в с. Лошнів Тербовлянського району Тернопільської області, де згодом закінчив середню школу. У 1953—1958 рр. навчався на геологічному факультеті Львівського державного університету ім. Івана Франка (нині — національний). Виробничу практику проходив у Казахстані на розвідці корисних копалин. Здобувши кваліфікацію інженера-геолога, два роки відпрацював в Одеській геологорозвідувальній експедиції, опісля коротко — в науково-дослідному секторі рідного університету. Восени 1960 р. був запрошений на посаду старшого викладача Кременецького державного педагогічного інституту (нині — Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка), який 1969 р. переведено до Тернополя. У цьому вищому навчальному закладі пройшов свій шлях викладача та науковця, аж до виходу на заслужений відпочинок.

Навчався в заочній аспірантурі при кафедрі загальної геології Львівського державного університету ім. Івана Франка (науковий керівник — професор Д. Резвой). 1968 р. захистив кандидатську дисертацію на тему „Неотектоніка північної частини Поділля“, що було помітним внеском у геологію цього регіону.

У 1969—1973 рр. працював заступником декана й деканом вказаного педагогічного університету, в 1982—2008 рр. — завідувачем кафедри географії, а згодом — кафедри фізичної географії. Був ініціатором створення і співорганізатором Тернопільського відділу Українського географічного товариства (1972) та географічного факультету (1990) університету. Склавав два спецкурси для географів: „Геодинаміка земної кори і літосфери“ та „Медична географія“. Започаткував викладання нових предметів „Неотектоніка та її відображення в рельєфі України“, „Екологічна геологія“ та „Інженерна екологія“. Видав у співавторстві з М. Сивим два підручники і два лабораторні практикуми з геології з грифом Міністерства освіти і науки України, а також цикл лекцій із загальної геології, рекомендованих для студентів заочної форми навчання. Відзначений нагрудним знаком „Відмінник народної освіти УРСР“ (1970). 1991 р. отримав вчене звання професора, у 2004-му був обраний академіком Української академії екологічних наук.

Наукові інтереси Й. Свинка охоплюють широке коло актуальних проблем: неотектоніка та тектонічна тріщинуватість, поверхневий карст, травертини, ґрунтознавство, раціональне використання природних ресурсів, популяризація геологічних і географічних знань тощо. Результати виконаних досліджень, за твердженням рецензентів, мають важливе прикладне значення. Бібліографічний

список публікацій ювіляра охоплює майже 600 наукових і навчально-методичних праць, у тому числі 12 монографій і науково-популярних книжок, 5 підручників і посібників. За його наукового керівництва трое науковців захистили кандидатські дисертації й стали викладачами кафедри.

У своїх публікаціях багато уваги приділив поверненню із забуття імен видатних українських природодослідників, на частину з яких колишній комуністичний режим наклав тавро „українських буржуазних націоналістів“. Окремі статті присвячені дійсним членам НТШ Іванові Верхратському, Іванові Горбачевському, Миронові Зарицькому, Володимирові Кубійовичу, Юліанові Медвецькому, Миколі Мельнику, Іванові Олексишину, Юрієві Полянському, Іванові Теслі та іншим науковим і громадсько-політичним діячам. У жовтні 2002 р. з ініціативи Й. Свинка в Тернополі була проведена Всеукраїнська наукова конференція до 100-річчя від народження відомого географа Івана Теслі, уродженця села Настасів Тернопільського району, відкрито пам'ятний знак і надано школі ім'я цього вченого в його рідному селі.

Багато часу і зусиль Й. Свинко віддав створенню геологічного музею і його поповненню збірками мінералів і скам'янілостей. Робота тривала від студентських років майбутнього геолога й впродовж усього його професійного життя. Нині у музею, що діє при Тернопільському педагогічному університеті, налічується понад 2000 експонатів, зібраних ним особисто та його учнями, а також подарованих колегами-геологами. Збірки мінералів походять із різних регіонів України, Середньої Азії, Казахстану, Забайкалля, Кавказу, Кольського півострова, низки європейських країн і Північної Америки. Музей служить важливою навчальною базою для студентів університету, які вивчають геологію, географію та суміжні дисципліни, його часто відвідують учителі та учні гімназій, коледжів і шкіл Тернопільщини.

Чимало уваги ювіляр приділив природоохоронній діяльності, у різні роки очолював відповідні громадські організації. Про його внесок у цю важливу справу свідчать численні грамоти та посвідчення почесного члена Українського товариства охорони природи, нагрудний знак відмінника.

У 1994—2008 рр. був головою Тернопільського обласного суспільно-культурного товариства „Надсяння“, що об'єднує українців, які після Другої світової війни силоміць були виселені зі споконвічних українських земель. Доклав немало зусиль, щоб зберегти в пам'яті наступних поколінь відомості про культурні надбання цього краю і походження переселенців. Цій трагічній історії присвячена цікава книга Й. Свинка „Ямна: знищене село Перемишлянського краю: історія, спогади“ (Тернопіль, 2005).

Попри поважний вік, Й. Свинко не припиняє творчу працю. До його славного ювілею у співавторстві вийшла з друку чергова книжка „Кременецькі гори“ (геолого-морфологічний нарис) (Тернопіль, 2023), яка адресована широкому колу читачів, учителям і студентам, із закликом пізнавати рідний край і бути патріотом своєї Батьківщини.

З нагоди 150-річчя від заснування НТШ Президія Тернопільського осередку нагородила невтомного трудівника Йосипа Свинка пам'ятною медаллю. Своє 90-річчя вчений-геолог, педагог і громадський діяч зустрів із новими творчими планами. Тож бажаємо ювіляру доброго здоров'я, оптимізму та здійснення задумів.

І еοαεεί ΑΓ ΑΔΑΕ×ΕΙ



17 листопада 2024 р. виповнився поважний ювілей — 90-річчя Михайла Гнатовича Чернопиского, дійсного члена НТШ (з 2013 р.), голови Комісії фольклористики (2010—2021), почесного члена „Промисвіти“, лауреата літературної премії імені Олени Пчілки (2015), відомого літературознавця, фольклориста, педагога та краєзнавця.

Народився Михайло Чернопиский у селі Вільхівці, тепер Коломийського р-ну Івано-Франківської обл., відомого ще з XV ст. Багатий на фольклорно-етнографічну спадщину покутський край, його роботящі люди, співучі односельці — це міцна основа, на якій сформувалися морально-етичні засади й глибокі патріотичні цінності допитливого хлопця. Михайло виріс у селянській родині та середовищі, в якому плекали націоналістичні переконання. Батько та старші брати за свої погляди пізнали лиху долі засланих радянських таборів, що було типово для тисяч сімей з Прикарпаття. Час сталінського терору, який став механізмом впровадження агресивного російського імперіалізму в Україні, загартував націоцентричну поставу й світогляд свідомого українця, майбутнього педагога й дослідника.

Не випадково М. Чернопиский обрав фах учителя української мови та літератури. 1958 р. він успішно закінчує філологічний факультет Чернівецького університету. У стінах *Alma mater* найбільше здружився із земляками з Рожнятівщини — Михайлом Пазяком і Михайлом Гуцем, з якими згодом ученими-фольклористами. Старші на три курси хлопці, які працювали над спільною розвідкою „Устим Кармелюк в народній пісенності та літературі“, звернули увагу на потребу вивчення живого українського народного слова з перспективи історичної минувшини.

М. Чернопиский з дитинства цікавився обрядовим та історичним фольклором. З 19 років мав власні записи фольклору з рідного села. Матеріали дитячого фольклору не раз згодилися М. Чернопискому, коли він молодим учителем працював у школах Хмельниччини та Івано-Франківщини, а згодом — у його понад тридцятирічній праці викладача в педагогічних інститутах Луцька, Тернополя, Харкова. Збережені ним ще з 1950-х рр. перлини народної мудрости, як-от дитячі примовки („Равлик-павлик“, „Ой мурахи, мурашки“ та ін.), сьогодні можуть бути цікаві не тільки фольклористам, але й спеціалістам з інших галузей, наприклад, в етнекології, де аналізуються зв'язки людини з навколишнім світом природи.

Цінні матеріали фольклору з різних регіонів України, подальші ґрунтовні студії ученого над жанровою типологією народної прози, зокрема казки, — все це сприяло концептуальним роздумам над багатьма актуальними філософськими, суспільно-культурними проблемами. Обумовлюючи потребу фольклорної хрестоматії „Поетичний світ дитинства“ (Тернопіль, 2016), яка вийшла у серії „Для школи і родини“, вчений писав: „У добу урбанізації, бурхливого технічно-промислового, електронно-інформаційного розвитку людство посту-

пово втрачає зв'язок із природним середовищем, з тисячолітніми сформованими умовами свого розвитку й етнокультурними скарбами. Цей розрив дедалі більше поглиблюється, призводячи до однокобого, спотворено-збідненого розвитку дитини, парадоксальної духовної убогості особистості“.

Ранній потяг до наукової праці спонукав М. Чернопиского вступити 1962 р. в аспірантуру до Київського педагогічного інституту (тепер Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова), де він навчався у школі професора-літературознавця Івана Пільгука. Фахове занурення у генезис взаємозв'язків усної народної та професійної творчості, проблеми проявів фольклоризму в різних літературних формах — це головний напрям літературознавчих та етнокультурних досліджень ученого, який 1970 р. захистив кандидатську дисертацію на тему „Формування творчої індивідуальності Володимира Самійленка в суспільних і літературних зв'язках“. Відтоді по-стать В. Самійленка як „свідомого українця, усею душею відданого своїй країні і своєму народові“ (І. Франко), став образом для наслідування. І саме М. Чернопиский підготував повне академічне видання творів В. Самійленка.

Від останньої третини ХХ ст. і до сьогодні М. Чернопиский у численних наукових, науково-популярних і публіцистичних статтях (понад 200 позицій), присвячених видатним постатям української культури та історії ХІХ — початку ХХ ст. (О. Духнович, О. Кольберг, О. Кобилянська, М. Драгоманов, К. Устиянович, М. Грушевський, І. Франко, В. Гнатюк, Г. Хоткевич, С. Єфремов, В. Будзиновський та ін.), у низці монографій („Вячеслав Будзинівський. Йшли діди на муки...“ (1994); „Імпербілшовизм і його боговождь у гротескному світі Володимира Самійленка“, 2000; „Фольклорна політична сатира 20-х років ХХ століття у записках Сергія Єфремова“, 2001; „Дар Україні. Володимир Самійленко“, 2004; „На Маркіяновому полі: величчю і ганьба зради“, 2014 та ін.) залишається послідовником свого життєвого покликання — бути вірним рідному народові, досліджуючи самотність його культури та мови.

Лейтмотивом наукових інтересів М. Чернопиского була і залишається тема політичної сатири проти державного насильства московської влади над українцями. Вона сьогодні знову актуальна. Адже суспільно-політичний контекст давніх народних творів, які висміюють діячів більшовицького режиму, окупантів України оживає в новаторах російсько-української війни.

Ще з часу навчання у Києві М. Чернопиский влився у рух „шістдесятників“, мав зв'язки з Іваном Світличним, Вячеславом Черноволом, Богданом Горинем та іншими дисидентами. Його громадянська активність зануртувала з відновленням Незалежності, адже М. Чернопиский не міг залишатися осторонь історичних процесів. Він робив численні дописи у пресі в Україні та за кордоном, публікував публіцистичні статті, які донині промовляють своєю злободенністю („Нація буде державу — держава захищає націю“ (1995); „Чи зможе московський імперіалізм жити за європейським статутом“ (1996); „Національна ідея українців здолала імперський комунофашизм“ (1999) та ін.).

Упродовж довгого й плідного професійного життя М. Чернопиский уміло поєднує педагогічну, дослідницьку та громадську роботу. Працюючи з 1995 р. доцентом кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси, вчений ба-

гато років читав лекційний курс „Народознавство“ у Львівському національному університеті імені Івана Франка. У той час М. Чернопиский зіштовхнувся з проблемою малодоступності фольклористичних та історично-культурологічних першоджерел, які за радянської влади були заборонені для вивчення. Викликає здивування, наскільки вдало педагог умів знайти і вибрати навчальну літературу. До заслуг Михайла Гнатовича належить передрук унікальних, важливих у методологічному плані праць Івана Нечуя-Левицького „Українство на літературних позах з Московщиною“ (1998, 2-ге вид. 2005) та Михайла Драгоманова „Нові українські пісні про громадські справи (1764—1880)“ (3-тє вид. 2007). Витримавши кілька перевидань, ці книги стали потрібними не тільки для студентства, але також для широкого кола читачів, яких цікавить тема формування національної державницької ідеї в лоні народної культури. Значення праць класиків, які обґрунтували цілісність та оригінальність „української породи (національності)“, сьогодні важко переоцінити.

Ретельно опрацьовуючи спосіб представлення антиімперських ідей в українській літературі, М. Чернопиский у своїх дослідженнях не раз наближався до актуального для сучасної гуманітарної науки дискурсу, в якому перетинаються проблеми деколонізації, націєтворення та європеїзації. У різних своїх роботах учений показав, наскільки потужно спрацювала російська пропаганда минулих століть, як відбувався процес насадження імперією історичного безпам'ятства.

Слід відзначити, що на початку 2000-х рр. М. Чернопиский був ініціатором кількох дуже вагомих видавничих проєктів, які донині мають високу навчально-педагогічну затребуваність. 2002 р.— матеріали фольклорно-етнографічних експедицій з Луганщини („Північно-східна Слобожанщина (Новопсковський, Біловодський, Міловський райони Луганської області)“; 2011 р.— анотації про сатиру і гумор Степана Руданського, Леся Мартовича та Володимира Самійленка до серії компакт-дисків „Українська класика від Святослава Максимчука“; 2008 р.— перший словник-довідник „Українська фольклористика“ (Тернопіль, 2008). Важливо, що, усвідомлюючи обширність і комплексність завдання підготовки доброго довідника, М. Чернопиский, який сам написав 222 гасла, залучив також колег з кафедри (А. Вовчака, І. Довгалюк, В. Івашківа, С. Пилипчука), знаних фахівців з інших установ (В. Давидюк, О. Купчинського, М. Мушинку), ціле гроно академічних працівників з Інституту народознавства НАН України (О. Голубець, Р. Кирчіва, Є. Луньо, О. Кузьменко, Н. Пастух, О. Харчишин, Р. Яціва та ін.).

У 2014-му, у рік початку російсько-української війни М. Чернопиский готує друге видання моно-

графії про В. Самійленка. Книга була підписана до друку у дні, коли на Сході України точилися гарячі бої за Дебальцеве. Автор прагнув через оптику політичної сатири поета донести до нового покоління українців глибинну суть зла, яке породжувало російське месіанство. Наскільки співзвучні сьогоденню рядки з поеми „Гея“ (1922) про росіян як „народ безправний, напівдикий“, процитовані у монографії: „І там, де він проходить сараною / Лишає всюди пустку за собою“ (С. 58). Невелика за обсягом студія М. Чернопиского цікава міркуваннями про значущу роль гротеску та літератури резистансу початку ХХ ст. у викритті імперської Московщини.

Окрема яскрава сторінка життєдіяльності М. Чернопиского належить Науковому товариству ім. Шевченка, у якому він почав працювати ще з 1989 р. Після професора Романа Кирчіва, який став першим головою Секції етнографії та фольклористики НТШ після його відновлення, М. Чернопиский понад десять років самовіддано керував Комісією фольклористики (2010—2021). Щороку він готував власну доповідь й активно брав участь в обговоренні виступів молодших колег, членів Комісії. Він звертав увагу на труднощі, ділився корисними спостереженнями, висував пропозиції. Його щира порада, часом безкомпромісна думка щодо тих чи інших аспектів теорії, генеалогії чи поетики фольклору творили атмосферу, сприятливу для апробації майбутніх статей чи більших досліджень.

До 150-річного ювілею Товариства М. Чернопиский підготував і випустив у світ нову працю — „Краса українського народного слова (фольклористичний і літературознавчий аспекти)“ (Львів, 2023). Дослідження написане як „роздум (дискурс)“. На думку вченого, книга має спонукати не тільки до рефлексій про потугу глобалізаційних чинників в етнічній / національній культурах, але й до критичного обговорення проблематики традиційності та народності в площині українського фольклору. Дискутуючи з різними концепціями світової фольклористики, автор у цій роботі вкотре наголошує на потребі глибшого осмислення художності живого народного слова, на проникнення в особливості національної культури, в якій відображено душу народу та його ідеали. У цій монографії М. Чернопиский якнайкраще продемонстрував власне народознавче кредо, за яким „Народна культура видимо чи невидимо присутня скрізь“.

Уся громада Комісії фольклористики сердечно вітає Михайла Гнатовича з достойним ювілеєм. Бажаємо доброго здоров'я для нових наукових пошуків і великого щастя, щоб зустріти світлий переможний ранок у звільненій Україні.

Ī ēñāĭ à ĒŌÇŪĪ ĀĪ ĒĪ

2024 р. 85-літній ювілей святкує українська бібліографиня, книгознавиця, бібліографознавиця, дійсна членкиня Наукового товариства ім. Шевченка (з 1992 р.) Луїза Іванівна Ільницька.

Народилася 29 вересня 1939 р. у сім'ї вчителів Івана Демидовича та Антоніни Михайлівни Бабичів у с. Печеськи Хмельницької області. 1961 р. закінчила українське відділення філологічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Працювала вчителем, коректором у видавництві. З 1970 р. працює у Львів-

ській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаніка (тоді Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаніка АН УРСР): бібліотекар (1970—1972), старший редактор (1972—1974), головний бібліограф (1974—1988), завідувачка відділу наукової бібліографії (1988—2023), старший науковий співробітник відділу наукової бібліографії (з 2023 р.).

Основні напрями наукової діяльності вченої — книгознавство, історія української бібліографії, історія книговидавництва. Луїза Ільницька є



укладачкою понад 30 бібліографічних покажчиків гуманітарного профілю, зокрема, про Марка Вовчка, В. Стефаніка, Р. Іванчука, Р. Федоріва, М. Ільницького, М. Гуменюка, упорядницею багатьох збірників наукових праць Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка.

Серед численних опублікованих праць ювілярки у наукових збірниках і журнальній періодиці привертають увагу: „Матеріали до бібліографії української книги, 1798—1916 рр.: історія створення картотеки (1945—1948) і проблеми видання“ (1996), „Національна бібліографія в Україні: теоретичні і практичні аспекти“ (1996, 2001), „До питання про банки даних з українознавства“ (у співавторстві) (1998), „Концепція національної бібліографії у працях Ярослава Дашкевича“ (2012), „Бібліографічна шашкевичіана (огляд бібліографічних джерел ХІХ — початку ХХІ ст.)“ (2013), „Бібліографія української книги в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині і в еміграції (1914—1939): науково-методичні засади створення видавничого проекту та його реалізація“ (2019) та ін.

Вчена є ініціаторкою, керівником і співукладачкою широкомасштабних бібліографічних проєктів, які мають загальнонаціональне значення. Одне з них — дев'ятитомний „Репертуар української книги 1798—1916 рр.: матеріали до бібліографії“ — археографічне видання цінної архівної пам'ятки — картотеки української книги 1798—1916 рр., над якою після Другої світової війни працювали бібліографи Бібліотеки АН УРСР та її філії у Львові. Видання здійснене під науковим керівництвом професора Я. Дашкевича впродовж 1995—2006 рр. Другим проєктом є шеститомне видання бібліографії під назвою „Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914—1939“, яке завершується цього року. Це видання є єдиним в Україні і, мабуть, у світі базовим джерелом, яке реєструє в повному обсязі західноукраїнську і українську еміграційну книгу міжвоєнної доби. Багато з цих книг були знищені під час двох світових воєн, замкнені у спецфондах, і оприлюднення їх є дуже важливим. Обидва проєкти є цінною і надзвичайно вагомою складовою повної національної бібліографії.

Підсумком вивчення західноукраїнської і західноукраїнської еміграційної книги 1914—1939 рр. є підготовлений Л. Ільницькою збірник наукових праць „Реабілітована історією: західноукраїнська та українська еміграційна книга міжвоєнної доби“, у якому представлені книгознавчі студії співробітників відділу наукової бібліографії, опубліковані у 1996—2021 рр.

Дослідниця підготувала до видання цінний архівний документ — протокол наради, присвяченої складанню бібліографії української книги 1798—1914 рр., яка відбулася в Бібліотеці Академії наук УРСР 1945 р. (1991), а також перевидання бібліотекою важливого книгознавчого видання — журналу „Бібліологічні вісті“, 1924—1930 (1999—2000), який є бібліографічною рідкістю.

Л. Ільницька — дійсний член НТШ, голова Комісії з книгознавства і бібліографії Товариства від 1991 р. до сьогодні. Велику увагу вчена присвятила дослідженню бібліографічної спадщини Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, опублікувала низку розвідок з історії книгознавства та бібліографії НТШ: „Українознавча бібліографія в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові (1885—1939): друковані і архівні матеріали“ (1994), „Україніка НТШ як джерело національної бібліографії“ (1996), „М. Грушевський і становлення українознавчої бібліографії в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка“ (1998), „Неопублікований лист Зенона Кузелі до Наукового товариства імені Шевченка (1908) як програма створення національної бібліографії“ (2009), „Європейські вчені-гуманітарії у Науковому товаристві імені Шевченка: українознавчий дискурс“ (2023), „Концепція національної бібліографії у Науковому товаристві імені Шевченка“ (2023) та ін. Л. Ільницька також упорядкувала кілька збірників наукових праць з історії книгознавства та бібліографії в НТШ. Це, зокрема: „Бібліотека НТШ — книги і люди“ (1996), „Іван Омелянович Левицький“ (2002), „Бібліографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1909—1939): напрями діяльності та постаті“ (2010).

Луїза Іванівна є авторкою унікального історико-книгознавчого жанру, якого досі не було в українському книгознавстві, — історії першодруків знакових для української культури книг. У цьому жанрі написані дві книги: „Русалка Дністровая“ (1837) у бібліотеках і музеях світу“ (Львів, 2007) та „Перше видання „Енеїди“ (1798) І. П. Котляревського у бібліотеках, музеях, архівах світу“ (Львів, 2020), а також ґрунтовне дослідження про історію збережених у світі примірників першого видання „Кобзаря“ Т. Шевченка (1840), яке опубліковане у першому томі „Альманаха бібліофілів“ (2015). Ці розвідки базуються на скрупульозних архівних і бібліотечних розшуках, у них простежено шляхи книги до читача, рідкісні деталі формування читачьких і бібліофільських зібрань, а також міжнародні культурні та книгарські взаємовпливи у Європі першої половини ХІХ ст. Як пише авторка, досліджувати ці видання під таким кутком варто „на рівні кожного збереженого примірника, оскільки це дає цінний матеріал для вивчення поширення книги у світі, читачького сприйняття в різні періоди історії, визначає власників цих видань, характеризує колекції чи приватні бібліотеки, які донині не збереглися“. Книгознавчі дослідження Л. Ільницької є безцінною джерельною базою для книгознавців, літературознавців, бібліографів.

Про науковий доробок вченої писали М. Вальо, Н. Рибчинська, М. Кривенко, Т. Добко. 2009 р. вийшов друком біобібліографічний покажчик Л. Ільницької, який уклали Н. Кошик і Л. Кужель.

Л. Ільницька отримала нагороду ім. Миколи і Володимири Ценків за рукопис праці „Руська Трійця“ (1993), почесну відзнаку Української бібліотечної асоціації (2008). Нагороджена орденом „За заслуги“ ІІІ ступеня (2011) та грамотою Верховної Ради України (2023).

Щиро вітаємо Луїзу Іванівну з ювілеєм і бажаємо енергії, наснаги, плідної праці та нових книгознавчих відкриттів і звершень!

Ні́дзю́ Еї́ А́оо



За понад 150-річну історію Наукового товариства ім. Шевченка дуже багато активних його членів були і є вихідцями з Тернопільщини — у цьому легко переконатись після ознайомлення з відповідними „Хроніками” та іншими документальними джерелами. Часто їх життєві й творчі шляхи раніше чи пізніше привели до Львова. Серед наших сучасників до них належить Богдан Антонович Лукіянець, дійсний член НТШ (обраний 2017 р.), професор, відомий фахівець у галузі фізики кристалічних твердих тіл, який недавно відзначив 80-річний ювілей.

Народився ювіляр 18 квітня 1944 р. в с. Іванкові, нині Чортківського району Тернопільської області. 1962 р. закінчив середню школу № 15 м. Чорткова. У 1963—1968 рр. — студент фізикоматематичного факультету Чернівецького державного університету. У 1968—1971 рр. навчався в аспірантурі на кафедрі теорії твердого тіла Львівського державного університету ім. Івана Франка. Його науковим керівником був професор Корній Денисович Товстюк (1922—2004) — відомий учений у галузі матеріалознавства і фізики напівпровідників, член-кореспондент АН УРСР з 1978 р. Після закінчення аспірантури повернувся до Чернівців, де впродовж понад 20 років працював в установах Академії наук України: Чернівецькому відділі Інституту напівпровідників (до 1978 р.), Чернівецькому відділенні Львівського філіалу математичної фізики Інституту математики АН України (1978—1981) і Чернівецькому відділенні Інституту проблем матеріалознавства АН України, пройшов шлях від старшого інженера до керівника відділу фізичних основ напівпровідникового матеріалознавства. 1974 р. захистив кандидатську дисертацію „Питання теорії протяжних дефектів і адсорбції на кристалічній поверхні”. 1991 р. захистив дисертацію „Теорія електронного спектру та електрон-фононої взаємодії у шаруватих напівпровідниках” і здобув науковий ступінь доктора фізико-математичних наук. 1992 р. повернувся до Львова і почав працювати на посаді професора Львівського політехнічного інституту, від 2006 р. і донині професор кафедри прикладної фізики та наноматеріалознавства тепер Національного університету „Львівська політехніка”.

Наукові інтереси Б. Лукіянца стосуються досліджень низки фізичних ефектів у складних кристалічних структурах, зокрема, в напівобмежених і різко анізотропних (шаруватих та інтеркальованих) кристалах. Ця тематика останнім часом логічно пов’язана з тематикою просторово обмежених кристалів, й актуальність досліджень таких структур диктується потребою подальшої мініатюризації електронних пристроїв. До проблематики теорії твердих тіл, яка є в центрі

уваги Б. Лукіянца, належать багаточастинкові ефекти, які виникають унаслідок адсорбції атомів та йонів на поверхні кристалів та у явищах, пов’язаних із дефектами і фононними коливаннями ґратки. Він ґрунтовно дослідив оптичні властивості шаруватих напівпровідників, виявив ефекти, зумовлені сильною анізотропією електронного і фононного енергетичних спектрів. Його праці стосовно вивчення явища інтеркаляції, базовані на фізичних експериментах, сприяли глибокому розумінню термодинаміки впровадження домішкових частинок, атомів, молекул та йонів у шаруваті та нанодисперсні системи.

Б. Лукіянець — автор і співавтор понад 200 наукових праць, серед них підручники і навчальні посібники: „Фізичні основи електронної техніки” (Львів, 2004, 880 с.); „Основи квантової фізики” (Львів, 2009, 420 с.); „Фізичні процеси у супромоллекулярних ансамблях та їх практичне застосування” (Чернівці, 2016, 536 с.); „Medical and biological physics (short course)”, 2008. Упродовж багатьох років творчо працює на педагогічній ниві у НУ „Львівська політехніка”, серед прочитаних ним курсів — загальна фізика, статистична термодинаміка, квантова механіка, тензорний і векторний аналіз, вибрані розділи фізики твердого тіла, фізика просторово обмежених кристалічних структур. Сприяє становленню молодих науковців, читає лекції для аспірантів, був керівником кандидатських дисертацій і консультантом докторської дисертації. Як один з організаторів Українського фізичного товариства приділяє значну увагу популяризації наукових знань, осмисленню сучасних проблем фізичної науки, керує міждисциплінарним дискусійним клубом „Філософські проблеми науки і техніки” при НУ „Львівська політехніка”.

Від започаткування діяльності Комісії фізики НТШ 1989 р. Б. Лукіянець став її активним членом, а згодом одним із заступників голови Комісії. Він — співорганізатор і учасник наукових семінарів, багаторічний член редколегії „Фізичного збірника НТШ”. Зокрема, у цьому збірнику опублікував рецензію „Цінна книга про ядерну фізику в Україні” (Фізичний збірник НТШ, 2006, т. 6, с. 333) на важливе видання з історії фізики дійсного члена НТШ Юрія Ранюка. Також на сторінках цього збірника є рецензія Б. Лукіянца на ґрунтовну монографію „Функції Гріна у квантовій статистиці твердих тіл” дійсного члена НТШ Ігоря Стасюка (Фізичний збірник НТШ, 2014, т. 9, с. 349).

Свою принциповість і послідовність у справах громадських, розумінні та обстоюванні актуальних проблем нашої держави Б. Лукіянець доносить до свідомості студентської аудиторії. Наголошує, що у час воєнного лихоліття особливо важливим моральним обов’язком кожного студента є ґрунтовне опанування фаховими знаннями й усвідомлення державницьких потреб України.

З роси і води Вам, вельмишановний Богдане Антоновичу, творчої наснаги, міцного здоров’я і нових здобутків на науково-педагогічній ниві!

Di ài i EBÖEÎ



Виповнилося 80 років відомому вченому-механіку, дійсному членові НТШ (з 2011 р.), лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки, докторові фізико-математичних наук, професору Олександрові Романовичу Гачкевичу.

Народився Олександр Гачкевич 2 липня 1944 р. в с. Журашин Буського району на Львівщині. Навчався у середній школі в м. Буську. 1965 р. закінчив фізико-математичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка за спеціальністю „механіка“. Від 1969 р. і дотепер працює в установах НАН України.

Творчий шлях О. Гачкевича тісно пов'язаний зі становленням і розвитком Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України (ІППММ ім. Я. С. Підстригача НАН України). Йому належить вагомий внесок у формування цього Інституту — нині найбільшого в Західній Україні науково-дослідного і координаційного закладу з математичних проблем механіки, математики і математичного моделювання. В Інституті (починаючи з 1969 р. сектору математики та механіки Фізико-механічного інституту АН України, з надр якого виріс Інститут) він пройшов шлях від аспіранта до завідувача відділу теорії фізико-механічних полів.

На формування наукового та життєвого світогляду О. Гачкевича мали великий вплив його вчителі — видатні вчені-механіки: член-кореспондент НАН України, дійсний член НТШ Ярослав Йосипович Бурак (1931—2011) та один з ініціаторів відновлення діяльності НТШ в Україні, академік АН України Ярослав Степанович Підстригач (1928—1990). Завдяки їм О. Гачкевич спершу займається вивченням процесів течіння в'язкої рідини між плоскостями паралельними стінками за наявності магнітного поля, а з 1969 р. як аспірант розпочинає дослідження поведінки електропровідних елементів конструкцій при індукційному нагріві. В аспірантурі він співпрацює з молодими науковцями, а після захисту кандидатської дисертації (1975 р.) керує науковою роботою здобувачів і аспірантів. У ці роки він разом з учнями плідно працює над розвитком теорії термомеханіки електропровідних тіл та її застосувань для розв'язання прикладних проблем різних галузей промисловості. Як завідувач створеної 1988 р. лабораторії математичного моделювання і оптимізації термомеханічних процесів в електропровідних тілах, О. Гачкевич разом із своїми працівниками проводить цільові дослідження для потреб виробництва, зокрема з розробки функціональних елементів виробів і нових технологій на основі використання ефектів дії електромагнітного випромінювання. В цьому напрямі тривала багаторічна плідна співпраця з ВО „Кінескоп“, ВО „Іскра“ та багатьма іншими виробничими підприємствами. Співпраця зі спеціалістами-виробничниками, багато з яких були і відомими науковцями, стимулювала низку вагомих досліджень із взаємодії полів різної фізичної природи в деформованих

тілах за комплексних зовнішніх дій і привела до спільних винаходів і впроваджень у виробництво зі значним економічним ефектом.

Результати цих досліджень увійшли в його дисертацію „Термомеханіка електропровідних тіл за впливу квазіусталених електромагнітних полів“ (науковий консультант — член-кореспондент НАН України Я. Й. Бурак) на здобуття наукового ступеня доктора фізико-математичних наук, захищеної 1992 р. у Фізико-механічному інституті ім. Г. В. Карпенка НАН України.

Проведені в дисертації дослідження стимулювали розвиток окремих аспектів теорії термомеханіки тіл за імпульсних електромагнітних навантажень. О. Гачкевичем спільно з учнями були запропоновані нові методики дослідження термонапруженого стану неферомагнітних і феромагнітних електропровідних тіл при високотемпературному індукційному нагріві, розроблено варіант теорії механотермодифузії в електропровідних тілах з газовими домішками за електромагнітної опромінення різного частотного діапазону. Під його керівництвом розроблено нову методологію кількісного опису структурних змін матеріалу у взаємозв'язку з напружено-деформованим станом у металевих (сталевих і титанових) і неметалевих (скляних) тілах за різних способів нагріву та наступних монотонних режимів охолодження.

Професор О. Гачкевич створив наукову школу з неklasичними напрямками досліджень у галузі математичних проблем термомеханіки та механотермодифузії тіл різної електропровідності та здатності до намагнічування та поляризації за комплексних навантажень, одним з яких є електромагнітне як радіочастотного, так й інфрачервоного діапазонів. Останнім часом він разом з учнями проводив інтенсивні дослідження з розвитку методології математичного моделювання фізико-механічних процесів за пружно-пластичного деформування, а також урахування в моделях електротермомеханіки ефектів, пов'язаних з нелінійністю фізичних рівнянь для параметрів електромагнітного поля.

Отримані О. Гачкевичем та очолюваною ним науковою школою фундаментальні і прикладні результати отримали широке визнання науковців як в Україні, так і далеко за її межами. Їх неодноразово доповідали на престижних міжнародних і вітчизняних конференціях, опубліковані у понад тисячі наукових праць, зокрема у 14 монографіях, є вагомим внеском у доробок всесвітньої відомої львівської наукової школи механіків і матеріалознавців. Йому надано вчене звання професора (1993 р.), присуджено у складі авторських колективів премію ім. М. М. Крилова НАН України за цикл робіт „Математичні моделі та крайові задачі термомеханіки електропровідних континуальних систем“ (1999 р.), Державну премію України у галузі науки і техніки 2017 р. за роботу „Ефективні методи оцінювання напруженого стану структурно-неоднорідних тіл, спричиненого дією полів різної фізичної природи“. Він нагороджений відзнаками НАН України „За підготовку наукової зміни“ (2009), „За наукові досягнення“ (2013), „За професійні здобутки“ (2023), „За сприяння розвитку науки“ (2024), ювілейною пам'ятною відзнакою на честь 100-річчя НАН України (2018), подякою НАН України (2019).

За його наукового керівництва і консультування підготовлено і захищено 11 кандидатів і 4 доктори наук, є науковим консультантом за док-

торською дисертацією. Проводить значну науково-педагогічну та організаційну роботу як член Спеціалізованої вченої ради при Інституті з присудження наукових ступенів. З 2005 р. 18 років входить до складу Експертної ради ВАК України з механіки та Експертної ради МОН України з математики і механіки. Впродовж багатьох років був професором Політехніки Опольської (Польща).

О. Гачкевич успішно поєднує наукову діяльність з науково-організаційною. З 1995 р. завідує відділом теорії фізико-механічних полів ІППММ ім. Я. С. Підстригача НАН України, є головою секції математичних проблем механіки і математичного моделювання при Вченій раді цього Інституту. Він заступник головного редактора міжнародного наукового журналу „Математичні методи та фізико-механічні поля“ та наукового збірника „Проблеми механіки і математики“, є членом редколегії журналу „Mathematical Modelling and Computing“ та низки тематичних вітчизняних і зарубіжних збірників. Професор О. Гачкевич був науковим редактором низки колективних тематичних монографій, зокрема тритомної монографії „Manufacturing processes. Actual problems“, яка щорічно (з 2008 р.) видається закордоном у рамках міжнародного співробітництва вчених ІППММ із зарубіжними колегами за результатами спільних досліджень у галузі застосувань фундаментальних і технічних наук у виробничих процесах. Тісні наукові контакти О. Гачкевича з вченими Вірменії, Польщі, США привели до опублікування упродовж декількох останніх років ряду праць, співавторами яких є працівники Інституту механіки Вірменії,



Цього року виповнилося 80 років від народження Юрія Ясіновського — відомого українського музикознавця, історика-медієвіста, фахівця з української і європейської історії музики та історії культури Середніх віків і ранньомодерної доби. Його наукова праця заклала фундамент для розвитку музичної медієвістики

і дослідження української сакральної спадщини в руслі магістральних європейських тенденцій. Доктор мистецтвознавства, дійсний член НТШ (з 1992 р.), професор Ю. Ясіновський — учений, залюблений у процес наукового пошуку, книги і архіви, продовжувач традицій діячів галицької музичної інтелігенції довоєнного періоду, які вважали своїм обов'язком працювати в усіх можливих ділянках української культури задля її розвитку і процвітання.

Ю. Ясіновський народився 10 вересня 1944 р. в австрійському місті Грац, де під час Другої світової війни опинилися його батьки — Павло та Олена (з Гринкевичів), родом з Тернополя. Після закінчення війни вони повернулися в Україну, але, побоюючись репресій, не в Тернопіль, а у прикарпатське місто Коломию. Любов і особливе ставлення до цього міста, до всього, що пов'язане

Drexel University (USA), Варшавського університету, Політехніки Опольської (Польща) та ін. Бере активну участь в організації та проведенні ряду періодичних міжнародних наукових конференцій і семінарів, зокрема конференцій „Математичні проблеми механіки неоднорідних структур“, „Математичні проблеми технічної механіки“ (Україна) та семінару „Optimization of the structures of manufacturing processes“ (Польща).

О. Гачкевич з 1991 р. є членом НТШ, активно працює в його Комісії механіки, 2011 р. обраний дійсним членом Товариства. Він є членом Національного комітету України з теоретичної та прикладної механіки (з 1994 р.), членом регіональної міжнародної комісії з будівельної інженерії при Відділенні Польської АН у Катовіцах (з 1996 р.).

О. Гачкевич постійно брав активну участь у громадському житті, тривалий час обирався членом профкому Інституту та членом президії Об'єднаного комітету профспілки закладів АН України Львова.

Професорові О. Гачкевичу притаманні широка ерудиція, талант дослідника й організатора, принциповість і вимогливість до оточення, що поєднуються з умінням створити в колективі умови для творчої наукової творчості.

Учні та колеги щиро вітають дійсного члена НТШ, професора Олександра Гачкевича з ювілеєм і зичать йому доброго здоров'я, наукового довголіття, благополуччя та щасливої долі на багатьох літах!

*Ἐὶ δὲ αἱ Ἐοοῖς ἔθ
Ἀἰεὶ δὲ ἰ ἔῤ Ἀἱ Ἐἰ*

з ним і його мешканцями, завжди становила особливу прикмету особистості Ю. Ясіновського.

Навчання в коломийській музичній школі дало поштовх до обрання фаху, в чому сам професор особливо завдячує талановитому музикантові Василю Якуб'яку, який викладав музично-теоретичні дисципліни, продовжує навчання Ю. Ясіновський в Чернівецькому музичному училищі по класу скрипки. Після закінчення училища він повертається до Коломиї і з 1963 по 1971 р. працює викладачем гри на скрипці в музичній школі. 1964 р. Ю. Ясіновський вступає до Львівської консерваторії на історико-теоретичний факультет. Перші роки навчання були нелегкими, і професор завжди з великою вдячністю згадує Тамару Коноварт, на той час завідувачку кабінету історії музики, згодом доцента кафедри музичної україністики. Її підтримка і фахова допомога посприяла тому, що початкові труднощі було успішно подолано й обрано напрям наукових зацікавлень — давня українська музика. Науковим керівником Ю. Ясіновського стає Олександра Цалай-Якименко, учениця С. Людкевича, яскрава, емоційна, надзвичайно харизматична особистість, музикознавець високого класу, яка захопила свого студента темою власних наукових пошуків.

1971 р. Ю. Ясіновський вступає до аспірантури Київської консерваторії, де його науковим керівником стає Іван Ляшенко, відтак дослідження української церковної музичної спадщини стало головною ділянкою наукових пошуків молодого аспіранта. З 1975 р. Ю. Ясіновський працює на кафедрі історії музики Львівської консерваторії

і 1978 р. успішно захищає кандидатську дисертацію „Становлення музичного професіоналізму на Україні у XVI—XVII ст.“ Наукова репутація, професіоналізм і велика працездатність знайшли своє відзначення серед колег: коли 1989 р. відбулася знакова подія — установчими зборами львівських музикознавців 28 грудня була відновлена Музикознавча комісія НТШ, діяльність якої було ліквідовано 1940 р., — головою Комісії обрано Ю. Ясіновського. Внесок проф. Ю. Ясіновського у діяльність Музикознавчої комісії — окрема велика тема для висвітлення значної ділянки його подвижницької праці, а високу планку наукових і етичних засад Комісії він окреслив дуже стисло:

„Музикознавча комісія НТШ і надалі має залишатися зразком наукових засад науки про музику, стояти на сторожі розмивання самої сутності науки, бути запорукою чесності і прозорості наукової праці, долати псевдонаукові ваківські і міністерські „забобони“, які радше гальмують, ніж стимулюють наукову працю“. І до сьогодні Ю. Ясіновський бере активну участь у роботі Музикознавчої комісії, генеруючи ідеї з удосконалення її діяльності та виступаючи з науковими доповідями.

Каталог Ю. Ясіновського „Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16—18 століть“ від часу виходу у світ 1996 р. став джерелом ряду досліджень української церковної музики. Світової слави вчений-візантиніст Мілош Велімірович, високо оцінюючи його працю, писав: „Ця публікація є винятково важливим і вартісним довідковим знаряддям, що налічує 1111 (тисячу сто одинадцять!) музичних рукописів і в той же час показує історію побутування цього типу музичних рукописів на території і в період, що ніколи раніше не були так докладно вивчені, як демонструє ця нова праця“.

1998 р. Ю. Ясіновський захищає докторську дисертацію „Українська сакральна монодія: історія, тексти, музично-стильові наверхування“ і його як авторитетного музикознавця-медієвіста, фахівця з питань церковної монодії запрошують до Українського католицького університету (УКУ) у Львові. А через рік починає співпрацювати зі створеним 1999 р. доктором отцем Петром Галадзою Інститутом літургійних наук УКУ, який невдовзі очолює на прохання о. Галадзи (2017 р. Інститут реформувався в Інститут церковної музики). Тісно співпрацював з Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича АН України, де з 1994 р. почав видавати музикознавчі праці, а 1995 р. започаткував серію „Історія української музики: Дослідження, джерела“ (на сьогодні вийшло 30 випусків).

В Інституті літургійних наук молодією командою дослідників під керівництвом проф. Ю. Ясіновського та у міжнародній співпраці створено унікальну комп'ютерну базу даних „Ірмос: Репертуар української і білоруської сакральної монодії: комп'ютерна база даних (1999—2004)“¹. Саме тут знайшли своє місце передані Ю. Ясіновському архіви композитора Ігоря Соневицького та музиколога і диригента Мирослава Антоновича. За „круглим столом“ Інституту відбувалась архівна практика студентів Музичної академії, котру вів багато років Ю. Ясіновський, і під чийм пильним оком студенти описували цінні матеріали і від-

бувалося таке важливе для музикознавців ознайомлення з рукописами, автографами, набувалося вміння з ними працювати.

З 12 грудня 2000 р. Ю. Ясіновський очолив новостворену кафедру музичної україністики Львівської музичної консерваторії ім. М. Лисенка, назва якої згодом доповнилася, згідно з її основним науковим напрямом — кафедра музичної медієвістики та україністики. Завдяки проф. Ю. Ясіновському була налагоджена співпраця з іншими навчальними і науковими інституціями — Українським католицьким університетом, ректором якого був о. Борис Гудзяк, Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України під проводом академіка Ярослава Ісаєвича, НТШ, яке очолював Олег Романів, кафедрою славистики Баварського університету у Вюрцбурзі під керівництвом відомого візантиніста і слависта, проф. Крістіана Ганніка та ін. З того часу під керівництвом професора поступово починає формуватися школа, яку сьогодні часто називають „львівська школа медієвістики“, але якщо надати цій назві більш персоналістичного визначення — музикознавча школа Юрія Ясіновського. Його авторитет у створенні стандартів наукової праці був безумовний, як і його безкомпромісність щодо всього, що їх порушувало.

Йому притаманна достатньо рідкісна у сьогоденні риса характеру — вміння бути вдячним своїм професорам: Онисії Шреєр-Ткаченко, Іванові Ляшенку, Олександрі Цалай-Якименко, Ярославу Ісаєвичу та ін. — відомим в українській культурі постатям які, кожен по-своєму, зробили вагомий внесок у формування наукового профілю Ю. Ясіновського, і кожному зосібна він завжди віддавав свою шану. Історик Ярослав Дашкевич, медієвіст Віра Свенціцька, літературознавці та мовознавці Лідія Коць-Григорчук, Олег Купчинський, палеославист і візантиніст професор Крістіан Ганнік з Вюрцбурга (Баварія) та багато інших високопрофесійних фахівців з різних наукових ділянок як України, так і закордону — їх завжди з повагою згадує проф. Ю. Ясіновський, який завжди цінував спілкування, сповнене цікавими думками, ідеями, порадами, інтелектуальний кровоплин якого насичував енергією, відкривав нові наукові горизонти, спонукав до дії.

Сьогодні можемо стверджувати, що музикознавча школа Ю. Ясіновського продовжила традицію двох львівських музикознавчих шкіл, які склалися до 1939 р.: школи польського історика-медієвіста Адольфа Хибінського, яка розвинула європейський напрям розвитку музикології як університетської дисципліни, і школи С. Людкевича, об'єднаної передовсім ідеєю розвитку національного мистецтва й освіти. Наукова діяльність обох шкіл, оперта на класичну методологію, послужила потужним імпульсом для розвитку історичного музикознавства в Галичині, зокрема, у Львівській консерваторії. І вихованці школи Ю. Ясіновського, продовжуючи обидві традиції, відкриті до нових викликів, які сьогодні стоять перед музикознавчою наукою.

А сам професор Ю. Ясіновський продовжує наукову працю. Підсумком багатолітніх напрацювань у галузі давньої гімнографії стала монографія „Візантійська гімнографія і церковна монодія в українській рецепції ранньомодерного

¹ Bondarenko V., Hannick Ch., Yasinowskyi Y. Heirmos: Basing on the Linear-Notated Musical Heirmologia from the Sixteenth through Eighteenth Centuries. Third Revised Edition.— Lviv, 2004.

часу“, що вийшла друком 2011 р. і стала вагомим підсумком наукових пошуків Ю. Ясіновського в ділянці давньої української сакральної музики. 2017 р. Ю. Ясіновський видає друком каталог стародруків, рідкісних видань і рукописів бібліотеки Унівської Свято-Успенської лаври, 2018 р.— „Ірмоси Київської Церкви: критичне видання за Супрасльським нотолінійним ірмологіоном 1598—1601 років“ у двох томах, 2019 р.— Лаврівський невменний ірмологіон кінця XVI століття: Факсимільна публікація, коментар, дослідження, 2020 р. світ побачила книга про церковний спів Галичини австрійських часів, у якій важливою складовою



Видатний український учений, талановитий педагог-архітектор і етнолог, завідувач відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України (з грудня 2002 р.), доктор історичних наук (2011), професор кафедри архітектури та реставрації Національного університету „Львівська політехніка“ (2012), *maitre de conference*

Оранського університету науки і технологій (Алжир, 1987), член Співки архітекторів України (1976), почесний доктор Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування (2002), член-кореспондент Української академії архітектури (2003), лауреат Державної премії у галузі архітектури (2009), дійсний член і голова Секції етнографії та фольклористики Наукового товариства ім. Шевченка (2015), член Спеціалізованих вчених рад для захисту кандидатських і докторських дисертацій при Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича та Інституті народознавства НАН України, Інституті архітектури і дизайну Національного університету „Львівська політехніка“ — Ярослав Миколайович Тарас, якому в жовтні 2024 р. виповнилося 80 років, левову частку з яких присвятив дослідницькій праці для утвердження національної історико-культурної спадщини у царині архітектури й етнології.

Народився Я. Тарас 1 жовтня 1944 р. у Відні під час американського бомбардування, а вже невдовзі важкими повоєнними дорогами повернувся з матом до Стрия, де проходило його непросте дитинство і навчання у школі № 5. Львівський політехнічний інститут наш ювіляр закінчив 1968 р. Студії у політехніці для нього були досить успішними і йому запропоновано подальшу працю дослідника у цій установі. 1979 р. закінчив аспірантуру Київського науково-дослідного інституту містобудування, а 1980 р. здобув науковий ступінь кандидата архітектури.

Найвагомішими працями Я. Тараса є сім індивідуальних монографій: „Памятники архитектуры Молдавии (XIV — начало XX века)“ (1986), „Современная архитектура молдавского села“ (1986), „Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: культурно-традиційний ас-

стало дослідження нотозбірні монастиря отців василіян у Варшаві, зокрема, нотної колекції Кристинопільського монастиря.

Отож схилиємо голову перед нашим Професором з великою пошаною до його надзвичайної працездатності, граничної вимогливості як до себе, так і до інших у справах, що стосуються наукових зобов'язань, безкомпромісності щодо дотримання високих стандартів наукової етики, безумовної включеності в сучасний науковий простір власними дослідженнями. Многая літа, шановний наш Ювіляре!

Освіт і АДАА

пект“ (2007), „Таємниці бабусиної скрині“ (2014, 2015), „Мікрорентгени української пам'яті“ (2016, 2017), „Архітектура дерев'яних храмів українців Карпат: культурно-традиційний аспект“ (2018), а фундаментальну працю „Українська сакральна дерев'яна архітектура. Ілюстрований словник-довідник“ (2006) на XVI Форумі видавців України у Львові визнано найкращим виданням 2007 р. Учений є автором понад 300 статей з народної архітектури й етнології, а також співавтором десяти колективних праць: „Сколівщина“ (1996), „Лемківщина“ (1999), „Історія Гуцульщини“ (1999), „Полісся України. Матеріали історико-етнографічного дослідження“ (1997, 1999, 2003), „Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат“ (2006), „Мала енциклопедія українського народознавства“ (2007), „Перковне мистецтво України“: У 3 т. (2018), „Етнографічні групи українців Карпат. Бойки“ (2020).

Професор Я. Тарас зробив вагомий внесок у дослідження матеріальної культури Полісся: у 1994—2004 рр. як учасник, а з 1999 р. як керівник комплексних історико-етнографічних експедицій у радіоактивно забруднені зони українського Полісся, до переселенців Житомирщини і Київщини. Він один із перших серед вітчизняних науковців 2002 р. був удостоєний Почесної грамоти Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій і персональної уваги очільника цього відомства Василя Дурдинця. Результати десятирічної (1994—2003) науково-дослідницької праці Я. Тараса в Чорнобильській зоні більш ніж очевидні. Вченому вдалося обстежити понад 300 польських сіл у радіоактивній зоні Чорнобиля: провести сотні інтерв'ю з відважними представниками етнокультури польського краю, зафіксувати на світлинах, рисунках та обмірах сотні традиційних хат і господарських будівель, десятки сакральних споруд і сільських кладовищ, зібрати оригінальний матеріал з народної екології і гігієни та деяких інших допоміжних занять мешканців українського Полісся, записати чимало артефактів етнокультурного спадку цього краю та поповнити разом зі своїми колегами багатотисячну етнокультурну колекцію Національного музею „Чорнобиль“.

Головний співробітник Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій Ростислав Омеляшко, без усякого перебільшення, стверджував, що „Ярослав Тарас — єдиний архітектор в Україні, який погодився вести польові дослідження у найбільш забруднених частинах Чорнобильської зони [...] Саме завдяки йому Чорнобильський науково-інформаційний фонд етнокультурної спад-

щини має сьогодні своєрідний літопис народного будівництва Середнього Полісся, сакральної архітектури та історії Церкви на Поліссі“. Окремі результати польових досліджень викладені у його статтях і матеріалах, опублікованих у „Народознавчих зошитах“ Інституту народознавства НАН України, збірниках „Полісся України. Матеріали історико-етнографічного дослідження“ та інших збірниках.

Професор Я. Тарас сповнений низки перспективних планів щодо відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України, який очолює вже понад 20 років. Традиційну культуру українців, на думку вченого, потрібно розглядати на сучасному етапі як засадничий національний ресурс для збереження і утвердження національної ідентичності та повнокровного функціонування місцевих громад. Із власної ініціативи Я. Тараса як завідувача відділу повсякденною практикою працівників відділу стало пропагування етнокультурної спадщини українців і власних наукових напрацювань шляхом поширення друкованої продукції та у ЗМІ. Щорічно, під час етнографічних експедицій, всеукраїнських і міжнародних конференцій було безкоштовно передано сотні примірників народознавчої літератури бібліотекам Корсунь-Шевченківського, Золотоноші, Канева, Рогатина, Тлумача, Снятина, Коломиї, Городенки, Сколе, а також науковим і освітнім установам у Польщі, Словаччині та Молдові. Попри розмаїття опублікованих індивідуальних монографій і статей, виступів на конференціях усіх рівнів, співробітники відділу під керівництвом Я. Тараса сьогодні завершують чергову багатомну дослідницьку колективну працю „Покуття: історико-етнологічне дослідження“ та ін.

Варто відзначити, що Я. Тарас уперше у дослідженнях української сакральної архітектури окреслив комплексне концептуальне поле проблем і визначив новий науковий напрям її дослідницького опрацювання, в якому дерев'яні церкви розглядаються як складова етнокультурної традиції, як багатогранне явище, отримане внаслідок історичного освоєння етносом конкретного середовища, а отже, і власне предмета — етнології. Українські дерев'яні церкви виступають об'єктами історичного процесу, формування яких пронизане численними елементами та проявами духовної культури, народною естетикою та ґрунтуються на сукупності будівельних традицій. Його фундаментальна наукова праця „Українська сакральна дерев'яна архітектура: ілюстрований словник-довідник“ удостоєна високого звання лауреата Державної премії у галузі архітектури. Професор архітектури А. Мардер у своїй рецензії на згадану монографію наголосив: „[...] треба бути божевільним, щоб викреслити сотні церков, виставити їх на карти, і по них окреслити певні архітектурно-етнографічні райони та школи та дати їм характеристику“. Інша монографія вченого „Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат“ (2007) так само була високо відзначена Польською академією наук як „найцінніша і найкраща в дослідженні сакральної архітектури за останні 20 років“.

Зі свого боку, ми, колеги, маємо всі підстави стверджувати, що останню фундаментальну працю Я. Тараса „Архітектура дерев'яних храмів українців Карпат“ (Харків: Фоліо, 2018), у якій йому вдалося розв'язати складну проблему етно-

генези української сакральної дерев'яної архітектури, окреслити чинники, які посутньо вплинули на формування та етнографічну самобутність церковного дерев'яного будівництва українців, ніхто не наважиться перевершити ще довгий час.

Ще однією заслугою вченого перед українською етнологією є те, що він наголосив на конкретності вивчення етнекологічного аспекта в матеріальній і духовній культурі українців. Зокрема, в народній архітектурі при виборі місця для будівництва, у плануванні хати, садиби, організації інтер'єру, а також поведінки представників етносу у побуті і природному середовищі.

Упродовж того часу Я. Тарас виступав відповідальним виконавцем дев'яти науково-дослідних договірних і науково-дослідних державних тем. Нам не вдалося підрахувати, скільки авторських аркушів статей, виступів на всеукраїнських і міжнародних конференціях було виголошено цим ученим, скільки часу організаційно-наукової праці покладено для повновартісного функціонування Етнографічної комісії НТШ у Львові. Погодьтеся, що занадто велика і відповідальна науково-дослідницька ноша випала на плечі вченого Я. Тараса, і він її впевнено несе, не перекладаючи, як це часто роблять інші, — на своїх колег.

Вісім десятків — не перешкода для плідної наукової праці нашого ювіляра. Нині він наполегливо досліджує дерев'яні дзвіниці України, свою малу батьківщину — знамените село Дуліби (поблизу Стрия), а вже невдовзі побачить світ ще одна його фундаментальна праця „Народна архітектура українців. Ілюстрований словник-довідник“, яка обов'язково перевершить усі попередні монографії автора. Добре запам'ятався минулорічний звіт (2023) про активну наукову діяльність Я. Тараса — натхненний науковими здобутками: чотири наукові публікації у наукометричних виданнях і поданих до друку ще десять статей. Крім того, у ньому зазначені головування і участь у конференціях різного формату, масштабна науково-організаційна діяльність вченого, членство в комісіях і спеціалізованих радах із захисту кандидатських і докторських дисертацій, викладання низки дисциплін і спецкурсів для магістрів і аспірантів НУ „Львівська політехніка“ та Інституту народознавства НАН України і, звичайно, успішне керівництво як завідувача відділу етнології сучасності науковою темою „Ідентифікаційні процеси у сучасній етнокультурі України“ (2021—2025).

Дослідницька багаторічна праця вченого Я. Тараса належно пошанована відзнаками Національної академії наук України „За професійні здобутки“, „За підготовку наукової зміни“ та Почесними грамотами Національної академії наук України, Почесними грамотами Міністерства з надзвичайних ситуацій, Указом Президента України Віктора Ющенка присуджена Державна премія України в галузі архітектури 2009 р. за ілюстрований словник-довідник „Українська сакральна дерев'яна архітектура“, але найбільше вона поцінована його колегами, які щиро йому вдячні за тривалу дослідницьку співпрацю і пройдені сотні кілометрів рідною Україною. Тож нехай Всевишній обдаровує його добрим здоров'ям ще не один десяток літ і додає сили здійснити низку задумів для розвитку і утвердження української нації.

І еєї еа ААЕААОДАЕ

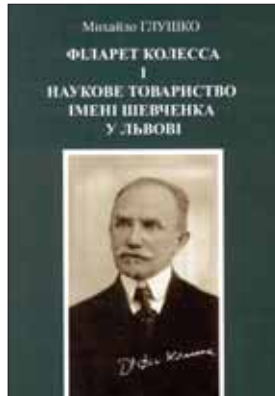
ОГЛЯДИ НОВИХ КНИЖОК, РЕЦЕНЗІЇ

Михайло Глушко. Філарет Колесса і Наукове товариство імені Шевченка у Львові: Монографія.— Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023.— 224 с., іл.

У житті кожного науковця є праці, які мають різну значущість: ключові монографії, книги, які відображають частину з майбутніх комплексних досліджень, а є остання книга. Рецензія на монографію „Філарет Колесса і Наукове товариство імені Шевченка у Львові“, яку пропонуємо читачам, була задумана на прохання її автора — професора Михайла Глушка (1955—2024). Однак доля розпорядилася так, що писати її довелося опісля раптової смерти вченого. Ця трагічна обставина посилила розуміння інформативного значення книги не тільки для істориків Товариства, але також для тих, хто нині (спів)працює з НТШ і перебуває у полі його адміністративної чи науково-дослідної роботи.

М. Глушко знаний у царині академічно-університетської науки як авторитетний етнолог, історик народної культури, дослідник-практик матеріальної та духовної спадщини різних етнографічних регіонів України, зокрема Бойківщини, Полісся, Надсяння. Упродовж трьох десятиліть років він самовіддано працював у Науковому товаристві ім. Шевченка. Його активна участь у Секції етнографії та фольклористики, неодноразові виступи на пленарних засіданнях НТШ з доповідями, публікації в „Записках НТШ“, численні статті про діячів НТШ — усе це становило дуже вагому частину його життя з Товариством. Тож як дійсний член НТШ і член Президії НТШ постійно цікавився історією Товариства і знав чимало унікального з того, що стосувалося його видатних діячів, — Михайла Грушевського, Івана Франка, Володимира Гнатюка, Василя Доманицького та багатьох інших, менш відомих членів¹.

Тож не випадково, що М. Глушко вважав за обов'язок підготувати дослідження, ідея якого визріла після участі в Міжнародній науковій конференції „Восьмі Колессівські читання (до 150-річчя з дня народження Філарета Колесси)“, що відбулася 2021 р. у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Автор поставив за мету представити широку панораму життя Товариства через призму діяльності Ф. Колесси (1871—1947) — видатного фольклориста-етномузиколога, педагога та збирача фольклору, дійсного члена НТШ, який був однією з ключових постатей Товариства від початку до середини ХХ ст.



Опираючись на критичний аналіз рукописів (книг протоколів засідань секцій, звітів комісій, біографії), які зберігаються у фондах кількох державних архівів (Центральний державний історичний архів України у Львові, Державний архів Львівської області, відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. Василя Стефаника), на дані з приватного архіву родини Колесс², з опублікованих праць Ф. Колесси, на маловідомому широкому загалові „Хроніку НТШ у Львові“ (1900—1939) та наукову літературу, М. Глушко прагнув представити діахронний зріз діяльності й розвитку структури НТШ. Дослідника зацікавила історія формування та поточна робота майже десятка науково-дослідних й адміністративних комісій НТШ, передусім Етнографічної, Мовознавчої, Музикологічної, Бібліографічної та Шевченкознавства. Враховуючи персональний і кількісний склад членів кожної з секцій, учений дуже докладно вивчив мережу ділових, наукових, а почасти й особистісних стосунків Ф. Колесси з членами Історично-філологічної, Філологічної секцій, з Віділом Товариства. Однак головне завдання, яке, на нашу думку, ставив перед собою М. Глушко, було показати синергію семи науково-дослідних комісій НТШ, в яких Ф. Колесса діяльно працював, виконуючи чимало конкретних адміністративних обов'язків.

Слід відзначити, що М. Глушко з притаманною йому академічною відповідальністю та ретельністю у вивченні першоджерел, а навіть з певною прискіпливістю до аналізу розрізаних фактів зумів комплексно дослідити місце й роль Ф. Колесси у розбудові першої української наукової інституції академічного типу та вплив НТШ на його народознавчу діяльність.

Структура монографії М. Глушка складається з вступної частини, двох аналітичних розділів, висновків, списку літератури та додатків. У передмові автор висвітлив праці попередників, у яких згадувалося про зв'язок Ф. Колесси з НТШ у Львові (Ярослав Пилинський, Роман Кирчів, Оксана Сапеляк, Олеся Шутак) або замовчувалася така важлива інформація з біографії через радянську цензуру (Микола Козлов, Ярослав Шуст, Софія Грица).

¹ Цьому аспекту присвячена окрема монографія. Див. рец.: Кузьменко О. Михайло Глушко. Народознавчі студії в Науковому товаристві імені Шевченка (1895—2020): Статті та матеріали.— Львів, 2022.— 664 с.— (Серія: Українська наукова бібліотека НТШ. Ч. 52) // Вісник НТШ.— Львів, 2024.— Ч. 69.— С. 77—79.

² М. Глушко неодноразово звертається до опублікованих праць і висновків доктора мистецтвознавства, члена НТШ Ірини Довгалюк, яка працює з матеріалами приватного архіву Ф. Колесси та є його упорядником.

У першому розділі книги розкрито хронологію життєпису Ф. Колесси як члена семи (!) науково-дослідних й адміністративних комісій Товариства, у яке він вступив 15 лютого 1895 р., ще будучи студентом університету. Заслуговує на увагу факт, що М. Глушко віднайшов документ, який засвідчує тогочасне членство Ф. Колесси й участь у його прийнятті на засіданні голови Олександра Барвінського (1847—1926) та секретаря Остапа Макарушки (1867—1931). Разом із Ф. Колессою удостоїлися чести бути в Товаристві також талановиті історики, учні М. Грушевського — Мирон Кордуба, Денис Коренець, Омелян Терлецький та ін. Саме у цьому середовищі завдяки особистому спілкуванню з неординарним професором і знайомству з кількома його лекційними курсами, на думку М. Глушка, сформувалися пізнавальні і наукові зацікавлення молодого етномузиколога. Щойно через 14 років 9 грудня 1909-го вже у колі філологів Ф. Колессу одноставно оберуть дійсним членом НТШ. Дослідник дає логічне пояснення причин доволі пізнього „визнання“ народознавця, серед яких називає дві головні: тривала педагогічна праця поза межами Львова та підвищення музикознавчої кваліфікації у Відні (С. 26).

М. Глушко у цьому розділі верифікував дати та ретельно підрахував кількість зібраних Етнографічної комісії, які упродовж 1918—1925 рр. відвідував Ф. Колесса, а з 1926 р., після смерті В. Гнатюка, — які він організував і провів, і до 1943 р. Особливо цінним у рецензованому дослідженні, яке перенасичене цифрами, є аналіз тематики виступів, доповідей на комісіях (скажімо, „про польські пісні з нотними ілюстраціями“ на засіданні Музикологічної комісії 26 лютого 1939 р.), інформація про участь у дискусіях (наприклад, у засіданні Бібліографічної комісії щодо справи опрацювання слов'янської бібліографії), про перипетії апробації своїх досліджень і колег перед погодженням студій до друку (як „Записи мелодій українських дум“ на засіданні Філологічної секції 22 травня 1909 р.).

Подані відомості, зібрані з протоколів різних комісій, які відвідував Ф. Колесса, підтверджують, наскільки широким був світогляд ученого: від мовознавства, шевченкознавства до музикології. М. Глушко вміло акцентує на тих розмаїтих питаннях, якими цікавився чи займався вчений, зокрема дослідженням бойківського діалекту, бібліографією українського музичного фольклору, проблемою грошової допомоги студентам тощо.

Другий розділ докладно розкриває роботу Етнографічної комісії, яка була „основним осередком реалізації творчих задумів і планів Філарета Колесси“. Автор уважно крок за кроком розглядає усі аспекти діяльності Комісії: організаційну, фінансову, видавничу. Цікавим є параграф, де досліджена позитивна участь Етнографічної комісії у сприянні науково-пошукової польової роботи Ф. Колесси, особливо у складні для цього 20—30-ті рр. ХХ ст. Тут М. Глушко уточнив інформацію про географію фольклористичних експедицій етномузиколога у повіті Галичини, докладніше спинився на аспектах співпраці НТШ, зокрема під час наукового відрядження Ф. Колесси на Лівобережну Україну в Полтавську губернію для запису дум. У коментуванні цієї історичної експе-

диції, яку зніціювала та фінансувала Леся Українка, М. Глушко опирається на свій колосальний особистий досвід польового практика, звернувши увагу читачів на цікаві нюанси: позитивні і недосконалі методи запису польового матеріалу Ф. Колесси.

Важливим у цьому розділі є зауваги, які мають прикладне й актуальне значення для сучасної етнології та фольклористики. Дослідник відзначив Ф. Колессу за те, що „маєстро“ особливо дбав про поповнення фондів Товариства новими польовими джерелами, вміло розбудовував кореспондентську мережу, розумів потребу оплати праці оповідачів. Відомості про записувачів з різних місцевостей української етнічної території, матеріали яких друкувалися на сторінках періодичних видань НТШ, можуть слугувати для майбутнього ширшого дослідження історії та прогресивних ідей науково-методичної роботи НТШ.

У книзі не так багато хиб, здебільшого помітні повтори дат і кількісних показників. Однак це могла бути свідомо авторська настанова — увіразнити значущість персональної присутності Ф. Колесси у засіданнях комісій та його самовідданої праці як очільника науково-дослідного підрозділу. Адже відомо, що за відсутності власної державності українські учені, члени НТШ, не тільки добровільно працювали у кількох комісіях, часто ціною вільного від основної роботи часу, але й сплачували внески, які допомагали підтримувати малозабезпечених adeptів етнографічних студій. „Хронологічна таблиця участі Філарета Колесси у засіданнях структурних підрозділів і керівного органу Наукового Товариства імені Шевченка у Львові“, поміщена у додатках, є особливим і вражаючим унаочненням того, як багато себе віддав Ф. Колесса для праці в НТШ.

Книга ошатно оформлена, містить цікаві ілюстрації архівних документів. На титулі бачимо портрет Ф. Колесси 30-х рр. ХХ ст., з періоду його найбільшої активності в НТШ. Однак на обкладинці позаду — сторінка з нотами пісні „Грають труби над Дністром!“ Олександра Колесси. Мабуть, варто було б використати більш відповідне до Філарета Колесси фото, а саме сторінку „Восенних квартетів“ (Відень, 1915)³. Це видання за ініціативи Загально-української культурної ради стало одним із перших, яке опублікувало музичні обробки Ф. Колесси до пісень воєнної тематики. У час Першої світової війни і стрілецького змагу невеликий пісенник відіграв позитивну роль у поширенні маршів „Що то за грім, осінній грім“, „В горах грім гуде, аж земля паде“, „Гей, у лузі червона калина“, які сьогодні є відомими „народними“ піснями боротьби.

У своєму дослідженні М. Глушко часто апелює до імени Ф. Колесси через слово „маєстро“. У цій високій формі звертання до класика української фольклористики відчутній глибока пошана і визнання того, що залишив після себе Філарет Колесса. Тож нехай невелика рецензія буде у пам'ять маєстро від етнології Михайлові Глушко, який працював на українську етнографічну науку та Товариство з тими ж запалом і працездатністю, як і його високошанований патрон.

Î enăi à EOCUI AI EI

³ Колесса Ф. Воєнні квартети на мужеський хор присвячені Українським Січовим Стрільцям.— Відень, 1915.

Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства ім. Шевченка. Матеріали до історії. 1893—1939: Збірник матеріалів та документів / За заг. ред. О. Петрука.— Львів: Друкарня „Папуга“, 2023.— 288 с.

Нещодавнє відзначення 150-річчя Наукового товариства ім. Шевченка стало значним стимулом для ґрунтовнішого вивчення його історії. Передусім опрацювання й публікація архівних джерел, увага до яких раніше була недостатньою, тоді як для системних досліджень спільнотою науковців з усіх галузей знань важливо мати „під рукою“ опубліковані збірники документів. Завдяки зусиллям, яких не пошкодували укладачі рецензованого збірника, тепер маємо легкий доступ до важливих першоджерел з історії Математично-природописно-лікарської секції НТШ (МПЛС).

Розділу „Хроніка секції“ у збірнику передують стаття Олега Петрука „Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства ім. Шевченка та її очільник Володимир Левицький“. У ній висвітлено основні етапи діяльності Секції, починаючи від часу її заснування на Загальних зборах НТШ 11 травня 1893 р., коли першим головою Секції обрали Івана Верхратського. Від 1909 до 1939 р. її очолював Володимир Левицький, а в роках 1932—1934 він був і головою НТШ. Стисло охарактеризовано життєвий і творчий шлях В. Левицького, його масштабну роботу над виробленням української термінології в галузях природничих наук, незмінного редактора „Збірника МПЛС“ — першого наукового математично-природописного журналу українською мовою. Подано цікаві статистичні дані щодо кількості членів МПЛС (зокрема, у певний час відомі іноземні члени становили 28 відсотків загальної кількості), галузей знань і структури публікацій на сторінках „ЗМПЛС“ та ін. Акцентовано увагу на визначній ролі членів МПЛС у діяльності таємного Українського університету у Львові.

У „Хроніці секції“ подано зміст протоколів засідання Секції, починаючи від першого, датованого 2 червня 1893 р., до протоколу від 25 червня 1912 р. З них постає широкий спектр актуальних на той час проблем і простих поточних завдань, які були в центрі уваги членів Секції. Усі вони виписані максимально конкретно і стисло, навіть педантично — вказано час засідання з точністю до хвилини. Звичайно, наукове і пізнавальне значення протоколів важко переоцінити. Важливо, що текстам протоколів передують списки членів Секції станом на 1893 р., з якого впливає широке географічне представництво: Львів, Київ, Одеса, Харків, Краків, Відень, Петербург, Тернопіль, Станіславів, Дрогобич, Ярослав, Перемишль, Калуш, Коломия, Сокаль, Золочів, Куп'янськ, Ялта та ін.

У доповненнях до зазначених протоколів є відомості за період до 1914 р. Завершується розділ „Хроніка секції“ описом діяльності МПЛС у 1914—1939 рр., укладеним на основі компіляції з окремих фрагментів текстів, узятих з різних сторінок „Хроніки“. За час 01.07.1914 — 01.07.1918 рр. директором Секції був Іван Горбачевський, його заступником — Володимир Левицький, секретарем — Степан Рудницький і його заступником Юліан Гірняк; у складі Секції було 15 дійсних членів НТШ і 4 іно-

земні члени. Натомість у 1937 і 1938 рр. директором МПЛС був Володимир Левицький, його заступником — Максим Музика, секретарем — Юрій Полянський; у складі секції було 77 дійсних членів НТШ і 22 іноземних членів. Подано відомості про керівництво окремих комісій Секції та їх основну діяльність.

На початку великого розділу рецензованого збірника під назвою „Звіти та довідки про секцію та її підрозділи“ поміщено текст реферату Миколи Чайковського „Діяльність Математично-природописно-лікарської секції та її директора й редактора перших 25 томів „Збірника“, д-ра Володимира Левицького, за 30 років 1897—1927“, виголошеного на ювілейному засіданні секції 3 квітня 1927 р. У рефераті ґрунтовно висвітлено масштабну діяльність МПЛС за вказаний період. У наступних підрозділах показано працю МПЛС на початок 1938 р.; звіти з діяльності Фізіографічної комісії за час від 22. II. 1922 до 1.V. 1925 р. і Бактеріологічно-хімічного інституту за 1926—1930 рр.; матеріали про Бактеріологічно-хімічний інститут станом на 1935 р. і Кедровий заповідник у Горґанах; детальні відомості про діяльність Природничого музею НТШ від 1914 до 1941 р.

Наступний розділ збірника під назвою „З'їзди, організовані секцією“ подано детальні відомості про шість з'їздів українських лікарів і природників, починаючи від першого, який відбувся у Львові в листопаді 1924 р., і до останнього від травня 1937 р. Учасники першого з'їзду, який мав назву власне з'їзду лікарів, заслухали 13 рефератів, виголошених, зокрема, Мар'яном Панчишином, Максимом Музикою, Степаном Балесом, Іваном Куровцем. Було прийнято розлогу резолюцію у справах організації наукової праці й суспільної медицини, констатовано, що „головна мета з'їзду: щоби дати тривкіші підстави нашій медичній праці — осягнена“. На другому з'їзді (1927 р.) працювали секції природників і лікарів, а на третьому (1931) — ще й інженерів. Четвертий (1933 р.), п'ятий (1935 р.) і шостий (1937 р.) були з'їздами власне природників і лікарів. Наприкінці своєї роботи учасники шостого з'їзду обрали оргкомітет планованого наступного з'їзду, до якого, зокрема, входили В. Левицький, М. Музика, Ю. Полянський та ін. За умов радянської окупації він уже не міг відбутися.

Важливим джерелом для дослідників історії науки з різних галузей знань є опублікований у рецензованому збірнику список дійсних членів НТШ по Математично-природописно-лікарській секції, укладений в алфавітному порядку із зазначенням дати обрання, місця праці на час обрання, фаху, року народження, року і місця смерті. Дуже доречними є ретельно укладений іменний покажчик і список 26 ілюстрацій, багато з них є рідкісними.

Безсумнівно, рецензований збірник є одним із найбільш значущих видань НТШ останніх років.

Di i ar i EB0Ei



Збірник праць. Т. 13: Діяльність НТШ на Тернопільщині / Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка / Відп. ред. М. Андрейчин, ред. тому Е. Бистрицька.— Тернопіль: ТНМУ, 2024.— 564 с.

13-й том „Збірника праць Тернопільського осередку Наукового товариства ім. Шевченка“ видано на пошану 150-літнього ювілею Наукового товариства ім. Шевченка, котрий відзначали члени Товариства, наукові та громадські кола 2023 р. Серед низки поважних заходів, що відбулися у Києві, Львові, Тернополі, інших містах України, а це — конференції, „кружлі столи“, наукові форуми, виставки — особливого резонансу набули наукові видання, приурочені ювілею. Серед них виокремлюється „Збірник праць. Т. 13: Діяльність НТШ на Тернопільщині“ ТО НТШ, у якому представлені наукові дослідження львівських і тернопільських науковців про історичний шлях НТШ, його відродження в незалежній Україні, зокрема на Тернопільщині, здобутки і перспективи поступу, внесок членів Товариства у його розбудову та в розвиток різних галузей науки.

Відповідальним редактором рецензованого тому є дійсний член НТШ, голова ТО НТШ, доктор медичних наук, професор Михайло Андрейчин. Редактором збірника стала дійсна членкиня НТШ, докторка історичних наук, професорка Елла Бистрицька.

Видання складається з трьох розділів. Перший — „НТШ як осередок української науки“ — представлений оригінальними студіями, важливими з точки зору розкриття унікальних сторінок з історії створення та функціонування НТШ, зокрема його Тернопільського осередку на сучасному етапі. М. Андрейчин висвітлив особливості усіх п'яти історичних періодів НТШ, проаналізував причини спаду активності організації у різний час, суспільні умови, в яких відбувалась діяльність Товариства, відзначив роль окремих видатних його членів, їхній вагомий внесок у видавничу справу, розвиток україністики, державотворчі та націєтворчі процеси. Стаття Олега Купчинського, який у 2005—2014 рр. очолював НТШ в Україні, присвячена головному науковому виданню Товариства „Запискам НТШ“, а саме, історії формування, редагування і друку, виділено ключові етапи, здійснено аналітичний короткий зміст різного типу публікацій „Записок“. У статті Наталії Дащенко та Ірини Федорів аналізуються основні етапи становлення та періоди діяльності від часу започаткування 1996 і до 2023 р. Тернопільського осередку НТШ; охарактеризовано внесок голів осередку Ігоря Герети та Михайла Андрейчина у розвиток Товариства, ключові напрями його діяльності, названо знакові події й заходи, що відбулися за той час з ініціативи очільників і членів Осередку. Це перша публікація, у котрій зроблено спробу цілісно систематизувати історію ТО НТШ, упорядкована інформація подана у зведеному хронологічному вигляді із залучен-

ням значної кількості матеріалів архіву Осередку. Мета щодо висвітлення окремих напрямів діяльності ТО НТШ поставлена і Богданом Строценем, який зібрав, систематизував і проаналізував досягнення Археологічної комісії Тернопільського осередку. У публікації науковець підкреслив, що зусиллями тернопільських археологів — членів НТШ, суттєво поповнилася джерельна база з давньої історії України. Не менш цінною є публікація членкині НТШ Лариси Оленич, яка розкриває ще один важливий науковий напрям діяльності нашого Осередку: роботу над створенням бібліографічних покажчиків „Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина“¹. Л. Оленич проаналізувала основні етапи та джерела пошуку інформації, що використовувались у процесі їх укладання, охарактеризувала діяльність учених, персоналії яких включено у видання.

У другому розділі збірника „Внесок членів НТШ в його розвиток“ автори публікацій: Ірина Іванкович, Григорій Возняк, Надія Білик, Олег Смоляк, Зиновій Стельмашук, Марія Євгенєва, Лілія Проців, Наталія Мельничин, Андрій Баньковський, Любов Струганець, Ольга Петришина, Світлана Вольська та Наталія Овод висвітлюють різні аспекти діяльності членів Товариства. При цьому увагу науковців привернули не лише постаті зачинателів НТШ, відомих представників кінця XIX — першої половини XX ст., як-то Богдан Лепкий, Іван Пулюй, Соломія Крушельницька, Осип Роздольський, Євген Купчинський, Ксенофонт Сосенко, Кость Місевич, Василь Барвінський, Йосиф Сліпий, а й сучасних: Ігор Левенець, Марія Крупа, Михайло Кузів, Богдан Іваноньків. Відтак через діяльність персоналії — членів НТШ — продемонстровано тяглість функціонування першої української наукової академії упродовж кінця XIX — початку XXI ст., засвідчено тривалість у часопросторі грушевсько-гнатюківської лінії щодо пропаганди серед громадськості найновіших досягнень української науки й культури в найрізноманітніших сферах знань.

У розділі вирізняється публікація Наталії Кирич, Остапа Бойка, Назара Боярчука, Богдана Андрушківа, присвячена аналізу ролі наукових шкіл як засобу громадського впливу на активізацію інтелектуального розвитку суспільства, поданий кризь призму висвітлення розвитку наукової школи „Регіональні і міжрегіональні аспекти підтримки соціально-економічної реформи, інноваційні контексти розвитку підприємництва“ заслуженого діяча науки і техніки України, професора, дійсного члена НТШ Богдана Андрушківа. Розкрито її досягнення і втрати, запропоновано шляхи поліпшення результатів її діяльності, наведено приклади розв'язання

¹ Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина (1873—1940): Історично-філософська секція: дійсні члени: бібліографічний покажчик / Уклад. Л. Оленич; автор вст. ст. М. Андрейчин; кер. проекту й наук. ред. В. Вітенко; ред. О. Раскіна.— Тернопіль, 2017.— 272 с.; Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина (1873—1940): Філологічна секція: дійсні члени: бібліографічний покажчик / Уклад. Л. Оленич; вст. ст. Н. Дащенко; кер. проекту й наук. ред. В. Вітенко; ред. О. Раскіна.— Тернопіль, 2021.— 560 с.

наукових і прикладних проблем в умовах вищої школи у воєнний і повоєнний періоди.

Не менш цінним і вагомим є третій розділ „Збірника праць”, який презентує фундаментальні дослідження сучасних членів ТО НТШ з різних галузей знань, що відображають їх наукові інтереси. Михайло Сохацький, за результатами проведених археологічних досліджень, залучив у науковий обіг колекції зооморфних теракотових виробів з печери Вертеба. Марина Ягодинська розглянула гончарні клейма на керамічному посуді з давньоруських пам'яток Тернопільщини, виявлені під час досліджень 25 поселенських пам'яток Західного Поділля та Південної Волині X—XIII ст., та обґрунтувала гіпотезу щодо впливу вірувань на традицію клеймування кераміки. Елла Бистрицька на основі архівних документів з'ясувала особливості православного облаштування Почаївської лаври у другій третині XIX ст., довела, що передача 1831 р. Почаївського монастиря у власність православного духовенства була етапною подією на шляху ліквідації греко-уніатської церкви на Волині й встановлення православної моноконфесійності російського зразка. Михайло Корда, Анастасія Войтович та Оксана Шевчук проаналізували дані наукової літератури щодо молекулярних механізмів розвитку ендотеліальної дисфункції та її ролі при коронавірусній хворобі. Любомир Царик, Ігор Кузик і

Петро Царик розглянули екологічні виклики територіальних громад Тернопільщини, зокрема, актуальні геоecологічні проблеми: розбалансоване землекористування, збору і утилізації твердих побутових відходів, надійного водопостачання і безпечного водовідведення. Іван Кліщ присвятив свою публікацію перспективам і проблемам впровадження дистанційного навчання у медичних закладах вищої освіти. Завершує розділ дослідження про особливості застосування технології доповненої реальності для додатку цифрового музею Івана Пулюя, на що звернула увагу група авторів,— Тарас Крамар, Олексій Дуда, Олександр Крамар, Олександр Рокіцький та Юрій Скоренький.

Системне вивчення діяльності НТШ особливо актуальне з погляду ствердження вагомості Товариства у новітній період розвитку Української держави. Впорядкування інформації з відстані часу про заходи, виступи, публікації, просвітницькі та наукові справи членів Товариства, про масштаби залучення прогресивних науковців до праці в неформальній академічній установі, нерадянського штибу, висвітлення актуальних подій, тематики наукових зацікавлень, фіксація персоналій — усе це надзвичайно важливо на сьогодні з точки зору створення своєрідного літопису НТШ. Рецензований 13 т. „Збірника праць: Діяльність НТШ на Тернопільщині“ частково розв'язує зазначені завдання.

ژдеї а ОААІ ДЗА

М. М. Тимошик, М. М. Москалюк. Тернопільська фалеристика ХХ — початку ХХІ століття: історія становлення, виробництва продукції, різновиди, особистості.— Харків: „Діса плюс“, 2023.— 286 с., 96 іл.

У сучасній науці вивчення історії України часто відбувається за допомогою допоміжних історичних дисциплін, зокрема фалеристики. Вона досліджує історію виникнення та розвитку системи нагород, зокрема державних, відповідні супутні правові документи, їх функціонування (статуту, положення, закони, розпорядження, документи і матеріали нагородної статистики тощо); виникнення різних знаків вирізнення (військових, цивільних), значки (ювілейні, гербові, організацій, спортивних товариств, партій та ін.). Нагороди та знаки вирізнення — цінне джерело вивчення рівня розвитку матеріальної та духовної культури народів і духовного життя держави у певний період.

Актуальність нової монографії, що вийшла під грифом НТШ, визначається важливістю висвітлення історії становлення української фалеристики ХХ — початку ХХІ ст., зокрема в Тернопільській області.

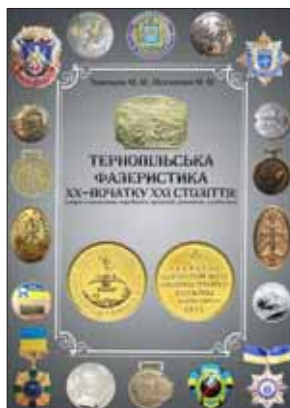
З відродженням української державності дослідники немали уваги приділяють питанню історичних традицій символіки. У численних публікаціях висвітлено процес розробки, обговорення, затвердження проєктів, уміщено описи, малюнки символів, зокрема прапорів, штандартів, емблем, заохочувальних відзнак, кваліфікаційних знаків, нагрудних і нагрудних знаків, обговорено становлення системи української фалеристики. Автори рецензованої книжки вмילו скористалися

накопиченими знаннями і досвідом попередників.

У монографії використані такі методи дослідження, як порівняльно-історичний, класифікаційний і типологічний щодо фалеристики, вжито методи та методики з низки інших галузей історичних знань, зокрема археології, палеографії (написи), історичної хронології, медальєрики, точних і прикладних наук.

Як зазначено в новій книжці, питанням розвитку української фалеристики в досліджуваний період присвятили свої студії С. Пахолко, В. Манзуренко, О. Кучерук, А. Руккас, Ю. Савчук, А. Гречило. Швидкий розвиток української фалеристики в першій половині ХХ ст. викликав багато питань, на деякі з них дослідники й досі не дали відповіді. Особливе зацікавлення спричиняє виявлення раніше невідомих українських відзнак і нагород. Автори книжки проявили дослідницький хист і ґрунтовну обізнаність у предметі дослідження, засвідчили розуміння сутності творчості митців Тернопільщини в контексті національного мистецтва. Багато наведених фалер введено в науковий обіг уперше.

Монографія присвячена історії становлення та діяльності фалеристики на Тернопільщині, вона є важливим внеском у вивчення та розуміння обговорюваної галузі. У дослідженні, яке охоплює ХХ—ХХІ ст., проаналізовано вплив різних імперій і країн, у складі яких перебувала область, на розвиток фалеристики в регіоні.



Монографія складається з вступу, шести розділів, висновків і списку використаних архівних джерел і літератури, а також має додатки. Окремими розділами подано історію розвитку нагородної справи на території сучасної Тернопільської області; дані про виробників продукції фалеристики; фалеристику „радянської доби”; опис виробів періоду відновлення Незалежності держави; регіональні відзнаки органів місцевого самоврядування. У додатках подано каталог численних значків, медалей і жетонів, пов'язаних із Тернополем і районами області. Всі знімки кольорові й водночас чіткі, що дає змогу добре розпізнати деталі. Під кожним зображенням виробу наведено його назву чи призначення, матеріал, з якого виготовлений, розміри фалери, прізвище виконавця ескізу чи назву виробника.

Важливим аспектом роботи є дослідження ролі фалеристики як сувенірно-подарункової продукції підприємств Тернопільщини. Розкрита різноманітність фалерів, які використовуються для подарун-

ків і з комерційною метою, що свідчить про значущість цієї галузі для економіки й культурного життя регіону.

Монографія вирізняється наявністю великого ілюстративного матеріалу, що дає змогу читачам отримати візуальне уявлення про різноманіття та розвиток фалеристичного виробництва на Тернопільщині. Використана в роботі класифікація сприяє орієнтації читачів, насамперед краєзнавців, колекціонерів, студентів і науковців, у цьому багатогранному явищі.

У підсумку варто зазначити, що монографія є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, має наукову і практичну цінність. Книга може стати важливим джерелом знань для подальших досліджень і вивчення історії регіону. Книга заслуговує на увагу не лише фахівців у галузі фалеристики, а й широкого загалу читачів, які цікавляться історією та культурою Тернопільщини.

І еδαεεί ΑΙ ΑΔΑΕ×ΕΙ

Микола Дупляк. Зберігаймо чистоту рідної мови.— Київ: Літературна Україна, 2024.— 343 с.

Мовні порадики, як і словники,— обов'язкові у бібліотеці кожного громадянина, який не конче вважає себе інтелігентом, але бажає говорити красиво і правильно. Хоча в українському суспільстві є дуже багато блискучих фахівців з української мови, та все ж кризь призму книжкового ринку складається враження, що в нас не так уже все й добре. А виїшовши на вулицю та прислухавшись до мовлення довкола, кожен погодиться, що перехід іншомовців на українську мову не завжди означає зручний і легкий розвій самої української мови.

Українська філологія має прекрасні мовні порадики з кінця радянської епохи, якими тепер користуватися не дуже результативно. Річ у тім, що їх писали автори, які бачили, як російсько-українська двомовність псує рідне мовлення, руйнує систему саме української мови. Після відновлення української Незалежності чимало змінилося на краще: українська мова дуже — але не повністю — очистилася від російських покручів. Водночас сталася інша біда: глобальний статус англійської мови та недовченість наших співвітчизників спричинилися до нового засилля мовних покручів — цього разу на ґрунті англійської мовної системи. Так виникла гостра потреба у мовних порадиках, які б допомогли відсіяти непотрібні лексичні та граматичні англіцизми в українському мовленні.

Цьому допомагає книга Миколи Дупляка „Зберігаймо чистоту рідної мови“, яка щойно вийшла в Києві за сприяння Фондації ім. Івана Багряного.

Микола Степанович — свідомий українець із Лемківщини, який більшість життя прожив в Америці, але залишився насамперед українцем, оскільки і зберігає власну українську ідентичність, і передає її дітям і передає онукам. Він — активний учасник української громади в діяспорі, довголітній редактор газети „Народна воля“ (видавалася в Скрантоні (Пенсильванія), член НТШ в Америці. За освітою український філолог і педагог, він усе життя вдосконалює своє мовлення і вчить інших робити те саме.

Щойно видана книга є підсумком його багатолітніх дописів до місячника „Бористен“. Вельми мудро, що автор тепер зібрав їх ув одну книгу і пропонує читачеві пірнути у море рідної стихії, де є ще стільки незнаного й непізнаного для будь-якого українського мовця.

Головна частина книги складається з 75 коротких розділів. Кожний розділ містить кілька роздумів-коментарів щодо вжитку окремих слів чи граматичних фраз, думки про соціологію та стилістику української мови, спостереження над сучасним мовленням і побажання щодо його поліпшення. Виклад кожного роздуму супроводжено численними прикладами і відсиланнями на авторитетні джерела, зокрема словники. Наприкінці кожного розділу є незмінна рубрика — перелік неправильних і рекомендованих правильних слів і виразів. Ця рубрика особливо стимулює до запам'ятовування правильних значень, слів і граматичних форм.

Книга легко надається до того, щоб її використовували і серед студентів, і серед школярів, і серед усіх непідготовлених читачів. Виклад — дуже легкий, хоча часто сповнений болем за нашу пригнічену українськомовну дійсність.

Наприкінці книги подано реєстр „Слова та вислови, що засмічують нашу мову“ (з відсиланням до розділу). Реєстр дуже корисний, щоб підшукати потрібний вислів і простежити — а згодом і виправити — аналогічні помилки у власному мовленні. Вадою книги є брак подібного реєстру до всіх роздумів книги, бо не раз доведеться читачеві повертатися до прочитаного розділу, щоб ще раз повторити і міцно запам'ятати бажане правило чи правильний ужиток.

Передмову написав Фідель Сухоніс, видавець і редактор місячника „Бористен“. Книгу видано дуже ошатно: форзаці жовтої барви, чіткий друк, збалансований макет. Однозначно читач отримає користь і задоволення від цієї книги.

Οαδαν ΟΙ 2ΑΑΒ



КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗИУМИ, АКАДЕМІЇ

19 березня 2024 р. у приміщенні Археологічного музею ім. А. Балагурі ДВНЗ „Ужгородський національний університет“ відбулося засідання Історичної комісії Закарпатського осередку Наукового товариства ім. Шевченка в рамках XXXV Наукової сесії НТШ, котра працює щовесни у Львові та інших областях України, де діють осередки Товариства. На факультеті історії та міжнародних відносин цей науковий захід проводять уперше, однак він викликав неабиякий інтерес у студентській і викладацькій спільноті. Загалом на Закарпатті це перша акція НТШ за більш ніж десять років, якою відновлено діяльність місцевого осередку. Попередньо було розповсюджено інформаційний лист і перелік тем доповідей. Зголосилися взяти участь у семінарі чотири науковці, котрі працюють на факультеті історії та міжнародних відносин УжНУ.



Доц. Юрій Данилець підсумовує роботу Історичної комісії Закарпатського осередку НТШ. 19 березня 2024 р.



Учасники та гості наукового семінару. Зліва направо: доц. Ігор Шніцер, доц. Іванна Скиба, доц. Володимир Мойжес, студ. Олександр Ковач, доц. Надія Керецман, студ. 2—3 курсів, доц. Віктор Кічера, проф. Маріан Токар, д-р Костянтин Куцов. 19 березня 2024 р.

З вітальним словом до учасників засідання Історичної комісії звернувся заступник декана з наукової роботи, завідувач кафедри модерної історії України та зарубіжних країн, к. і. н., доц. Ігор Шніцер. Він відзначив важливе значення діяльності НТШ для української науки та держави. Завідувачка кафедри археології, етнології та культурології, к. і. н., доц. Надія Керецман поділилася враженнями про особисті контакти з відомими діячами НТШ під час пошукової роботи у Львові в аспірантські часи.

Згідно з програмою, було заслухано чотири наукові доповіді. Доктор історичних наук, професор Василь Міщанин ознайомив присутніх із темою „Радянізація Закарпаття 1944—1950 рр.: загальні риси і особливості“. Про актуальні проблеми сучасного історичного краєзнавства: суб’єктивні візії на прикладі Закарпаття говорив доктор політичних наук, професор Маріан Токар. Головний спеціаліст відділу збереження об’єктів культурної спадщини та музеїв департаменту культури Закарпатської ОДА—ОВА, д-р філософії Костянтин Куцов представив на розсуд присутніх тему „Українські фахові студентські об’єднання на території Підкарпатської Русі у 1930-х рр.: особливості становлення та організаційного розвитку“. Головний редактор „Наукового вісника Ужгородського університету“ (Серія: історія), член НТШ, к. і. н., доц. Юрій Данилець спинився на актуальних питаннях утворення Празької архієпископії 1923 р. Зокрема, він розповів про нові архівні матеріали, які вдалося виявити під час наукового стажування у Словаччині.

Доповіді викликали жваву дискусію, в якій узяли участь к. і. н., доценти Віктор Кічера, Іванна Скиба, Володимир Мойжес, Володимир Гуцул. Активними були студенти різних курсів історичної частини факультету. Окреслено перспективи розвитку Історичної комісії Закарпатського осередку НТШ на факультеті історії та міжнародних відносин. Зокрема, Ю. Данилець наголосив на важливості відновлення повноцінної роботи Закарпатського осередку, координації зусиль з колегами зі Львова та інших регіонів України, поповнення складу Історичної комісії.

Р όε ΑΑΙ ΕΕΑΟΥ

20 березня 2024 р. у рамках XXXV Наукової сесії НТШ у Карпатському відділенні Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України (м. Львів, вул. Наукова, 3-б) відбулося спільне засідання Комісії фізики Землі та Геологічної комісії НТШ.

У засіданні взяли участь члени Комісії фізики Землі та Геологічної комісії, наукові співробітники та аспіранти Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України, Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України, Карпатського відділення Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України, Відділу сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України, представники професорсько-викладацького складу Львівського національного університету імені Івана Франка та Національного університету „Львівська політехніка“, разом — понад 30 учасників. Модератори заходу — професор, член-кореспондент НАН України Валентин Максимчук (1-ше засідання) та професор, член-кореспондент НАН України Ігор Наумко (2-ге засідання).

Перед відкриттям учасники зібрання вшанували вставанням і хвилиною мовчання світлу пам’ять багатолітнього голови Геологічної комісії НТШ (2011—2023 рр.), дійсного члена НТШ, професора Ореста Матковського (17.11.1929—23.03.2023).

На двох анонсованих засіданнях було виголошено 17 доповідей: 8 доповідей — на 1-му засіданні і 9 доповідей — на 2-му засіданні, зокрема, членів НТШ Валентина Максимчука, Ігоря Наумка, Дмитра Малицького, Андрія Гнипа, Олега Сапужака, Ігоря Сапужака, Олега Підвірного, Андрія Назаревича, Лесі Назаревич, Ігоря Бубняка, Любові Журавчак, Степана Дещиці та ін. Доповіді охоплювали різні напрями геолого-геофізичних і мінералого-геохімічних досліджень, які виконували члени НТШ. Доповідь дійсного члена НТШ Ігоря Наумка зі співавторами Галиною Занкович та Олександром Вовком була присвячена актуальній проблемі термобарогеохімії прожилково-вкрапленої мінералізації перспективно нафтогазоносних відкладів Кросненської зони Українських Карпат. У доповіді дійсного члена НТШ Валентина Максимчука зі співавторами Сергієм Анікеєвим і Романом Кудеравцем зроблено огляд вивченості тектонічної будови зони контакту Зовнішніх і Внутрішніх Карпат.

Серед інших доповідей зазначимо такі: Михайла Орлюка „Магнітне поле Землі: екологічні аспекти“, Василя Дяківа, Зенона Хевпи „Сучасний стан, перспективи та проблеми відновлення видобутку і виробництва кам'яної, технічної, харчової солі в Україні“, Євгенія Шила, Ярини Тузьяк, Ігоря Бубняка,



Учасники спільного засідання Комісії фізики Землі та Геологічної комісії НТШ. Зліва направо, 1-й ряд: Ігор Чоботок, Любов Януш, Валентин Максимчук, Ігор Наумка, Любов Журавчак, Галина Занкович, Ігор Бубняк, Євгеній Накалов, Роман Кудеравець, Василь Коляденко; 2-й ряд: Андрій Назаревич, Олег Підвірний, Степан Дещиця, Ігор Сапужак, Ігор Попп, Олена Сироїжко, Олег Сапужак. Світлина Ігоря Мар'яша. 20 березня 2024 р.

Андрія Бубняка, Сергія Ціхоня, Марії Олійник „Створення 3D моделей експонатів палеонтологічного музею Львівського національного університету імені Івана Франка за допомогою камери телефону та безкоштовної програми RealityScan“, Ігоря Поппа, Юлії Гаєвської „Постседиментаційні перетворення силіцитів Українських Карпат (юра, крейда, палеоген)“, Андрія Назаревича, Лесі Назаревич „Субмеридіонально-дугові плани у рельєфі та геології Карпатської частини річки Стрий і терейнова геодинаміка Українських Карпат“. Значне зацікавлення викликали доповіді, присвячені дослідженню проблем сейсмічності. Серед них: „Вивчення параметрів вогнищ землетрусу в Японії 11 травня 2021 р. за інверсією хвильових форм“ (Дмитро Малицький, Андрій Гнип, Олександра Асташкіна, Руслан Пак), „Проведення сейсмічних спостережень у районах розташування споруд важливих енергетичних об'єктів“ (Ігор Сапужак, Богдан Купльовський, Василь Прокопишин, Ірина Ніщіменко), „Формування бази даних епіцентрів землетрусів Карпатського регіону для аналізу їх розподілу за допомогою ГДС“ (Любов Януш).

Актуальним для України є питання карстопровальної небезпеки, особливо у районах видобутку калійних солей, а також поблизу залізниць. Його розгляді були присвячені доповіді Ігоря Мар'яша, Олега Сапужака „Карстотвірні процеси у неогенових відкладах Чернівецької області“, Олега Сапужака, Олени Сироїжко, Степана Дещиці, Ігоря Мар'яша, Василя Коляденка, Олега Підвірного, Богдана Климковича „Результати електророзвідувальних досліджень карстової небезпеки на ділянці колії Чернівецької залізниці“, Василя Коляденка „Комплексування методів СЕБ та біолокації при пошуках води“. Великий інтерес в учасників викликала доповідь „2D математичне моделювання обернених задач теорії потенціалу у кусково-однорідних об'єктах“ (Любов Журавчак, Наталія Забродська), матеріали якої можуть бути використані при інтерпретації даних електророзвідки. В обговоренні доповідей узяли участь дійсний член НТШ Ігор Наумка, члени НТШ Олег Сапужак, Степан Дещиця.

Із завершальним словом виступив голова Комісії фізики Землі Валентин Максимчук, який зазначив високий рівень семінару, звернув увагу на окремі доповіді та акцентував на назрілій доцільності проведення об'єднаних засідань Комісії фізики Землі та Геологічної комісії.

Нині, в цей складний час, у важких умовах російської агресії діяльність Комісії фізики Землі та Геологічної комісії НТШ відіграє як виняткову науково-просвітницьку роль, так і робить вагомий внесок у формування бази фундаментальних знань про надра Землі та стан мінерально-сировинних ресурсів України, вкрай потрібних державі.

Ἀσείρ δὲ ἰ Ἀἴνῆ ἰ ×ΟἚ, ²ἰ ὀ ἰ ΑΟἰ Ἐἰ

21 березня 2024 р. у Музично-меморіальному музеї Соломії Крушельницької у Львові відбулися два засідання Музикознавчої комісії НТШ. Перше — під назвою „В пам'ять Олександра Козаренка“ — присвячене сумній річниці відходу у вічність незабутнього доволі молодого голови Музикознавчої комісії доктора мистецтвознавства, професора Львівського національного університету імені І. Франка, лауреата премій ім. Л. Ревуцького та ім. М. Лисенка в галузі композиції, республіканського конкурсу піаністів ім. Лисенка, видатного вченого-музикознавця. Друге — як наукова конференція в рамках XXXV Наукової сесії НТШ. На обох засіданнях були присутні члени Музикознавчої комісії НТШ, представники

науково-культурної громадськості Львова — симпатички музичного мистецтва та довголітні працівники НТШ Н. Гумницька, Р. Пляцко та ін.

Перше засідання зі вступним словом відкрив доктор мистецтвознавства, професор, ініціатор відновлення Музикознавчої комісії НТШ 1989 р. та перший її голова Ю. Ясіновський. Він наголосив, що в особі О. Козаренка Музикознавча комісія, Наукове товариство, а також українська наука загалом зазнали непоправної втрати. Коломияни, львів'яни, івано-франківці, кияни відзначають пам'ять про митця і науковця різними заходами. Першою „ластівкою“ у цьому вже стало видання спогадів „Олександр Козаренко: недочитана партитура життя...“, підготовлене до друку докторкою мистецтвознавства, професоркою Г. Карась і доктором філософії Р. Дзундзою з Івано-Франківська. Рік після смерті О. Козаренка дався непросто, однак Комісії, роботу якої впродовж року очолював дійсний член НТШ Ю. Ясіновський (секретар кандидат мистецтвознавства О. Осадця), вдалося провести кілька засідань.



Із доповіддю „Пристрасний натхненник української музичної науки: Олександр Козаренко і НТШ“ виступила довголітній секретар Музикознавчої комісії, доктор мистецтвознавства дійсний член НТШ О. Гнатишин. Вона нагадала присутнім про понад 20 років роботи Комісії за головування О. Козаренка, його стиль роботи (нестандартне мислення, наполегливість, вимогливість і одночасно щирість, доброзичливість), підкреслила наукові досягнення (численні міжнародні та всеукраїнські наукові конференції, три томи „Записок НТШ“ (праць Музикознавчої комісії), більш як 30 фестивалів А. Кос-Анатольського в його рідній Коломиї, вказала також на труднощі, недогляди. О. Гнатишин висловила сподівання на подальшу, не менш успішну, діяльність Музикознавчої комісії НТШ і майбутнє освоєння ідейного багатства наукової спадщини О. Козаренка.

Кандидат мистецтвознавства, дійсний член НТШ Н. Кашкадамова також виголосила слово „На пошану Олександра Козаренка — музиканта і людини“. Вона розповіла про життєвий шлях митця, його фортепіанну і музикознавчу освіту, педагогіч, видатних піаністів і учених, під впливом яких сформувався О. Козаренко, а також його сольні монографічні програми, наукові праці та ін.

Доктор мистецтвознавства професор Н. Сиротинська мала доповідь на тему „Сакральна монодія в композиторській творчості О. Козаренка“, у якій докладно спинилася на увазі композитора до давнього сакрального музичного мелосу.

Наприкінці першого засідання його модератор Ю. Ясіновський запропонував обрати нове керівництво Музикознавчої комісії НТШ. Загальним відкритим голосуванням головою Музикознавчої комісії НТШ одноголосно обрана Оксана Гнатишин, заступником голови — кандидат мистецтвознавства, науковий співробітник Меморіального музею ім. С. Людкевича Яким Горак, секретарем — кандидат мистецтвознавства Ніна Дика. Дотримання статутних вимог підтвердив науковий секретар НТШ, доктор фізикоматематичних наук професор Р. Пляцко.

На другому засіданні було представлено шість доповідей. Першу — „Воскресенський канон Миколи Дилецького: оригінальна версія“ (презентація однойменного видання) виголосила доктор мистецтвознавства О. Шуміліна. Вона розповіла, що партитуру „Воскресенського канону“ зведено з партій, виявлених у рукописних джерелах кінця XVII ст.; у книзі публікується їх факсиміле. Дослідниця подарувала ошатне видання Бібліотеці НТШ. Я. Горак виступив із доповіддю „Галія Левицька та Станіслав Людкевич: контакти, взаємооцінка, листування“, у якій розповів про невідомі сторінки історії стосунків двох видатних діячів галицької музичної культури. Доктор мистецтвознавства професор І. Зінків розповіла про „Музично-інструментальні реалії „Граматики музикальної“ 1723 р. М. Дилецького: до етнічної ідентифікації музичного інструментарію“, доповнивши свої тези і висновки вельми цікавим ілюстративним матеріалом. На вістрі нових мистецьких реалій був виступ кандидата мистецтвознавства С. Тихого „Осмилення російсько-української війни в сучасній оперній творчості“, який ознайомив слухачів із вельми оригінальним сценічним дійством, представленим нещодавно (наприкінці 2023 р.) на сцені Львівського театру опери і балету. Музичне джерелознавство, як завжди, представила О. Осадця у доповіді „Галицька співогра: огляд музичних джерел“, привернувши увагу до знаних і невідомих згадок про унікальне явище галицької музичної культури кінця XIX ст. „Ірмоси як жанр візантійської церковної монодії і їх рецепція у Київській Церкві“ — тема доповіді Ю. Ясіновського. Присутні з цікавістю поринули у світ давньої української музики, яку впродовж багатьох років із успіхом вивчає доповідач.

На завершення тривалого засідання відбулося підсумкове обговорення. Напружену інтелектуальну працю учених-музикознавців доповнив виступ студентки-композиторки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка харків'янки Анни Гуріної (клас О. Гнатишин), котра виконала на фортепіано „Писанку“ О. Козаренка.

Î enàî à ĀĬ ĀĀĒĒĒĒ

21 березня 2024 р. в Інституті народознавства НАН України (Львів, пр. Свободи, 15) в рамках XXXV Наукової сесії НТШ відбулося засідання Секції етнографії та фольклористики, присвячене ювілеям видатних діячів НТШ у галузі фольклористики, антропології та етнографії: 180-річчю від народження Михайла Комарова (1844—1913), 150-річчю від народження Івана Раковського (1874—1949), 120-річчю від народження Ірини Гургули (1904—1967). Співробітниками Інституту народознавства НАН України, членами Етнографічної комісії та Комісії фольклористики НТШ виголошено п'ять доповідей про життя і наукову діяльність цих видатних учених.

Голова Комісії фольклористики НТШ Оксана Кузьменко виголосила доповідь, яка була присвячена народознавчій діяльності Михайла Комарова — визначного діяча української культури, письменника і літературного критика, етнографа і фольклористка, з 1901 р. дійсного члена НТШ, який плідно працював у двох комісіях Товариства (Мовознавча та Бібліографічна). Спеціальну увагу звернуто на віднайдені у

рукописному фонді М. Комарова в Одеській національній науковій бібліотеці маловідомі фольклорні матеріали з Харківщини та Поділля кінця XIX ст. У презентації були представлені фотокопії з рукописної збірки 1876 р., яка містить 168 зразків. Серед цих текстів є цікаві варіанти обрядових творів (колядок, зокрема „Радуйся земле, йа, всі святі“ на сюжет „Богородиця вибирає ім'я Ісусу“, „На річці на Йордані“, „Пане господарю, ой дай, Боже!“ з мотивом „голуби-післанці шукають правду“), маланкова пісня, веснянок, весільних), баладних і соціально-побутових пісень (про бідкування рекрута в чужому краю („Червона калина в саду процвітає“)).

Член Етнографічної комісії НТШ Тамара Пацай у своєму виступі зосередила увагу на діяльності Івана Раковського в Етнографічній комісії НТШ та окреслила вплив ученого на розвиток української етнології. Джерельною основою доповіді стали протоколи засідань Етнографічної комісії, „Хроніка НТШ“ та епістолярій. Зв'язок І. Раковського з Етнографічною комісією НТШ тривав майже сорок років, хоча офіційно цей період менший на третину. І. Раковський, поряд з Ф. Вовком, Я. Пастернаком, а згодом Р. Єндиком, був представником антропологічного напрямку в Етнографічній комісії НТШ, учасником етнографічно-антропологічних експедицій під керівництвом Ф. Вовка у 1903 та 1906 рр., а невдовзі став одним з активних членів Комісії у міжвоєнний період. У той час І. Раковський доклав багато зусиль для підсилення голосу української науки на міжнародних наукових форумах. Вершиною його науково-організаційної діяльності було керівництво НТШ у 1935—1940 рр. та реалізація задуму першої „Української загальної енциклопедії“, головним редактором якої він був.

Член Етнографічної комісії НТШ Віра Білоус доповіла про антропологічні (краніологічні) обстеження І. Раковського народу фіно-угорської мовної групи Росії — марійців Костромської губернії. Дослідження викопних черепних решток він здійснив у Петербурзькому університеті, де стажувався під керівництвом Ф. Вовка. Виміри, описи, розрахунки І. Раковського опубліковано в „Матеріалах до української етнології“ за 1918 р. обсягом 300 с. Зацікавлення вченого цим етносом пов'язані з потребою з'ясувати правдивість чи хибність теорії про вагому частку фінського компонента в етногенезі українців. Унаслідок обстежень марійців і порівняльних зіставлень з антропологічними даними етносів Східної Європи І. Раковський дійшов висновку про домінанту слов'янського антропологічного типу в українців і водночас вагому роль фінської домішки в росіян і болгар. Опубліковані матеріали вченого є одними з перших в українській антропології остеометричними дослідженнями і слугували взірцем для наступних аналогічних вимірів.

Член Етнографічної комісії НТШ Микола Балагутрак доповів про антропологічні дослідження І. Раковського. Участь в антропологічно-етнографічних експедиціях як професійного помічника антрополога Ф. Вовка з метою антропометричних вимірів рис українського населення етнографічних районів Галичини і Буковини, етнографічної частини Лемківщини, а згодом порівняльні дослідження антропологічної структури південних слов'ян, істотно трансформували наукові зацікавлення І. Раковського. 1912 р. він став членом Російського товариства



Ювілейне засідання Секції етнографії та фольклористики НТШ, присвячене 150-річчю Товариства. Сидять зліва направо: Уляна Мовна, Галина Виноградська, Ярослав Тарас, Оксана Сапеляк, Оксана Кузьменко, Ірина Тарасюк. Стоять зліва направо: Оксана Годованська, Мар'яна Цуркан, Андріана Надопта, Андрій Франко, Тетяна Наконечна, Віра Білоус, Ірина Замостянник, Тамара Пацай. 21 березня 2024 р.

антропологів, 1913 р. увійшов до об'єднання антропологів Франції, низка його досліджень („Расовість слов'ян“, 1910, 1919 рр.) отримала високу оцінку європейської наукової спільноти. Разом із С. Рудницьким готує до друку дослідження „Расовість українців“ (Відень, 1915, Київ, 1917), в якому визначає основні риси українців: „Наш український народ також має свою питому вдачу, що різко відрізняє його від сусідів. Українець веселої вдачі, охочий до забави й товариського життя, ніжний в почуваннях, вразливий на музику, спів і красу природи й штуки, невідприємливий та неохочий до праці, але зате витривалий аж до завзятості, замилюваний в особистій свободі та з нахилом до вільнодумности...“ Наступні його праці: „Антропологічні прикмети Шевченка“ (1921), „Вселенна. Начерк астрономії“ (1922), а ще — ґрунтовне дослідження, присвячене його вчителю, „Погляди Хведора Вовка на расовість українського народу“ (1925), залишили помітний слід у становленні української антропологічної науки.

Член Етнографічної комісії НТШ Мар'яна Цуркан розповіла про етнографа та мистецтвознавця, директора Етнографічного музею Ірину Гургулу. Особистість науковиці — достойний приклад проукраїнського вченого, яка працювала для національної науки в період радянського політико-ідеологічного контролю за українськими вченими. Професійний світогляд І. Гургули сформувався під впливом батька В. Гургули (греко-католицького священника), І. Свенціцького та А. Шептицького. Наукова практика вченої пов'язана з трьома важливими науково-культурними центрами Львова: Національним музеєм ім. А. Шептицького, відділами етнографії Культурно-історичного музею НТШ та Етнографічного музею. Авторка низки вагомих наукових проєктів: „Вечори Народної ноші“, „Проєкт на народний стрій“, „Етнографічна спільність східної та західної України на матеріалах народного одягу“ (кандидатська дисертація), „Народне килимарство та вбрання“ (розділ до „Атласу пам'яток матеріальної культури західних областей України“).

27 березня 2024 р. у Львівській обласній універсальній науковій бібліотеці (просп. Шевченка, 13) в рамках XXXV Наукової сесії НТШ відбулося засідання Археографічної комісії. Виголошено чотири доповіді, дотичні до джерелознавства, публікації джерел, архівознавства й просопोगрафії.

Мирон Капраль (Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України) розповів про підготовку до видання назагал відомого вченим рукописного кодексу Михайла Гунашевського. Можливо, Гунашевські походили з подільської шляхти (батько помер у Меджибожі). Михайло вчився у Замості, жив у Львові, далі в Києві, працював у Генеральній військовій канцелярії, став зятем І. Виговського. Був протопопом у Києві, священником у Перемишлі. Кодекс він подарував Львівському братству. Над цим рукописом працювали Д. Зубрицький, М. Возняк та інші вчені. Однак їх цікавили лише „Львівський літопис“ і „Пересторога“. Натомість у кодексі є десять складових частин — добірка (за абеткою) латинських сентенцій, записаних у студентські роки в Замості, релігійні пісні з нотами, збірка лікарських порад і нотаток господарчого характеру, судові документи 1640 р. та ін. Загалом матеріали дають широке уявлення не лише про українську культуру XVII ст., але й про повсякденне життя і внутрішній світ української еліти того часу.

Наталія Паславська й Богдан Смерека (Львівське відділення ІУАД НАН України) поділилися міркуваннями про підготовану до друку книги запису протоколів прийняття та визволення учнів львівського кравецького цеху. Книга охоплює понад 100 років — 1607—1717 рр. Писана латиною, далі польською, часом



Учасники засідання Археографічної комісії НТШ. Зліва направо: Андрій Фелонюк, Наталія Паславська, Богдан Смерека, Іван Сварник, Уляна Кришталович, Галина Сварник, Богдана Петришак, Мирон Капраль. 27 березня 2024 р.

досить примітивною мовою. Це може свідчити про низький освітній рівень ремісників. Порівняно з аналогічними краківськими актами львівська книга свідчить про значно ширшу географію прибульців до нашого міста — від Курляндії до Чернігівщини. За столітній період до цеху вписалися 530 учнів, але громадянами міста стали лише 179. Навчалися від 1 до 3 років. Найкоротше, часом менше року, вчилися сини чи родичі майстрів. Майстрами (а їх, у середньому, було 55 на рік) ставала незначна частина учнів — не більше 1/4. Порівняно з іншими львівськими цехами, наприклад, шевським, кравецький цех був значно меншим. Протоколи містять також інформацію про номенклатуру кравецьких виробів. Загалом це важливе джерело з міської історії.

Богдана Петришак (ЦДІА України у Львові) доповідала про найдавніші міські книги Белза, точніше їх фрагменти, другої половини XV—XVI ст. Найдавніші з них датуються 1458 р. На жаль, реставрація цих зошитів, проведена ще на початку XX ст., не дозволяє зробити аналіз філіграней, тому ми не знаємо, звідки походить папір цих документів. Ці акти у формі „дуюток“ (аркуш, складений по вертикалі) збереглися фрагментарно. Пошкоджені кутики аркушів мають сліди пожежі, адже останні дошкуляли всім середньовічним містам, забудова яких значною мірою була дерев'яною. Тексти писані латинською мовою, почеркований аналіз дає змогу виділити кількох писарів. Документи дають уявлення про різні аспекти життя середньовічного Белза — до певної міри про склад магістрату, населення (тут одночасно жили українці, поляки, вірмени, юдеї, німці та інші нації). Звісно, найбільше записів стосуються майнових справ міщан — купівлі, продажу, оренди, застави нерухомого майна як у місті, так і на передмістях. Публікація найдавніших белзьких записів буде цінним внеском у вивчення середньовічної історії нашого краю.

Іван Сварник (ЛЮУНБ) поділився міркуваннями про значну роль видавництва „Центр Європи“ (засновник і довголітній директор Сергій Фрухт) і краєзнавчого часопису „Галицька брама“, який виходив упродовж 1994—2017 рр., у поширенні історичних знань. Початково часопис видавала невелика група ентузіастів, які згуртувалися навколо ідеї „газети для всіх“: С. Фрухт, І. Свешніков, І. Сьомочкін, В. Ягніщак, Ю. Бірюльов. Досить швидко виявилось, що цього замало. Тоді С. Фрухт створив редакційну раду, до якої залучив Я. Ісаєвича, О. Мацюка, А. Рудницького, Л. Крушельницьку, І. Могитича. Серед авторів з'явилися В. Вуйчик, Р. Могитич, А. Дорош, Б. Возницький, М. Долинська, А. Гречило, М. Рожко, Я. Дашкевич, М. Бевз, Л. Войтович. Статті цих авторів наповнювали тематичні випуски газети: „Підгайці“, „Жовква“, „Одесько“, „Збараж“, „Теребовля“ та ін. Також виходили випуски, присвячені окремим науковцям: Б. Возницькому, І. Могитичеві, В. Вуйцикові, М. Рожкові та ін. Нагороджені матеріали лягли в основу книг „Львівщина: історико-краєзнавчі нариси“, „Архітектура Львова: час і стилі“, „Львівська сецесія“, „Львівська скульптура“ (Ю. Бірюльов), 3-томної „Історії Львова“ та ін.

Питання доповідачам і власні міркування й зауваження висловили І. Тесленко, А. Фелонюк, О. Кривковський, У. Кришталович, Г. Сварник.

ᶘᶘᶘ ᶘᶘᶘ ᶘᶘᶘ

22 квітня 2024 р. спільнота історичного факультету Львівського університету вшанувала пам'ять доктора історичних наук, професора кафедри етнології Львівського університету, дійсного члена НТШ Михайла Глушка. Вечір пам'яті провели до сороковин з часу раптового відходу у вічність Михайла Степановича 13 березня 2024 р., на 69-му році життя. На заході були присутні представники історичного факультету, НТШ, близькі та рідні Михайла Глушка.

Під час меморіальної події спогадами про М. Глушка поділились його колеги та друзі. Зокрема, завідувач кафедри етнології Роман Сілецький, професор кафедри етнології Володимир Галайчук і завідувач кафедри археології та історії стародавніх цивілізацій Ярослав Онищук розповіли присутнім про основні віхи життєвого та професійного шляху Михайла Степановича. Він народився 5 листопада 1955 р. у селі Грабовець Сколівського району Львівської області в селянській родині. Навчався у початковій школі у рідному селі (1963—1967 рр.), Славській десятирічці (1967—1973 рр.). У 1973—1978 рр. М. Глушко навчався на історичному факультеті Ужгородського державного університету, здобув диплом з відзнакою. Працював у Львівському відділенні ІМФЕ АН УРСР (1992 р. на його основі створено окремий Інститут народознавства НАН України): спершу на посаді молодшого наукового співробітника, згодом — наукового співробітника, заступника директора з наукової роботи, старшого наукового співробітника, завідувача відділу карпатознавства. Саме в цій академічній установі він підготував свою кандидатську дисертацію „Сухопутні засоби транспорту українців Карпат другої половини XIX — початку XX ст. (Особливості і розвиток)“, яку захистив 1989 р. Доцентом кафедри етнології ЛНУ імені Івана Франка Михайло Степанович став 1998 р., а з 2005 р., успішно захистивши докторську дисертацію на тему „Генезис тваринного запрягу в Україні (культурно-історична проблема)“, став професором тієї ж кафедри.

Під час заходу колеги М. Глушка також окреслили наукові зацікавлення професора, наголосивши на тому, що він опублікував понад 400 наукових і науково-популярних праць, серед них — п'ять авторських монографій: „Шляхи сполучення і транспортні засоби в Українських Карпатах другої половини XIX — поч. XX ст.“ (1993), „Генезис тваринного запрягу в Україні (Культурно-історична проблема)“ (2003), „Надсяння: традиційна культура і побут (етнолінгвістичні скарги)“ (2017; у співавторстві з Л. Хомчак), „Народознавчі студії в Науковому товаристві імені Шевченка (1895—2020): Статті та матеріали“ (2022), „Філарет Колесса і Наукове товариство імені Шевченка у Львові“ (2023), а також три авторські навчальні посібники: „Методика польового етнографічного дослідження“ (2008), „Історія народної культури українців“ (2014, 2018), 14 колективних монографій і 7 колективних навчальних посібників у співавторстві. До того ж М. Глушко був упорядником двох фольклорних збірників „Колядки і щедрівки“ (1990, 1991), другий із яких видали накладом 100 тисяч примірників.

Багато уваги М. Глушко приділяв фаховій підготовці молодих етнологів: під його керівництвом дисертаційні дослідження захистили шість кандидатів наук та один доктор філософії зі спеціальності „історія та археологія“. Колеги пригадали, що до своїх учнів Михайло Степанович завжди був об'єктивно вимогливим і понад усе цінував якість у науковій роботі.

Організатори заходу продемонстрували присутнім світлина з численних наукових експедицій, у яких брали участь дослідники-етнографи разом із М. Глушком, тож присутні колеги та учні професора мали змогу пригадати веселі миті з поїздок, мудрі настанови Михайла Степановича та чимало приємних митей, проведених за улюбленими заняттями.

Так, М. Глушко був організатором, керівником й учасником понад 30 історико-етнографічних експедицій та індивідуальних експедиційних виїздів, під час яких було досліджено Бойківщину, Гуцульщину, Лемківщину, Надсяння, Опілля, Покуття, Поділля, Волинь, Середнє і Західне Полісся, Середню Наддніпрянщину та інші етнографічні райони України. До того ж професор був ініціатором комплексних історико-етнографічних, фольклористичних і мистецтвознавчих експедицій у радіоактивно забруднених районах Середнього Полісся.

За свій професійний шлях етнографа-дослідника зібрав майже півтори тисячі українських народних пісень, десятки казок, легенд, переказів і народних оповідань, сотні прислів'їв і приказок тощо.

Під час заходу спогадами про найкращого друга поділився співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, доктор філологічних наук Сидір Кіраль, зачерпнувши з пам'яті цікаві факти про М. Глушка, пригадавши історії з дитинства, професійного та життєвого шляху, які якнайкраще характеризують Михайла Степановича як людину, вірну своєму слову, своїм ідеалам і принципам, людину, яка вміла бути взірцем для інших, чудового науковця, вчителя і друга. Також С. Кіраль зачитав уривки з листувань з М. Глушком, викликавши у присутніх теплі і щемкі почуття.

Під час вечора пам'яті згадав теплими словами М. Глушка старший науковий співробітник Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, голова Історичної комісії НТШ Андрій Фелонюк. За його словами, свого часу Михайло Степанович один із перших вступив у відновлене 1989 р. у Львові НТШ, головував в Етнографічній комісії, був членом Президії та Ради Наукового товариства ім. Шевченка в Україні. 2005 р. його обрали дійсним членом НТШ.

Надалі спогадами про М. Глушка поділились й інші його колеги, зокрема проректор з науково-педагогічної роботи та соціальних питань і розвитку Володимир Качмар, голова Комісії фольклористики НТШ Оксана Кузьменко, науковці різних кафедр історичного факультету та інших установ, у яких працював дослідник, його учні та близькі люди. Учасники заходу висловили переконання, що М. Глушко назавжди залишиться в пам'яті усіх, хто його знав, як відповідальну, завзяту, талановиту і наполегливу людину.





Омелян Прицак

кої („Концепція культурної політики Омеляна Прицака і сьогодення“) і Михайла Яворського („Партнерство Омеляна Прицака та Петра Яцика при формуванні мережі українознавчих студій у США та Канаді“). Понад 20 учасників засідання підтримали обговорення цих виступів своїми питаннями та коментарями. Насамкінець засідання організатори семінару подарували Музею історії ЛНУ ім. Івана Франка фотопортрет Омеляна Прицака, адже вчений навчався в університеті у 1936—1940 рр. В межах заходу Т. Сидорчук передала бібліотеці НТШ низку книг О. Прицака.

Друга частина семінару відбулася 26 квітня в Історико-етнографічному музеї „Бойківщина“ у Самборі. Його учасниками стали, окрім гостей зі Львова та Києва, працівники Музею та інші зацікавлені самбірчани. Володимир Потульницький, Таїсія Сидорчук, Андрій Фелонюк і Михайло Яворський ознайомили присутніх зі сторінками життєвого шляху та науковими досягненнями Омеляна Прицака, уродженця с. Луки на Самбірщині. Батьки Йосип Прицак і Емілія Капко після одруження певний час проживали у Самборі. Вчений з любов'ю ставився до своєї малої батьківщини і в одному з інтерв'ю наголосив: „По чоловічій лінії — я бойко“.

Гості подарували музею „Бойківщина“, окрім фотопортрета вченого, його книги, копії документів з ЦДАЛ України а також збірник „Омелян Прицак: повернення до України. Виступи у ЗМІ“ (Харків, 2024), упорядкований Т. Сидорчук. На завершення директорка музею Ольга Білас і вчена секретарка Галина Мартинович-Чип презентували присутнім результати поїздки у с. Лука, де намагалися зібрати відомості про О. Прицака та родину його матері.

Науковий семінар з нагоди 105-ліття О. Прицака покликаний привернути увагу наукової громадськості до видатного українця, пам'ять якого вшановують в Україні не лише у формі різних наукових заходів, видання книг про вченого, але й у міській топоніміці. Так, перша вулиця імені О. Прицака з'явилася у Києві (Святошинський район) у вересні 2022 р., а друга — у Дніпрі в січні 2024 р. На жаль, у Тернополі, де пройшли дитинство та гімназійні роки вченого, і Львові, де він здобув вищу освіту, працював у НТШ і АН, опублікував свої перші наукові праці, доведеться ще довго чекати на увічнення його імені, адже 2022 р. влада і мешканці цих міст не підтримали відповідних пропозицій.

25—26 квітня 2024 р. відбувся науковий семінар, присвячений 105-літтю від народження видатного вченого, історика, сходознавця, засновника і директора Українського наукового інституту Гарвардського університету та Інституту сходознавства НАН України, почесного члена НТШ Омеляна Прицака (1919—2006). Його співорганізатори: Львівський національний університет імені Івана Франка, Центр орієнталістики імені Омеляна Прицака Національного університету „Кієво-Могилянська академія“ та Історична комісія Наукового товариства ім. Шевченка у партнерстві із Всеукраїнським товариством „Самбірщина“ імені гетьмана Петра Сагайдачного та Львівської філії Міжнародної громадської організації „Світовий конгрес українців-бойків“.

У перший день у Музеї історії ЛНУ імені Івана Франка заслухано шість доповідей дослідників життя і творчої спадщини вченого: Володимира Потульницького („Омелян Прицак як історик“), Андрія Фелонюка („Омелян Прицак і українське інтелектуальне середовище Львова (1936—1943 рр.)“, Андрія Козицького („Сходознавче середовище Львівського університету у 1930-х роках“), Таїсії Сидорчук („Lehr und Wanderjahre Омеляна Прицака“), Наталії Гумниць-



Учасники наукового семінару, присвяченого 105-річчю від народження Омеляна Прицака. Перший ряд, зліва направо: Таїсія Сидорчук, Наталія Гумницька, Надія Ішук-Чернишова, Романна Патик; другий ряд: Володимир Потульницький, Андрій Фелонюк, Юрій Гудима, Михайло Яворський. 25 квітня 2024 р.



Відвідини Історико-етнографічного музею „Бойківщина“ у Самборі. Зліва направо: Таїсія Сидорчук, Ольга Білас, Андрій Фелонюк, Володимир Потульницький, Михайло Яворський. 26 квітня 2024 р.

8 травня 2024 р. у селищі Розділ на Львівщині відбулося освячення пам'ятника на могилі визначного українського історика, багатолітнього директора Бібліотеки НТШ Івана Кревецького (1883—1940), а у місцевій школі пройшла урочиста академія з нагоди 140-ї річниці від народження вченого.

Пам'ятник встановлено за ініціативи роздільських активістів і громади та за підтримки Мистецького фонду імені короля Данила і Всеукраїнської правозахисної організації „Меморіал“ імені Василя Стуса, меценатів Степана Кубіва та Івана Маркевича.

У своїх виступах спікери зосередилися на біографії і доробку вченого (голова Історичної комісії НТШ Андрій Фелонюк), відзначили виняткову роль І. Кревецького у дослідженні історії, його концептуальне бачення українського минулого з державницької точки зору (директор



Учасники урочистої академії, присвяченої 130-річчю від народження Івана Кревецького. Зліва направо: Іван Басараб, Роман Грицьків, Ольга Шиманська, Анізія Бас, Ярослав Яковець, Оксана Корниляк, Катерина Сколоздра, Марія Рогуля, о. Микола Кожух, Андрій Фелонюк, Ірина Попик. Розділ, 8 травня 2024 р.

Мистецького фонду імені короля Данила Роман Грицьків). Окремо присвячено увагу справі віднайдення і відновлення 1990 р. могили вченого, а також вшануванню його пам'яті у Роздолі завдяки старанням відомої місцевої громадської діячки Іванни Кіхтан (1935—2023) (виступ її доньки Оксани Корниляк).

Окрім згаданих гостей зі Львова, у заходах також узяли участь священнослужителі церков Новороздільської громади, заступник міського голови Новороздільської міської ради Ольга Ганачевська, в. о. старости с. Розділ Галина Дацко, редактор газети „Вісник Розділья“ Іван Басараб, директор місцевої школи Ярослав Яковець, учителі історії, а також голова Товариства „Просвіта“ Миколаївського району 1990-х рр. Катерина Сколоздра, громадська активістка, членкиня „Просвіти“ Віра Гурська, педагоги та учні, які підготували змістовну програму на вшанування Івана Кревецького.

Дар'яна Козуб

15 травня 2024 р. у Дзеркальній залі Львівського національного університету імені Івана Франка відбувся „круглий стіл“ „Боротьба за збереження національної державності: традиції та перспективи“, присвячений пам'яті визначного історика і державного діяча Івана Кревецького. Організатори зустрічі — Львівський національний університет імені Івана Франка, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, Наукове товариство ім. Шевченка, Всеукраїнська правозахисна організація „Меморіал“ імені Василя Стуса та громадська організація „Мистецький Фонд імені Короля Данила“.

Учасників „круглого столу“ привітав ректор ЛНУ імені Івана Франка, академік НАН України, професор Володимир Мельник. „Сьогоднішня подія є однією з непересічних подій у Львівському університеті, оскільки вона стосується відтворення і відновлення історичної пам'яті. Особистість Івана Кревецького — це особлива постать, через яку ми можемо бачити, які процеси відбувалися на зламі століть, у процесі боротьби за українство, за українську ідентичність. І найголовніше, що ця постать пов'язана з життям університету, адже Іван Кревецький — випускник філософського факультету (відділення історії), який був серед тих, які творили Таємний університет у Львові“, — зазначив Володимир Петрович.

Слова вітання учасникам заходу адресував також голова НТШ, академік НАН України Роман Кушнір. „Розквіт Наукового товариства припадає на 1897—1913 рр., коли Михайло Грушевський очолив це Товариство, Іван Франко був головою Філологічної секції, Володимир Гнатюк — науковим секретарем. І тоді засвітилася яскрава зірка Івана Кревецького — учня Михайла Грушевського. У 24 роки його обрано дійсним членом НТШ, і він очолював бібліотеку, яка там формувалася. Згодом вона стала найбільшою бібліотекою в українському світі“, — зазначив голова НТШ і вручив подяки Наукового товариства ім. Шевченка учасникам „круглого столу“, які долучилися до вшанування пам'яті Івана Кревецького, зокрема встановленню пам'ятника на могилі вченого у селищі Розділ (Степанові Кубіву, Іванові Маркевичу, Оксані Корниляк, Анізії Бас та ін.).

До присутніх звернувся також директор Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, професор Ігор Соляр. „Саме Іванові Кревецькому належать слова „Людина без власної самосвідомості не є культурною людиною. Так і народ без історичної свідомості не є нацією“. Іван Кревецький — це багатогранна постать в історії української науки і культури. Сьогодні дуже мало особистостей, які б охоплювали такі багатогранні сфери діяльності, — історію, бібліотеку, освіту, громадську діяльність, журналістику. Іван Кревецький зміг залишити вагомий внесок у кожній зі сфер, в яких працював“, — констатував І. Соляр.



Іван Кривецький

Павло Артимишин акцентував на постаті Івана Кривецького як представника державницької школи української історіографії.

У виступі завідувача кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського ЛНУ ім. Івана Франка, професора Олексія Сухого йшлося про український національний рух середини XIX ст. в дослідженнях І. Кривецького, а доцент тієї ж кафедри Олег Павлишин зосередився на постаті Івана Кривецького як діяча ЗУНР.

Виступи колег підсумував директор Мистецького фонду імені короля Данила Роман Грицьків. „Нам варто задуматися над виданням творчості Івана Кривецького, адже всі ми говоримо про нього як про багатогранного історика, археографа, архівіста і десь трохи замовчуємо його напрацювання як історіософа. Відтак нашим обов'язком є зробити його ідеї доступним для загалу”, — зазначив Р. Грицьків.

В межах заходу С. Кубів і Р. Грицьків передали Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка низку видань, які сприяють збереженню національної пам'яті і популяризації історичної спадщини України.

Наприкінці зустрічі її учасники подякували Збройним Силам України і хвилиною мовчання вшанували пам'ять усіх, хто віддав своє життя у боротьбі проти російського агресора.

По завершенні роботи „круглого столу“ у холі головного корпусу ЛНУ ім. Івана Франка відкрили виставку „Нескорена Україна у війні цивілізацій“.

В експозиції представлено світлина близько 50 фотокореспондентів, які висвітлюють період новітньої історії України від Революції гідності до сьогодні. Виставку створено за матеріалами однойменного фотолітопису, який нещодавно презентували у Києві. „Нескорена Україна у війні цивілізацій“ є унікальним портретом нинішньої епохи: на світлинах зафіксовано миті боротьби України за своє суверенне право бути у просторі цивілізації свободи, світла життя і високої духовності особистості.



Учасники відкриття виставки „Нескорена Україна у війні цивілізацій”. ЛНУ ім. Івана Франка

30 травня 2024 р. у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаніка відбулася наукова конференція „Видавничі стратегії Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1873—1939)”, яку організувала Комісія з бібліографії і книгознавства НТШ спільно з відділом наукової бібліографії ЛННБУ. Вітальне слово виголосила модератор конференції — заступниця директора ЛННБУ Ольга Коловська. Доповіді, представлені на конференції, висвітлили різні аспекти видавничої діяльності НТШ від XIX ст. до сьогодні. Маргарита Кривенко подала інформацію й запропонувала цікаву презентацію про видання друкарні НТШ XIX ст. в бібліотеці чеського вченого Франтішека Ржегоржа, з якими мала можливість ознайомитися під час відрядження до Праги. Три доповіді було присвячено „Запискам Наукового товариства імені Шевченка“. Луїза Ільницька зосередила увагу на інтерпретаціях редакційної політики М. Грушевського 1895—1913 років у сучасних студіях, передовсім у публікаціях Я. Дашкевича, О. Купчинського, І. Гирича, Я. Грицака, З. Зайцевої. Заслухано також доповіді про „Записки НТШ“ після їх галузевого поділу 1924 р. Наталія Рибчинська розглянула інформаційно-бібліографічне наповнення восьми томів „Праць Історично-філософської секції“ за редакцією І. Крип'якевича (1924—1937), привернувши увагу до внутрішньожурнальної бібліографічної інформації наукового характеру. Софія Когут докладно проаналізувала 155 том „Праць Філологічної секції“ за редакцією В. Сімовича (1937), підготовлений за матеріалами Другого міжнародного з'їзду слов'янських філологів у Варшаві 1934 р. Любов Кужель виявила і дослідила масив рецензій на „Етнографічний збірник“ (1895—1928) як рефлексію європейської наукової

Çà ì àðàð³àèàì Ì ðàñòàì òòò ËÍ Ó ³ì . ²ààì à Òðàì èà

спільноти, що здебільшого позитивно оцінила результати етнографічних студій членів НТШ. Ілона Олексів у доповіді (з презентацією) проаналізувала ювілейні збірники НТШ у хронологічному вимірі діяльності Товариства, зокрема розкрила основні підходи й критерії, якими користувалися редактори такого типу видань. Внесок окремих діячів у науковий доробок Товариства відображено у двох доповідях. Ольга Антоник охарактеризувала книгознавчу спадщину члена Бібліографічної комісії НТШ Левка Биковського (1895—1992), розглянувши книгознавчу концепцію вченого у призмі його фахових публікацій у журналі „Українська книга“ (1937—1939). Марія Кольбух привернула увагу до менш відомої постати — ієромонаха ЧСВВ Аристарха Андрія Крижановського (1877—1905). Історик-самоук досліджував бібліотечні збірки василіян, і деякі віднайдені ним архівні матеріали надруковані у 1902—1904 роках у „Записки НТШ“.

Γ ἀδὰ ἐὶ δὲ ἄ× Ἐἶ Νῦ Ἐἶ

31 травня 2024 р. в онлайн форматі відбувся науковий семінар Історичної комісії НТШ. Із доповіддю на тему „Еволюція міської геральдики Острога у світлі сфрагістичних джерел XVII—XVIII ст.“ виступив член НТШ, доцент кафедри історії Національного університету „Києво-Могилянська академія“ і керівник Центру вивчення спадщини князів Острозьких Національного університету „Острозька академія“ кандидат історичних наук Ігор Тесленко. Вчений є представником історичної школи дійсного члена НТШ, проф. Наталії Яковенко, автором понад двохсот наукових публікацій, упорядником і відповідальним редактором збірника наукових праць „Острозька давнина“ та низки книг. До сфери його наукових інтересів входять: соціальні та економічні аспекти історії України XVI—XVIII ст.; землеволодіння та клієнтела князів Острозьких, генеалогія князівських і шляхетських родів українських воєводств Речі Посполитої XVI—XVIII ст.; історія Острога і Острожчини.

У семінарі взяли участь учні з університетів і наукових інститутів Львова, Києва, Острога, Дрогобича, Кременця та інших міст України.

Доповідь І. Тесленка була присвячена кільком важливим аспектам історії середньовічного й ранньомодерного Острога. Оскільки міська геральдика безпосередньо пов'язана із формуванням органів самоврядування, значну увагу у виступі приділено питанню про час появи в Острозі міського уряду. Від часів Русі і до XVI ст. тутешні городяни не мали своєї представницької інституції, верхність над ними здійснював замковий намісник. Формальним поштовхом до запровадження міського уряду мав стати маґдебурзький привілей, наданий королем Стефаном Баторієм 1585 р. Утім, як показав доповідач, міський уряд існував в Острозі ще від середини 1560-х. Острозький вїйт в актових документах уперше фіксується 1565 р., писар — 1576-го, міська печатка — 1569-го. Привілей 1585 р. був покликаний перетворити первісну інституцію городян, значною мірою залежну від власника міста, на виборний орган самоврядування.

Висловивши гіпотези стосовно обставин запровадження міського уряду ще до надання маґдебурзького права, І. Тесленко докладніше спинився на іконографії міських печаток Острога XVII—XVIII ст., найдавніший зразок яких датований 1615 р. Доповідач звернув увагу учасників семінару на те, що незмінним елементом усіх досліджуваних сфрагістів було зображення соборної церкви Богоявлення Господнього, побудованої у першій третині XVI ст. на замовлення і коштом великого литовського гетьмана кн. Костянтина Острозького (1460—1530). Цей храм, очевидно, від самого моменту освячення кафедральний, був одним із двох центрів Луцької православної єпархії, трансформованої тоді ж у Луцько-Острозьку. Собор розташовувався в осерді верхнього острозького замку (дитинця), тобто з формальної точки зору не на міській території. Попри те, а також у супереччю поширеній традиції карбування на печатках приватновласницьких міст гербів їхніх власників, саме Богоявленський храм став геральдичним символом Острога. Наприкінці свого виступу І. Тесленко подав кілька можливих пояснень цього вибору.

Доповідь викликала жваву дискусію. Свої зауваження та запитання до І. Тесленка озвучили Андрій Заяць, Мирон Капраль, Олег Однороженко, Володимир Пришляк, Володимир Собчук, Наталія Старченко, Леонід Тимошенко та Андрій Фелонюк.

ῶ ἰ ἀδὰδ³ἄἔἰ ἐ ἠδὶδἔ=ίίἰ ἐίἰ ἠἦ³ἰ Γ ὈΘ

13—14 червня 2024 р. на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Снятинського літературно-меморіального музею Марка Черемшини відбулася Всеукраїнська наукова конференція „Творчість Марка Черемшини і українська культура кінця XIX — початку XX століття“, приурочена 150-літньому ювілею класика української літератури. На пленарному засіданні були виголошені доповіді Романа Піхманця („Змістовно-концептуальні основи художнього світу Марка Черемшини“), Ольги Турган („Онтологічні й культурно-історичні універсалії в новелістиці Марка Черемшини“), Миколи Легкого („Творчість Марка Черемшини й епоха fin de siècle (літературознавчий контекст)“), Наталії Мочернюк („Баладна проза Марка Черемшини“), Ігоря Набитовича („Manière d'être Марка Черемшини в літературно-критичній рецепції Дмитра Донцова“), Василя Грещука, Валентини Грещук („Лінгвальний вимір війни в мілітарній прозі Марка Черемшини“).

Учасники конференції — вчені, дослідники творчости видатного українського класика національного письменства з багатьох міст України (Київ, Львів, Суми, Запоріжжя, Чернівці, Луцьк, Дрогобич, Тернопіль, Херсон, Переяслав, Ужгород, Полтава, Івано-Франківськ, Коломия) та зарубіжжя (Люблін, Польща) вели предметну й фахову розмову про становлення Марка Черемшини як творчої особистости, про особливості моделювання художнього світу майстра слова, своєрідність його поетики, про наукові, культурно-історичні та методичні рецепції Марка Черемшини, зокрема компаративістського спрямування, про мовно-стильові параметри художнього простору, створеного визначним українським письменником-прозаїком. Відповідно до цього діяло шість секцій у вивченні з новими методологічними підходами літературної та епістолярної спадщини художника слова.

Незабутніми для учасників конференції стали миті їх перебування на батьківщині Марка Черемшини у Снятині. Тут, у місцевому Народному домі, в Літературно-меморіальному музеї Марка Черемшини тривали дійства з нагоди 150-річного ювілею видатного прозаїка та громадсько-культурного діяча кінця XIX — початку XX ст. Водночас учасники конференції, здебільшого ті, хто безпосередньо виступав на

її полях (інші ж здійснювали комунікації в режимі онлайн формату), поклали квіти до могил Марка Черемшини та його дружини Наталії Семанюк на міському цвинтарі, помолилися за їх упокій. Добре продумані й організовані заходи на вітцівській землі Марка Черемшини стали можливими завдяки турботам Снятинської територіальної громади, зосібна заступниці директора літературно-меморіального музею Марка Черемшини, знаній сучасній дослідниці його творчості Іванні Стеф'юк.

Окрім того, до успішного проведення ювілейного святкування Марка Черемшини на Прикарпатті доклали неабияких зусиль колектив Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, передовсім кафедра української літератури, відділ української класичної літератури Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, Інститут Івана Франка НАН України, Івано-Франківський осередок НТШ, Івано-Франківські обласні організації Спілок письменників і краєзнавців. Вагомому у цьому була участь також депутатського корпусу Івано-Франківської обласної ради та працівників Івано-Франківської обласної держадміністрації.

Ńòâì àì ÒĪ ĘĪ Ā

17 червня 2024 р. в Музично-меморіальному музеї Соломії Крушельницької у Львові відбулося засідання Музикознавчої комісії НТШ, на якому присутні вшанували пам'ять колекціонера і дослідника українського музичного звукозапису, члена Музикознавчої комісії зі США Степана Максим'юка (1927—2024), слово про якого виголосили Юрій Ясіновський і заступник директора Музично-меморіального музею С. Крушельницької Галина Тихобаєва. На засіданні також відбулася презентація нових видань, підготовлених з участю членів Комісії, а саме: „Олександр Слободяник. Фортепіано і доля: Спогади. Статті. Матеріали“ (Наталія Кашкадамова), а також збірки партитур симфонічних творів Станіслава Людкевича (з нагоди його 145-річного ювілею) (Яким Горак).

Присутні на зібранні гості Роман Пляцко та Любов Козак порушили питання про залучення Комісії до справи встановлення пам'ятної таблиці Наталії з Пулюїв Барвінської, дружини композитора Василя Барвінського, на родинному гробівці Барвінських на Личаківському цвинтарі, де вона похована, на що члени Комісії охоче погодилися. Насамкінець обговорено поточні адміністративні справи: план проведення засідань до кінця 2024 р., ініціативу Ю. Ясіновського збирати матеріали для чергового тому „Записок НТШ“. Вручено також посвідчення новим звичайним членам Товариства.

Вєèì ĀĪ ĘĀĒ

25—31 серпня 2024 р. в м. Бусан (Республіка Корея) відбувся 37-й Міжнародний геологічний конгрес (IGC 2024 BUSAN). Науковий захід організований Міжнародною спілкою геологічних наук (МСГН) за підтримки Геологічного товариства Кореї, Корейського інституту геонаук і мінеральних ресурсів та мерією м. Бусан.

Тема конгресу — „Великі мандрівники: подорожі до об'єднаної Землі“. Фраза „Великі мандрівники“ відображає пристрасть, натхнення та зусилля геологів минулого, сьогодення і майбутнього, спрямовані на розкриття походження, взаємодії та еволюції земних систем, і підкреслює роль учасників на IGC 2024 у Бусані, які сприятимуть поглибленню наших знань про фізичні та хімічні процеси всередині Землі, на її поверхнях, а також на інших планетах.

Фраза „Об'єднана Земля“ стосується найсучасніших експериментів, моніторингу, спостережень і теоретичних досліджень для вивчення фундаментальної природи та взаємодії атмосфери, гідросфери, біосфери та геосфери, починаючи від магматичного океану гадейської ери, що покривав Землю на ранніх етапах її історії, до її сучасних стратифікованих структур, від періоду людського життя до мільярдів років геологічної шкали часу. Такі зусилля сприяють розкриттю прихованих ознак еволюційного шляху земних систем. Стоячи на порозі того, що можна назвати антропоценом, коли екосистема незворотно змінюється під впливом людської діяльності, активні обговорення, відкриття, ключові результати та розвиток знань під час IGC 2024 в Бусані допоможуть нам краще передбачати й вирішувати антропогенні глобальні екологічні зміни, природні небезпеки, а також зміни в наземних і морських ресурсах та екосистемах.

Міжнародний геологічний конгрес об'єднує геонауковців з усього світу для розвитку фундаментальних і прикладних досліджень у галузі наук про Землю. З моменту першого конгресу в Парижі 1878 р. геологи збираються кожні чотири роки, щоб обмінятися ідеями щодо забезпечення безпеки та здоров'я нашої планети.

Це вперше, коли Корея приймає IGC, і вперше з 1996 р. конгрес проводиться у Східній Азії. Ця подія в Бусані є знаковою, оскільки це перша конференція за вісім років, на якій учені зможуть зібратися особисто; попередній конгрес 2020 р. проводився віртуально через пандемію COVID-19. Було подано близько 3800 тез, брали участь понад 7000 учасників із 120 країн.



Міжнародний геологічний конгрес (IGC 2024 BUSAN).
Ігор Бубняк (справа) та колега з Індії

Науковці обговорювали широкий спектр тем, зокрема міжнародне співробітництво в дослідженні космосу, ядерну безпеку, майбутню енергетику та геотуризм.

Основні теми, що розглядалися на Конгресі: осадова геологія, четвертинна геологія, історія Землі та стратиграфія, тектонофізика, планетарні науки, метаморфізм, вулканологія, петрологія, структурна геологія, геоморфологія, палеонтологія та палеоантропологія, ресурсна геологія та економічна геологія, мінералогія, геохімія низьких температур, палеоклімат і палеоокеанографія, прибережні, морські та озерні науки про Землю, геологічні науки в альпійських і полярних регіонах, підземні води та гідрогеологія, геобіологія, біогеохімічні цикли, науки про навколишнє середовище, ГІС та дистанційне зондування, сейсмологія, геофізика, геотехнологія та геофізична розвідка, геологічна освіта, геоспадщина, геопарки та геотуризм, судова геологія та медична геологія, інженерна геологія та геомеханіка, міська геологія, геонебезпеки, пом'якшення наслідків



Набережна м. Бусан. Республіка Корея

кліматичної кризи та адаптація, великі дані та штучний інтелект (ШІ) у геонауці, енергетика та вуглецева нейтральність, геонаука та політика, поводження з радіоактивними ресурсами та відходами, цифрова Земля глибокого часу, антропоген, геотектоніка та суспільна значущість наук про Землю, історія геологічних наук, математичні та обчислювальні методи для наук про Землю.

Навколо цих тем було проведено близько 300 сесій. Це дало змогу забезпечити обмін інформацією про інноваційні дослідження та ідеї в широкому спектрі наук про Землю. Також були проведені пленарні засідання, де розглядалися найактуальніші питання геології.

Особлива увага була приділена епосі Антропоцену — неофіційному підрозділу геологічного часу, який описує недавній період в історії Землі, коли діяльність людини мала значний вплив на планету. Науковці вивчатимуть, як людська діяльність впливає на геологію, ландшафти, водні ресурси, екосистеми та клімат Землі, а також пропонуватимуть геологічні рішення для порятунку планети.

При закритті організатори представили Бусанську декларацію, яка закликає геологів узяти на себе нову роль у реагуванні на екологічні катастрофи та окреслює спільні зобов'язання щодо розвитку наук про Землю і вирішення глобальних викликів.

Геологічні екскурсії були проведені до Конгресу, під час та після. Учасники мали можливість ознайомитись з особливостями геологічної будови Східної Азії. Організатори МГК також запропонували різноманітні програми для тих, хто бажав більше дізнатися про геологію. Оскільки Бусан є містом кіно, з 26 по 30 серпня в Центрі кіно Бусана проходив безкоштовний кінофестиваль GeoFilm Festival. Глядачі змогли переглянути такі фільми, як „Зіткнення з небом“ („Ashfall“), „Приливна хвиля“ („Tidal Wave“), „Місяць“ („The Moon“), „Бетонна утопія“ („Concrete Utopia“) і „Пандора“ („Pandora“). Крім того, режисери фільмів, актори та експерти з геології зустрілися з аудиторією для дискусій.

ژаї ѓ АОАІ ВЕ

30 серпня 2024 р. в міській бібліотеці Жидачева відбувся „круглий стіл“, присвячений 150-річчю від народження відомого вченого у галузі природничих наук, антрополога, організатора української науки і багаторічного голови НТШ Івана Раковського (1874—1949). Ініціатором заходу став доктор економічних наук, професор Ігор Костирко при активній організаційній допомозі редактора місцевого часопису „Новий час“ Андрія Данильця.

У засіданні взяли участь науковий секретар НТШ, доктор фізико-математичних наук Роман Пляцко, директор Жидачівської гімназії ім. О. Партицького, дослідник історії рідного краю, кандидат історичних наук Василь Благий, директор Заболотівської гімназії, громадський активіст Ігор Михайленко, директор Зарічанської гімназії, активний учасник суспільно-політичного життя громади Роман Свередюк, знавець історії Жидачева, секретар Жидачівської міської ради Ярослав Гаврильчук, директор міської бібліотеки Любов Янклевич, редактор газети „Новий час“, громадський діяч Андрій Данилець, отець Ярослав Турик — священник церкви Воскресіння Господнього у Жидачеві. Учасниками „круглого столу“ також стали представники інтелігенції Жидачівської та Журавненської громад, небайдужі громадяни й відвідувачі бібліотеки.



Учасники „круглого столу“, присвяченого 150-річчю від народження Івана Раковського. Зліва направо: Ігор Костирко, Роман Пляцко. Жидачів, 30 серпня 2024 р.

У своєму виступі проф. І. Костирко висвітлив життєвий і творчий шлях видатного вченого-земляка. Народився І. Раковський у с. Протеси Рогатинського повіту (нині Стрийський район) у сім'ї священника

Альбіна Раковського. Навчався у Станіславській та львівській Академічній гімназіях. По закінченні філософського факультету Львівського університету вчителював у гімназіях і реальних школах з українською мовою навчання. 1903 р. склав докторський іспит у Львівському університеті. Тоді ж був обраний дійсним членом Математично-природописно-лікарської секції НТШ.

Грунтовну доповідь про роль духовенства у формуванні українського інтелектуального середовища у Галичині в часи Австро-Угорської імперії зробив В. Благий. Директори гімназій І. Михайленко та Р. Свередюк зосередили свою увагу на потребі ширшої популяризації серед молоді пам'яті про видатних людей Жидачівщини, зокрема, й про забуті імена земляків.

Отець Я. Турик привернув увагу присутніх до потреби уточнення даних про душпастирську діяльність родичів І. Раковського, зокрема додаткового вивчення записів у церковних документах, що може бути важливим доповненням до біографічних відомостей про вченого. Як продовження цієї теми А. Данилець торкнувся неточностей, які подаються у відкритих інтернет-джерелах про місце народження І. Раковського (називається с. Чагрів Рогатинського повіту на колишній Станіславщині, нині Івано-Франківська обл.). Збереглися копії документів про народження І. Раковського у с. Протеси, де батько майбутнього вченого був парохом і незабаром після народження сина переїхав на іншу парафію в с. Чагрів.

Прозвучала також пропозиція про надання імені І. Раковського місцевій бібліотеці, адже визначною заслугою вченого є його редакційна робота над виданням у 1930—1933 рр. першої української енциклопедії („Українська загальна енциклопедія“).

У своєму виступі Р. Пляцко докладно спинився на визначній ролі І. Раковського як організатора української науки у складні довоєнні і повоєнні часи. Він також відзначив наукові досягнення вченого у галузях природничих наук та антропології, передав міській бібліотеці примірники монографії про нього, виданої 2004 р. у серії „Визначні діячі НТШ“ проф. Іваном Головацьким. Також учасники „круглого столу“ дізнались про теперішню діяльність НТШ і його роль у популяризації досягнень українських науковців, ознайомились з окремими виданнями Товариства, які були подаровані жидачівській книгозбірні.

Науковий секретар НТШ висловив вдячність місцевим активістам — організаторам „круглого столу“ за відзначення такої важливої дати — 150-річчя від народження Івана Раковського.

ꝑꝑ ♂ ÊĬ NŌËĎËĬ

1 вересня 2024 р., в день 99-х уродин видатного українського вченого, фізика-теоретика, громадсько-і державного діяча, Героя України, дійсного і почесного члена НТШ, академіка НАН України Ігоря Рафаїловича Юхновського відбулася низка заходів зі шанування його пам'яті.

У Львові на фасаді будинку Інституту фізики конденсованих систем НАН України на вул. Свенціцького, 1, відкрили меморіальну таблицю на його честь, яку освятили священники ПЦУ та УГКЦ.



Зліва направо: голова НТШ, акад. НАН України Роман Кушнір; директор ІФКС НАН України, чл.-кор. НАН України Тарас Брик; донька і син І. Юхновського — Наталка Гурська і Павло Юхновський

На церемонії відкриття меморіальної таблиці виступили: директор ІФКС НАН України член-кореспондент НАН України Тарас Брик, голова Наукового товариства ім. Шевченка, директор ІППИМ ім. Я. С. Підстригача НАН України академік НАН України Роман Кушнір, громадський діяч, член Ініціативної групи „Першого грудня“ Мирослав Маринівич, голова Західного наукового центру НАН України та МОН України, директор Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка академік НАН України Зинівій Назарчук, заступник начальника Львівської обласної військової адміністрації з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Олександр Кулепін, донька І. Юхновського Наталка Гурська та львівський міський голова Андрій Садовий. Останній, зокрема, повідомив, що наступний, 2025 р., коли відзначатиметься 100-річчя вченого, у Львові буде оголошений роком Ігоря Юхновського. Створено організаційний комітет для відзначення ювілею та вже відбулося перше його засідання. „Разом із оргкомітетом повідомляємо, що наступного року плануємо провести у Львові три великі форуми за напрямками, яким Ігор Юхновський присвятив своє життя: фізика, економіка та політика, видати книгу його спогадів і провести ряд інших заходів меморіального і просвітницького характеру“, — сказав Андрій Садовий.

Ꝓꝑ ð ♂ðððð ðꝓꝕèèè êĬ Ĭ ꝑꝑ ñ ꝑꝑ êð ñèððꝑ ì Æ Ĭ Ōèðꝑ; Ĭ è

НАШІ ВТРАТИ

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ВАСИЛЯ ШЕВЧУКА

27 жовтня 2023 р. на 96-му році життя завершився земний шлях заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Української нафтогазової академії, дійсного члена НТШ (з 1992 р., Хімічна комісія), доктора технічних наук, професора Василя Устиновича Шевчука — відомого вченого, педагога, громадського діяча. Він отримав вагомий науковий і практичний результати в галузі хімії і технології переробки вуглеводнів і їх похідних. Йому належить понад 300 наукових і методичних праць, 73 винаходи, захищені авторськими свідоцтвами і патентами, зокрема патентами зарубіжних країн. Під керівництвом В. Шевчука 19 науковців захистили кандидатські дисертації.

В. Шевчук народився 13 липня 1928 р. в с. Мізякові Калинівського району на Вінниччині в родині селянина. 1935 р. вступив до Мізяківської неповно-середньої школи, 1944 р. перейшов вчитися в Калинівську середню школу, яку закінчив 1947 р. Того ж року вступив до Львівського політехнічного інституту, який закінчив з відзнакою 1952 р. за спеціальністю „хімічна технологія переробки нафти та газу“. Після закінчення інституту — навчання в аспірантурі, де почав працювати над проблемою хімічної переробки природного газу.

У той час у Бориславі на основі невеликої дослідної установки було організовано філію Науково-дослідного інституту органічної хімії і технології, в якому планували проведення дослідних робіт з розробки нових технологічних процесів, зокрема процесу отримання ацетилену з природного газу. На запрошення Міністерства хімічної промисловості В. Шевчук після закінчення аспірантури 1956 р. перейшов працювати у цю філію заступником директора з наукової роботи. Він створив і очолив великий колектив молодих здібних науковців та інженерів, які плідно працювали в галузі хімії і технології органічних речовин.

1958 р. В. Шевчук захистив кандидатську дисертацію, а 1974 р. — докторську. 1977 р. йому надано вчене звання професора. 1978 р. професор В. Шевчук обійняв посаду завідувача кафедри аналітичної хімії Львівського політехнічного інституту, а 1984 р. його обрано завідувачем кафедри хімічної технології переробки нафти та газу. З 1997 р. В. Шевчук працює провідним спеціалістом відкритого акціонерного товариства „Галол“, одночасно керує науково-дослідними роботами, які виконують його учні та аспіранти в Державному університеті „Львівська політехніка“. Від 2001 до 2013 р. В. Шевчук повернувся у Львівську політехніку, де працював на посаді професора кафедри хімічної технології переробки нафти та газу. В той же час професор В. Шевчук працював науковим консультантом Кременчуцького заводу технічного вуглецю.

Наукова діяльність В. Шевчука, яка починалась у студентські і аспірантські роки, переважно зосереджена на дослідженні закономірностей реакцій піролізу і окиснення вуглеводнів та їх галогенопохідних і, ґрунтуючись на цій основі, розробці нових технологічних процесів.

В. Шевчук разом з учнями виконав теоретичні роботи в галузі термодинаміки та кінетики хімічних реакцій, розробив нові методи розрахунку ентропії хімічних сполук. В основі цих методів лежить положення, що ентропії молекул і радикалів можна розглядати як адитивну величину ентропії атомів і зв'язків між ними з урахуванням ентропії, зумовленої симетрією і з внесенням поправок, у випадку складних молекул, на цикли, спряжені і кумульовані зв'язки. Виходячи з принципу адитивності зв'язків у молекулі й активованому комплексі, запропоновані методи розрахунку ентропії активації і, відповідно, предекспоненціальних множників, що утворили окремий розділ курсу хімічної кінетики бімолекулярних процесів.

Виконані фундаментальні дослідження кінетичних закономірностей і механізму високотемпературних гомогенних реакцій окиснення і піролізу вуглеводнів, у тому числі під час протікання їх у зоні горіння. Кількісно показано, що при неповному горінні вуглеводнів швидкість реакцій піролізу залежить від вмісту кисню у вихідній суміші, який визначає концентрацію радикалів у реакційній зоні.

Вивчені закономірності фізичних явищ процесу горіння попередньо перемішаних і нагрітих до високих температур вуглеводнево-кисневих сумішей — самозаймання, проскоки і закиди полум'я, розповсюдження полум'я в турбулентному потоці. Встановлені закономірності протікання хімічних реакцій і фізичних явищ процесу неповного горіння вуглеводнів з киснем дали змогу розробити теоретичні основи і математичну модель високотемпературних гомогенних процесів отримання ацетилену і етилену з вуглеводневої сировини.

Під керівництвом В. Шевчука розроблено новий оригінальний процес отримання ацетилену оксидативним піролізом природного газу. Сконструйовані промислові реактори піролізу за своєю продуктивністю були удвічі потужніші за закордонні. Їх використовували у п'яти промислових виробництвах з отримання ацетилену з природного газу на території колишнього СРСР. Винаходи вченого запатентовані в Румунії, Англії, Німеччині. Продано ліцензію Румунії.

На основі проведених досліджень реакції розкладу і окиснення хімічних сполук різних класів розроблені і захищені авторськими свідоцтвами нові методи отримання багатотонажних продуктів органічного синтезу — ціанистоводневої кислоти, фтормономерів, оксиду пропілену і ацетальдегіду, надоцтової кислоти, нижчих карбонових кислот, алкілфенолів, аеросилу. Більшість розроблених процесів пройшли випробовування на дослідних установках.

Впродовж останніх років своєї наукової діяльності В. Шевчук разом зі своїми учнями досліджував нову технологію переробки газу, яку можна назвати „Технологією нового покоління“. Створюються нау-



ково-теоретичні основи каталітичних процесів отримання ненасичених і ароматичних вуглеводнів з газів різного походження (природного, супутнього нафтового, нафто-заводських і газів коксування вугілля та сланців).

Працюючи у ВАТ „Галол“, В. Шевчук займався проблемою отримання з нафтової сировини високоякісних мастильних матеріалів і присадок до них.

З підсумком своїх наукових робіт В. Шевчук неодноразово виступав на міжнародних, всесоюзних, республіканських конференціях і конгресах.

Крім наукової і педагогічної діяльності, багато часу і сили віддавав громадській роботі. Впродовж багатьох років він був головою правління товариства „Знання“ в Державному університеті „Львівська політехніка“, заступником голови Спеціалізованої вченої ради вузу, членом редколегії журналу „Хімічна промисловість“. За видатні досягнення В. Шевчук нагороджений орденом Жовтневої революції, медалями „За трудову доблесть“ і „Ветеран праці“, почесним знаком „Відмінник хімічної промисловості“ та „Винахідник СРСР“.

Василь Устинович прожив гідне та сповнене напруженої наукової роботи життя, назавжди залишаючись прикладом справедливої та доброї людини, відданої роботі й колективу. Його смерть стала неоправданою втратою для всіх, хто знав і пам'ятав видатного вченого.

Γ εää ÅÐÈÌ ÈΘÈÌ

ВИДАТНИЙ ФІЗИК І БУДІВНИЧИЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

26 березня 2024 року на 99 році життя завершив свій земний шлях один із творців відновлення державності України наприкінці 80-х і впродовж непростих 90-х років минулого століття, видатний український учений, фізик-теоретик, засновник сучасної львівської школи статистичної фізики, професор, дійсний і почесний член Наукового товариства ім. Шевченка, академік НАН України Ігор Рафаїлович Юхновський.

Життя Ігоря Рафаїловича було цікавим, непростим і насиченим багатьма подіями, які тісно переплетені з історією рідного краю. Народився він 1 вересня 1925 р. на Волині в сім'ї, яка походила з давніх родин священників. Навчався у відомому Кременецькому ліцеї, де мова навчання змінювалася зі зміною влади. Воював на фронтах Другої світової війни (мобілізований до радянської армії 1944 р. і її завершення зустрів на території Австрії).

1946 р. став студентом фізико-математичного факультету Львівського державного університету ім. І. Франка, який закінчив з відзнакою 1951 р. Далі навчання в аспірантурі на кафедрі теоретичної фізики під керівництвом А. Глаубермана, де ознайомився з працями М. Боголюбова, захопився його ідеями і виконав низку оригінальних досліджень, пов'язаних із розвитком методу розвинень М. Боголюбова за плазмовим параметром і його застосуваннями до опису систем заряджених частинок. Ці результати лягли в основу кандидатської дисертації „Бінарна функція розподілу для систем взаємодіючих частинок“ (1954) і більш ніж на десятиліття випередили подібні дослідження зарубіжних учених.

Наприкінці 1950-х І. Юхновський сформулював новий метод дослідження багаточастинкових систем — метод колективних змінних, який відкрив широкі перспективи його застосувань для опису різноманітних об'єктів, зокрема систем заряджених частинок. Згодом І. Юхновський узагальнює формалізм колективних змінних у разі квантових багаточастинкових систем — так виник метод зміщень і колективних змінних, який виявився доволі успішним при описі квантових фермі- та бозе-систем. Отримані результати лягли в основу докторської дисертації Ігоря Рафаїловича „Статистична теорія систем заряджених частинок“, яку він захистив у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка 1965 р. За два роки йому було надано звання професора.

Після захисту дисертації наукова робота І. Юхновського вийшла на якісно інший рівень як за тематикою досліджень, так і за кількістю учнів. До досліджень під його керівництвом долучилося близько десяти молодих науковців, і у травні 1969 р. за підтримки академіка М. Боголюбова він ініціює створення у Львові відділу статистичної теорії конденсованих систем (СТеКС) Інституту теоретичної фізики (ІТФ) АН УРСР, який він і очолює. Так розпочався новий етап його наукової діяльності — академічний.

Відділ СТеКС став першим академічним підрозділом у галузі фізики на теренах Західної України. Розроблені І. Юхновським методи творили фундамент для вивчення цілої низки актуальних проблем фізики конденсованої речовини. Додаткову мотивацію давала мрія І. Юхновського про створення потужної групи дослідників у Львові зі спеціалізацією у статистичній фізиці. І головний акцент при цьому робився на роботу зі здібною молоддю. Так закладалися основи майбутньої наукової школи.

1972 р. І. Юхновського обрано членом-кореспондентом АН УРСР, що стало вагомим досягненням і підтвердженням перспектив як самого вченого, так і очолюваного ним наукового підрозділу. Одразу після створення відділу СТеКС Львів стає місцем організації регулярних конференцій зі статистичної фізики. Впродовж 1970—1990 рр. тут було організовано і проведено десяток таких конференцій, серед яких: Міжнародна школа з фізики іонної сольватації (1983), II Радянсько-італійський симпозіум із математичних проблем статистичної фізики (1985) та ряд інших. Завдяки І. Юхновському та його учням Львів поступово позиціонується як провідний центр зі статистичної фізики. 1982 р. І. Юхновського обрано академіком АН УРСР.

1982 р. вийшла у світ монографія І. Юхновського та М. Головка „Статистична теорія класичних рівноважних систем“ (К.: Наукова думка), яка стала однією з перших у світовій літературі з напряму мікроскопічна теорія рідкого стану. В рамках іонно-молекулярного підходу в теорії розчинів електролітів було показано, що характер екранування електростатичних взаємодій іонами і молекулами розчинника прин-



ципово різний: іонне екранування призводить до експонентного спадання всіх електростатичних взаємодій, а екранування полярними молекулами визначає діелектричні властивості розчину. Разом зі своїми учнями І. Юхновський дослідив фундаментальну роль молекулярної підсистеми розчинника та природу явищ іонної сольватації, вивчив механізми утворення та специфіку ближнього порядку в розчинах.

Згодом теорію розчинів електролітів було узагальнено щодо просторово-обмежених систем (плівки і мембрани). Було показано, що через наявність у напівобмежених системах сил електростатичного відображення, які зумовлюють адсорбційні ефекти на поверхні електроліту, ефекти екранування у просторово-неоднорідних та об'ємних системах якісно відмінні. Дослідження у цьому напрямі проводили спільно з М. Головком, В. Височанським, І. Куриляком, О. Пізіо, Є. Сов'яком, А. Коваленком та ін.

Із формулюванням методу зміщень і колективних змінних розпочалися інтенсивні дослідження квантових систем взаємодіючих частинок. І. Юхновський спільно з учнями провів розрахунки середньої і вільної енергії, теплосмности та енергії зв'язку для неперехідних металів, а також розрахував рівняння стану для виродженого електронного газу і дослідив властивості бінарної функції розподілу електронів щодо сильної неідеальності. Вперше було отримано правильну асимптотику бінарної функції на малих відстанях для густин електронів, що типові для металів. Ці роботи виконано разом із М. Ваврухом, Г. Бігуном, Р. Петрашом, П. Костробієм. Застосування методу зміщень і колективних змінних до проблем теорії високотемпературної плазми проводили спільно з Л. Блажиевським.

Іншим напрямом досліджень, де метод зміщень і колективних змінних довів свою ефективність, стала теорія взаємодіючих бозе-частинок. Тут було знайдено хвильові функції основного та слабозбудженого станів, розраховано енергію основного стану та спектр елементарних збуджень, знайдено структурні функції та проаналізовано проблему бозе-айнштайнівської конденсації. Це дало змогу побудувати мікроскопічну теорію рідкого гелію-4, яка продемонструвала кількісне узгодження результатів із експериментом. Ці роботи проводили спільно з І. Вакарчуком.

Ідея базисного підходу для опису систем із коротко- і далекосяжними взаємодіями спільно з Р. Левицьким була поширена на квантові системи типу лад-безлад, що описані псевдоспіновими моделями (фероелектрики, магнетики тощо). При цьому сформульовано новий підхід, у якому короткосяжні взаємодії враховуються у кластерному наближенні.

Фазові переходи і критичні явища — це напрям, інтерес до якого виник у І. Юхновського на початку 1970-х років і над яким він продовжував працювати до останніх днів. Вихідною точкою цих досліджень стала робота з обґрунтування форми базисного розподілу поблизу точки фазового переходу другого роду, виконана спільно з Ю. Рудавським. Встановлено, що для успішного опису критичних явищ необхідно виходити з вищих (негаусових) розподілів, які описують флуктуації колективної змінної, пов'язаної з параметром порядку. Були отримані рекурентні співвідношення для коефіцієнтів базової густини міри. Встановлено, що поблизу критичної точки спостерігається особливий критичний режим, у якому виникає новий тип симетрії — симетрія ренормалізаційної групи, що призводить до універсальності у поведінці різних систем, спільними для яких є лише деякі загальні характеристики (вимірність простору, число компонент параметра порядку, тип взаємодій тощо). Ці дослідження проводили спільно з М. Козловським, І. Вакарчуком, Ю. Рудавським, В. Коломійцем, Ю. Головачем, І. Мриглодом. Основні положення цієї теорії опубліковані в монографії І. Юхновського „Фазові переходи другого роду. Метод колективних змінних“ (К.: Наукова думка, 1985), яка згодом побачила світ англійською мовою у видавництві „World Scientific“ (Сінгапур).

Водночас було показано, що для розрахунку термодинамічних характеристик системи поблизу фазового переходу врахування лише критичного режиму недостатньо. І. Юхновський спільно з М. Козловським на прикладі моделі Ізінга запропонував схему, яка дала змогу провести послідовні розрахунки як універсальних (критичні показники), так і неуніверсальних (температура фазового переходу, теплосмність, сприйнятливості тощо) величин в околі переходу. Цей підхід, апробований на моделі Ізінга, став ключем до побудови загальної теорії критичних явищ у тривимірних системах і був згодом застосований учнями І. Юхновського до вивчення критичної поведінки у різноманітних моделях статистичної фізики і теорії конденсованої речовини, зокрема n -компонентної спінової моделі Стенлі (спільно з І. Вакарчуком, Ю. Рудавським, Ю. Головачем), бінарних сплавів заміщення (спільно із З. Гурським), n -компонентної моделі структурного фазового переходу (спільно з І. Мриглодом), ізінгівських систем з анізотропними взаємодіями (спільно з М. Кориневським), ієрархічних моделей (спільно з Ю. Козицьким), критичної точки „рідина—газ“ (спільно з І. Ідзиком та В. Коломійцем), класичних багатокомпонентних сумішей (спільно з О. Пацаган).

1986 р. І. Юхновському спільно з М. Боголюбовим (мол.) та С. Пелетминським надано академічну премію ім. М. Крилова за цикл робіт „Математичні методи дослідження систем зі спонтанно порушеною симетрією“.

У вересні 1990 р. на базі Львівського відділення статистичної фізики ІТФ АН УРСР створено Інститут фізики конденсованих систем АН України — перший академічний інститут із фундаментальних досліджень у галузі фізики в Західній Україні. І. Юхновський став його першим директором і керував ним упродовж 16 років. Від 2006 р. і до останніх днів життя він був почесним директором Інституту та активно опікувався його діяльністю.

1993 р. Інститут фізики конденсованих систем НАН України заснував періодичний збірник „Condensed Matter Physics“. І. Юхновський був головним редактором цього журналу впродовж 29 років. За той час це видання пройшло шлях від міжвідомчого збірника до одного з найкращих наукових журналів України. Журнал входить до найвідоміших наукометричних баз Scopus та Web of Science Core Collection від 2005 р., а також індексується у Chemical Abstract Service, EBSCO Academic Search Premier, IET Inspec (UK), PubScience (USA), „Джерело“ тощо.

1990 р. розпочався новий період у житті І. Юхновського — державотворчий. Після його обрання депутатом Верховної Ради України він переїхав до Києва. Цей період тривав понад двадцять років. У Верховній Раді України першого скликання І. Юхновський очолював опозицію як голова Народної ради, був активним учасником прийняття Декларації про державний суверенітет України та одним з авторів

Закону „Про економічну самостійність України“, ініціатором проведення Всеукраїнського референдуму щодо підтвердження незалежності України, який відбувся 1 грудня 1991 р. У 1990—1993 рр. — голова Комісії Верховної Ради з питань науки та освіти, член Президії Верховної Ради. 1992 р. працював Державним радником України та очолював Колегію з питань науково-технічної політики Державної думи України. У 1992—1993 рр. в уряді Л. Кучми був першим віцепрем'єр-міністром України. 1994 р. вдруге обраний депутатом Верховної Ради України, очолював депутатську групу „Державність“. Один із ключових авторів і рушіїв прийняття Конституції України (1996). Тоді ж за його ініціативи створена Міжвідомча аналітична консультативна рада при Кабінеті Міністрів України. 1998 р. втретє обраний народним депутатом України, належав до фракції Українського народного руху, був головою Комітету з питань науки і освіти. 2002 р. він у четверте став депутатом Верховної Ради України, входив до складу фракції „Наша Україна“, був головою Комітету з питань науки і освіти та головою Спеціальної тимчасової комісії з питань майбутнього.

І. Юхновський — організатор і перший голова Українського інституту національної пам'яті — новоствореного (2006) центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, яким керував до 2010 р. За час його головування був прийнятий Закон України „Про Голодомор 1932—1933 років в Україні“, створено Національну книгу пам'яті жертв Голодомору, збудовано першу чергу Меморіалу пам'яті жертв голодоморів, створено Музей Української революції 1917—1921 рр. в історичному Будинку вчителя у Києві.

Організатор і перший президент Малої академії наук школярів у Львові (1978—1990), організатор і перший голова Всеукраїнського об'єднання ветеранів (1996—2009), організатор і президент Міжнародного благодійного фонду національної пам'яті України (2006—2024), член-засновник Ініціативної групи „Першого грудня“ (2011—2024).

2010 р. у віці 85 років І. Юхновський повернувся з Києва до Львова і продовжив активно займатися цікавою для нього проблемою — описом із перших принципів поведінки системи взаємодіючих частинок у критичній точці та нижче критичної точки. За цикл останніх наукових робіт „Асимптотичні методи нелінійної механіки та статистичної фізики“ 2017 р. удостоєний премії НАН України імені М. Боголюбова (разом із М. Перестюком), а остання його стаття у співавторстві з Р. Романіком вийшла 2024 р. в „Українському фізичному журналі“.

Загалом І. Юхновський є автором понад 500 наукових статей, 7 монографій і підручників. Він виховав 37 кандидатів і 18 докторів наук. Заснований ним Інститут фізики конденсованих систем став одним із провідних наукових центрів в Україні та Східній Європі в галузі статистичної фізики конденсованої речовини та комп'ютерного моделювання багаточастинкових систем. Він був почесним доктором Інституту теоретичної фізики ім. М. Боголюбова НАН України, Національних університетів: Львівського імені Івана Франка, „Львівська політехніка“, Волинського імені Лесі Українки, Прикарпатського імені Василя Стефаника та Ужгородського. Нагороджений відзнакою Президента України, орденом „За заслуги“ I ступеня, орденами князя Ярослава Мудрого V, IV та III ступенів, орденом Свободи; Герой України та кавалер ордена держави.

Незважаючи на поважний вік, Ігор Юхновський відійшов раптово, перебуваючи у добрій фізичній формі, сповнений нових ідей і задумів. У свій 98-й день народження він виступив на семінарі Інституту фізики конденсованих систем НАН України з доповіддю „Новий погляд на фазові переходи першого роду“, який викликав жваве обговорення і дискусію. Численні учні і послідовники Ігоря Юхновського глибоко сумують з приводу смерті свого вчителя, готові продовжувати його справу і примножувати здобутки та славу сучасної львівської школи статистичної фізики.

Ť ēāēñāī āđ ²AAĪ Ē²Ā, ²āī đ ĩ ĐĒĀĒĪ Ā

СТЕПАН МАКСИМ'ЮК — КОЛЕКЦІОНЕР І ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОГО ЗВУКОЗАПИСУ

(*16 червня 1927 — †10 квітня 2024)

У містечку Silver Spring поблизу Вашингтона на 97-му році життя помер видатний колекціонер і дослідник українського звукозапису, великий патріот своєї Батьківщини Степан Максим'юк, активний член Музикознавчої комісії НТШ. Його виняткова колекція становить кілька тисяч записів української музики у виконанні великих музикантів минулого Соломії Крушельницької, Олександра Мишуги, Модеста Менцинського, „Республіканської капели“ Олександра Кошиця, записи пам'ятних концертів, а також конференцій, доповідей, інтерв'ю з поетами, істориками, літераторами, політиками, заяви видатних українців і чужинців про Україну, її народ і видатних діячів. Колекцію вважають найбільшим у світі приватним зібранням українського звукозапису як живу пам'ять нашого народу, його культури і мистецтва.

Степан Максим'юк народився 16 червня 1927 р. в Ужгороді. Його батько Дмитро походив зі села Пнів поблизу м. Надвірної. Після війни родина змушена була емігрувати з Галичини на Закарпаття. В Ужгороді Степан навчався у гімназії, згодом у Морджанах поблизу Праги у німецькому таборі Міттенвальді. 1949 р. переїхав до Сполучених Штатів, де здобув вищу освіту у Колумбійському університеті зі спеціалізацією міжнародні відносини та історія Східної Європи. Від 1955 до 1987 р. працював на державній радіостанції „Голос Америки“ у сфері міжнародного радіомовлення. Ця ділянка професійної діяльності вплинула на його колекційну діяльність і через радіомовлення мав змогу часто використовувати власні українські фонографічні матеріали для заповнення „білих плям“ у звуковому просторі Америки та інших країн.

У вересневому випуску 1965 р. журналу „Вісті“ (США) С. Максим'юк писав: „Українська дискографія — це одна з найбільш занедбаних ділянок у нашій науці“. Тож він не лише формував великі фоно-



графічні архіви, але й досліджував їх і опублікував низку наукових розвідок з ділянки українського звукозапису, які друкували українські газети і журнали.

Відновлення Незалежності України спонукає його до посилення зв'язків з Батьківщиною. З 1991 р. часто приїжджає в Україну, відвідує рідні місця, зустрічається з давніми приятелями, налагоджує співпрацю з Музикознавчою комісією НТШ, Львівською і Київською консерваторіями, музеєм Соломії Крушельницької, Спілкою композиторів України, Інститутом літургійних наук УКУ. Виступає з доповідями на наукових конференціях, з лекціями і повідомленнями у навчальних музичних закладах, популяризує звукозаписи української музики. Його стараннями були реставровані й записані на сучасних звуконосіях записи таких корифеїв, як Соломія Крушельницька і Модест Менцинський, „Республіканська капела“ Олександра Кошиця. Щедро ділився своїми унікальними знаннями в ділянці українського запису. Подарував музею С. Крушельницької унікальні платівки з голосом славетної співачки.

У 1990-х роках багато зусиль доклав для створення архіву українського звукозапису у Львові під патронатом НТШ, до якого планував передати весь свій унікальний архів. Але тодішні важкі економічні обставини, відсутність відповідних кадрів і нерозуміння окремими чиновниками важливості цієї справи не дали змогу реалізувати ці плани і тому заповів свій архів українських звукозаписів Національно-культурному центру у місті Бавн-Брук у США.

2003 р. Інститут літургійних наук УКУ підготував і видав збірку його статей „З історії українського звукозапису та дискографії“, за яку видавництво відзначено нагородою на XI Всеукраїнському форумі книговидавців у Львові.

В українській пресі, у наукових збірниках з'явилося чимало його дописів про звукозаписи.

Популяризація українського культурного життя в Америці та поза її межами спричинила появу низки наукових розвідок, написаних С. Максим'юком, з ділянки українського звукозапису, публікація яких у газетах і журналах розширювала інформаційне поле навколо яскравих постатей українського вокального мистецтва. Так виникла добірка статей про звукозаписи С. Крушельницької та інших співаків.

На такому тлі ще більш рельєфно вимальовується постать Степана Максим'юка. Його джерельно-пошукова праця спричинилася до створення унікального архіву українських звукозаписів, каталог якого опублікований 2003 р. Поступово він уклав і публікував дискографії творів деяких українських композиторів, ансамблів, хорів, а також досліджував звукозаписну діяльність відомих фірм на полі української музики: „Список останніх грамофонних платівок О. Кошиця“, „Звукозаписи українських дум“, „Дискографія творів Михайла Гайворонського“, „Дискографія творів Дмитра Бортнянського (1902—2002)“, „Дискографія Шевченкіани“, „Українські звукозаписи фірми „Грамофон“, „Львівські звукозаписи фірми „Грамофон“ (1903—1914)“. Особливе місце в колекції займає історія гімну України „Ще не вмерла Україна“ у звукозаписах“, що передає глибину національного наставлення автора.

Чи можемо сьогодні сподіватися, що в Україні праця С. Максим'юка над українськими звукозаписами знайде своїх продовжувачів великої справи нашого славного співвітчизника?

Після смерті С. Максим'юка його дочка Ірена повідомила, що має намір передати бібліотеку батька в Україну, й Інститут церковної музики УКУ радо прийняв цю пропозицію, яка стане важливою складовою частиною його матеріялів, документів, листування, статей з історії українського звукозапису.

Р. Д'є В'Н'І І А'Н'У'Є'Є'Є

АНДРІЙ КРАСНЕВИЧ

9 травня 2024 р., на 85 році життя раптово перестало битися серце талановитого науковця, видатного педагога, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка, кандидата біологічних наук, доцента кафедри біологічної та загальної хімії Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнології ім. С. З. Гжицького — Андрія Ярославовича Красневича.

Андрій Красневич народився 9 березня 1940 р. в місті Добромилі Стараосамбірського району Львівської області у родині художника, випускника Краківської академії мистецтв Ярослава Красневича і вчительки Йоанни Шурек. Середню освіту здобув у Добромильській СШ № 1. 1959 р. вступив до Львівського зооветеринарного інституту на ветеринарний факультет, який з відзнакою закінчив 1964 р. Під час навчання в інституті почав займатися науковою роботою на кафедрі органічної і біологічної хімії під керівництвом професора Степана Гжицького. Завершальним етапом цієї праці була дипломна робота на тему „Динаміка неорганічного фосфору і активності лужної фосфатази в крові великої рогатої худоби при атоніях передшлунків та глюкозо-інсуліновій терапії“ на присудження кваліфікації ветеринарного лікаря. Після завершення навчання проходив військову службу в армії. 1966 р. працював викладачем спеціальних дисциплін у Судовишлянському зооветеринарному технікумі. 1967 р. продовжив наукову роботу в аспірантурі на кафедрі органічної і біологічної хімії Львівського зооветеринарного інституту під керівництвом професора Івана Головацького.

1970 р. захистив дисертацію на тему „Характеристика нуклеотидів, їх похідних і РНК серцевого м'яза корів“ за спеціальністю „біологічна хімія“, здобувши науковий ступінь кандидата біологічних наук. Дослідження були опубліковані в журналі „Біохімія“ і доповнили наявні дані з біохімії серцевого м'яза та будові РНК і викликали зацікавлення науковців, зокрема хірурга Крістіана Барнарда, який здійснив першу пересадку серця людини. У той період А. Красневич опублікував наукові праці, які були проіндексовані у наукометричній базі Scopus. З 1970 р. А. Красневич працював на посаді асистента кафедри біологічної, органічної і неорганічної хімії, 1980 р. отримав вчене звання доцента цієї кафедри.

Учасник багатьох біохімічних симпозумів, з'їздів і конгресів, автор 120 наукових публікацій. Брав активну участь у роботі Українського біохімічного товариства та Наукового товариства ім. Шевченка зі



самого початку відновлення його діяльності в Україні. Був секретарем Львівського відділення Українського біохімічного товариства (1970—1989 рр.), а з 1989 по 2017 р.— секретар Біохімічної комісії НТШ, 1995 р. обраний дійсним членом Товариства.

2011 р. організатор виставки, яка була відкрита до 100-річчя батька Ярослава Красневича і проведена у Львівській національній галереї мистецтв. 2022 р. відкрив „Музей-садибу родини Красневичів“ у Добромилі, де виставлені художні твори його батька.

За п'ятдесят років науково-педагогічної діяльності у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького проявив себе висококваліфікованим спеціалістом, здібним організатором, досвідченим педагогом, постійно займався вдосконаленням методів навчання, сумлінно ставився до своєї роботи, вмів обстоювати свою думку та переконати інших. Намагався завжди бути поінформованим про новачі у методиці викладання біохімії, автор методичних посібників. Як голова туристично-екскурсійного клубу та керівник художньої самодіяльності дбав про патріотичне й естетичне виховання студентів. Володіючи неабияким художнім смаком, знаннями і розумінням мистецтва, постійно читав лекції студентам про малярство, скульптуру та архітектуру, творчість окремих митців. Мав незаперечний авторитет і повагу серед науковців, викладачів і студентів.

Нагороджений Почесною грамотою Міністерства агропромислового комплексу України та ювілейною медаллю „20 років відновлення Наукового товариства ім. Шевченка в Україні“.

Похований Андрій Ярославович у Добромилі.

Sit tibi terra levis!

Ńòàì àí ĀĐĀĀĪ ĀŃŪĚĚĚ

СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ БОГДАНА КОЗАКА

Наприкінці травня 2024 р. на 84-му році життя відійшов у вічність академік Національної академії мистецтв України, професор і завідувач кафедри театрознавства та акторської майстерності, декан факультету культури і мистецтв (2004—2010) Львівського національного університету імені Івана Франка Богдан Миколайович Козак (27.11.1940—28.05.2024).

Народний артист України, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка та премії ім. Й. Гірняка НСТД України, повний кавалер ордена „За заслуги“, нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого (V та IV ступенів), дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка Богдан Козак народився у Львові в українсько-польській сім'ї. Ще в дитячому віці втратив батька, який боровся в загонах УПА і загинув у боротьбі за волю України.

1971 р. Б. Козак закінчив філологічний факультет Львівського університету, а також 1963 р. акторську студію при Львівському українському драматичному театрі ім. М. Заньковецької й одразу почав працювати актором цього театру, займався педагогічною роботою при театрі у 1978—1986 роках та Вищому музичному інституті у Львові (тепер Львівська національна музична академія імені Миколи Лисенка) у 1990—1998 роках як режисер поставив низку вистав, меморіальних вечорів і концертів.

Серед найвідоміших ролей Б. Козака на заньківчанській сцені: Бряньський („Прапорonoсці“ за О. Гончарем), Яго („Отелло“ В. Шекспіра), Пилат („Ісус, Син Бога Живого“ В. Босовича), Абель Знорко („Загадкові варіації“ Е. Е. Шмітта), Антоніо Сальєрі („Амадей“ П. Шеффера), прощальна робота в театрі — головна роль у виставі „Перед заходом сонця“ Г. Гауптмана та ін. Трохи менше знімався у фільмах і телеверсіях вистав театру ім. М. Заньковецької. Серед режисерських робіт варто насамперед згадати вистави, зроблені у співпраці з Ніною Бічуєю: „Я вибираю Березіль“ (1987, про Леся Курбаса) та „В наймах у Мельпомені“ (1989, про український театр „Товариства Руська бесіда“), а також низку масштабних вистав зі студентами.

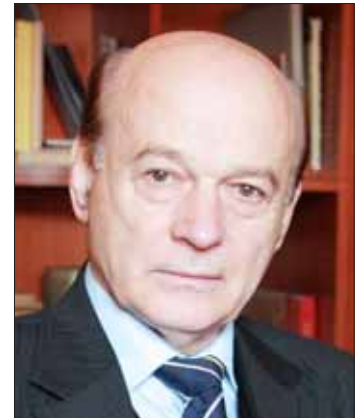
Належав до категорії тих акторів, які легко працюють із режисером, приносячи на репетицію власні напрацювання і рішення ролі, у яких раціональна складова у грі нерозлучно йде в парі з емоційною. Також був таким актором, який вмів визнавати свої творчі помилки, прислухатися до вдумливої критики. Інтелектуалізм гри на сцені, мудрість і чуйність ерудованого співбесідника, зрештою, акторська харизматичність — ось ці риси, якими одразу запам'ятовувався Б. Козак і в житті, і на сцені.

Окрім вродженого аристократизму, відчувалася глибина напрацьованого самим актором, його розумне продовження отриманих знань від педагога, режисера й актора Бориса Тягна, учня Леся Курбаса, та інших особистостей, у яких не переставав учитися (постійна відкритість до нового — ще одна риса Б. Козака). Закономірно, що почав ділитися своїм професійним знанням із молодшим поколінням акторів і залюблених у театр людей, згодом заснувавши вищу театральну школу у Львові.

1999 р. Б. Козак став головним ініціатором та одним із засновників кафедри театрознавства та акторської майстерності на філологічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка. Саме він як педагог набрав і випустив перший акторський курс у стінах Львівського університету. Виховав не одне покоління акторів театру та кіно, його випускники сьогодні є провідними акторами театрів України. А 2004 р. Б. Козак очолив як декан новостворений факультет культури і мистецтв.

При кафедрі, а згодом при факультеті Б. Козак 2001 р. ініціював створення фахових видань — театрознавчого журналу „Просценіум“ і наукового періодичного видання „Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство“, а також тривалий час був головним редактором цих видань. Крім того, був активним членом редколегій інших наукових видань.

Б. Козак був автором ідеї створення більшості наукових, науково-популярних і навчально-методичних видань кафедри театрознавства та акторської майстерності, а згодом — й інших видань факультету культури і мистецтв. Його праця як упорядника, автора коментарів і вступних статей, перекладача низки видань є неоціненним внеском у становлення і розвиток театральної освіти у стінах Львівського



університету. Серед авторських напрацювань Б. Козака як науковця книги „Театральні відлуння“ (2010), „У лабіринтах історії українського театру“ (2020) та численні статті у періодичних виданнях. Свої дослідницькі праці оцінював досить скромно, попри те, що саме завдяки йому були оприлюднені надзвичайно цінні для історії українського театру документи (наприклад, свідоцтво про хрещення Леся Курбаса, документи про його навчання у Віденському університеті та ін.), введені в науковий обіг важливі факти, реконструйовані знакові вистави... Частиною з розпочатих проєктів щедро ділився з колегами-науковцями, залучаючи їх до співпраці. У своїх спогадах про тих, з ким пощастило працювати на одній сцені, демонстрував належним чином і емоційну складову, і науково-критичний аналітичний рівень.

„Пишіть щоденники!“ — наказовим тоном казав завжди своїм студентам, намагаючись розбудити в них інстинкт до фіксації творчого процесу. Багато хто пам'ятає темпераментно-запальний, холеричний характер Б. Козака, але й незлопам'ятність, душевну доброту, готовність прийти на допомогу.

Б. Козак налагодив тісну співпрацю кафедри театрознавства та акторської майстерності з академічними установами Польщі й Австрії. Завдяки його зусиллям організовано академічні обміни студентами і викладачами з університетами Варшави, Вроцлава, Кракова та Відня (крім того, був ініціатором й одним із координаторів у 2012—2017 роках польсько-українського дослідницького проєкту „Театри у Львові. 1789—1945“; ініціював низку досліджень у бібліотеках та архівах Австрії). Неодноразово здобував інформаційну та фінансову підтримку для наукових починань кафедри й від Британської Ради в Україні та „Французького Альянсу“ у Львові чи інших інституцій. А контакти з українськими спільнотами у США і Канаді також вилилися у низку успішно реалізованих наукових проєктів. Не одного дивувала і дивує унікальна здатність Б. Козака знаходити спільну мову з будь-якою людиною, незалежно від рангу, національних, політичних, культурних чи релігійних переконань — з усіма йому вдавалося знаходити точки дотику та залучити їх до підтримки культури. „Пийте побільше кави, — жартував він, повчаючи студентів та колег щодо пошуків потенційних меценатів і спонсорів. — Пийте і вслухайтесь, навчіться по-справжньому чути тих, з ким п'єте каву!“

З найнеймовірніших і „найавантюристичніших“ проєктів Б. Козака можна назвати його видання українською мовою праць теоретиків і практиків світового масштабу Єжи Гротовського чи Пітера Брука (до британського режисера іздив особисто, аби здобути дозвіл на безкоштовну публікацію) — у такому обсязі, якого досі ніхто не зміг перевершити!

Показово, що вагомість постати Б. Козака як визначного діяча культури відчутно було не лише в Україні: він став першим серед українців, кого відзначено Нагородою імені Станіслава Ігнація Віткевича за визначні досягнення в поширенні та пропагуванні польської культури у світі (2017) — від управління Польського осередку Міжнародного театрального інституту (Zarząd Polskiego Ośrodka Międzynarodowego Instytutu Teatralnego).

З НТШ Б. Козак тісно співпрацював від перших років відновлення роботи Товариства в Україні, активно брав участь у роботі Театрознавчої комісії, 2009 р. став дійсним членом НТШ. Публікував статті у „Віснику НТШ“ і „Записках НТШ. Праці Театрознавчої комісії“ (був також членом редколегії; після відходу у вічність професора Ростислава Пилипчука Б. Козак продовжив працю над підготовкою театрознавчих томів), виступав на щорічних наукових конференціях у рамках Наукових (березневих) сесій НТШ, брав участь у святкових і наукових заходах Товариства. Нагороджений медаллю Наукового товариства ім. Шевченка (№ 047, 17.11.2023) з нагоди 150-річчя Товариства.

На прощання з Б. Козаком 29 травня 2024 р. в стінах Національного академічного українського драматичного театру імені Марії Заньковецької та на похорон на Личаківському цвинтарі (поле № 52) зішло багато людей — адже, без перебільшення, Б. Козак є улюбленцем тисяч вдячних глядачів, одним із воістину народних Акторів — корифеїв-заньківчан. А для кафедри театрознавства та акторської майстерності й для факультету культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка він є Батьком, Другом і Наставником для багатьох-багатьох учнів, колег і знайомих, прикладом для наслідування. У нашій пам'яті назавжди збережемо саме такий Його світлий образ.

Di i ai EAAΔAI OZE

СТЕПАН ГЕЛЕЙ. IN MEMORIAM

17 червня 2024 р. завершився земний шлях відомого українського історика Степана Дмитровича Гелея, доктора історичних наук, професора, проректора Львівського торговельно-економічного університету, дійсного члена НТШ (з 2005 р.), голови Історично-філософської секції, члена Президії і заступника голови Товариства, відповідального редактора „Вісника НТШ“. Невимовний жаль стискає серця членів Товариства, адже ми втратили одного зі своїх найактивніших співробітників — плідного вченого, відповідального і відданого діяча НТШ, доброзичливого колегу!

Народився Степан Дмитрович 12 травня 1941 р. у мальовничому куточку Рогатинщини — селі Бабухів у родині Дмитра Федоровича і Марії Григорівни Гелей. Велике значення у формуванні його світогляду відіграв дід Федір Гелей, активний суспільно-громадський діяч, багатолітній війт села, засновник і керівник руханково-спортивного товариства „Сокіл“. Дід по материнській лінії Григорій Сас обирався секретарем і членом ревізійної комісії „Просвіти“ у Бабухові, був одним із засновників „Сільського господаря“.

С. Гелей навчався у Бабухівській семирічній (1950—1957), Конюшківській середній (1957—1958) школах Рогатинського району, здобував фах червонодеревця у Станіславі, працював учителем виробничого навчання Росільнянської середньої школи Богородчанського району Івано-Франківської області. У 1961—1964 рр. служив у радянській армії (інструктор політичного відділу військової частини в Кабардино-Балкарській АРСР), організовував у Нальчику мистецькі фестивалі, екскурсії особового складу на могилу і в Музей Марка Вовчка, на республіканському рівні провів уро-



чисті заходи з нагоди 150-річчя від народження Тараса Шевченка. 1968 р. закінчив історичний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка, короткий час працював директором Бринце-Зарнянської восьмирічної школи на Жидачівщині, згодом навчався в аспірантурі.

З 1972 р. його життя тісно пов'язане з Львівським торговельно-економічним університетом, де пройдено щаблі кар'єрного зростання — від асистента до проректора. 1978 р. захистив кандидатську дисертацію, 1982 р. отримав вчене звання доцента, а 1996 р. — професора. У вересні 1989 р. очолив кафедру історії та політології. На посаді проректора вчений працював три десятиліття (з 1993 р.), опікуючись навчально-виховною роботою. На зламі 1980—1990-х рр., у період національного піднесення, С. Гелей засновник в університеті патріотичних громадських організацій „Руху“, „Меморіалу“, Товариства української мови імені Т. Шевченка, багато доклався до українізації вузу та перетворення його на один із провідних у Львові.

1985 р. разом з однодумцями створив хорову капелу „Мрія“ та був її незмінним президентом. Цей творчий колектив — багаторазовий лауреат національних і міжнародних конкурсів, а відтак відомий не тільки в Україні, а й далеко за її межами.

Учений здобув визнання наукової громадськості як дослідник політичної історії України XIX—XX ст., української консервативної політичної думки того часу, зокрема творчості одного з її ідеологів — Василя Кучабського. Монографія „Василь Кучабський: від національної ідеї до державності“ (1998) стала основою докторської дисертації, успішно захищеної 1999 р. До сфери наукових зацікавлень С. Гелея також належить історія та теорія української кооперації. Степан Дмитрович є автором понад 400 наукових, науково-популярних, навчально-методичних праць, зокрема, дев'яти одноосібних і шести колективних монографій, а також шести підручників та 18 посібників. Назвемо монографії „Консервативна течія в суспільно-політичній думці України XIX ст.“ (1996), „Консервативно-політологічна концепція державотворення“ (1997), „Василь Кучабський: від національної ідеї до державності (Українська консервативна політична думка першої половини XX ст. та її вклад в історичну науку)“ (1998), „Нариси з історії суспільних рухів та політичних партій в Україні (XIX—XX ст.)“ (2001, у співавт.), „Львівська комерційна академія. Нарис історії“ (2008), „Церква Воскресіння Христового в Бабухові“ (2015), три збірники вибраних статей „Від національної ідеї до державності“ (2011), „Про ідеї, героїв і політику“ (2016) та „Виміри української ідентичності“ (2022), тритомник історичних нарисів „Українські кооператори“ (1999, 2001, 2007, у співавт.), колективну монографію „Споживча кооперація України: від зародження до сьогодення“ (2013), підручники для вищих навчальних закладів „Історія кооперативного руху“ (1995), „Історія споживчої кооперації України“ (1996), „Політологія“ (останній, у співавт. з С. Рутаром, витримав дев'ять видань упродовж 1996—2015 рр.), „Теорія та історія кооперації“ (2006) (у співавт. з Р. Пастушенком), посібник для учнів 11 класу загальноосвітніх шкіл „Основи кооперації“ (2004) та ін.

За активну наукову, науково-організаційну, педагогічну та громадську діяльність Степан Дмитрович був відзначений десятками нагород центральних і місцевих органів влади, відомств та організацій, а також державними — почесним званням „Заслужений працівник культури України“ (1999) та орденом „За заслуги“ III ступеня (2019).

Активна діяльність науковця в НТШ розпочалася майже двадцять років тому. На пропозицію тодішнього голови Історично-філософської секції, видатного вченого Ярослава Дашкевича, 17 грудня 2005 р. Степана Дмитровича обрано дійсним членом Товариства від Історичної комісії. З 26 листопада 2011 р. він був членом Президії Товариства (відповідав за гуманітарний напрям його розвитку), як голова Історично-філософської секції координував роботу її комісії. З 29 листопада 2014 р. — заступник голови НТШ з науково-організаційних і фінансових питань (займався, серед іншого, й укладанням наукової програми Загальних зборів і пленарних засідань Наукових (Шевченківських) сесій), а з 2015 р. — також і відповідальний редактор „Вісника НТШ“. Такі численні науково-організаційні обов'язки С. Гелей успішно виконував, ставши взірцем достойної праці на благо української науки в найдавнішій національній науковій інституції. Як член Президії, вчений часто ініціював різні ювілейні заходи, розробляючи їхні перспективні плани, долучаючись до обговорення актуальних питань розбудови НТШ, його видавничої справи тощо.

Так, наслідком діяльності С. Гелея стала реорганізація 2015 р. Економічної комісії НТШ, яка відтоді працює на базі Львівського торговельно-економічного університету. Про результативність діяльності цього підрозділу свідчить насамперед „Економічний збірник“, що виходить у серії „Праці НТШ“ (від 2017 р. з'явилося чотири томи).

На спеціальну увагу заслуговує редагування вченим інформаційного бюлетеня Світової ради Наукових товариств ім. Шевченка. На початку грудня 2015 р. за редакцією Степана Дмитровича надруковано спарене 53—54 число „Вісника НТШ“, чим відновлено перерване в листопаді 2013 р. видання часопису. А вже 25 січня 2016 р. з'явилося за давнєне 51—52 число за 2014 р., приурочене 200-літтю Т. Шевченка. Відтоді він знову регулярно виходить у березні й листопаді кожного року.

С. Гелей є автором понад 30 публікацій у виданнях НТШ і під його егідою (у „Віснику НТШ“, „Записках НТШ“, „Працях НТШ“, „Енциклопедії НТШ“ та ін.). Тематика цих праць корелює зі сферою наукових зацікавлень ученого. Більшість статей написані для „Вісника НТШ“ з нагоди ювілеїв видатних подвижників національної науки та культури (Івана Франка, Михайла Грушевського, Платона Симиренка, Михайла Туган-Барановського та ін.), а також річниць знакових подій в українській історії. В інформаційному бюлетені Товариства побачила світло денне також низка рецензій С. Гелея на роботи членів НТШ.

Та чи не найбільш значущими в доробку цього дослідника у контексті його співпраці з НТШ є дві монографії, присвячені життєвому шляху та творчій спадщині відомих учених, суспільно-громадських і культурно-освітніх діячів, дійсних членів НТШ Іллі Витановича (1899—1973) та Романа Зубика (1902—1941) — „Ілля Витанович: науково-педагогічна та громадська діяльність“ (2010) і „Роман Зубик: вчений і громадянин“ (2021). С. Гелею вдалося розкрити багатогранність інтелектуальної спадщини згаданих постатей української науки, визначити їхню роль у громадському, освітньому та культурному житті українців Львова між світовими війнами.

С. Гелей активно долучився до підготовки і проведення 150-ліття НТШ. Останній його великий науковий проєкт — це укладання розлогого збірника наукових статей з нагоди ювілею Товариства — „Наукове товариство ім. Шевченка. 150 років на службі української науки та культури. Гуманітарні науки“ (Львів, 2023).

Смерть передчасно забрала активного нтшівця, сповненого ідеями і творчими планами, який ще міг би багато зробити для української науки.

Мир Вашій душі, Степане Дмитровичу!

Àí äð³é ÔĀĒĬ Ĭ Ĭ Ē

ЛЮБОМИР РОМАНКІВ

27 червня 2024 р. у США на 93-му році життя помер американський винахідник українського походження, провідний науковець компанії IBM, меценат і діяч Пласту, дійсний і почесний член НТШ Америки — Любомир Романків.

Народився майбутній вчений 17 квітня 1931 р. в місті Жовква на Львівщині в заможній родині. Батько був відомим адвокатом, очолював жовківську „Просвіту“.

Спершу відвідував початкову школу, згодом навчався у Львівській гімназії. Наприкінці Другої світової війни емігрував через Словаччину та Австрію до Німеччини, а 1948 р. — до Канади.

1957 р. здобув ступінь бакалавра в Альбертському університеті (Едмонтон) за спеціальністю „хімічна промисловість“, а ступінь магістра та доктора філософії в галузі металургії та матеріалознавства — у Массачусетському технологічному інституті (1962).

Голова Центру електрохімічної технології і мікроструктур у Дослідному інституті Т. Дж. Ватсона фірми IBM. У 1970-х рр. разом із Девідом Томпсоном розробив і сконструював магнітні тонкоплівкові запам'ятовувальні головки для запису інформації, що уможливило появу твердих дисків і персональних комп'ютерів. Л. Романків автор і співавтор 67 патентів, понад 150 наукових статей. Член Технологічної академії IBM, Інституту інженерів з електротехніки та електроніки (IEEE), Електрохімічного товариства США, Академії інженерних наук України. 1987 р. обраний дійсним, а 2003 р. — почесним членом НТШ Америки, був членом Управи Товариства.

Нагороджений медаллю Перкіна (1993 р., найвища відзнака в хімічній індустрії США), медаллю Вікторію де Нора Електрохімічного товариства США (1994), премією пам'яті Морріса Лібманна Інституту інженерів з електротехніки та електроніки (1994), нагородами IBM та ін. Винахідник року, за версією Асоціації прав інтелектуальної власності Східного Нью-Йорка (2000), і Винахідник року (Асоціація права інтелектуальної власності Нью-Йорка, 2001). Введений у Національну залу слави винахідників США (2012) „за винахід техніки, яка створила першу практичну та технологічну тонкоплівкову магнітну головку, яка збільшила щільність даних, що зберігаються на магнітних дисках, і різко знизила вартість зберігання даних. Л. Романків і Д. Томпсон запатентували свій винахід тонкоплівкового індуктивного перетворювача (патент США № 4 295 173), який дав змогу виготовляти запам'ятовувальні пристрої на магнітних дисках менших розмірів і дешевше, ніж це було можливо раніше. Ця техніка разом із двома іншими запатентованими винаходами (№ 3 921 217 і № 3 908 194) і новим процесом і інструментами для нанесення гальванічного покриття через маску дозволили промисловості отримувати понад 35 мільярдів доларів щорічних продажів. Це також сприяло створенню дуже маленьких і чутливих пристроїв зберігання на магнітних дисках, здатних зберігати все більші обсяги інформації“*.

З дитячих років Л. Романків активний учасник Пласту, а згодом став одним із його лідерів. 1946 р. — член Пласту в Берхтсгадені (Німеччина), 1965—1977 рр. — другий заступник Крайової пластової старшини та секретар КПС у США. У 1978—1984 рр. — голова Пластової бурави (виконавчого органу Пластового руху). 2003 р. Л. Романківа переобрано на нову каденцію керманіча світового українського пластового руху. Активно сприяв розбудові Пласту на батьківщині, інвестувавши щонайменше 500 тис. доларів, що перетворило його у наймасовіший молодіжний рух в Україні. Був діячем українських громадських організацій діаспори, членом президії Світового конгресу вільних українців, головою Комітету української молоді при СКВУ та ін. Почесний громадянин Жовкви (2013). 2020 р. нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня „за вагомий особистий внесок у зміцнення міжнародного авторитету України, розвиток міждержавного співробітництва, плідну громадську діяльність“.

Л. Романків належав до когорти найвидатніших українських учених-винахідників у світі.

Ðāāāēō³y

ПАМ'ЯТІ ТАРАСА ГУНЧАКА

1 липня 2024 р. у віці 92 років помер відомий український історик і громадський діяч, професор-емірит Ратгерського університету та дійсний член НТШ в Америці Тарас Гунчак.

Майбутній учений народився 13 березня 1932 р. в сім'ї Григорія й Марії Гунчаків у с. Старе Місто, передмісті Підгайців, що на Тернопільщині. Під час Другої світової війни став свідком радянських і нацистських репресій щодо місцевого населення, зокрема депортацій до Сибіру й Голокосту в Підгайцях. Неодноразово ризикував своїм життям, виконуючи кур'єрські обов'язки в ОУН (старший брат Мирон був станичним ОУН у Старому Місті) або передаючи повідомлення в єврейське гетто. Напровесні 1944 р., з наближенням фронту, родину Гунчаків, як і багатьох інших мешканців села, німці примусово виселили. Так розпочався їхній скитальський шлях на Захід. Через Карпати, Угорщину, Словаччину вони прибули

* [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://archive.ph/20120911113326/http://www.storagenewsletter.com/news/people/ibm-lubomyr-romankiw-david-thompson> [01.07.2024].

до Німеччини, де осіли в м. Фільсбюрг (Баварія). Батько, мати і старші сестри працювали на правах оstarбайтерів, а 12-річний Тарас ходив до німецької школи. Після завершення війни почалося життя в таборах переміщених осіб (американська зона окупації). Спершу юнак навчався в українській гімназії в Авгсбурзі, згодом у Фісені, Міттенвальді й Лянцгуті, там він долучився до Пласту та юнацтва ОУН, займався спортом.

У травні 1949 р. Т. Гунчак разом із родиною емігрував до США в м. Баффоло (штат Нью-Йорк), де згодом, отримавши середню освіту, вступив до місцевого сьуетського коледжу (1951—1953). Здобув ступінь бакалавра (1955) і магістра (1958) у Фордгамському університеті (Нью-Йорк). Його наставником був знаний історик і дійсний член НТШ Оскар Галецький, під впливом якого Тарас і написав свою першу наукову працю „Берестейська унія як релігійна політика“. Університетські роки наповнював також активним товаришким життям: був пресекретарем Союзу українських студентських товариств Америки, співав у хорі „Думка“, пластував у курені „Червона калина“, грав у волейбол і настільний теніс. Разом зі своїм товаришем мистецтвознавцем Богданом Певним увійшов в українське інтелектуальне середовище Нью-Йорка, яке гуртувалося у клубі „Лис Микита“, де зустрічався з Йосипом Гірняком, Святославом Гординським, Богданом Кравцівим, Євгеном Маланюком та ін. У 1956—1958 рр. служив в американській армії в Німеччині, головним чином провадячи педагогічну діяльність серед солдатів.

Завдяки порадам О. Галецького продовжив наукові студії у Віденському університеті. Вивчав історію (як основний предмет) і слов'янську філологію (як додатковий), займався науково-дослідницькою роботою, готуючи докторат. З часом, через русофільські погляди свого викладача на славістичному відділі Рудольфа Ягодича, полишив слов'янознавство й зосередився на модерній історії Європи. Одночасно поринув у життя української громади Відня, заприятелював з генералом Олександром Грековим, засновником Пласту та дійсним членом НТШ Олександром Тисовським, громадсько-політичним діячем Андрієм Жуком, спільно зі своїми однодумцями протидіяв радянській пропаганді, що поширювалася під час з'їзду комуністичної молоді у Відні 1959 р. У травні 1960 р. у Віденському університеті здобув ступінь доктора історії Східної Європи.

Після повернення на американський континент викладав історію в Ратгерському університеті (штат Нью-Джерсі); з 1968 р.— надзвичайний професор (позитивні рекомендації написали такі відомі історики, як О. Галецький, Г. Конн, О. Пріцак, І. Решетар), 1972 р.— звичайний професор. У цьому навчальному закладі також виконував адміністративні обов'язки: директор програми східноєвропейських і радянських досліджень, декан історичного факультету (1971—1974), член сенату університету (1976—1984). 2004 р. вийшов на емеритуру. Вченому було надано титул почесного професора і введено до Зали слави університету. У Ратгері мав і неабиякі досягнення у спорті. Керував волейбольною командою, у складі якої було чимало українців. Команда виграла чемпіонат Східного узбережжя та посіла друге місце в міжвузівському чемпіонаті Національної асоціації з легкої атлетики.

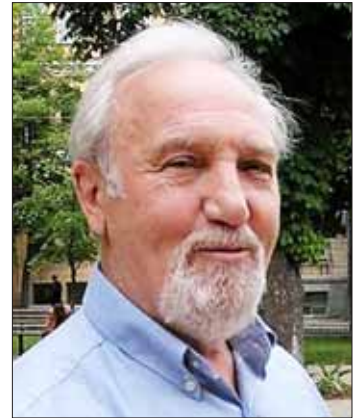
Читав також лекції з історії України в Колумбійському й Пенсильванському університетах (США), Лондонській школі економіки та університетах Канади й Ізраїлю. Впродовж років працював в архівах не лише Америки, а й Англії, Німеччини, інших країн Європи, наполегливо збираючи документи з історії України першої половини ХХ ст.

Був активним учасником наукового і громадського життя української діаспори. 1968 р. обраний дійсним членом НТШ. Багатолітній член Управи НТШ в Америці та директор Історично-філософської секції (2000—2009). У 1984—1991 рр. головний редактор, а в 1992—1995 рр. співредактор журналу „Сучасність“ (власне з його ініціативи видання перенесено до Києва). Упродовж 2004—2006 рр.— головний редактор квартальника „The Ukrainian Quarterly“.

У добу національного відродження на зламі 1980—1990-х рр. включився у громадсько-культурне життя на батьківщині. Єдиний представник від українців Америки на Установчому з'їзді Народного руху України в Києві 8 вересня 1989 р., після якого заснував і очолив Фонд допомоги Україні (Фонд Руху та Фонд допомоги дітям Чорнобиля) в США. Внаслідок такого почину було закуплено медикаменти й медичні прилади на десятки мільйонів доларів, зібраних силами української діаспори для лікування постраждалих від Чорнобильської аварії, й доставлено в Україну. Т. Гунчак долучився й до організації та проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів та офіцерів Збройних Сил України. Часто публікувався в українській пресі, виступав на телебаченні й радіо, завжди на суспільно значущі теми. Очевидець проголошення Акта незалежності України у Верховній Раді 24 серпня 1991 р. і референдуму 1 грудня 1991 р. У вересні—грудні 1991 р. викладав курс лекцій „Україна у ХХ столітті“ в Київському університеті імені Тараса Шевченка та Київському політехнічному інституті (у ньому став почесним професором). У 1993—1994 рр., уже як фулбрайтівський стипендіат, знову читав свій курс у цих вузах. Із 1997 р.— почесний академік Академії наук вищої школи України, від 2013 р.— почесний доктор Національного університету „Києво-Могилянська академія“. Українська влада гідно відзначила громадську діяльність і наукову творчість ученого — спершу почесним званням „Заслужений діяч науки і техніки України“ (1993), а згодом — орденем „За заслуги“ III ступеня (2008).

Власні бібліотеку й архівну колекцію передав до Національного університету „Києво-Могилянська академія“ та НТШ в Америці.

Сфера наукових зацікавлень Т. Гунчака — політична історія України, Росії, Польщі ХХ ст., Українська національна революція 1917—1921 рр., українсько-польські та українсько-єврейські відносини, Голодомор, УПА, російський імперіалізм. Цікавився й українською політичною думкою новітнього періоду. На підставі документальних свідчень аргументовано довів, що Симон Петлюра не був антисемітом. Стаття дослідника 1969 р. в журналі „Jewish Social Studies“ на цю тему викликала резонанс і наукову полеміку. У підсумку з'явилася книжка „Symon Petliura and the Jews: A Reappraisal“ (Toronto; Munich,



1985; 2-ге вид., французькою мовою: Париж, 1987; 3-тє вид., українською мовою: Київ, 1993; 4-те вид., англійською мовою, доповнене: Львів; Нью-Йорк; Торонто, 2008).

Окрім щойно згаданої, історик є автором інших книг і збірників статей: „У мундирах ворога“ (Київ, 1993), „Україна. Перша половина XX століття: нариси політичної історії“ (Київ, 1993), „On the Horns of a Dilemma: The Story of the Ukrainian Division Halychyna“ (Lanham, 2000), „Україна: XX століття“ (Київ, 2005), „Мої спогади — стежки життя“ (Київ, 2005; переклад англійською мовою з доповненням: „My Memoirs: Life's Journey through WWII and Various Historical Events of the 21st Century“ (Lanham, 2016), „Ключові проблеми історіографії Другої світової війни“ (Київ, 2011), „Ukraine in the Twentieth and Twenty-First Centuries: The Unending Complexities of Survival“ (New York, 2018).

Упорядник документальних видань: Петлюра С. „Статті, листи, документи“ (Нью-Йорк, 1979, т. 2), „УПА в світлі німецьких документів“ („Літопис УПА“, Торонто, 1983, т. 6—7), „Ukraine and Poland in Documents, 1918—1922“ (New York, 1983, vol. 1—2, видання НТШ), „Українська революція. Документи 1919—1921“ (Нью-Йорк, 1984, видання УВАН), Величківський М. „Під двома окупаціями. Спогади і документи“ (Нью-Йорк, 2017, серія НТШ „Із архівних фондів Наукового товариства ім. Шевченка“).

Головний редактор низки знакових збірників наукових статей, які отримали позитивну оцінку вчених: „Russian Imperialism from Ivan the Great to Revolution“ (New Brunswick, 1974, 2000; переклад українською: Київ, 2010), „The Ukraine, 1917—1921: A Study in Revolution“ (Cambridge, 1977), „Підгаєцька земля“ (1980, серія НТШ „Український архів“), „Ukraine: The Challenges of World War II“ (Lanham, 2003), „Famine in Ukraine 1932—1933: Genocide by Other Means“ (New York, 2007). Спільно з істориком Романом Сольчанником упорядкував збірник документів і матеріалів „Українська суспільно-політична думка в 20 столітті“ (Мюнхен, 1983, т. 1—3). Голова редакційної колегії, науковий редактор та один з упорядників дев'ятитомного (у 14-ти книгах) видання „Тисяча років української суспільно-політичної думки“ (2001).

Своїми працями й викладацькою роботою науковець деконструював москвоцентричну схему історії Східної Європи, що панувала в західному інтелектуальному світі, обстоював права свого народу, боровся із фальсифікаціями українського минулого, зокрема у питанні ставлення С. Петлюри до євреїв, українсько-польських та українсько-єврейських стосунків, співпраці ОУН з нацистами тощо.

Тарас Гунчак був різнобічною постаттю в науковому та громадсько-культурному житті української діаспори, знаним ученим-істориком у США та Україні.

Вічна пам'ять!

Аї а̀дзє О̀АЄІ І Р Е

МИКОЛА МУШИНКА: СПРАВЖНЄ ЖИТТЯ, ЛЮДЯНІСТЬ І НЕВТОМНА ПРАЦЯ, ОВІЯНІ ЛЕГЕНДАМИ ТА МІФАМИ

(*20 лютого 1936 — †12 вересня 2024 рр.)

Згадувати Миколу Мушинку — як згадувати історію, складнощі, успіхи та невдачі частини населення Східної Словаччини, яке свідомо голоситься до української національності, плекає українську культуру, але й тих, які є того самого роду та через різні причини так не роблять, та якимось дивом ще не забули слова молитов „Отче наш“, „Богородице Діво...“, приходять на концерти, фестивалі, де звучить українська пісня. Яскравим прикладом такого несвідомого, але послідовного збереження саме українського елемента своєї сутності була, до прикладу, Юлія Вархола, мати всесвітньо відомого, всебічно обдарованого, але вже американського мистця Енді Воргола (Andy Warhol, 1928—1987)¹.

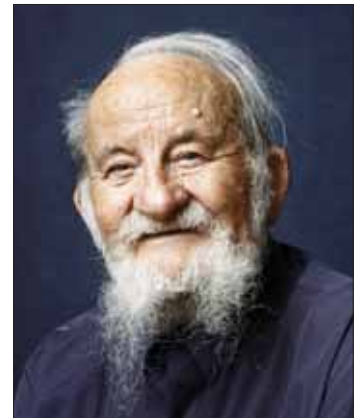
Ось і такі явища також були предметом зацікавлення та довголітніх досліджень М. Мушинки. Його шлях до науки, до перших вагомих результатів був непростим, але, на перший погляд, у нього все виглядало легко, невимушено, вдавалося ніби само собою, з усмішкою на лиці. Зрозуміло, не завжди все було так безтурботно, але Микола зрідка, коли на щось скаржився, бо він у всьому подиву гідно вмів знайти для себе якийсь позитив. Навіть у пізніших різноманітних заборонах і переслідуванні державними органами.

Перші кроки до народної культури, фольклору поєднані з рідним селом Курів, що на Бардіївщині, до котрого М. Мушинка постійно повертався і думками, і фізично. Згодом навіть заснував і певний час вів місцевий фольклорний колектив.

До М. Мушинки завжди можна було звернутися за допомогою, порадою чи потрібною фаховою літературою. Він міг до гостя спершу поставитися з певною ноткою перестороги, бо навчила його цьому тоталітарна система, але згодом легка прохолода зазвичай завдяки спільним зацікавленням швидко зникала.

Науковий доробок М. Мушинки належно й детально історики аналізуватимуть згодом. Бо для цього треба немало часу. Але вже нині можна сказати, що це була Людина небуденного, ренесансного складу. Знаємо, що зробив², але багато чого все ж таки не встиг, не зміг реалізувати через не завжди сприятливі життєві обставини.

Кажуть, щоб тебе оцінили та похвалили, найкраще померти. Миколи Мушинки ці слова не стосуються. Адже визнання та повага прийшли до нього ще в середині 60-х років XX ст., коли почав упорядко-



¹ Вона виїхала за своїм чоловіком у далекий американський Пітсбург 1921 р. з руського села Микова, що близько районного містечка Межилабірці неподалік словацько-польського кордону. Далеко в Америці виховали трьох синів, яких навчили миківської говірки. Збереглися записи пісень, які Юлія Вархола надіслала рідним у Миків (наприклад: „Коли ясна зізда“, „Дала ти ня, моя мати“, „Червена ружа трояка“, „Під дубиною, під зеленою“, „Ти дівчино молода, чи підеш за мене“).

² Згадаймо хоча б недавні видання: У всякого своя доля... Розмова Ярослава Шуркали з Миколою Мушиною. — Пряшів, 2016. — 398 с.; Мушинка М. Від отчого порога. Зібрані твори / Упоряд. Олесь Мушинка. — Пряшів, 2018. — Т. 1. — 969 с.; Микола Мушинка — 85 / Упоряд. Олександр Мушинка. — Пряшів, 2021. — 86 с. До них треба ще додати сотні енциклопедичних гасел з україністики.

увати Науковий збірник Музею української культури в Свиднику, в науковому середовищі унікального видання. І відтоді він постійно був у перших рядах тих науковців, які намагалися досліджувати рідну культуру та історію, будувати та розвивати тодішні українські установи Словаччини — музей, видавництво, театр, освіту.

Перша моя зустріч з М. Мушинкою відбулася восени 1978 р. Так сталося, що тодішній директор МУК у Свиднику взяв мене на коротке дослідження декотрих сіл Бардіївщини. Зупинилися ми і в селі Курів, де зустрілися, на перший погляд, з чоловіком сильної статури в робочому одязі. І потиск міцної руки, широкої виробленої долоні це ще підтвердив. Я знав, до кого йдемо, та ніяк не хотілося вірити, що ця світла людина з чіткої системної примхи мусить заробляти на хліб насущний випасанням колгоспних корів, а не тим, що було його життєвим покликанням — наукою. Згодом, після отримання роботи в одній із пряшівських кочегарень серед нових панельних будинків, М. Мушинка працював там аж до демократичних змін у державі в листопаді 1989 р. Пастуха з науковим званням у селі Курів більше вже не мали.

Після 1989 р. М. Мушинка старався надолужити не з власної вини згаяне — ніби відкрили шлях величезної греблі, і все те, що не міг робити майже двадцять років стало дійсністю — вільно їздити, брати участь у міжнародних наукових конференціях, самому приймати закордонних гостей, і західних, і зі Сходу, з України, без того, щоб відповідні органи вели прослуховання чи стежили за ним. Багато й колоритно могла б про це розповідати хата Мушинків у Пряшеві або їхня літня хатина неподалік міста,

де не раз зупинялися учасники конференцій з України, передусім зі Львова³.

У червні 1990 р. М. Мушинку було реабілітовано і він знову став працювати в університетському середовищі. Був на посаді завідувача Науково-дослідного відділу кафедри української мови та літератури філософського факультету в Пряшеві (в тому часі складової частини Університету ім. П. Й. Шафарика в Кошицях). Завдяки М. Мушинці по-жвавилось й наукове життя. 1991 р. він був ініціатором заснування Асоціації українців Словаччини та Наукового товариства ім. Шевченка у Словаччині і майже до останніх років їх очолював. За свою невтомну, подиву гідну результативну працю на ниві україністики М. Мушинка був заслужено щедро нагороджений державними орденами та науковими званнями України.

Притаманною рисою М. Мушинки була любов і повага до книжок. Він упродовж десятиліть зібрав багату фахову бібліотеку з етнології,



Микола Мушинка з дружиною Магдою в день святкування свого 80-річчя біля ювілейних подарунків. 2016 р.

історії України, мистецтва, шевченкіану (з унікальними примірниками видань XIX ст.). Вона зайняла дуже багато простору. Справді дуже. Аж так, що в певний момент одні полиці з книгами створили в кімнаті лабіринт навколо стін, а інші мусили бути підвішені до стелі. Трохи вищі на зріст гості ввічливо кланялися слову науки, проходячи під ними. Пригадується, десь 20 років тому, після чергової конференції, в київському метро тамтешній технік не хотів пустити М. Мушинку на ескалатор, бо не вірив, що він впорається з великою й тяжкою „кучміркою“ на коліщатах, з якої виглядали новенькі книги. Таке переконання було остаточно спростовано, коли Микола однією рукою підняв ті книги. І його мовчки службовець пропустив. Дуже шкода, що подібні пригоди М. Мушинки ще не зібрані, не надруковані разом.

Значну частину своєї бібліотеки М. Мушинка подарував Державній науковій бібліотеці у Пряшеві для загального користування зацікавлених читачів. Ще до того, у Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького подарував свою колекцію творів Олекси Новаківського.

Великою заслугою М. Мушинки є повернення Україні імен, архівів і творів видатних українців (В. Гнатюк, С. Рудницький, І. Кулець, С. Дністрянський і низка інших призабутих українських діячів).

Про Миколу Мушинку було написано вже немало. Але ще більше, на мій погляд, чекає на публікацію. Хтось, найкраще колектив авторів, мав би взятися за опрацювання польових записів, подивитися на зібрані матеріали з іншого, сучасного погляду. І тут якось мимоволі виринає питання: „Миколо, чому в Тебе було тільки одне життя?“

Àèääèñèää ¥ÐÀØÈÈÈ

³ Найчастіше це були науковці-етнологи з Інституту народознавства НАН України, приїжджав й Василь Маркусь з Чикаго. Не можна оминати й художників — Миколу Стратілату, Павла Лопату та Петра Гуліна. В далекому 1988 р. у Пряшеві гостював Іван Марчук... Завжди допомагала дружина Магда, яка була й першим читачем, і критиком текстів Миколи, переписуючи їх на комп'ютері, бо Микола роками відмовлявся користуватися такими продуктами сучасності.

СТЕПАН ПОЗНЯК

2 жовтня 2024 року на 82-му році життя помер дійсний член НТШ з 2011 р. (Географічна комісія), відомий географ-грунтознавець, доктор географічних наук, заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка, професор і багаторічний завідувач кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів, академік АН вищої школи України, голова Львівського відділення Українського товариства ґрунтознавців і агрохіміків, Почесний член Українського географічного товариства, засновник львівської наукової школи генетичного ґрунтознавства, заслужений діяч науки і техніки України Степан Павлович Позняк.

Народився Степан Павлович 2 липня 1943 р. у містечку Олесько Золочівської округи дистрикту Галичина Генерал-губернаторства (тепер Олеський старостинський округ Буської територіальної громади Золочівського району Львівської області). У 1950—1960 рр. навчався в Олеській загальноосвітній школі. У 1960—1961 рр. здобув спеціальність токаря з металу у Львівському технічному училищі № 8, після закінчення якого деякий час працював робітником на заводі мототелосипедів у Львові.

1961 р. вступив до Львівського державного університету імені Івана Франка (нині — Львівський національний університет імені Івана Франка) на географічний факультет, де навчався за спеціальністю „географія“, спеціалізація — „географ-геоморфолог“. 1966 р. обійняв посаду інженера науково-дослідного сектору ЛДУ. 1967 р. перейшов на роботу ґрунтознавчої експедиції НДС ЛДУ, брав участь у проведенні великомасштабних ґрунтових обстежень у Північно-Казахстанській і Кокчетавській областях Казахстану.

1969 р. вступив в аспірантуру кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Одеського державного університету імені Іллі Мечникова. 1969 р. брав участь у проведенні великомасштабних ґрунтових обстежень у Читинській області Росії. У 1969—1970 рр. служив у війську у Феодосії. Після демобілізації був поновлений в аспірантурі і розпочав вивчення впливу зрошення на генетичну природу чорноземів півдня України.

Закінчивши навчання в аспірантурі 1973 р., С. Позняк отримав скерування на посаду молодшого наукового співробітника Проблемної науково-дослідної лабораторії географії ґрунтів і охорони ґрунтового покриву Чорноземної зони кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів ОДУ. Захистив кандидатську дисертацію „Зміна властивостей південних чорноземів Правобережної України під впливом зрошення“ і у січні 1975 р. отримав науковий ступінь кандидата географічних наук, а в червні 1978 р. йому надано вчене звання старшого наукового співробітника за спеціальністю „біогеографія і географія ґрунтів“. Того ж року Степан Павлович перейшов на посаду доцента кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Одеського університету. Працюючи на посаді доцента, розробив курси „Ґрунтознавство“, спецкурси „Фізика ґрунтів“, „Морфологія і діагностика ґрунтів“, „Методи ґрунтового-меліоративних досліджень“ та ін.

У жовтні 1992 р. в Ґрунтовому інституті ім. В. В. Докучаєва (Москва) С. Позняк успішно захистив докторську дисертацію „Зрошувані чорноземи південного заходу України“. 1993 р. йому було надано науковий ступінь доктора географічних наук.

Понад 25 років С. Позняк вивчав динаміку сучасних ґрунотворних процесів теплої і помірної фацій степової зони України, зумовлених зрошенням слабомінералізованими водами рік Дунаю, Дністра, Інгульця, Дніпра, водами опріснених лиманів (Сасик, Китай, Ялпуг), а також впливом зрошення на склад і властивості темно-каштанових ґрунтів Каховської зрошувальної системи.

У вересні 1993 р. С. Позняка обрано завідувачем кафедри географії ґрунтів (з 2002 р. кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів) Львівського національного університету імені Івана Франка, яку очолював 27 років (до 2020 р.). У жовтні 1994 р. йому надано вчене звання професора кафедри.

Наукова діяльність у Львівському університеті була спрямована на вивчення ґрунтового-екологічних проблем Західного регіону України, вирішення актуальних теоретичних і прикладних питань ґрунтознавства, географії ґрунтів, екології землевпорядкування, використання, відтворення та охорони ґрунтів.

У Львові сформувалася наукова школа генетичного ґрунтознавства, лідером якої був С. Позняк. Професор здійснював керівництво науковою роботою аспірантів і був науковим консультантом з підготовки докторів наук. За його консультуванням і керівництвом захищено 9 докторських і 21 кандидатська дисертація.

С. Позняк опублікував 375 наукових праць у вітчизняних і зарубіжних виданнях, зокрема 13 монографій у співавторстві із започаткованої ним серії „Ґрунти України“, перший українськомовний підручник „Ґрунтознавство і географія ґрунтів“ у двох томах, навчальні посібники „Картографія ґрунтового покриву“, „Чинники ґрунотворення“, „Соціальне ґрунтознавство“, „Господареві про ґрунти і право на них“, „Актуальні проблеми ґрунтознавства і географії ґрунтів“, „Антропогенні ґрунти“.

Під керівництвом С. Позняка створено цифрову карту ґрунтів України, проведено ґрунтового-географічне районування України. З ініціативи вченого на географічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка створено навчально-наукову лабораторію аналізу ґрунтів і природних вод, започаткована серія „Українські ґрунтознавці“ і видано дві монографії; створено галерею монолітів різних типів ґрунтів.

Професор С. Позняк був почесним членом Товариства ґрунтознавців Республіки Молдова, нагороджений золотою відзнакою Польського товариства ґрунтознавців, знаком „Відмінник освіти України“.

Степан Павлович Позняк помер у Львові. За його бажанням, похований у рідному Олеську.

ꞑꞑꞑ ꞑꞑ ꞑꞑꞑ ꞑꞑꞑ



З поточного життя НТШ

XXXV Наукова сесія Наукового товариства ім. Шевченка.— Редакція	1
Пленарне засідання XXXV Наукової сесії Наукового товариства ім. Шевченка (30 березня 2024 р.).— За матеріалами Пресцентру ЛНУ ім. І. Франка НТШ у світі: діяльність і майбутнє.— Уляна Плавущак-Підзамецька	2
Наукова конференція НТШ в Америці „Наукове товариство ім. Шевченка в контексті української інтелектуальної історії: 150 років“.— Редакція	4
Наука живе в особистостях. Урочиста академія до 90-ліття почесного голови НТШ Олега Купчинського.— Редакція	6
Виступ на Урочистій академії, приуроченій 90-літтю Олега Купчинського (18 травня 2024 р.).— Андрій Фелонюк	8
Виставка видань, підготовлених і опублікованих Олегом Купчинським.— Ольга Колосовська	9
Учений-архівіст (до 90-ліття Олега Купчинського).— Іван Сварник	12
70-річчя голови НТШ академіка НАН України Романа Кушніра.— Редакція	17
Відзначення 150-річного ювілею НТШ на Тернопільщині.— Михайло Андрейчин	20
Новини з Дніпровського осередку Наукового товариства ім. Шевченка.— Сергій Світленко	22
Уманський осередок НТШ.— Юрій Кисельов	24
	28

Статті та повідомлення

Діалекти української мови: історія — культура — ідентичність.— Тетяна Ястремська	29
Місія Іпатія Потія і Кирила Терлецького до Риму у світлі джерел та інтерпретацій істориків.— Леонід Тимошенко	38
Кирило Студинський — дослідник ранньомодерної української літератури (за матеріалами „Записок НТШ“).— Назар Федорак	44
Антропологія фіно-угорських народів у студіях Івана Раковського (до 150-річчя вченого).— Віра Білоус	48
Євген Маланюк та Юрій Дараган: штрихи до історії взаємин.— Микола Крупач	51
Код української ідентичності Михайла Боровського.— Уляна Мовна	56
Освіта і культура козаків.— Олександр Лісняк, Анатолій Бурдейний, Тарас Лісняк	62

З архівної полиці

Перший пам'ятник Науковому товариству ім. Шевченка в Україні.— Олег Антонович	67
---	----

Наші славні НТШівські ювіляри

Сто великих років Миколи Галіва.— Ореста Лосик	72
Ярослав Ганіткевич.— Валентина Чоп'як	74
Онуфрій Банах.— Ірина Драпак, Володимир Роговик	75
Микола Ільницький.— Михайло Гнатюк	76
Йосип Свинко.— Михайло Андрейчин	78
Михайло Чернопиский.— Оксана Кузьменко	79
Луїза Ільницька.— Софія Когут	80
Богдан Лукіянець.— Роман Пляцко	82
Олександр Гачкевич.— Роман Кушнір, Віктор Міщенко	83
Юрій Ясіновський.— Уляна Граб	84
Ярослав Тарас.— Микола Балагутрак	86

Огляди нових книжок, рецензії

Михайло Глушко. Філарет Колесса і Наукове товариство імені Шевченка у Львові...— Оксана Кузьменко	88
Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства ім. Шевченка...— Роман Пляцко	90
Збірник праць. Т. 13: Діяльність НТШ на Тернопільщині...— Ірина Федорів . М. М. Тимошик, М. М. Москалюк. Тернопільська фалеристика ХХ — початку ХХІ століття...— Михайло Андрейчин	91
Микола Дупляк. Зберігаймо чистоту рідної мови...— Тарас Шмігер	92
	93

Конференції, симпозіуми, академії

Хроніка наукових і громадсько-культурних подій: Юрій Данилець, Валентин Максимчук, Ігор Наумко, Оксана Гнатишин, Галина Виноградська, Іван Сварник, матеріали Пресцентру ЛНУ ім. І. Франка, Андрій Фелонюк, редакція, Наталія Рибчинська, матеріали Історичної комісії НТШ, Степан Хороб, Яким Горак, Ігор Бубняк, Ігор Костирко, матеріали Інституту фізики конденсованих систем НАН України	94
---	----

Наші втрати

Життєвий і творчий шлях Василя Шевчука.— Олег Гринишин	107
Видатний фізик і будівничий української державності.— Олександр Іванків, Ігор Мриглод	108
Степан Максим'юк — колекціонер і дослідник українського звукозапису.— Юрій Ясіновський	110
Андрій Красневич.— Степан Грабовський	111
Світлий пам'яті Богдана Козака.— Роман Лаврентій	112
Степан Гелей. In memoriam.— Андрій Фелонюк	113
Любомир Романків.— Редакція	115
Пам'яті Тараса Гунчака.— Андрій Фелонюк	115
Микола Мушинка: справжнє життя, людяність і невтомна праця, овіяні легендами та міфами.— Владислав Грешлик	117
Степан Позняк.— Іван Ровенчак	119



„ВІСНИК НТШ“

R-4. 0, 65)-% "(\$ --? q"\$2. -
 ". 0 \$(m 3*. "(5 2. " 0(12"
 S. . x %"7%-* . R-4. 0, 3Z /0.
 &(22? r. " 0(12" " s*0 -
 -\$ 2 \$\$?1/. 0S. o. /3+?0('3Z
 '\$. !32*(-%' +%&-.. 3*0 -
 -1<*. _ - 3*(. g, # Z \$. "\$S-
 -. "+%--? \$12. 0(7-.. / , ?2(
 *3, 3+<. " -.. " 2". 07. 12S
 - 6S. - +<-.. %+\$2(, (-3+(5
 / . *. +S-<. b(123/ Z 0%7-(*,
 \$35. "-.#. "\$\$. 0.\$%-? c +(-
 7(- (2 31SZ s*0 - (, 0. '13\$. -
 "(S-2%+*23 +<-(5 1(+ 3*0 -
 -1<*. #. - 0. \$3 " \$31S 20 \$(6S,
 ?* /+/%* + 1? " r. " 0(12"\$
 3/0. \$. "& uRu S uu 12. +S2<.
 w 1. / (1' 1-. " -.
 " !%0%' -S 1991 0.

Реєстраційне свідоцтво:

ЛВ № 089 від 28 лютого 1994 р.

Відповідальний редактор:

Андрій ФЕЛОНЮК

Редакційна колегія:

Михайло АНДРЕЙЧИН,
 Борис ВІЛИНСЬКИЙ,
 Галина ГРИНЬ,
 Юрій ДИВА,
 Микола ЖЕЛЕЗНЯК,
 Анатолій КАРАСЬ,
 Олег КУПЧИНСЬКИЙ,
 Роман КУШНІР,
 Микола ЛИТВИН,
 Роман ПЛЯЦКО,
 Леонід РУДНИЦЬКИЙ,
 Ростислав СТОЙКА,
 Назар ФЕДОРАК

Мовний редактор:

Галина ОСТЮК

Технічний редактор:

Владислав
 БАРТОШЕВСЬКИЙ

Комп'ютерна коректура:

Василь МАЙХЕР

Адреса редакції:

79013, Львів,
 вул. Ген. Чупринки, 21

Адреса для листування:

79005, Львів, вул. Винниченка, 24
 Тел.: (032) 276-51-55, (032) 276-04-97
 e-mail: ntshoffice@gmail.com

http://www.ntsh.org

Підписано до друку 28. 11. 2024.

Формат 60 × 84 1/8.

Умов. друк. арк. 13,95.

Наклад 300 прим.